

T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANABİLİM DALI

NİYÂZİ-Yİ MİSRÎ'NİN "HİLYE-İ ŞERİF" ADLI
ESERİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

123006

123006

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Muzaffer AKKUŞ

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

HAZIRLAYAN
Serpil SOYDAN

NİĞDE-2002

NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

.....ait.....
.....
.....
.....
.....

adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Başkan

**Y.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

(İmza)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üye

(İmza)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üye

ÖZET

Tercüme-i Hilye-i Şerîf-i Niyâzî, XVII. yüzyılda yazılmış olup dili ve muhtevası bakımından Klasik Osmanlı Türkçesi dönemi eseridir. Ancak yer yer Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini de taşıdığı görülmektedir.

XV. yüzyılın sonları ile XVI. yüzyılın büyük bir kısmını içine alan Yeni Türkçe devresinde, Eski Anadolu Türkçesi'nin sonlarında başlayan Arapça ve Farsça unsurların Türkçe'yi istilası hızlanmış ve nazım dilinde bu durum kendini iyice hissettirmiştir. Eserlerimizde Arapça ve Farsça kelimelerin yanında bu dillerin kurallarına uygun olarak yapılan kelimeler ve tamlamalar sıkça görülmektedir. Bu da bize Eski Anadolu Türkçesi devrinde gördüğümüz sade bir dilin yavaş yavaş ortadan kalktığını göstermektedir.

Örneklerden bazıları:

Arapça İsim Tamlaması:

yevmü'l-kiyam 8a/2, naḥîfü'l-cism 15b/9

Farsça İsim Tamlaması:

esrâr-ı hikmet 10b/6, ehl-i inşâf 14a/4

Arapça Sıfat Tamlaması

celîlü'l-ḳadr 13b/13, ḥaffü'l-cüsse 15b/9

Farsça Sıfat Tamlaması:

feyz-i câvidâmı 1b/3, dil-i nâcârum 12a/8, cism-i lâṭîfi 15b/10

Ayrıca üzerinde çalıştığımız eser Eski Anadolu Türkçesi'nden gelen birtakım özelliklerle, Arap ve Fars yazı dili geleneğinden gelme yazılış hususiyetlerini karışık olarak bünyesinde taşımaktadır. Bununla birlikte ünlülerin yazılışında da belirli bir kaideye uyulmadığını görmekteyiz. Bu hususiyetlerden biri ek kök uyumsuzluğudur.

Zarf Fiil Ekinde:

süzüldukça ol iki çeşm-i şehbâz 22b/3

Eski Anadolu Türkçesi'nde yuvarlak ünlü taşıyan teklik üçüncü şahıs bildirme eki eserimizde bir yerde düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

Bildirme Eki:

Maḳam-ı şoḥbete irmiş degüldir 29a/15

SUMMARY

Tercüme-i Hilve-i Şerif-i Niyâzî which was written in the 17th century, is a work of the Classical Ottoman Turkish language period in regard to language and subject. However, it also has the characteristics of the old Anatolian Turkish language in some parts

In the New Turkish era that includes the last period of the fifteenth century and a great deal of the 16th century, Arabic and Persian elements (words) started to invade the Turkish language which began at the end of the Ancient Anatolian Turkish and as a result of this, the effects were felt strongly in literature

In this work besides Arabic and Persian words noun phrases and word formations according to these languages can be seen rather frequently. And this shows us that the plain (simple) language that we used to see in Ancient Anatolian Turkish started to disappear

Some examples:

Arabic noun phrase:

yevmü'l-kıyam 8a/2, naḥîfü'l-cism 15b/9

Persian noun phrase:

esrâr-ı hikmet 10b/6, ehl-i inşâf 14a/4

Arabic adjective phrase:

celîlü'l-ḳadr 13b/13, ḥafîfü'l-cüsse 15b/9

Persian adjective phrase:

feyz-i câvidânı 1b/3, dil-i nâçârum 12a/8, cism-i laḫfî 15b/10

Our work also includes Mixed Arabic and Persian writing forms that descend with some special features from Ancient Anatolian Turkish. Besides we see that in the writing of vowels a special rule wasn't followed. One of these peculiarities is affix and root inharmoniousness

Adverbial affixes:

süzüldükça ol iki çeşm-i şehbâz 22b/3

In ancient Anatolian Turkish the third person informing affix always includes a spherical vowel but in this work especially at one point it was used as a straight (flat) vowel.

Informing affix:

mağam-ı şöhbete irmiş degüldir 29a/15

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
NİYAZÎ-İ MİSRÎ'NİN HAYATI.....	2
Niyâzî'nin Eserleri.....	4
Edebî Şahsiyeti	8
Niyâzî'de Aşk	9
BİRİNCİ BÖLÜM	14
YAZILIŞ ÖZELLİKLERİ VE METOD.....	15
ÜNLÜLERİN YAZILIŞI.....	16
A. Kelime Köklerinde Ünlü Yazılışı.....	16
“a” ünlüsü	16
“e” ünlüsü.....	17
“ı” ünlüsü.....	19
“i” ünlüsü.....	20
“o” ünlüsü.....	21
“ö” ünlüsü.....	22
“u” ünlüsü.....	23
“ü” ünlüsü.....	24
B. Eklerde Ünlülerin Yazılışı	25
1. Yapım Eklerinde Ünlülerin Yazılışı.....	25
a. İsimden İsim Yapan Ekler.....	25
b. İsimden Fiil Yapan Ekler.....	27
c. Fiilden İsim Fiil Yapan ekler.....	27
d. Fiilden Fiil yapan ekler.....	28

2. Çekim (İşletme) Eklerinde Ünlülerin Yazılışı.....	30
A. İsim Çekim Eklerinde Ünlülerin Yazılışı.....	30
B. Fiil Çekim Eklerinde Ünlülerin Yazılışı.....	36
C. Şekil ve Zaman Eklerinde Ünlülerin Yazılışı.....	39
a. Haber Kipleri	39
b. Dilek Kipleri	42
D. Bildirme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı	44
E. Filimsilerde Ünlülerin Yazılışı	45
II. BÖLÜM	49
SES BİLGİSİ	50
ÜNLÜLER	50
A. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ.....	50
1. i/e Meselesi	50
2. Ünlü Düşmesi	52
3. Ünlü Birleşmesi	53
4. Hece Düşmesi.....	54
B. ÜNLÜ UYUMU.....	54
1. İncelik kalınlık bakımından ünlü uyumu.....	54
2. Düzlük yuvarlaklık bakımından ünlü uyumu.....	56
A. KELİMELERDE YUVARLAKLAŞMA.....	56
B. EKLERDE YUVARLAŞMA.....	57
a. Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler	57
b. Ünlüsü sonradan yuvarlaşmış olan ekler.....	59
C. DÜZ ÜNLÜ TAŞIYAN EKLER.....	60
ÜNSÜZLER.....	63
A. ÜNSÜZ DEĞİŞMESİ.....	63
1. k > ģ değişmesi.....	63
2. k > g değişmesi.....	63
3. b > v değişmesi.....	64
4. t > d değişmesi.....	65
B. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	66
C. ÜNSÜZ BENZEŞMESİ.....	66
D. SEDALILAŞMA.....	67
E. ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....	68
F. BENZER HECE DÜŞMESİ.....	69
III. BÖLÜM.....	70
ŞEKİL BİLGİSİ.....	71
YAPIM EKLERİ.....	71
a. İsimden İsim Yapan Ekler.....	71

b. İsimden Fiil Yapan Ekler.....	72
c. Fiilden İsim Yapan Ekler.....	73
d. Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	74
ÇEKİM EKLERİ.....	77
İSİM.....	77
A. ÇOKLUK EKİ.....	77
B. İYELİK EKLERİ.....	77
C. İSİM TAMLAMASI.....	78
D. İSİM ÇEKİM EKLERİ.....	81
1. İlgi Hali (genitif)Eki.....	81
2. Belirtme Hali (akkuzatif) Eki.....	81
3. Yönelme/Yaklaşma Hali (datif) Eki.....	82
4. Bulunma Hali (lokatif) Eki.....	83
5. Ayrılma Hali (ablatif) Eki.....	83
6. Eşitlik Hali (ekvatif) Eki.....	84
7. Yön Gösterme Hali (directive) Eki.....	84
8. Vasıta Hali (instrümental) Eki.....	85
SIFATLAR.....	86
a. Niteleme Sıfatları.....	86
b. Karşılaştırma Sıfatları.....	86
c. Belirtme Sıfatları.....	87
1. İşaret Sıfatları.....	87
2. Belirsizlik Sıfatları.....	88
3. Soru Sıfatları.....	89
4. Sayı Sıfatları.....	89
ZAMİRLER.....	91
a. Şahıs Zamirleri.....	91
Şahıs Zamirlerinin Hal Ekleriyle Kullanılması.....	91
Şahıs Zamirlerinin Edatlarla Kullanımı.....	94
b. İşaret Zamirleri.....	94
İşaret Zamirlerinin Hal Ekleriyle Kullanılması.....	94
c. Soru Zamirleri.....	95
d. Belirsizlik Zamirleri.....	95
e. Dönüşlülük Zamiri.....	97
ZARFLAR.....	97
a. Zaman Zarfları.....	97
b. Hal Zarfları.....	101
c. Miktar Zarfları.....	102
d. Yer Zarfları.....	103
e. Soru Zarfları.....	104
EDATLAR.....	104
a. Bağlama Edatları.....	105
1. Şart Bildirenler.....	105

2. İstidrak (Sınırlama) Bildirenler.....	105
3. Sebep Bildirenler.....	106
4. İstisna Bildirenler.....	107
5. Netice ve İzah İfade Edenler.....	107
6. Cümle Bağlayıcılar.....	108
7. Atıf (Bağlama) Edatları.....	108
8. Atıf (Bağlama) Vavı.....	109
9. Teşbih(Benzetme) Edatları.....	109
b. Son Çekim Edatları.....	109
c. Kuvvetlendirme Edatları.....	111
d. Karşılaştırma Edatları.....	111
e. Soru Edatları.....	112
f. Ünleme Edatları.....	112
g. Çağırma Edatları.....	113
h. İşaret Edatları.....	113
ı. Berkitme Edatları.....	113
FIİLLER.....	114
A. İSİM FİİLLER.....	114
1. Bildirme Ekleri.....	114
2. Görülen Geçmiş Zaman.....	115
3. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	115
4. Şart.....	115
B. FİİL ÇEKİMİ.....	115
I. Basit Sigalar.....	115
a. Bildirme Kipleri.....	115
b. Dilek Kipleri.....	120
II. Birleşik Sigalar.....	124
C. SIFAT-FİİLLER(PARTİSİPLER).....	126
D. ZARF-FİİLLER(GERUNDİUMLAR).....	127
KAYNAKLAR.....	131
METİN.....	134
SÖZLÜK.....	216

ÖNSÖZ

Üzerinde çalıştığımız Niyâzî'nin "Tercüme Hilye-i Şerif" adlı eseri Klasik Osmanlı Türkçesi döneminde yazılmış olmasına rağmen yer yer Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini de muhafaza ettiği görülmektedir. Ancak XVI. Yüzyılın ikinci yarısında yani Eski Anadolu Türkçesinin son dönemlerinde Osmanlı Türkçesinin yazı dili olarak ortaya çıkmasıyla Arapça ve Farsça unsurların Türkçe'yi istila etmesi hızlanmış ve bu durum nazım dilinde kendisini iyice hissettirmiştir. Bu etkiyi manzum olarak kaleme alınmış olan Niyâzî'nin "Tercüme-i Hilye-i Şerif"inde de görmek mümkündür. Eserde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların yanında Türkçe'nin o devirdeki ifade tarzının en güzel örneklerini de görmek mümkündür.

Yaptığımız bu çalışma, "İnceleme, Metin ve Sözlük" olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın birinci bölümü gramer yönünden (imla, fonetik, şekil bilgisi) metnin incelenmesidir. İmla kısmında sadece Türkçe kelimelerin imlası üzerinde durulmuş ve daha sonra "mefâilün / mefâilün / feülün (fâ'lün)" kalıbıyla yazılan eserin transkripsiyonlu metni verilmeye çalışılmıştır. Sözlük kısmında ise, bütün kelimeler birer birer ele alınarak gerek isim gerek fiil olsun kelimelerin anlamlarına dikkat edilmiş, aynı maddede bulunan kelime şayet farklı anlamda karşımıza çıkmışsa, anlamlarına göre ayrı ayrı numaralandırılıp, kelimenin geçtiği mısra ya da beyit hemen altına yazılmıştır. Ayrıca Arapça ve Farsça kelimeler parantez içerisinde kısaltmalar (a, f) şeklinde belirtilmiştir.

Yapmış olduğumuz araştırmalar ve kaynaklarda Niyâzî-(y)i Mısrî'nin böyle bir eserinden bahsedildiğine rastlayamadık. Bu da çalışmamamızın orjinallığı açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak araştırma ve taramalarımızda bu nüshanın dışında başka bir nüshanın olup olmadığı konusunda bir bilgiye ulaşamadık.

İlim âlemine tanıtmaya çalıştığımız bu eserin hazırlanmasında gözden kaçmış bir takım teknik ve ilmî hataların bulunması muhtemeldir. Bu konuda ilim adamlarının ve okuyucuların yapıcı tenkitlerine ihtiyacımız olduğunu belirtir, kusurlarımızın iyi niyetimize bağışlanmasını temennî ederiz.

Bu çalışmayı yaparken karşılaştığımız güçlüklerin giderilmesinde yakın ilgi ve desteğini gördüğüm hocam Yrd. Doç. Dr. Muzaffer AKKUŞ'a ve tezin yazımı sırasında yardımlarını gördüğüm Ahmet Çağatay AKKUŞ'a teşekkürü bir borç bilirim.

NİĞDE-2002

Serpil SOYDAN

METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Elif	a / e	آ / ا
Be	b	ب
Pe	p	پ
Te	t	ت
Se	s	س
Ce	c	ج
Ha	h	ح
Hı	h	خ
Del	d	د
Zel	z / ð	ذ
Ra	r	ر
Ze	z	ز
Sın	s	س
Şın	ş	ش
Şat	ş	ص
Đat	đ / ž	ض
Tı	ţ	ط
Zı	z	ظ

‘Ayn	‘	ع
Ġayn	ġ	غ
Fe	f	ف
Ḳaf	ḳ	ق
Kef	k / g / ħ	ك / گ
Lam	l	ل
Mīm	m	م
Nun	n	ن
Vav	v	و
He	h	ه
Lâm elif	-	لا
Ye	y	ي / ی

KISALTMALAR

a.	Arapça
a.t.	Arapça Türkçe
bkz.	Bakınız
f.	Farsça
f.t.	Farsça Türkçe
H.	Hicri
M.	Miladi
sh.	Sayfa
TDAY.	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK.	Türk Dil Kurumu
Yay.	Yayınlayan

GİRİŞ

İlim alemine tanıtmaya çalıştığımız “Tercüme-i Hilye-i Şerif-i Niyâzî”, dili ve muhtevâsı bakımından Klasik Osmanlı Türkçesi dönemi eseridir. Dil yönünden yer yer Eski Anadolu Türkçesi hususiyetlerini de gösteren bu eser, büyük bir ihtimalle XVII. asrın ilk yarısında (1047/1635) tercüme edilmiştir.

Bu eser, Bor Halil Nuri Kütüphanesi 3485 numarada yazma eserler arasında kayıtlıdır.

Kitabın bir sahifesi 210x140 mm, satırlar 160x80 mm ebatındadır.

Nesih hattıyla yazılmış olan kitap harekesizdir. Okuma sırasında hata yapma ihtimali yüksek olan kelimeler harekelenmiştir. 37 varak olan bu yazmanın her sahifesinde 9-15 arasında değişen beyitler vardır. Kahverengi renkli ve cildi bir hayli yıpranmış olan eserin sayfaları beyaz ve kalın bir kağıttan ibaretdir. Yer yer beyitler arasına kırmızı mürekkeple yazılmış ve beyitlerin muhtevâsını açıklayıcı başlıklar (derbeyan) vardır. Eserin en son sayfasına 1047 tarihi düşürülmüştür. Eserdeki beyit sayısı eserin yazılış tarihine denk düşmektedir. Yazar bunu şu beytiyle dile getirir:

Olup biñkırkıyidi beyt üzre itmâm

Bulupdur vefk tarihîyle encâm 36b/3

NİYÂZÎ-İ MİSRÎ'NİN HAYATI

Niyâzî Mısrî'nin asıl adı Mehmed'dir. 1617 (H. 1027) senesinde (Sultan İkinci Osman'ın cülûsunda) Malatya'ya bağlı Soğanlı köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Ali Çelebi, sonradan Malatya'ya yerleşmiş, burada bir hayli saygı ve şöhret kazanmış, Nakşibendî müridlerinden biridir¹.

Niyâzî kardeşi (şeyh) Ahmed ile birlikte mektebe gitmiş, İslâmî ilimlere ait temel bilgileri öğrendikten sonra, medrese tahsili görmüş ve ilâhî ilimler üzerine çalışarak Tefsîr, Hadis, Fıkıh ve tasavvuf sahalarında adını duyurmuştur. Medreseden icâzet (izin) aldıktan sonra câmilerde va'azlar veren Mehmed Niyâzî, dinleyicileri üzerinde yakın alâka ve hayranlık toplamıştır.

Bu arada Niyâzî, Halvetiye şeyhi Malatyalı Şeyh Hüseyin Efendi'ye intisâb ederek halvete çekilmiştir. 21 yaşına giren Mehmed Niyâzî, bilgisini arttırmak ve hayatı iyi anlamak için Malatya'dan ayrılıp derviş hayatı yaşamaya karar vermiş ve bir müddet sonra Diyarbakır'a gitmiştir. Daha sonra Bağdat'a oradan da Kerbelâ'ya geçmiştir².

Gönlü ilim aşkıyla yanan Mehmet Niyâzî'nin tek düşüncesi Mısır'a gidip tahsilini daha da pekiştirip ilerletmekti. Ancak daha önce öğrenmiş olduğu Arapçası'nın yetersiz olduğunu düşünerek bir müddet gezip dolaşmış, tanınmış kişilerin sohbetlerinde bulunmuş ve dört yıl sonra Kahire'ye ulaşabilmiştir.

¹ Abdullah UÇMAN, XVII. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt, Cilt-6, İstanbul 1987, sh.66-67

²Cemal SÜREYA, Turgut TURHANLU, Kemal DOĞAN...vb., Ana Britannica, Cilt-16, Ana Yay. 1992 sh.555

Niyâzî uzun müddet Mısır'da tahsiline devam etmiş ve burada kalışından dolayı "Mısırî" mahlasını almıştır³. Mehmed Niyâzî Mısır'da Şahûniyye denilen yerde tanınmış bir Kadirî şeyhine kapılanmış ve otuz yaşına gelince Kahire'den ayrılıp Anadolu'dan geçerek İstanbul'a gelmiş, Sultan Ahmed civarında Mehmed Paşa Tekkesi'nde halvete çekilmiştir.

Âlim, mutasavvıf ve şair bir kimse olan Niyâzî Mısırî bir müddet sonra Bursa'ya giderek Ulu Cami'nin etrafında bulunan medreselerden birine yerleşmiştir. Bir sene sonra Uşak'a giderek, Uşak'ta Elmalılı Şeyh Yusuf Sinân'ın halîfesi Şeyh Mehmed'in tekkesinde bulunmuştur. Şeyhi Ümmî Sinân ile tanıştıktan sonra şeyh ile Elmalı'ya gitmiş ve ona intisap etmiştir⁴.

Şeyhi tarafından oğlunun hocalığına tayin edilen Niyâzî, vazifesini aşk ve şevk içinde tam sekiz sene devam ettirmiş, bu suretle şeyhi ona dervişlik pâyesini vermiştir. Niyâzî Uşak'a oradan da Kütahya'ya geçer. Ancak şeyhi Ümmî Sinan'ın ölümünü haber alınca tekrar Uşak'a döner⁵. Şair, şeyhi öldüğü zaman 47 yaşındadır.

Niyâzî, Arab Mehmed Mahallesi sakinlerinden Hacı Mustafa Efendi'nin kızı Fatma ile 1662 (H.1072) evlenmiş olup, on yıl birlikte olduktan sonra karısı ölmüştür⁶.

Lehistan seferinin açılması ile Avcı Mehmed, askerlerin maneviyatını artırmak istemiş, bu maksatla va'azlar verdirmek için Niyâzî-i Mısırî'yi sefere davet etmiştir. Şair ve hatib Niyâzî tesirli sözlerle askerlerin manevi kuvvetini yükseltmiş, fakat bu arada Niyâzî'yi kiskanenlar, aleyhinde bulunanlar padişahı türlü yalanlarla

³ Ahmet B. ERCİLASUN, Abdurrahman GÜZEL ...vb., Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşriyat Cilt-7, İstanbul 1985, sh.2678-2680

⁴ Tahsin YALIM, Reşat UZMEN ...vb., Axis-2000 Ansiklopedik Sözlük, Milliyet Hachette, Cilt-5, 2000, sh.2465

⁵ Abdullah UÇMAN, XVII. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt, Cilt-6, İstanbul 1987, sh.66-67

⁶ Ahmet B. ERCİLASUN, Abdurrahman GÜZEL ...vb., Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşriyat Cilt-7, İstanbul 1985, sh.2678-2680

kandırmışlar ve padişah tarafından Niyâzî'nin seferden geri çağrılmasını başarmışlardır.

Geri çağrılan Niyâzî, Edirne'de Eski Cami'de va'azlarına devam etmiş, fakat kendisinin çok değer verdiği gaibden haber verme bilgisi yani bir nevi falcılık olan ilm-i cifr'e dayanarak söylediği sözler sarayın siyasetine aykırı bulunmuş, bu yüzden 1673 (H.1083)'te Rodos adasına sürülmüştür. Bir sene süren sürgün hayatından sonra serbest bırakılarak Bursa'ya dönmüştür⁷.

Yanlış ve haksız bir kararla yeniden 1677'de Limni'ye sürülen şair, tam onbeş sene orada sürgün kalmıştır. Ölümünden bir sene evvel sürgünden kurtulmuştur. Fakat Bursa kadısının kadılık müddetinin uzatılması için hazırladığı mazbataya Niyâzî; "Gemisi olmayan kaptan, demirini koparıp yola çıkmak ister." cümlesini yazarak imzasını atar ve kadıya tarizde bulunur. Bunun üzerine Niyâzî, ikinci defa Limni'ye sürülür. Limni'ye gelişinden iki ay sonra 76(Kamerî sene ile78) yaşında iken 1693(H.1105)'de vefat eder. Bir tesâdüf olarak (Niyâzî) mahlâsının ebcedle karşılığı 78 tutmaktadır. Nazım Çelebi adlı bir şair şu mısra ile 1105 tarihini düşürmüştür⁸.

"Cân-ı âziz Mısrî bir kumrî gibi uçtu"

Niyâzî hakkında Rakım İbrahim "Menâkıb-nâme-i Niyâzî-i Mısrî" isimli bir kitap, Bursa'da Atinevi Dergâhı Şeyhlerinden Lütfî ise bu kitaptan faydalanarak "Tuhfetü'l-Asrî fi Menâkıbi'l Mısrî" adlı bir eser meydana getirmiştir⁹.

Niyâzî'nin Eserleri:

Şair eserlerini Türkçe ve Arapça olmak üzere iki dilde meydana getirmiştir.

Bunların hemen tamamı tasavvuf ile ilgilidir.

⁷ Abdullah UÇMAN, XVII. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt, Cilt-6, İstanbul 1987, sh.66-67

⁸ Niyâzî Divânı, İstanbul Maarif Kütüphanesi, sh.7-17 (Hazırlayanı divanda verilmemiştir.)

⁹ Ahmet B. ERCİLASUN, Abdurrahman GÜZEL ...vb., Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşriyat Cilt-7, İstanbul 1985, sh.2678-2680

Niyâzî'nin Türkçe ile yazılmış eserleri şunlardır¹⁰:

1. Risaletü't-Tevhîd
2. Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ
3. Sûre-i Yûsuf Tefsiri
4. Es'ele ve Ecvebe-i Mutasavvifâne
5. Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre
6. Risâle-i Eşrât-ı Sâ'at
7. Ta'hir-nâme
8. Risâle-i Haseneyn
9. Dîvân-ı İlâhiyât
10. Mektûbât
11. Risâle-i Hızriyye
12. Fatiha Tefsiri

Bunlardan başka Tesbi'-i Kasîde-i Bürde (İmam Busayrî'nin kasîdesinin tesbîi) isimli manzum eseri ile "Mevâzû'l-irfân ve Avâidü'l-ihsân" adında mensur bir eseri daha vardır. Bu kitapta şairin kendi hayatıyla ilgili bilgiler de bulunmaktadır¹¹.

Niyâzî'nin 114 varaktan ibaret olan ve kendi el yazısı ile yazılmış bulunan mecmuasında (Bursa, Orhan Kütüphanesi Nr. 690) şahsına ait hatıraları, düşünceleri, Kur'ân ayetleri tefsir edişi, günlük olaylar ve bunlar hakkındaki fikirleri, bazı şiirlerin yazılış tarihleri kayıtlıdır¹². Bu mecmuada Niyâzî'nin şu eserleri bulunmaktadır¹³.

¹⁰ Abdullah UÇMAN, XVII. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klasikleri, Ötüken-Söğüt, Cilt-6, İstanbul 1987, sh.66-67

¹¹ Niyâzî Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi, sh.19-21, (Hazırlayanı divanda verilmemiştir.)

¹² A. ADIVAR, R. ARAT, İ. KAFESOĞLU ...vb., İslâm Ansiklopedisi, Cilt IX, MEB, İstanbul 1988, sh.305-307

¹³ Niyâzî Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi, sh.19-21, (Hazırlayanı divanda verilmemiştir.)

1-Risâle-i Hilye-i Hazret-i Hüseyin

27 beyitlik küçük bir mesnevi olan bu eserde Hazret-i Hüseyin'e olan sevgiye yer verilmiştir.

2-Münâcaat: 19 beyittir.

3-Na't-ı Şerîf: 74 beyittir.

4-Sebeb-i Nazm-ı Kitâb: 34 beyitlik mesnevi

5-Risâle-i Haseneyn: 7 sayfalık bir nesir

6-Fatiha tefsîri: Bu esere şu cümle ile giriliyor:

“Seb' al-mesânî: Resûlullah sallallâhü teâlâ aleyhi vessellem buyurmuşlar ki: Fâtiha'dır. Her iki rekatta iki kere okunur. Yedi âyettir. Her salavatta ikişer kere okunmak ile (Fâtiha) ya sebü'l mesânîdür, diyü buyurmuşlardır.”

7-Es'ele ve ecvebe-i Mutasavvifâne:

32 sayfalık bu nesirde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in peygamber oldukları ileri sürülmektedir.

8-Sûre-i Nûr Tefsiri

9-Esmâ-i Hüsnâ

10-Risâle-i Belgrad

Bu mektup Mustafa Paşa'ya yazılmıştır.

11-Risâletü fi'l-Anka

12-Hikâyetü an kıssail-Hızriyye aleyhi's-selâm

13-Risâle-i Arşkiye

14-Risâle-i İade

15-Risâle-i Ta'biratü'l-vâkıat

16-Risâle-i Şerh-i Yunus Emre

17-Risâle-i Vahdet-i Vücûd

18-Kardeşi Ahmed'e yazdığı mektup

19-Mavâ'id al-'irfân va 'avâ'id al-ihsan:

Bu eser Niyâzî'nin son eseridir. Niyâzî'nin Hasan ile Hüseyin'in peygamber olduğu inancını bu eserinde de muhafaza ettiği görülür. Ayrıca bu kitabında kıyamet ve kıyamet alametlerini insanlara tatbik ederek, kendisinin Mehdi ve 'İsâ olduğunu iddia etmiştir. Fakat daha sonra kendisinin Mehdi ve 'İsâ olmadığını belirten bir şiir yazmıştır. Onun bütün eserlerinde Ali, Hasan ve Hüseyin'e karşı büyük bir sevgi beslediği görülür¹⁴.

Niyâzî'nin 200 kadar şiiri bir divan halinde toplanmıştır.

---

¹⁴ A. ADIVAR, R. ARAT, İ. KAFESOĞLU ...vb., İslâm Ansiklopedisi, Cilt IX, MEB, İstanbul 1988, sh.305-307

EDEBİ ŞAHSİYETİ

Niyâzî'nin eserlerinde sunnî itikadla bağdaşması asla mümkün olmayan, sunnî muhitlerde kaatiyyen müsamaha ile karşılanmayacak aşırı fikirler, hükümler ve kanaatler bulunmaktadır. Hz. Ali ve oğulları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkındaki sevgi ve bağlılığında, Hz. Hasan'la Hz. Hüseyin'in peygamber olduklarını ileri sürecek kadar aşırılıklar göstermektedir. İlm-i Cifre inancı, devri içinde bir dereceye kadar anlaşılır bir şey ise de, bu husustaki aşırılığı da velayet ve kerametle bağdaşır bir şey değildir. İslam inancına göre de gaybı ancak Allah bilir. Hatta Niyazi'nin bizzat kendisi hakkındaki kanaatinde yer yer cinnet derecesine varmakta, bazen İsâ, bazen Mehdi olduğunu iddia edebilmektedir. Peygamber olduğu vehmine de kapıldığı görülmektedir¹⁵.

Niyâzî'nin ruhu hâletini gösteren bu iddia ve sâbit fikirlere rağmen, zamanındaki sûfler kendisine büyük bir bağlılık duymuşlardır. Niyâzî-(y)i Mısırî velâyet (ermiş, veli) sırlarına ermiş ve birçok kerametler göstermiş bir şahıs olarak kabul edilmiş, bu hususta kâmil sûflerin ittifak ettikleri ileri sürülmektedir ki, bunda Niyâzî'ye karşı beslenen saygı ve itimadın bir delilini görmek mümkündür.

Niyâzî-(y)i Mısırî, divânından anlaşıldığı kadarıyla şiirde üstad sayılacak şairlerden değildir. Hemen bütün manzumeleri tasavvufî ve öğretici mahiyettedir. Bazı şiirlerinde kendisinin 'İsâ olduğunu ve hapsedildiğini söyler ve ileride olacak şeylerden haber verir. Aruzla yazdığı şiirlerinde Nesîmî ve Fuzûlî'nin, hece ile yazdıklarında Yunus'un tesiri görülür. XVII. yy'da Yunus tarzı söyleyişin kuvvetli bir temsilcisidir. Gece yazdığı şiirlerde Niyâzî, gündüz yazdıklarında ise Mısırî mahlaslarını kullandığı söylenir. Nesri, sade bir konuşma dili iledir. Kurduğu

¹⁵ Ahmet B. ERCİLÂSUN, Abdurrahman GÜZEL ...vb., Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşriyat Cilt-7, İstanbul 1985, sh.2678-2679

tarîkatla zikir meclisleri “besmele” ile başlar, “Allahümme yâ vedûd” kelimeleri ile biter¹⁶.

NIYÂZÎ’DE AŞK

Niyâzî’ye göre, aşk maddeden sıyrılıp mânâya yöneliştir. Ezelî ve ebedî olan aşk menfaatsiz sevme ve benlikten sıyrılmadır. Aşkta “ben” yoktur. Mahlûkun Hâlik’a kavuşmak istemesi aşkı meydana getirir.

Kâinat, aşk içinde yaratılmış, insan bu aşkın düşünen ve duyan mutlak en büyük ihâtasıdır. Her şey aslına, yani Cenâb-ı Hakk’ın zât-ı İlâhi’sine dönecektir.

Kainatta ne varsa aşktan ibarettir. Fuzuli’nin: “Aşk imiş her ne varsa alemde” dediği gibi aşk, ilmin de hayatın da varlığın da kaynağıdır. Yunus Emre Allah’a aşkı şöyle anlatır¹⁷:

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek, seni
Ben yanarım dün ü günü
Bana seni gerek seni

Niyâzî, duyuş ve söyleyiş bakımından Yunus Emre’nin açık tesiri altındadır. Ona göre, her şey ve her hadisenin sebebi aşktan ibarettir. Beşerî aşk, insanı nefsin esirliğinden kurtarmaz. Aşka ulaşmak için zikir lâzımdır. Tekkede Allah’ın birliğini anmak aşkın başlangıcıdır:

Hakk’ı seven âşıkların
Eğlencesi tevhîd olur
Aşk odına yanıkların
Eğlencesi tevhîd olur

¹⁶ A. ADIVAR, R. ARAT, İ. KAFESOĞLU ...vb., İslâm Ansiklopedisi, Cilt IX, MEB, İstanbul 1988, sh.305-307

¹⁷ Niyâzî Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi, sh.24-27, (Hazırlayanı divanda verilmemiştir.)

Niyâzî'ye göre; İlâhî aşkın şu beş vasfı vardır¹⁸ :

1. Yaratıcı faaliyetin, yani zât-ı ilâhî'nin tezahürü
2. Nûr-ı Muhammedî'nin, âlem-i ervâhın ve mükevvenatın zuhuru; Âdemin yaratılması
3. Ezelde mevcut olan insan rûhunu geldiği yere yani ebediyete ulaştırması
4. İnsanı kötülüklerden uzaklaştırıp fenâfillah mertebesine ulaştırması
5. İnsanın, varlığını Tanrı birliğinde gezmesi, neşe-i kâmilî hissetmesi

Aşkın bu vasıfları kesretin vahdette toplanmasını meydana getirir ki, aşkta esas olan budur. Vahdet-i Vücûda mensûb olanlar “Ene'l-Hak” demekle bu aşkı duymaktadırlar:

Vahdet meynin cür'asını ma'şuk elinden içmişem
 Ben dost kokusun almışam müşk-i Hitâni n'eylerem
 Niyâzî başka bir yerde ise, ilâhî aşkı şöyle ifade eder¹⁹:
 Zât-ı Hakk'ı anla zâtındır senin
 Hem sıfâtı hep sıfâtındır senin
 Sen seni bilmek necâtındır senin
 Gayre bakma sende iste sende bul
 Şair daimi olarak aşktan mesttir:
 Aşkın ile dolmuşam zühdümü yanılmışam
 Mest-i müdâm olmuşam çağırırım dost dost
 Şair henüz mürşidliğe ulaşmadan ışığın etrafında dolaşan pervane gibidir:
 Şem-i tevhîdi gördüm yakılmış
 Gitti kararım pervâne geldim

¹⁸ Niyâzî Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi, sh.24-27, (Hazırlayanı divanda verilmemiştir.)

¹⁹ Niyâzî Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi, sh.25-27, (Hazırlayanı divanda verilmemiştir.)

Salikin Mürşide (doğru yolu gösteren kılavuz) teslimiyet göstermesi gerekir. Gönlü şeyhin gönlü ile birleşir yani fenâ fi'ş-şeyh (bütün varlığını şeyhin manevi şahsiyetinde yok etme) olur:

Ümmi Sinan'ın hâk-i pâyine

Sürmeğe yüzüm sultana geldim

Aşık, zikir ile, Tanrı ile karşı karşıyadır:

Salat-ı ehl-i kurbun kiblesidir sümme vechullah

Niyâzî durma daim secdeyi ebrû-yi tevhîd et

Salikin (bir tarikata girmiş bulunan kimse) olgunlaşması için gönlündeki kötülükleri atması dünyanın geçici, aldatıcı hallerine kapılmaması lazımdır. Yani heva ve sivâ (Allah sevgisi dışında başka sevgi ve arzular) kapılarını artık kapamış olması gerekir. Şair, bunu şu beyitle anlatıyor:

Hevâ ise yeter gönül gel Allah'a dönelim gel

Sivâ ise yeter ey dil gel Allah'a dönelim gel

Hevâ ve Sivâdan ancak şeyhe kalp bağılılığı yani teslimiyet ile kurtulmak mümkün olabilir. Sâlik o zaman kendi benliğini şeyhin gönlünde bulur, Fena fi'ş-şeyh'e ulaşır.

Ger kabûl olunsa şâh oldun ebed

Kande böyle asılı bâzâr olur

Mürşidin gönlünde yer alan sâlik, dünyanın kötülüklerinden uzak kalmak için dünyayı terk etme yoluna gider, heva ve sivâdan uzak kalır, halvete çekilir. Bütün kötülüklerden uzak olarak ölmeden evvel ölür.

Nefsini sana bildirir ölmezden evvel öldürür

Yokluk yolunu doğurur fakr u fenâ halvettedir

Gıdayı en az hadde (sınıra) indirip nefsi terbiye etmek lazımdır. Buna **riyazat** denir. Eskilerin "Bir lokma, bir hırka" diye târif ettikleri hâl budur.

Sâlik bu halinde nefsinı terbiye etmiş, kötülüklerden sıyrılıp bir imtihan devresine girmiştir. Buna halvet denir. Halvet kırk kere kırk gündür. Yani 1600 gün sürer.

Niyâzî mertebeleri tamamladığını ve kırk erbâini bitirdiğini şöyle anlatıyor:

Cisme bugün kırk erbâin oldu tamam Deccâl lâîn

Kıldı beni Rabb'im emin yâ ben seni yâ sen beni

Artık kemal devresi başlamak üzeredir. Niyâzî bunu da şöyle tarif eder:

Kamil odur kim aç susuz çok çok emek bilmez ola

Nakıs olardır bunda kim hergiz emek bilmez ola

Tarîkatta kemâle eren zâhiren kerâmât sahibi olmuştur. Bunun için yakîni bilmesi lazımdır. Yakîn üç türdür²⁰:

1. İlme'l-yakîn: Mürşid vasıtasıyla elde edilen bilgi, kitap bilgisi

2. Ayne'l-yakîn: Eşyanın hakikati gözleriyle görüp mevcudatın sebebini idrak etmektir.

3. Hakka'l-yakîn: Hakîkatin tam manasıyla kendisidir. Buradan vahdete ulaşılır. Her üç şekilde yakîn sahibi olan, vahdet-i ilâhiyeye ermiş demektir. Bu, insân-ı kâmindir. Fenafillaha karışan kimse, dünyada sembol halinde yaşar. Onun bütün varlığı Allah ile beraberdir.

İşte vücûd, Hak haline dönüşüyor, geldiği yere yani ebede dönüyor. O artık doğmaz ve ölmez haldedir.

Sırr ile bana içimden söylenir

Mısrıyâ ben doğmazam ben ölmezem

O, ölümsüzlük ve ebediyet içindedir:

Ol serâ-yı vahdete mihmân olan anlar bizi

Fenâ-ender fenâ oldum bekaa-yı câvidân içre

²⁰ Niyâzî Divanı, İstanbul Maarif Kütüphanesi, sh.28-29, (Hazırlayanı divanda verilmemiştir.)

O, Tanrı varlığı içindedir:

Çü buldum sümme vech-i cânânı kamuda sezdim Allah'ı

Fenâyım Hak'da vallâhi ne bilim kaldı ne zâtım

Şair artık bekaabillah'a ermiştir:

Zât-ı Hak'ta mahrem-i irfân olan anlar bizi

İlm-i sırda bahr-i bî-pâyân olan anlar bizi

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZILIŞ ÖZELLİKLERİ VE METOD

İncelemeye çalıştığımız “Tercüme-i Hilye-i Şerif-i Niyazi” XVII. yüzyılın ilk yarısına ait bir eser olmasına rağmen, imla bakımından Eski Anadolu Türkçesi’nden gelen bir takım özelliklerle, Arap ve Fars yazı dili geleneğinden gelme yazılış hususiyetlerini karışık olarak bünyesinde taşımaktadır. Bu karışık durumdan dolayı, ünlülerin yazılışlarını belirli bir kaideye bağlamak mümkün değildir. Bir imla düzensizliği olarak karşımıza çıkan bu durum bize, bir yandan devrin imla telakkisi hakkında bir mukayese, diğer yandan da yazı dilinde meydana gelen fonetik özellikleri ayrı bölümde inceleme imkanı vermesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Bu sebeple, birinci bölümde ünlülerin yazılışı kök ve eklerde ayrı ayrı ele alınıp değerlendirilmiş, kök ve eklerdeki farklı yazılışlar gösterilmeye çalışılmıştır.

Türkçe’de kullanılan sekiz ünlü, kelimedede hem hareke hem de işaretlerle (ٲٲٲٲٲٲٲٲ) gösterilmiştir. Üzerinde çalıştığımız metinde hareke çok az kullanılmıştır. Okunuşu sırasında hata yapılması (hata yapma ihtimali yüksek) ihtimali düşünülerek bazı kelimeler harekelenmiştir.

Yabancı kelimelerin imlası da hem hareke ile hem de bazı seslerle (ٲٲٲٲٲٲٲٲ) gösterilmiştir.

Ünlülerin kalınlık-incelik bakımından ayırt edilmesinde kelimelerin almış oldukları eklerin ünsüzlerinin kalın veya ince sıradan olup olmadıklarına dikkat edilmiştir. İnce ünlüyle başlayan bir kelimeye ince sıradan, kalın ünlüyle başlayan bir kelimeye kalın sıradan ünlüler gelmiştir. Ancak metnimizde yukarıda belirtilen hususa uymayan ince ünlüyle başlayan bir köke kalın ünlüyle devam eden bir ek getirilmiştir.

سوزلد دۇقچا 22b/3

İsimden yardımcı fiil yapan ol- fiili kelime kök ve gövdelerine bazen bitişik, bazen de ayrı olarak yazılmıştır.

مدول mesd ol- 18a/5   فتح اولور fetḥ ol- 2a/6

Gerek yapım ekleri gerekse çekim ekleri, sonlarına eklendikleri kelime kök ve gövdelerine bazen bitişik bazen de ayrı olarak yazılmıştır.

ایکسر iki-şer 18a/10   یوکسک رک yüksek-rek 23a/8

اغز ایدی itmez-idi 18a/6   اغش ایدی itmiş-idi 23b/4

اغز پدی itmez-idi 24a/2   اغشیددی itmiş-idi 28a/3

وار ایدی var-idi 19a/13   یوغ یکن یوغ-iken 3a/12

وار پدی var-idi 26a/3   اولمش ایکن olmuş-iken 16b/4

Ünlülerin düzlük ve yuvarlaklık bakımından ayırt edilmesinde ise daha önce yapılan çalışmalar esas alınmıştır.

Türkçe ve yabancı kelimelerdeki (ب) b'ler yazıldıkları gibi alınmışlar, ancak zarf-fiil gerindium eki -b (ب) ile de yazılsa -p ile gösterilmiştir.

ایله ییدر eyleyüpdür 2a/9   سویلدوب söyledüp 4b/15

کلوب gelüp 5a/12   جبّه سن cebhesin 20b/2

ایدیدر idüpdür 28b/6   دوشیدر düşüpdür 36b/13

ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

A. Kelime Köklerinde Ünlü Yazılışı

“a” ünlüsü

1. Başta

a) İstisnasız elif (ا) ile yazılmıştır.

الور al-ur 2a/11

اغلر ağac-lar 4b/14

اچوب aç-up 6a/13

اقتدی aç-ı-t-dı 15a/11

اچیق ac-ıķ 20a/11

اياغن ayağ-ı-n 33a/3

b) Birçok yerde medli-elif (آ) ile yazılmıştır.

آنکله anuñ-la 14a/12

اچسه aç-sa 20b/1

اچقدي açıķ-dı 20b/13

اچچه aç-ça 21a/5

آیه سی aya-sı 25b/7

آنی anı 29b/4

2. Ortada

a) Elif (ا) ile yazılmıştır.

باش baş 2a/11

يازوب yaz-up 15a/9

اراردی ara-r-dı 16a/10

داغلاع dağ-la-sa 18a/4

باقك bak-sañ 19a/11

وارنج var-ınca 25a/3

ارایه ara-y-a 29a/7

باشدوخه baş-duğda 32b/5

3. Sonda

a) Güzel he (ه , ه) ile yazılmıştır.

قندا ķanda 13b/4

اورتا orta 14b/9

آیه سی aya-sı 25b/7

b) Elif (ا) ile yazılmıştır.

ارادلا ara-da 6b/3

ارارکن ara-r-ken 16a/14

یراشوردی yara-ş-ur-dı 17b/4

تامغا tamğa 28b/3

“e” ünlüsü

1. Başta

a) E ünlüsü elif (ا) ile yazılmıştır.

ایسون eyle-sün 5a/10

ارییوب eri-y-üp 10a/5

ای ey 17a/5

اتلو et-lü 25a/5

إلی eli-y-le 25b/12

اگیلوردی egil-ür-di 33b/7

b) E ünlüsü bir yerde üstünlü elif (أ) ile yazılmıştır.

اغمسه eg-me-se 20b/4

2. Ortada

a) E ünlüsü okunuştan çıkartılmaktadır.

گتوردک getür-düñ 3b/1

بندن ben-den 5a/9

هر her 16a/10

دگر deger 19a/8

بیرز birez 22a/6

هرکس herkes 23b/13

چکن çeken 32a/7

گتور getür 34b/2

b) E ünlüsü üstün (ـُ) ile yazılmıştır.

چکوب çek-üp 11b/5

چکردی çek-er-di 17b/3

دلندی del-i-n-di 24b/13

دهنلی deñ-lü 28b/12

چورمزدی çevürmez-di 33a/9

سگردر ایدی segirdür idi 34a/7

هر her 36a/2

Metnimizde bir yerde i ünlüsü üstün ile (ـُ) yazılmıştır

یردن yer-den 33a/3

3. Sonda

a) E ünlüsü he (ه) ile yazılmıştır.

نجه nice 9b/4

ایله eyle 12b/6

بيله bile 22b/13

کیم kimse 33b/13

b) Bazı yerlerde üstün (ـُ) ile yazılmıştır.

در de-r 37a/6

ایله eyle 38a/4

c) Bir yerde ise okunuştan çıkartmaktayız.

دٲرردى ditre-r-di 19b/4

“i” ünlüsü

Metnimizde ı ile i ünlüsünün belirlenmesi için ayrı bir işaret kullanılmamıştır. Bu ayrımı kelimenin okunuşundan veya cümlenin gelişinden anlamaktayız. İki ünlünün yazılışında bir farklılık olmamasına rağmen ayrı ayrı ele almayı uygun bulduk.

1. Başta

Metnimizde ı ünlüsünün başta yazılışına rastlanmamıştır.

2. Ortada

a) Kelimenin okunuşundan çıkartmaktayız.

كٲل کٲل-sañ 2a/3

كٲكٲلر كٲكٲ-dı-lar 5b/13

اٲكٲس اٲكٲt-dı 15a/11

شالٲنٲ شالٲn-sa 15a/12

اٲكٲلٲس اٲكٲl-mış 23b/4

اٲكٲرٲى اٲكٲz-ı 24a/11

b) Ye (ى) ile yazılmıştır.

كٲل کٲl 1b/1

كٲلٲس كٲl-dı 9b/4

c) Bir yerde esre (ـ) ile karşılanmıştır.

كٲور كٲوٲ كٲvır-cıك 17a/13

3. Sonda

a) Ye (ى) ile karşılanmıştır.

دٲكٲى dٲkٲı 4b/15

كٲٲى كٲatı 27a/10

كٲصٲى كٲařşı 28b/1

“i” ünlüsü

1. Başta

a) Okunuştan çıkartmaktayız.

اٲون it-sün 5a/11

امدى imdi 5b/3

اٲبو işbu 8a/4

اٲمىدي it-miş-idi 28a/3

b) Ye (ي) ile karşılanmıştır.

اٲكى iki 1b/7

اٲدٲك id-icek 2b/8

اٲرىدي ir-iş-di 6b/6

اٲدن id-en 15b/10

اٲنردى in-er-di 17b/12

اٲنوب in-üp 18a/3

اٲرر ir-er 19b/5

اٲرگور ir-gür 36b/44

2. Ortada

a) Okunuştan çıkartmaktayız

بر bir 2b/4

يٲ yine 6b/10

كٲمى kimse-y-e 13a/1

كٲشى kişi 15b/12

دٲرردى ditre-r-di 19b/4

برر birez 22a/6

برلچ birkaç 29a/3

كٲدى git-se-y-di 33b/13

b) Ye (ي) ile yazılmıştır.

گٲروب gir-üp 5b/13

ويره vir-e 7a/2

گٲردى gir-di 10b/4

بٲرى biri 11b/11

كٲم kim 15b/13

ويرمى vir-miş-di 17a/9

يٲرى yir-i 23a/8

اٲيلوردى egil-ür-di 33b/7

c) Esre (ـ) ile yazılmıştır.

گٲس git-se 33b/11

اٲس it-se 33b/11

d) Esreli ye (ی) ile yazılmıştır.

دیر دیر dir dir 19b/4

3. Sonda

a) Ye (ی) ile karşılanmıştır.

گبی gibi 3a/8

بیری biri-si 7b/1

کشی kişi 15b/12

امدی imdi 21a/9

ولی veli 22a/5

دیشدیر di-miş-dür 34a/6

b) Esreli ye (ی) ile karşılanmıştır.

دی دی di-di 15a/2

ایکی iki 30b/10

دیر di-r 31b/11

“o” ünlüsü

Metnimizde o, ö, u, ü ünlülerinin karşılanması için ayrı bir işaret kullanılmamıştır. Bunları okunuşlarından ve kelimenin gelişinden çıkarıyoruz. Yazılışları aynı olmasına rağmen, ünlülerin tespiti ve yazılışlarını ayrı ayrı ele aldık.

1. Başta

a) Vav (و) ile karşılanmıştır.

اولور ol-ur 3b/10

او o 9b/14

اون on 9b/15

اول ol 10a/5

اوقوردی oğu-r-dı 12a/1

اورت orta 14b/9

اوئشایایدی oğşa-y-a-y-dı 25b/12

اوموزا omuz-a 29a/8

b) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır.

اودر o-dur 3a/9

او o 6b/5

اول ol 20b/1

اولوردی ol-ur-dı 22b/3

اولوب ol-up 37b/3

2. Ortada

a) Vav (و) ile karşılanmıştır.

يوغينكە yoğ-iken 3a/12

بويلو boy-lu 14b/9

خويدي qop-dı 15a/15

چوقق çok 21a/9

صول şol 29a/9

يولدن yol-dan 34b/13

b) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır.

يوغيدى yoğ-ıdı 24a/4

يولنده yol-ı-n-da 34a/8

c) Bazı yerlerde ise okunuştan çıkartmaktayız.

طول tol-u 22a/6

شورە şoñ-ra 34b/2

3. Sonda

a) Vav (و) ile karşılanmıştır.

خودى qo-dı 6a/4

خومازدى qo-maz-dı 16a/15

“ö” ünlüsü

1. Başta

a) Elif vav (و) ile yazılmıştır.

اوزنده özinde 19a/13

ويلى öyle 19b/3

او كچى ökce-si 32a/3

اونى öñ-ince 34b/5

2. Ortada

a) Vav (و) ile karşılanmıştır.

دونر dön-er 2b/6

گورمىدى gör-i-ş-di 5b/6

گوكده gök-de 16a/14

دورت dört 18a/8

دوكلتى dök-i-l-miş 25a/7

گوزنده göz-i-n-de 29a/8

b) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır.

دوكونر dök-ü-n-e 11a/9

گورنلر gör-en-ler 29b/7

3. Sonda

a) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır

سوز sö-z 23b/14

“u” ünlüsü

1. Başta

a) Elif vav (او) ile karşılanmıştır.

اويان uyan 2a/15

اوروب ur-up 3b/2

اويوب uy-up 5b/8

اوزانے uza-n-sa 17b/3

اوزنلقده uzun-luq-da 17b/13

اوتندرمشدي utandur-mış-dı 21a/14

2. Ortada

a) Okunuştan çıkartmaktayız.

دوتوب dut-up 5a/10

بلنے bul-ı-n-sa 13b/13

دوردي dur-ur-dı 29a/8

b) Vav (و) ile karşılanmıştır.

بولینور bulın-ur 2a/14

دوردي dur-dı 5b/7

صونوب şun-up 9a/6

قورلدي құril-dı 10a/9

بيورمش buyur-mış 17b/10

قولاغينه kulağ-ı-n-a 17b/13

دومازدي dut-maz-dı 31b/3

بوروب bur-up 33a/9

c) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır.

بولدي bul-dı 6a/7

بيورمش buyur-mış 20b/13

دوردي dur-ur-dı 25b/13

صولر şu-lar 26b/3

اوموز omuz 29a/8

3. Sonda

a) Vav (و) ile karşılanmıştır.

قَو kamu 2b/3

بُو bu 5b/12

اَوْ قَوْر دِي oqu-r-dı 12a/1

شُو şu 20a/1

شَارُو يِه şaru-y-a 29a/6

قَرَشُو سِيءِ karşı-sı-na 34a/7

b) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır.

بُو bu 9a/7

اَوْ قَوْر دِي oqu-r-dı 20b/3

اِشْبُو işbu 22a/1

“ü” ünlüsü

1. Baştta

a) Elif vav (او) ile karşılanmıştır.

اَوْسْتِ üst-i-n-e 2a/11

اَوْج üç 7a/1

اَوْزْرَة üzre 16a/10

2. Ortada

a) Okunuştan çıkartılmaktadır.

دُزْمَك düz-mek 7b/3

گُن gün 14a/1

بُيُوك büyük 16b/8

دِغُلْدِي degül-di 19a/12

دُپْدُز düpdüz 28a/11

كُؤْجُك küçük 32a/1

b) Vav (و) ile karşılanmıştır.

دُؤْمِش düş-miş 2b/6

دُؤْمِرْمَز دِي düşür-mez-di 16a/13

يُؤْزِي yüz-i 18b/2

يُؤْكَرْكَ yüksek-rek 23a/8

كُؤْجُك küçük 32a/1

بُيُوك büyük 32a/1

دُؤْمُؤْپ düş-üp 34b/2

c) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır.

جك بيو büyü-cek 16b/9

يو كسك yüksek 19a/11

يو زنده yüz-i-n-de 19b/13

سوز لدچچە süz-ü-l-dukça 22b/3

دو سرل ایدی düş-er-ler idi 31a/8

سوز مز دی sür-mez-di 33a/4

d) Ötre (ئ) ile karşılanmıştır.

بيوكلكدە büyük-lük-de 28b/12

3. Sonda

a) Ötreli vav (و) ile karşılanmıştır.

جك بيو büyü-cek 16b/9

b) Ötre (ئ) ile karşılanmıştır.

يو ردى yürü-r-di 33a/5

B. Eklerde Ünlülerin Yazılışı

Metnimizde geçen yapım ve çekim ekleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Eklerin ne şekilde yazıldığı örneklere dayalı olarak rakamlarla belirtilmeye çalışılmıştır.

1. Yapım Eklerinde Ünlülerin Yazılışı

a. İsimden İsim Yapan Eklerde Ünlülerinin Yazılışı

1. -ar, -er / -şar, -şer ekinde:

Bu ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

ايكسر iki-şer 18a/10

2. -caq, -cek eki:

Ekin ünlülerini okunuştan çıkartmaktayız.

جك بيو büyü-cek (<büyük-cek) 16b/9

3. -cık, -cik eki:

Ekin ünlüsü esre (ئ) ile karşılanmıştır.

قورچق kıvır-cık 17a/13

4. -lı, -li ekinde:

Bu ekin, metnimizde hem düz, hem de yuvarlak ünlülü şekilleri vardır.

a) Ye (ے) ile yazılmıştır.

نورلی nûr-lı 11a/4

سرفرلی serîr-li 19a/2

سعادتلی sa'âdet-li 19a/12

مهرلی mühür-li 29b/8

b) Vav (و) ile yazılmıştır.

بو بولردن boy-lu-lar-dan 15a/3

عیبلو 'ayb-lu 16b/13

قاش قشمو қаş-lu 21a/1

اتلو at-lu 25a/5

مهرلو mühür-lü 28b/7

سعادتلو sa'âdet-lü 31a/9

5. -lık, -lik eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkarabilmekteyiz.

مُدَوَّر لِكْدَه müdevver-lik-de 19a/7

Ekin yuvarlak ünlülü şekillerinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

بُیُوكُلُكْدَه büyük-lük-de 16b/11

اُوْر لُقْدَه uzun-luğ-da 17b/13

6. -raq, -rek eki.:

Ekin ünlüsü üstün (َ) ile karşılanmıştır.

يُوكْسَك رَاك yüksek-rek 23a/8

7. -sul eki:

Bu ek, metnimizde bir kelimedede geçmektedir. Ekin ünlüsü vav (و) ile karşılanmıştır.

يُوْهُ سُول yoḥ-sul 15b/11

8. -suz, -süz eki:

Bu ek, umumiyetle yuvarlak ünlülü olup kelimenin köküyle birleşir.

تَا سَلْسُر te'emmül-süz 23a/11

b. İsimden Fiil Yapan Ekler

1.-a-, -e- eki .

a) Ekin ünlüsü elif (ا) ile karşılanmıştır.

اوزانے uz-a-n-sa 17b/3

b) Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

بےز رے beñiz-e-r-di 22b/13

2.-la-, -le- eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

درے der-le-di 9b/8

داغے dağ-la-sa 18a/4

3. -u- eki:

اوزنلقدہ uz-u-n-luq-da 17b/13

c. Fiilden İsim Yapan Ekler

1. -k, -i-k, -i-k, -u-k, -ü-k eki:

-k eki umumiyetle sonu ünlü ile biten fiil gövdelerine gelmektedir

Metnimizdeki örneklerden bazıları:

بۈۈک büyü-k 16b/8

کۈچۈک küçü-k 32a/1

یوقدۈر yo-ğ-dur 35a/8

Bu ekin düz ünlülü şekillerine de metnimizde rastlanmaktadır.Ekin ünlüsü ye (ی) ile karşılanmıştır.

اچیق aç-i-ğ 20a/11

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

اچیقدی aç-i-ğ-dı 20b/13

چاتیق çat-i-ğ 21a/1

Bu ekin metnimizde yuvarlak ünlülü şekline de rastlamaktayız.Ekin ünlüsü vav (و) ile karşılanmıştır.

بۈلۈک böl-ü-k 18a/8

Ekin ünlüsü ötre (ئ) ile karşılanmıştır.

اچۇق aç-u-ķ 30a/4

2. -maķ, -mek eki:

Kalın ünlü fiil kök ve gövdelerine -maķ, ince ünlülü fiil gövdelerine -mek şeklinde gelmektedir.

دۈزۈك düz-mek 7b/3

اولۇق ol-maķ 17a/3

ايت it-mek 20a/13

يېتىشكە yetiş-meg-e 34a/1

3. -n eki:

Bu ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

اوزۇنلۇقىدا uzu-n-luķ-da 17b/13

4.-u, -ü eki:

Ekin ünlüsü vav (و) ile karşılanmıştır.

ايرۇ ayır-u 20b/11

تولۇ tolu 22a/6

5. -z eki:

Sonu ünlü ile biten fiil gövdelerine gelmektedir.

سۆزلەر sö-z-ler 15a/9

گۆزىنىڭ gö-z-i-nüñ 22a/13

d. Fiilden Fiil Yapan Ekler

1. -dar-, -der-, -tar-, -ter- eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

گۆستۈرگۈچ gös-ter-e 6b/8 < kö-z-i-ter

2. -dur-, -dür- eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

بىلدۈرۈش bil-dür-miş 4b/6

اوتۇندۇرۇش utan-dur-miş-dı 21a/14

3. -gur-, -gür- eki:

Ekin ünlüsü vav (و) ile karşılanmıştır.

ايرگۈر ir-gür 38a/2

4. -l- eki:

Ekin yardımcı sesi düz olup ye (ی) ile karşılanmıştır.

دوریلر دی dūr-i-l-ir-di 4b/14   دوکیلور ای دی dök-i-l-ür-i-di 31b/4
 اکیلور دی eg-i-l-ür-di 33b/7

Ekin yardımcı sesi düz olup okunuştan çıkartmaktayız.

اکلی دی eg-i-l-di 5b/14   خورلی دی qur-i-l-dı 10a/9
 یازلمیش yaz-ı-l-mış 29a/14   چیکلی çek-i-l-mış 30b/4

Ekin yardımcı sesi yuvarlak ünlülü olup okunuştan çıkartmaktayız.

سوزلدیچي süz-ü-l-dukça 22b/3

5. -ma-, -me- eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

ایتمه it-me-düm 12a/5   گورمه دی gör-me-dük 25b/15

Ekin ünlüsü üstün (ـُ) ile karşılanmıştır.

ایگمه eg-me-se 20b/4

Ekin ünlüsü elif ile karşılanmıştır.

اولما یه ol-ma-y-a 14a/1   اولما سه ol-ma-sa 17a/8

Ekin ünlüsü üstünlü he (هَ) ile karşılanmıştır.

ایله eyle-me 9a/7

6. -n- eki:

Ekin yardımcı sesi düz ünlülü olup ye (ی) ile karşılanmıştır.

گورینور ای دی gör-i-n-ür idi 16b/9

Ekin yardımcı sesi düz ünlülü olup, okunuştan çıkartmaktayız.

بولمیش bul-ı-n-maz 5a/2   اولمیش ol-ı-n-mış 30b/2

Ekin yardımcı ünlüsü yuvarlak olup, vav (و) ile karşılanmıştır.

دوکونر dök-ü-n-e 11a/9

Kökün ünlüyle bitmesinden dolayı yardımcı ses almayıp köke doğrudan eklenenler

اوزانس uza-n-sa 17b/3

صانوردی şa-n-ur-dı 23a/11

اوڭوندىڭ o꣓u-n-dukça 36a/6

7. -r- eki:

Ekin yardımcı sesi düz ünlülü olup, okunuştan çıkartmaktayız.

چورمزدي çev-ü-r-mez-di 33a/9

Ekin yardımcı ünlüsü yuvarlak olup, vav (و) ile yazılmıştır.

گيورديک giy-ür-düñ 3b/2

8. -ş- eki:

Ekin yardımcı sesi düz ünlülü olup, okunuştan çıkartmaktayız.

گوريشدي gör-i-ş-di 5b/6

ايريشدي ir-i-ş-di 11a/8

Ek, sonu ünlü ile biten kelimelere doğrudan doğruya eklenmektedir.

ياراشوردى yara-ş-ur-dı 17b/4

9. -t- eki:

Ek, araya bir yardımcı ses almak suretiyle fiil tabanlarına eklenmektedir.

Ekin yardımcı sesi düz ünlülü olup, okunuştan çıkartmaktayız.

اقتيدي aq-i-t-dı 15a/11

Ek, umumiyetle köke doğrudan doğruya eklenmektedir.

سويلدوب söyle-t-üp 4b/15

يارتيدى yara-t-dı 9b/13

10. -tur-, -tür- eki:

Ekin ünlüsü yuvarlak olup, vav (و) ile karşılanmıştır.

گتورمشدي getür-(kel-tür-)-miş-di 18b/14

2. İşletme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı:

A. İsim İşletme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı:

1. Çokluk eklerinde:

Çokluk ekinin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

سۆزلەر söz-ler 15a/9

قاشلار қағ-лар-ı 20b/9

بىلەر bilek-ler 25a/3

صوولر şu-lar 26b/3

2. İyelik Eklerinde

Teklik I. Şahıs İyelik Eki: -m

Sonu ünlüyle biten isimlere doğrudan doğruya gelmektedir.İsmin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

تمننا temenna-m 13a/9

رساله risâle-m 35b/10

Ünsüzle biten isimlere eklenirken araya bir yardımcı ünlü gelmektedir.-m iyelik ekinden dolayı bu yardımcı ünlü daima yuvarlak olup bunu da okunuştan çıkartmaktayız.

لسان lisân-u-m 1b/1

ارشمع arş-u-m-â 5a/11

جيد ceyb-ü-m-dür 9b/5

وجودم vücud-u-m 12a/9

مستم mest-ü-m 37b/13

تفسيرم taḫsîr-ü-m-i 37b/14

Teklik II. Şahıs İyelik Eki: -ñ

Ek, sonu ünlüyle biten kelimelere doğrudan doğruya eklenmektedir.

خليفة ḫalife-ñ 3b/4

جزاء cezâ-ñ 36a/1

Sonu ünsüzle biten isimlere geldiği zaman araya bir yardımcı ses gelir.Bu yardımcı ses de daima yuvarlaktır.

حكمتك ḫikmet-ü-ñ 2b/5

قدرتك kudret-ü-ñ 2b/11

أصولك uşûl-ü-ñ 21b/5

كلامك kelâm-u-ñ 36a/2

حسنى ḫüsn-ü-ñ-i 37b/4

Teklik III. Şahıs İyelik Eki: -ı, -i; -sı, -si

Ünlü ile sona eren isimlere -sı, -si olarak gelen iyelik ekinin ünlüsü:

a. Kendinden sonra herhangi bir ek (yönelme, bulunma vb.) gelmiyorsa umumiyetle ye (ی) ile yazılır.

bir-i-si 7a/10	اعضای a'zâ-sı 13a/5
بعضیی ba'zı-sı 15a/2	صافی şafi-si 27b/12
اراسی ara-sı 28b/2	سینه سی sîne-si 30a/1

b. İyelik ekinden sonra hal eklerinden (yönelme, bulunma, ayrılma hali vb.) biri gelirse ekin ünlüsü ye (ے) ile yazılmaktadır.

جملہ سینہ cümle-si-n-e 4a/7	کعبہ سینہ Ka'be-si-n-e 5a/9
حلیہ سینہ hilye-si-n-e 14a/11	

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

سایر مندہ sâye-si-n-de 8a/3	قطرہ مندہ қаtre-si-n-den 9b/9
جملہ مندہ cümle-si-n-den 13a/5	آراہ مندہ ara-sı-n-da 21a/8
چو راہ مندہ çevre-si-n-de 29a/8	سینہ سی sîne-si-n 29b/11

Ünsüzle sona eren isimlerden sonra gelen -i, -i iyelik eki ye (ے) ile yazılmıştır.

طلسمی tılısm-ı 2a/12	بریی bir-i-si 7a/12
جانى cân-ı 16a/5	جسمی cism-i 16b/3
یو زیع yüz-i-n-e 19b/2	بری بیرندت biribir-i-n-den 21a/9

Ünsüzle sona eren isimlerden sonra gelen -i, -i iyelik ekini okunuştan çıkartmaktayız

دیدارن dîdâr-ı-n 2a/1	ایجادن icâd-ı-n 2b/13
خلعتن hil'at-i-n 6a/8	بولندہ yol-ı-n-da 7b/13
نورن nûr-ı-n 16a/14	دستندہ dest-i-n-de 26a/3

Çokluk I. Şahıs İyelik Eki: -muz, -müz

Metnimizde ekin ünlüsü yuvarlak olup, okunuştan çıkartmaktayız.

کامو-muz-dan 4a/6 جر عمر cürm-ü-müz 37a/8
رجا عز recâ-muz 37a/9

Ekin ünlüsü bir yerde ötre (ُ) ile yazılmıştır.

جملة-üz 38a/4

3. Hal Eklerinde Ünlülerin Yazılışı

a. İlgi Hali Eki: -uñ, -üñ; -nuñ, -nüñ

Ünsüzle sona eren isimlere -uñ, -üñ şeklinde gelen ekin ünlüsü yuvarlak olup okunuştan çıkartmaktayız.

حور شيدك hürşid-üñ 5b/15 ما فدا mah-uñ 5b/15
جہانك cihân-uñ 20a/9 دُر لرك dūr-ler-üñ 24b/13

Sonu ünlü ile biten isimlere -nuñ, -nüñ şeklinde gelen ekin ünlüsü yuvarlak olup, okunuştan çıkartmaktayız.

مصطفاناك Muştafa-nuñ 4a/4 انبياناك enbiyâ-nuñ 4b/7
گوز ينادك göz-i-nüñ 22a/13 كفينك kef-i-nüñ 25b/13

Zamirlerin çekiminde ilgi hali eki teklik ve çokluk birinci şahıslarda -üm şeklindedir. Ekin ünlüsü yuvarlaktır.

بنم ben-üm 37b/14

b. Belirtme Hali Eki: -ı, -i; -n; -nı, -ni

Belirtme hali eki metnimizde ye (ى) ile yazılmıştır.

جانى cân-ı 2a/9 مکانى mekân-ı 2b/4
انبيايى enbiya-y-ı 4a/3 شہرى şeh-i 19b/3
قولى qavl-i 32b/6 جرممى cürmüm-i 37b/13

Teklik 3.şahıs iyelik eklerinden sonra gelen belirtme hali eki araya yardımcı ses olarak n'yi almaktadır.

علمی ilm-i-n-i 4b/7	د رسی ders-i-n-i 4b/10
رسمی resm-i-n-i 25b/2	جسمی cism-i-n-i 26b/8
دماغی dimağ-i-n-i 27b/5	

-n belirtme hali eki:

İyelik eklerinden sonra gelen bu ekin örnekleri şöyledir:

دیدارن didar-i-n 2a/1	ایجادن icâd-i-n 2b/13
نورن nûr-i-n 16a/14	سوزن söz-i-n 24a/4
پنجه‌سی pençe-si-n 26a/4	ایلیغن ayağ-i-n 33a/3

c. Yönelme (Datif) Hali Eki:

Yönelme hali eki he (هـ) ile yazılmıştır.

بسم اللہ bismillah-a 1b/1	رسمه resm-e 2a/5
زمینه zemîn-e 10b/8	قلبه kalb-i-n-e 15b/12
قهرمانه kahraman-a 21b/11	ارایه ara-y-a 26a/4

Yönelme hali ekindeki g ve g'lerin izi zamirlerin çekiminde, sonu n ile biten bazı kelimelerde eski -ga ve -ge'nin "n" konsonantı ile birleşmesinin bir devamı olan -ñ(a), -ñ(e) şeklinde varlığını sürdürmektedir. Aşağıdaki kelimelerde bu hususiyeti görmek mümkündür.

ساña 3a/9	اña 2b/10
اña 4a/4	ساña 36a/11
باña 12b/2	

d. Bulunma (Lokatif) Hali Eki: -da, -de

Ekin ünlüsü he (ه) ile yazılmıştır.

يو لنده yol-ı-n-da 7b/13	جہانده cihan-da 8b/7
آرا سندنده ara-sı-n-da 21a/5	جسندنده cism-i-n-de 26b/7
چورہ سندنده çevresi-n-de 29a/8	جو ارکنده civar-u-ñ-da 38a/2

e. Ayrılma (Ablatif) Hali Eki: -dan, -den (-dın, -dın)

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

نسلندن nesl-i-n-den 3b/6	قطره سندنده kaçresi-n-den 9b/9
بیلوردن billür-dan 25a/12	اولمقدن ol-mağ-dan 27b/1
گومشدن gümüş-den 29b/10	فانیندن fanî-den 38a/2

dın, -dın ekinin ünlüsü ye (ی) ile karşılanmıştır.

پیشہ زاردین pîşe-i zâr-dın 7b/3

f. Eşitlik Eki: -ca, -ce (-ça, -çe)

Ekin ünlüsü he (ه) ile yazılmıştır.

آقچه aq-ça 21a/5	تیزچه tiz-ce 33b/12
اؤنجه öñ-i-n-ce 34b/5	اردجه ard-i-n-ca 34b/5

g. Yön Gösterme Eki: -ra, -re; -aru, -erü

Ekin ünlüsü he (ه) ile yazılmıştır.

اچره iç-re 6a/5	üzere üze-re 17b/3
شوره şöñ-ra 34b/2	

h. Instrümental Eki: -n; -la, -le; -ıla, -ile

-n instrümental eki:

یتمگین it-meg-i-n 22a/6	امامین imam-i-n 22a/15
-------------------------	------------------------

-la, -le instrümental eki:

Metnimizde bu ekin ünlüsü he(هـ) ile yazılmıştır.

لطفك لطف-u-ñ-la 3a/12

ادب edeb-le 6a/13

عاشق عاشق-la 6b/3

اتمك itmek-le 10b/8

عائت gayet-le 30b/13

ادار edâ-lar-la 35b/4

Metnimizde bir kelimedede bu ekin ünlüsü üstünlü he(هـ) ile yazılmıştır.
 أمك ümmet-ü-ñ-le 38a/4

-ıla, -ile instrümental eki:

Ekin ilk ünlüsü ye(ي) ile ikinci ünlüsü ise he(هـ) ile yazılmıştır.

فيضه feyz-ile 3b/10

جانه cân-ıla 11b/11

گردانیه gerdân-ıla 28a/13

كماله kemâl-ile 31a/2

عشق عشق-ıla 36b/9a

اولغیه ol-mağ-ıla 37a/1

Soru Eki: mı, mi

Hem isim, hem de fiil işletme eki olan -mı, -mi soru ekinin ünlüsü daima düzdür. -mı, -mi soru eki isimlerden sonra gelmiştir. Ünlüsü ise ye(ي) ile yazılmıştır.

عجبى aceb mi 14a/9

عجيبه aceb mi-dür 16a/2

Fiillerde kullanılan ekin ünlüsü de ye (ي) ile yazılmıştır.

باقسونى baqsun mı 15a/13

اولونى olsun mı 16b/4

دگرى deger mi 19a/8

B. Fiil İşletme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı:**Şahıs Ekleri****a) I. Şahıs Ekleri:****-m eki:**

Metnimizde şu çekimlerde kullanılmıştır.

1. Görülen geçmiş zaman çekiminde:

ايتدم it-dü-m 12a/8

گورددم gör-dü-m 28b/9

كئلددم kıl-du-m 35b/5

گئورددم getür-dü-m 37b/7

2. İsteğin çekiminde:

ايليم eyle-y-e-m 12a/10

يازم yaz-a-m 12a/11

ايريم iriş-e-m 37a/2

اولام ol-a-m 37a/3

3. Birleşik Çekimde

گورددمه gör-dü-m-se 12a/11

Çokluk I. şahıs ekleri:

-alum, -elüm eki:

Emir-istek çekiminde kullanılmıştır.

گيدمه gid-elüm 5b/3

سيرايدلم seyr id-elüm 5b/3

b) II. Şahıs Ekleri:

Teklik II. Şahıs Ekleri:

-sın, -sin Eki:

Ek geniş zaman ve istek çekiminde kullanılmış olup, istek çekiminde ekin

ünlüsü ye (ے) ile yazılmıştır.

ايدمه id-e-sin 5b/2

Geniş zaman çekiminde ise ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

ايدرسن id-er-sin 12b/4

Ekin ünlüsü bir yerde ye (ے) ile yazılmıştır.

اولورسين ol-ur-sın 36a/15

-ñ eki.

Ek, görülen geçmiş zaman, şart çekimlerinde kullanılmıştır.

a. Görülen Geçmiş Zamanda:

يارايدك yarat-du-ñ 2b/4

كئلدك kıl-du-ñ 3a/12

گورمدك gör-me-dü-ñ 25b/15

اپلرلك eyle-dü-ñ 36a/3

خودك ço-du-ñ 36a/5

b. Şart Çekiminde:

كلك kıl-sa-ñ 2a/3

باقك baq-sa-ñ 19a/11

نكاه اتك nigâh it-se-ñ 29a/6

c. Birleşik Çekimlerde:

اولدك اچ ol-du-ñ i-se 9a/7

c) III. Şahıs Eklerinde:

Gerek haber kiplerinde olsun, gerekse tasarlama kiplerinde olsun üçüncü şahıslarda fiil kök ve tabanlarına sadece şekil ve zaman ekleri gelmektedir. Üçüncü şahıslar için ayrı bir ek yoktur. Ancak üçüncü şahıslarda fiil şekil ve zaman ekinden sonra çokluk şahıslar da, şahıs kavramını karşılamak üzere -lar, -ler getirilmektedir. Fiillerin çekimli şekli ile kullanılan -lar, -ler ekinin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

كلدیلر kıl-dılar 3b/4

اولونلر ol-sunlar 8a/3

اولار ol-alar 113b/1

دیلر di-mişler 14b/8

اولورلر ol-urlar 29b/1

Birleşik çekimde,

اولمیشلردی ol-mışlardı 7b/8

ایدلر ایدی id-erler idi 11b/12

ایدیدیلر id-e-y-diler 23b/8

بلورلر ایدی bil-ürler idi 34b/13

Ayrıca üçüncü şahıslarda şekil ve zaman ekinin yanında, çokluk şahıslarda -lar, -ler den sonra -dur, -dür kuvvetlendirme eki getirilmektedir.

دیلر دی di-miş-lerdür 17a/2

اولمیشدر ol-miş-dur 21a/2

دیلر دی di-miş-dür 19a/4

گتورمیشدر getür-miş-ler-dür 36b/10

-dur, -dür kuvvetlendirme eki bir kelimedede ötre (۲) ile yazılmıştır.

ایلمیشلردر eyle-miş-ler-dür 17a/11

C. Şekil ve Zaman Eklerinde Ünlülerin Yazılışı:

a. Haber Kipleri

1. Görülen Geçmiş Zaman

Görülen geçmiş zaman eki -dı, -di'dir.Ekin ünlüsü teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda yuvarlak, üçüncü şahıslarda ise düzdür.

Teklik I. Şahıs: ایلمدم eyle-dü-m 12b/12

Teklik II. Şahıs: قودك қо-ду-ғи 3b/1

Teklik III.Şahıs: بیوردی buyur-dı 5b/2

Çokluk I. Şahıs: گورمدك gör-me-dük 25b/15

Çokluk III. Şahıs: بولدیلر bul-dı-lar 11b/9

a. -dı, -di eki teklik ve çokluk üçüncü şahıslarda yukarıda görüldüğü gibi düzdür.Ekin ünlüsü de ye (۷) ile karşılanmıştır.

b. -dı, -di'den sonra çokluk ve birleşik çekim eklerinden birisi gelirse ekin ünlüsünün yine ye (۷) ile karşılandığı görülür.

چقیدیلر çık-dılar 5b/13

ایتی it-seydi 13b/4

قلمدی қил-мұшды 17a/4

оқша-у-а-у-ды оқша-y-a-y-dı 25b/12

дурурды dur-urdı 32b/2

басарды baş-ardı 32b/5

c. -du-m, -dü-m ekinden sonra birleşik çekim eklerinden biri geldiği zaman görülen geçmiş zaman ekinin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

گوردسه gör-dü-m-se 12a/11

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki:

Öğrenilen geçmiş zaman eki -miş, -miş'dir. Ekin ünlüsü daima düz olup, okunuştan çıkartmaktayız.

Teklik III. Şahıs Eki:

دو شمش دوشmuş 2b/6

ایلمش eyle-miş 18a/12

د عشر دی di-miş-dür 19b/7

اولمشر ol-miş-dur 21a/2

د گلش degül-miş 32b/8

Çokluk III. Şahıs :

ببورمشر buyur-miş-lar 13b/3

ایلمشر دیر eyle-miş-ler-dür 17a/11

اولمشر دی ol-miş-lar-dı 7b/8

ویرمشر اییدی vir-miş-idi 23b/2

ایزمشر in-er-miş 25a/4

3. Geniş Zaman :

-r eki:

Sonu ünlü ile biten fiil tabanlarına gelmektedir.

Teklik III. Şahıs:

ایلمر eyle-r 13b/8

دیر de-r 32b/11

Çokluk III. Şahıs :

ایلمرلر eyle-r-ler 3a/4

-ar, -er eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

Teklik II. Şahıs: ایدرسن id-er-sin 12b/4

Teklik III. Şahıs: دوتر dut-ar 4b/5

Çokluk III. Şahıs: ایدرلر id-er-ler 13a/3

Ekin ünlüsü üstün (ُ) ile karşılanmıştır.

شالار ایدی şal-ar-idi 21a/15   دؤنردی dön-er-di 33a/8

ایدردی id-er-di 34a/3

Ekin ünlüsü elif (ا) ile karşılanmıştır.

اتاردی at-ar-dı 21b/2   دلار ایدی dal-ar-idi 32a/9

باشاردی baş-ar-dı 32b/5

Ekin ünlüsü okunuştan çıkartılmaktadır.

دؤشردی düş-er-di 15b/13   چکردی çek-er-di 17b/3

-ur, -ür eki:

Ekin ünlüsü ötreli vav (و) ile yazılmıştır.

اولورسا ol-ur-sa 14a/9   خالوردی kal-ur-dı 20b/2

الوردی al-ur-dı 33b/1   اکیلوردی eg-i-l-ür-di 33b/7

Ekin ünlüsü ötre (ُ) ile yazılmıştır.

ويرردی vir-ür-di 18a/11   کورردی gör-ür-di 21a/8

دورردی dur-ur-dı 29a/8

Ekin ünlüsü vav (و) ile yazılmıştır.

Teklik II. Şahıs : اولورسین ol-ur-sın 36a/15

Teklik III. Şahıs: بولینور bul-ı-n-ur 2a/14

Çokluk III. Şahıs: اولورلر ol-ur-lar 29b/1

Birleşik çekim eklerinden birisi geldiği zaman ekin ünlüsü vav (و) ile yazılmıştır

کلوردی gel-ür-di 15b/12   کورینور ایدی gör-i-n-ür-idi 23a/1

الوردی al-ur-dı 33a/4   بلورلر ایدی bil-ür-ler-idi 34b/13

Ekin ünlüsünü bir yerde okunuştan çıkartmaktayız.

ایدی segird-ür-idi 34a/7

-ır, -ir eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

دور یلاردی dür-i-l-i-r-di 4b/14   کو ستردی göster-i-r-di 21a/1

Geniş Zamanın Olumsuzu: -maz, -mez

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

Teklik III. Şahıs:

ایلمز eyle-mez 3a/5

بولمىز bul-ı-n-maz 5a/2

اولمىز ol-maz 19a/7

Geniş zaman ekinden sonra birleşik çekim eklerinden biri gelirse ekin ünlüsü yine okunuştan çıkartılmaktadır.

دو شمرى دی düş-ür-mez-di 16a/13

اکمىزدى añ-maz-dı 19b/3

قوهرى دی qo-maz-dı 32a/9

چوهرى دی çevir-mez-di 33a/9

b. Dilek Kipleri:

1. İstek Kipi:-a, -e

Metnimizde kullanılan istek eki -a, -e'dir.

a. Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

ایلىم eyle-y-e-m 12a/10

يازم yaz-a-m 12a/11

بولم bul-a-m 37a/2

ایرىم iriş-e-m 37a/2

b. Ekin ünlüsü güzel he (ه) ile yazılmıştır.

ایدلاسىم id-e-sin 5b/2

بول bul-a 8b/9

اول ol-a 16b/13

c. Ekin ünlüsü elif ile (ا) ile karşılanmıştır.

اوللار ol-a-lar 13b/1

اولام ol-a-m 14a/15

d. İstek ekinden sonra birleşik çekim eklerinden biri geldiği zaman yine elif (ا) ile karşılanmıştır.

اوخشا يايدي ohşa-y-a-y-dı 25b/12

e. İstek ekinden sonra birleşik çekim eklerinden biri geldiği zaman üstün (ـُ) ile karşılanmıştır.

ايديديلر id-e-y-di-ler 23b/8

Teklik I.Şahıs : ايليم eyle-y-e-m 12b/1

Teklik II. Şahıs: ايدلايى id-e-sin 5b/2

Teklik III.Şahıs: ويرا vir-e 7a/2

Çokluk III. Şahıs: اولار ol-a-lar 13b/2

2. Şart Kipi:-sa, -se

Şart eki -sa, -se'dir.

a. Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

نگاه ايتك nigah it-señ 23a/1

كلايى kil-sa-y-dı 33b/2

گيتي git-se-y-di 33b/13

b. Ekin ünlüsü güzel he (ه) ile yazılmıştır.

اول ol-sa 13a/1

ايت it-se 14a/3

داغلا dag-la-sa 18a/4

اچ sa 20b/1

c. Ekin ünlüsü üstün (ـُ) ile yazılmıştır.

بولسا bul-i-n-sa 13b/13

اوزان sa 17b/3

باش sa 32b/1

گيت sa 33b/11

3. Emir Kipi:

Teklik II. Şahıs eki:-ğıl, -gil

Kalın ünlülü fiil tabanlarına -ğıl (عَل), ince ünlülü fiil tabanlarına ise -gil (كَل) teklik ikinci şahıs emir eki getirilmektedir.

a. Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

ایگل eyle-gil 8b/6

Teklik III. Şahıs eki:-sun, -sün

a. Ekin ünlüsü vav (و) ile yazılmıştır.

گورنون görin-sün 1b/4

ایسون eyle-sün 5a/10

اولسون ol-sun mı 16b/4

اعسون it-me-sün 19a/1

Çokluk I. şahıs eki: -alum, -elüm

Ekin birinci ünlüsü güzel he (ه, خ) ile yazılmıştır. İkinci ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

سیر ایدلم seyr it-elüm 5b/3

Çokluk III. Şahıs Eki:-sunlar, -sünler

Ekin ünlüsü vav (و) ile karşılanmıştır.

اولسونلر ol-sun-lar 7b/11

D. Bildirme Eklerinde Ünlülerin Yazılışı :

Teklik II. Şahıs Bildirme Eki: -sın, -sin

Bu ekin ünlüsü ye (ی) ile karşılanmıştır.

اومدسین ümmed-sin 1b/6

سنسین sen-sin 2b/2

مکرر سین mükerrerem-sin 4a/6

Teklik III. Şahıs Bildirme Eki: -durur; -dur, -dür; -dır, -dir

-durur eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

اولدر ol durur 13a/9

راویلر در raviler durur 14b/4

مرفی دُرر 34a/4

طالبکار دُرر 37b/5

-dur, -dür eki:

a. Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

ماہکومی دُرر 2a/8

ماہشوش دُرر 3a/10

دی می ش دُرر 28b/8

یوق دُرر 35a/8

b. Ekin ünlüsü ötre (ـِ) ile karşılanmıştır.

گُهر دُرر 24a/13

ایله می ش لَر دُرر 25b/5

مُناسب دُرر 35b/11

-dır, -dir eki:

Bu ekin ünlüsü ye (ـِ) ile karşılanmıştır.

دِگُل دِرر 29a/15

E. Fiilimsilerde Ünlülerin Yazılışı:

A. İsim-Fiiller (Partisipler)

1. -an, -en eki:

a. Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

وار ایدن var it-en 2b/3

گورنلر gör-en-ler 15a/6

ایله یلین eyle-y-en 35a/3

اولنلر ol-an-lar 37b/2

b. Üstün (ـِ) ile yazılmıştır.

ایله یلین eyle-y-en 2a/13

c. Elif ( ) ile yazılmıştır.

اولان ol-an 11a/12

2. -ar, -er eki:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

اید رکن id-er-ken 9a/4

3. -duğ, -dük eki:

a. Ek, kalın ünlülü fiil tabanlarına -duğ (دوڭ) ince ünlülü fiil tabanlarına -dük (دوک) şeklinde gelmektedir. Ekin ünlüsü vav (و) ile yazılmıştır.

اولدوغيچون ol-duğ-içün 2a/11

گیتدوگی git-düg-i 6b/10

ایتدوگی it-düg-i 35a/2

بئو دوغی buyur-duğ-ı 35b/1

b. Ötreli vav (و) ile yazılmıştır.

اولدوغي ol-duğ-ı 19b/10

ایتدوگی it-düg-i 22b/1

c. Okunuştan çıkartmaktayız.

اولدوغي ol-duğ-ı-n 4b/15

دپدکلری di-dük-leri 12b/5

4. -mış, -miş eki:

-mış, -miş ekinin ünlüsü düz olup, okunuştan çıkartmaktayız.

دیتدی di-miş-ken 3a/7

گورمیش گیبی gör-miş gibi 13b/5

دوکلمش سیدن dökül-miş sîmden 25a/7

ایلمش eyle-miş-ken 37a/11

5. -r eki:

Ek, ünlü ile biten fiil tabanına gelmiştir.

لارا-ر-کن ara-r-ken 16a/14

B. Zarf Fiiller (Gerundiumlar)

1. -alı, -eli:

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız. Vezin gereği ekin ikinci ünlüsü düşmüştür.

گورلدن gör-el-den (gör-eli-den) 36b/12

2. -duqça, -dükçe eki:

Ekin birinci ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız, ikinci ünlüsü ise he (ه) ile yazılmıştır.

سوزلدیجی süzül-duqça 22b/3

اولدوغي ol-duqça 23b/10

اوقوندۇقچا okun-duqça 36a/6

3. -duqda, -dükde eki:

a. Ekin birinci ünlüsünü okunuştan çıkartılmaktadır, ikinci ünlüsü ise he (ه) ile yazılmıştır.

ايتدۇكە it-dükde 11a/11

اولدۇقدا ol-duqda 13a/11

گۆردۇكە gör-dükde 19b/4

باشدۇقدا baş-duqda 32b/5

Ekin ikinci ünlüsü üstünlü he (ه) ile yazılmıştır.

ايتدۇكە it-dükde 33a/7

4. -icak, -icek eki:

Ekin birinci ünlüsü ye (ي) ile, ikinci ünlüsü okunuştan çıkartılmaktadır.

اوليچاق ol-icak 9b/9

ايدىچك id-icek 24a/11

5. -inca, -ince eki:

a. Ekin ilk ünlüsü okunuştan, ikinci ünlü he (ه) ile yazılmıştır.

ايدىنچە id-ince 5a/1

اولىنچە ol-inca 19b/10

وارىنچە var-inca 25a/3

b. Ekin ilk ünlüsü ye (ي) ile, ikinci ünlü ise üstünlü he (ه) ile yazılmıştır.

گىرىنچە gir-ince 21b/9

6. -iken, -ken eki:

Ekin ilk ünlüsü ye (ي) ile yazılmış, ikinci ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

پۇنھان ايكنى pünhan iken 2b/3

يوغىيكنى yog-iken 2b/4

اولمىش ايكنى ol-miş iken 16b/4

سياه ايكنى siyah iken 21b/7

Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

ايدىركى id-er-ken 9a/4

اراركن ara-r-ken 16a/14

ايلهكن eyle-miş-ken 37a/11

7. -madın, -medin eki:

Ekin birinci ünlüsü okunuştan, ikinci ünlüsü ye (ک) ile yazılmıştır.

اولدین ol-madın 4a/1

اعتدین it-medin 9a/9

8. -u, -ü eki:

Ekin ünlüsü vav (و) ile yazılmıştır.

دیو di-y-ü 34a/9

9.-up, -üp eki:

a. Bu ekin ünlüsü vav (و) ile yazılmıştır.

اولوب ol-up 2a/5

اوروب ur-up 3b/2

بوروب bur-up 33a/9

اعتیوب it-me-y-üp 34a/3

b. Ekin ünlüsünü okunuştan çıkartmaktayız.

گورب gör-üp 19a/1

c. Ekin ünlüsü ötreli vav (و) ile yazılmıştır.

چکوب çek-üp 11b/5

کویوب koy-up 11b/6

ایدوب id-üp 17b/9

ایلیوب eyle-y-üp 37b/15

İKİNCİ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

ÜNLÜLER

A. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Türkçe'de gerek kelime köklerinde gerekse eklerde bir takım ünlü değişimleri görülmektedir. Bu değişimlerin bazılarının hangi sebeplerden ileri geldiğini kestirmek mümkün değildir. Türkçe'nin değişik sahalarına ait metinlerde gördüğümüz bu değişiklikleri Niyazi'nin "Tercüme-i Hilye-i Şerfi" adlı eserinde de görmekteyiz.

Bu eserde tespit ettiğimiz başlıca ses hususiyetlerini şöyle sıralayabiliriz.

1. i/e meselesi (i > e, e > i)

Bu mesele eski metinlerde olduğu gibi, üzerinde çalıştığımız eserde de bir hayli karışık durumdadır. Eski Türkçe devresinden beri ilk hecede çok yönlü olarak karşımıza çıkan bu i>e, e>i değişmesi bu meselenin çözümünü bir hayli güçleştirmektedir. Bu hadise sadece Anadolu Türkçesi'ne mahsus olan bir hadise olmayıp bugünkü Türk lehçe ve şivelerinde de aynı ikiliğin devam ettiği de açık bir gerçektir. Üzerinde çalıştığımız Niyazi'nin "Tercüme-i Hilye-i Şerfi"nde de bu ikili durumu görmekteyiz.

Bu i/e meselesinin yanında bir de kapalı é ünlüsü söz konusudur. Ancak kapalı é'nin varlığını izah etmemizi güçleştiren en mühim sebeplerden biri de yazıda bu sesi gösteren herhangi bir işaretin olmayışıdır. Bu konuda bazı araştırmacılar elif-ye ile yazılıp kelimenin ilk hecesinin üzerine üstün koymak şeklinde bunların é olacağını, bazıları ise eğer üstün yoksa "i" şeklinde okumayı tercih etmişlerdir.²¹

Biz de metnimizde bu son görüşe bağlı kalarak, bu tür kelimelerin yazılışlarını esas almak suretiyle okumayı tercih ettik.

²¹ Reşit Rahmeti ARAT, Edib Ahmet B.Mahmut Yükneki-Atabetü'l Hakayık, İstanbul 1951, sh.116-119, Faruk K.TİMURTAŞ, Şeyhi ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları, TDAY (Belleten)1960, sh.95-144

di- “demek”

dimiş kim görmedi her merd-i dilşâd 15a/10, dimiş kim hâzret-i sultân-ı kevneyn 23b/6, görenler aña söz yok didiler hep 23b/14, görenler dirdi ol cism-i nazîfi 29b/10, pesendîde idi dir ehl-i rivâyet 31b/11

girü “gerü”

girü qalurdı ol mahbûb-ı tevvâb34a/13

giy- “giymek”

giyüp devletle tâc u hille nâgâh 5b/5

ir- “ermek, varmak, kavuşmak”

irerler genc-i esrâra muhakkak 2a/13, irişdi ‘arşa bir dem içre nâgâh 6a/5, ire anuñla imânı kemâle 14a/12, çün evsâfına anuñ irdi encâm 35b/10

it- “yapmak, etmek”

aña benden selam it ‘izzet-ile 5a/9, Hudâ’ya itdiler şükr ü Firâvan 6b/14, münevver tal‘atin itdüm temâşâ 12a/8, çün itdi mebd-i halk-ı berâyâ 36a/13

yir “yer”

durılırdı mübârek payına yir 4b/14, düşürmezdi anuñçün yire sâyê 16a/13, qarîb olduğı yiri ebrûvâne 23a/8, ne yire başsa olurdu mü‘essir 32b/12

vir- “vermek”

vire tâ kim ziyâ nûrı cihânâ 7a/2, gelüp andan cihâna virdiler fer 7b/5, virürdi reng-i rû-(y)ı pâkîne fer 18a/11

Metnimizde imla tutarsızlığı görülmektedir. Bazı yerlerde “i” ile yazılan kelimeler bazı yerlerde “e” ile yazılmıştır.

de- “demek”

tulû itmiş kamer şems üzre derdi 20a/7

yer “yer”

ayağın pekçe ref‘eylerdi yerden 33a/3, segirdür-idi yerler karşısına 34a/7

Metnimizde eski “e”sesini muhafaza edip, bugün de aynı şekilde kullanılan kelimeler ise şunlardır:

eyle- 3b/3, senüñle 5b/3, egil- 5b/14, gez- 6a/2, eri- 10a/5, es-10a/6, gelür 15b/12, deri 18b/11, deg- 19a/8, pek 21a/7, delin- 24b/13, etlü 25a/5, el 25b/12, beş 26a/4, deñlü 28b/12, degüldir 29a/15, eñ soñra 34b/2, getürdüm 35b/3, benüm 37b/14, deli 38a/3, men 38a/9

2. Ünlü Düşmesi

Üzerinde çalıştığımız eserde yer yer orta hecedeki dar ünlülerin düşmesine de rastlamaktayız. Bu düşüş Türkçe'nin her devresinde görülmektedir²². Bunun sebebini kesin olarak açıklamak mümkün olmamakla beraber manzum metinlerde umumiyetle vezin icâbı yapıldığı söylenebilir.

a. Orta Hece Ünlüsünün Düşmesi

ayır- > ayrığ > ayru

velî ayru idi ber-vech-i aḥsen 20b/11

bağır > bağırı

delindi dürlerüñ bağırı ser-â-pâ 24b/13

beñize- > beñze-

daḥı beñzerdi rûḥsârı ṭavîle 22b/13

ḳarın > ḳarnı

mübârek ḳarnı düpdüz-idi aḥsen 28a/11

üzere > üzre

cülûs idüp nübüvvet taḥtı üzre 11b/1

b. Eklerde Ünlü Düşmesi

göreliden > görelden

görelden ‘alem-i rüyâda anuñ 36b/12

²² Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer, Ankara 1963, sh.370

3. Ünlü Birleşmesi:

Türkçe kelime köklerinde iki ünlü yan yana bulunamayacağından ünlüyle biten bir kelimeye yine ünlüyle başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman ünlülerden biri düşerek birleşme hadisesi meydana gelmektedir. Bu birleşme geçici olduğu gibi, devamlı düşme neticesinde de kalıcı olup kalıplaşmaktadır²³.

Niyâzî'nin "Tercüme-i Hilye-i Şerfi"nde ünlü birleşmesinin başlıca örneklerini "ne" kelimesinin birleşikleri teşkil etmektedir.

ne ola "n'ola"

n'ola baş egmese ol cebhe şemse 20b/4, n'ola neyyir-ise ol hûb-ı pehlû
30a/2

ne için "niçün"

niçün kıldı binâ-(y)ı dehri bünyâd 9a/11

ne it- "n'ider"

n'ider kehl-i Şifâhân u Hicâzı 21b/7

Ayrıca bunlara böyle (bu+öyle) ve şimdi (şu+imdi) gibi ünlü birleşmelerini de dahil edebiliriz.

böyle < bu+öyle

İmâm Beyhâkîden böyle aḥbâr 13a/2, 'aceb mi orta böyle olsa ol şah 14b/9

kimse < kim+ise

ki ḥatta der-pençe kimse farza 33b/13

şöyle < şu+öyle

ḳalur-idi perîşân şöyle mesd ol 18a/5, mücellâ-idi tâ şöyle ki her dem 31b/8

²³ Faruk Kadri TİMURTAŞ, Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri, Türkiyat mecmuasının 18.cildinden ayrı basım, İstanbul 1976, sh.340

4. Hece düşmesi:

Eski Türkçe’de seyrek olarak ses düşmesi, ses ve hece kaynaşması (contraktion) olayı ile hece yutulması (habloloji) hadisesine rastlanmaktadır²⁴.

Niyâzî’nin “Tercüme-i Hilve-i Şerfi” adlı eserinde hece düşmesinin başlıca örneğini tur- fiilinin geniş zaman ekinin düşmesiyle ekleşmesiyle oluşturmaktadır.

Metnimizde -dur, -dür şeklinin yanında durur şekline de rastlanmaktadır:

-dur / -dür < durur

anuñ maḥḳûmıdur ecnâd-ı mevcûd 2a/8, saña maḥşuşdur ey ḳadır ferd
3a/10, şadaḳdur ‘âḳıla her demde mu’tâd 14a/6, nihâyet yoḳdur evşâfına
zîrâ 35a/8

temennâm ol durur kim ‘avn-ı bâri 13a/9, bu tafzilata râviler durur kim
14b/4, talebkârûñ durur her şubḥla şam 37b/5

B. ÜNLÜ UYUMU

1. İncelik kalınlık bakımından ünlü uyumu

Eserde göze çarpan önemli özelliklerden biri de kalınlık-inceciklik bakımından meydana gelen ek-kök uyumsuzluğudur. Bu uyumun Türkçe’nin asli özelliklerinden biri olduğu kabul edilse de yer yer ağızlarda bozulduğu gerçeği çeşitli sebeplere dayandırılmaktadır²⁵.

Batı Türkçesi dışında kalan sahalarda yazılmış olan eserler incelendiği zaman bazı eklerin istinsah hatalarını aşan ölçüde kalınlık-inceciklik uyumuna aykırı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Aslında Türkçe’nin asli yapısına göre kalın sıradan bir köke kalın sıradan bir ekin, ince sıradan bir köke ince sıradan bir ekin gelmesi gerekir. Ancak dilimize yabancı dillerden gelen kelimeler bu uyumun

²⁴ Zeynep Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt1, Ankara 1995, sh.205-216

²⁵ Ahmet CAFEROĞLU, Anadolu Ağızlarındaki Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğuna Dair-Anadolu Ağızlarından Derlemeler Serisi, 1940-1950

dışında kalır. Zaman zaman Arapça ve Farsça kelimelere kalın ünlü ek getirme temayülünü daha ziyade onların kalın telaffuz edilişleriyle izah etmek yerinde olur sanırım. Bunun yanında bazen de kalın köke ince sıradan bir ek getirilmekte ve bunun ise bir imlâ istikrarsızlığı yanında tereddütlü telaffuz durumunun mevcûdiyetini düşündürdüğü belirtilmektedir²⁶.

Kemal Eraslan'ın bu hadiseyi sadece Doğu Türkçe'sine ve bilhassa Çağatay Türkçe'sine teşmil etmesine rağmen, Anadolu'da yazılan birçok eserde bu ek-kök uyumsuzluğunu görmekteyiz²⁷. Üzerinde çalıştığımız eserde de aynı durum söz konusudur. İnce sıradan bir köke ince sıradan bir ek, kalın sıradan bir köke kalın sıradan bir ek getirilmesi gerekirken bu eserde bir yerde tam tersini görmek mümkündür:

-duğça zarf fiil eki:

süzülduğça ol iki çeşm-i şehbâz 22b/3

-ken / -iken zarf fiil eki:

Uyuma tabi olmayan eklerden biri -ken/-iken zarf fiil ekidir. Ekin ünlüsü hep düzdür.

yoğ-iken halk idüp kevn ü mekânı 2b/4, mu'ahharken vücûdı cümlesinden 3b/12, şafiyullah-iken ol zât-ı zîşân 10b/7, aña meddah-iken bizzât Yezdan 13a/7, anı gökde ararken yirde buldı 16a/14, siyâh-iken o müjgân-ı dirâzı 21b/7, seni ta'rif e 'acizken sürûşân 37a/12

Bugün uyuma tabi olmayan "dahı" kelimesi metnimizde uyuma bağlı olarak kullanılmıştır.

dahı "dahı"

dahı her nokta-i yektâ-(y)ı zîbâ 1b/9

²⁶ Kemal ERASLAN, Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair, TDED, C.18, s.113

²⁷ Muzaffer AKKUŞ, Kitab-ı Gunya, TDK.1995, (bkz. indeks bölümü) Ayrıca Muzaffer AKKUŞ, Seyyid Nigari Divanı ve Dil Hususiyetleri, 3. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, Ankara 1996, sh.77-96

Birez kelimesindeki ilerleyici ünlü benzeşmesi örneği de metnimizdeki incelik-kalınlık uyumun sağlamlığını göstermektedir:

birez ma'ildi fûla kıaddi nev'a 15a/1, birez vâsi'-idi 23b/7

2. Düzlük yuvarlaklık bakımından ünlü uyumu

Eski Türkçe ve bugünkü yazı dilimizde düz ünlülü olarak kullanılan bazı kelime ve eklerin metnimizde yuvarlak ünlülü olarak kullanılması Eski Anadolu Türkçesi hususiyetlerinden biridir. Eski Anadolu Türkçesi'nde meydana gelen bu yuvarlaklaşmaya -ğ, -g ünsüzünün düşmesi neticesinde ya dudak ünsüzü olan b, m, p, v vb.'nin yuvarlaklaştırıcı tesiriyle meydana gelmiş ya da bir ağız meselesi olarak ortaya çıkmıştır²⁸.

A. Kelimelerde Yuvarlaklaşma

1. ğ ve g ünsüzlerinin düşmesi neticesinde:

Eski Türkçe'den Batı Türkçesi'ne geçerken birden fazla heceli kelimelerin sonunda bulunan ğ ve g ünsüzlerinin düşmesi kendisinden sonra gelen düz ünlünün yuvarlaklaşmasına sebep olmuştur.

ayru< adrıĝ "ayrı"

velî ayru-idi ber-vech-i aĝsen 20b/11, birbirinden-idi az çok ayru 21a/9

2. Teşkil eklerindeki yuvarlak ünlü sebebiyle

Bazı teşkil eklerindeki ünlüler, Eski Türkçe devresinden beri taşıdıkları yuvarlak ünlüyü muhafaza ederek Batı Türkçesi'nin çeşitli devrelerinde de varlığını sürdürmüştür. Bu yapının metnimizde çeşitli örnekleri vardır:

-uk, -ük fiilden isim yapım eki

acuk/ açuk "açık"

kalurdi ağızı acuk gunceler hep 24a/11, görüp ol sîne-i pür-nûrı açuk 30a/4

²⁸ Reşit Rahmeti ARAT, Atabetü'l-Hakayık, İstanbul 1951, sh.109, Faruk Kadri Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul 1981, sh.28-29.

bölük “parça, kısım”

iderdi dört bölük ne pîş ü ne kim 18a/8

3. Bir sebebe bağlı olmadan yuvarlak ünlü taşıyan kelimeler

degül>değil

degül-idi beyazı lîk emhağ 18b/2

girü> geri

girü Câbir o sulţân-ı cihânuñ 31b/12

B. Eklerde Yuvarlaklaşma

a. Ünlüsü aslında yuvarlak olan ekler

Ünlüsü yuvarlak olan ekler ya vav (9) ile ya da doğrudan doğruya ekin okunuşundan çıkartılmaktadır.

1. -duğ, -dük partisip eki

ulü'l-azm olduğın bildürdi muţlak 4b/15, muhaşşıl gitdüğü sa‘at o sulţân 6b/10, didükleri rivâyât kirâmı 12b/5, kamer olduğı gibi bedr ü pür-fer 19b/10, buyurduğı eĥâdiş-i kirâmı 35b/1

2. -dur-, -dür- fiilden fiil (faktitif) eki

Eski Türkçe devresinden beri işlekliliğini muhafaza eden ve yuvarlak ünlü taşıyan ek, metnimizde de aynı özelliğı devam ettirmiştir.

aña bildürmiş üstâd-ı ledünnî 4b/6, utandurmışdı ebrû-(y)ı cebîni 21a/14

3. -dur, -dür bildirme eki

anuñ maĥkûmidur ecnâd-ı mevcûd 2a/8, saña maĥşuşdur ey kadir ferd 3a/10, cenâbı reh-nümâdur enbiyâya 3b/11, ki oldur ‘arşa-(y)ı düzmek dilfri 7b/3, şadağdur ‘âkıla her demde mu‘tâd 14a/6, n’ider kehl Şafahan u Hicâzı 21b/7, nihâyet yokdur evşâfına zîrâ 35a/8

4.-ğur-/-gür-faktitif eki

civâruñda dağı ırgür şafâya 38a/2.

5.-lu, -lü isimden isim yapma eki

ki orta boylulardan ya'ni her gâh 15a/3, 'ayıblu ola ol re's-i hümâyûn 16b/13, çatık kaşlu degül-idi o sultân 21a/1, birez atlu-idi sa'idleri lik 25a/5

6. -luğ, -lük isimden isim yapma eki

büüklükde ola hâdden ziyâde 16b/11, uzunlukda o şî'r-i hûb u zîbâ 17b/13

7. -sun, -sün, -sunlar, -sünler emir eki

görinsün el ü dallar işardı şan 1b/4, gelüp hacc-ı hâkikî eylesün ol 5a/10, ğubâr-ı pâyn itsün 'arşuma tâc 5a/11, civâr-ı Hâkda olsunlar muşarreb 7b/11, saña olsunlar ihlaş-ile bende 8a/3, nihâl-i Sidreye bakşun mı hâşâ 15a/13, nice meyl itmesün Cibrîl ü havrâ 19a/1

8. -u, -ü zarf fiil eki

Çadem vaz' ide diyü şâyed ol pay 34a/9

9. -up, -üp zarf fiil eki

olup ğavvaş baħr-ı naşş-ı tenzîl 2a/5, daħı tıfl-ı rağî'î söyledüp Hâk 4b/15, eşirrâya çeküp tîğ-ı ğazâyı 8b/7, eriyüp havfdan ol cüz'î ekrem 10a/5, dimiş vaşf eyleyüp sultân-ı dinî 16b/7, çalup vaşf-ı nebiyy-i âl-i 'Adnân 22b/5, bitüp araya almışdı zehr-i sû 29a/7

10. -updur, -üpdür öğrenilen geçmiş zaman eki

olupdur müttefik bu kul mağbûl 15a/7, anuñçün var olupdur cümle eşya 16a/7, düşüpdür 'aşkına bu cân-ı müştâk 36b/13

11. -ur, -ür geniş zaman eki

alur baş üstine seb'ül-mesânî 2a/11, olur feyz-ile 'arş u kürs çaim 3b/10, olursa anuñ ey fâħr-ı efâzîl 14a/9, virürdi reng-i rû-(y)ı pâkine fer 18a/11, çalurdı kudsiyân hep cümle hayrân 20b/2, olurlar cân-ıla ka'il ki zîrâ 29b/1, bulur işbu risâlem daħı itmâm 35b/10

b. Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olan ekler

1. -alum, -elüm çokluk I. şahıs emir eki

gel imdi Cenâb-ı Hâkka gidelüm 5b/3, senüñle ‘arş u kürsi seyr idelüm 5b/3

2. -du-m, -dü-m görülen geçmiş zaman eki

tetebbu‘ eyle-dü-m 12b/12, it-dü-m ihrâc 12b/13, ‘azimet it-dü-m anı vaşfa
amma 13a/8, ki gör-dü-m hâzret-i fâhr-ı cihânuñ 28b/9, getür-dü-m nazm
idüp bir hoş risâle 35b/3

3. -du-ñ, -dü-ñ görülen geçmiş zaman eki

bir emriyle yarat-du-ñ dü-cihânı 2b/4, yoğ-ıken var kı-l-du-ñ ins ü cânı
3a/12, vücû-du-ñ eyle-dü-ñ mir‘at-ı enver 3b/3, anuñ neslinden it-dü-ñ luţf
idüp hem 3b/6, ne efsûn eyle-dü-ñ halk-ı cihâna 36a/3, kı-du-ñ ‘âlemde
böyle hûb-ı âşâr 36a/5

4. -duğça, -dükçe zarf fiil eki

süzüldüğü ol iki çeşm-i şehbâz 22b/3, anuñçün ol dehân olduğı 23b/10,
güşâd olduğı ol pehlû-(y)ı zîşân 27b/10

5. -duğda, -dükde zarf fiil eki

nigâh itdükde aña dîde-(y)i cân 1b/4, tulû‘ itdükde ol şems-i hidâyet
11a/11, tamam olduğı bu nazm-ı hümâyûn 13a/11, cemâl-i nûrını
gördükde neyyir 19b/4, yire başduğı ol pâ-(y)ı muğarreb 32b/5

6. -m, -(u)m, -(ü)m teklik I. şahıs iyelik eki

lisânum ile bismillaha gûyâ 1b/1, vücûdum oldı nûrıyla münevver 12a/9,
ziyânnum ola evşâfında gûyâ 14b/1, vücûdum nâr-ı ‘aşkı eyleye kıal 37a/1, çü
mestüm cürmümi ikrâr itdüm 37b/13

7. -muz, -müz çokluk I. şahıs iyelik eki

mükerremsin kamumuzdan muğakkağ 4a/6, şefi‘-ı cürmümüz eyle hemîşe
37a/8

8. -n̄, -(u)n̄, -(ü)n̄ teklik II. şahıs iyelik eki

idüpdür hikmetüñ ey Rabb-ı bâri 2b/5, ider işbât vaḥdâniyyetüñ hep 3a/3, dimiş müjgâmu ol şaḥib uşûlüñ 21b/5, ki eyler her kelâmuñ mürde ihyâ 36a/2

9. -sul, -sül İsimden isim yapım eki

nazar idüp aña bay ile yoḥsul 15b/11

10. -suz, -süz isimden isim yapım eki

te‘emmülsüz anı iden temâşâ 23a/11

11. -uñ/-üñ, -nuñ/-nüñ ilgi hali eki

vücûdı yoḡ-ıdı ḥûşidüñ amma 5b/15, ḥadîs oldı aḥbâruñ güvâhî 9b/1, cihânda gerçi ol şâhuñ cemâlin 12a/5, mu‘allâ kâmetinüñ mu‘cizâtı 15a/5, gözinüñ mu‘cizâtı bu idi kim 22a/13, kelâmı-idi anuñ rûḥ-efzâ 24a/1, kefnüñ büyü ol faḥr-ı cihânuñ 25b/13

12. -um, -üm ilgi hali eki

ben-üm taḫşîrümü ‘afv eyle şâha 37b/14

C. Düz Ünlü Taşıyan Ekler

Düz ünlüler umumiyetle ye (ى) ile yazılmıştır.

1. -dı, -di görülen geçmiş zaman eki

Teklik ve çokluk üçüncü şahıslar dışında eserimizde geçen görülen geçmiş zaman eki yuvarlak ünlülüdür.

çü geldi ‘âlem-i izhâra ervâḥ 4a/1, ulü‘l-azm olduḡım bildürdi muṭlaḡ 4b/15, buyurdi idesin eflâke seyrân 5b/2, tecellî kıldı aña Ḥaḡ Te‘âlâ 6a/14, ki oldılar anuñ aşḥâb-ı vâli 7a/7, sa‘âdet buldılar hep ḥidmetinde 11b/9, aḳıtdı pâyına cû-(y)ı ḡulûbi 15a/11, delindi dürlerüñ baḡrı ser-â-pâ 24b/13, müyesser kıldı bu nazm-ı ḥümâyûn 36b/1

2. -gil teklik II. şahıs emir eki

Muzaffer eylegil â‘dâya anı 8b/6, Resûle eylegil dildâre yâ Râb 14a/14

3. -ı, -i; -sı, -si teklik III. şahıs iyelik eki

Ḳanad-ı-yla anuñ eflâki ‘İsâ 4a/12, cihânuñ cân-ı-idi gerçi ammâ 16a/5, olur- idi risâlet nûr-ı her ân 19b/9, dimiş kim cephe-si faḥr-ı cihânuñ 20a/9, iki yefrîn ara-sı-idi vâsi‘ 28b/2

4. -ı/-i belirtme hali (akkuzatif) eki

Eski Türkçe’de -ğ/-g şeklinde olan bu ek, ünlü uyumuna bağlı olarak -ı-ğ/-i-g; -u-ğ/-ü-g şeklinde kullanılmasına rağmen, Batı Türkçe’sine geçişte -ğ/-g’lerin düşmesi sonucu fazla yardımcı ses bu ekin fonksiyonunu üstlenerek asıl ek durumuna geçmiştir. Bu ek eserimizde de hep -ı, -i şeklinde düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

bir emriyle yaratduñ dü-cihân-ı 2b/4, cemî‘-ı enbiyâ-y-ı itdi da‘vet 4a/3, musahḥir kı l aña cümle cihân-ı 8b/6, daḥı Allah vaḥide resp-i dirler 29a/13, bu ḳavl-i daḥı te‘vîl eylemişler 32b/6, çü mestüm cürmüm-i iḳrâr itdüm 37b/13

5. -ınca/-ince zarf fiil eki

Eski Türkçe’de -ğınca/-gince şeklinde olan ek, ğ ve g’nin düşmesiyle meydana gelmiştir.

meh oldı şâḳ idince yek işâret 5a/1, olunca ‘aşḳ-i Rabbânî hüveydâ 9b/2, olunca rû-(y)ı rengîni dirahşân 18b/15, girince her dil müştâḳı gamze 21b/9, hem varınca hem bilekler tâ yedeyne 25a/3, varınca sürresine ḥûb u ahsen 30b/4

6. -l- fiilden fiil yapım eki

dür-i-l-irdi mübârek pâyına yir 4b/14, eg-i-l-di pûs-ı pây-içün mâh-ı nev 5b/14, aç-ı-l-mış verd-idi gûyâ dehânı 23b/4, yaz-ı-l-mış ḥaricinde hem yine ḥûb 29a/14, siyeh bir ḥaṭṭ çek-i-l-miş-idi mûdan 30b/4, dök-i-l-ür-idi ol sa‘at zemîne 31b/4, eg-i-l-ürdi anuñ-çün ḳaddi nev‘â 33b/7

7. mı, mi soru eki

‘aceb mi hilyesinde bu fezâ‘il 14a/9, ‘aceb mi orta böyle olsa ol şah 14b/9, nihâl-i Sidreye baksun mı hâşâ 15a/13, şebîh olsun mı râ‘sı kırş-ı mihre 16b/4, deri olsa ‘aceb mi dürr-i şehvâr 18b/11, deger mi idi ya‘ni vech-i pâki 19a/8

8. -miş, -miş öğrenilen geçmiş zaman eki

döner girdâba düşmüş hemçü haşak 2b/6, aña bildürmüş üstâd-ı ledünnî 4b/6, buyurmuş hazret-i fâhr-ı cihânuñ 17a/12, olinmış kim o şahib cûd u ref‘et 19b/12, muhaddisler rivâyet eylemişler 26b/7, anuñ evşâfını kılmışlar atyab 32a/11

9. -n- fiilden fiil yapım eki

bul-ı-n-maz mu‘cizâtınuñ hisâbı 5a/2, şal-ı-n-sa nâz-ıla ol kıddi ‘ar‘ar 15a/12, büyücek gör-i-n-ür-idi dimişler 16b/9, şa-n-urdu evsatı yüksekdür amma 23a/11

10. -sın, -sin teklik II. şahıs bildirme eki

aña gûyâ ümmed-sin mümtâz 1b/6, bu mevcûdata hep Hıllağ sen-sin 2b/2, didiler sen-sin ol maħbûb-ı Yezdân 4a/4, mükerrerem-sin kamumuzdan muħağğak 4a/6, habîbâ sen-sin ol maħbûb-ı Yezdân 37a/10

11. -sın, -sin fiil çekiminde teklik II. şahıs eki

buyurdu id-e-sin eflâke seyrân 5b/2, id-er-sin çünkü bir zîbâ risâle 12b/4, olur-sın nâ‘il ‘ızz-ı mü‘ebbed 36a/15

12. -ş- fiilden fiil yapım eki

ir-i-ş-di çünkü sa‘at kim cihâna 11a/8, yap-ı-ş-maz-idi ol pâyı kertine 31b/4, anı yet-i-ş-mege olmazdı imkân 34a/1

ÜNSÜZLER

A. Ünsüz Değişmesi:

1. $\text{ğ} > \text{h}$ değişmesi

Türkçe'de kelime başında ğ sesi bulunmamaktadır. Bugün h ile başlayan kelimeler Eski Türkçe'de ğ ile karşılanmaktaydı. Kelime kökünde görülen bu değişiklik yeni olmayıp eskiden gelen bir değişikliktir ki Eski Anadolu Türkçesi devresine kadar gider. Bu $\text{ğ} > \text{h}$ değişikliği Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkmış ve Batı Türkçesi'nin ilk dönemi olan Eski Anadolu Türkçesi'nde de kelime içinde ve sonundaki birçok ğ 'lar h 'yaya dönmüştür²⁹. Azerî ve Osmanlı Türkçeleri'nin müşterek ana devresi olan Eski Anadolu Türkçesi'nde bu $\text{ğ} > \text{h}$ değişimi bakımından hem ğ hem de h yer yer birlikte kullanılmıştır. Bu devrenin sonuna doğru Azerî Türkçesi'nde h 'lar, Osmanlı Türkçesi sahasında ise ğ 'lar ağırlık kazanmaya başlamıştır³⁰. Bu da bize göstermektedir ki, bugün Azerî sahası ile Osmanlıdan günümüze gelinceye kadar bu iki saha arasındaki belirgin ses farklılıklarının başında ğ-h değişikliği gelmektedir. Üzerinde çalıştığımız eserde de yer yer ğ-h değişimini görmekteyiz.

dağı halk olmadın ecsâm-ı uşâh 4a/1, naçar idüp aña bay ile yoğsul 15b/11,
ki ol şeh bir yetimi oğşayaydı 25b/12, dağı bârik-idi hemvâr u mezzûn
26a/10

2. $\text{k} > \text{g}$ değişmesi:

Kelime başındaki bu değişme Eski Türkçe'den Batı Türkçesi'ne geçerken görülür. Bu değişme geniş ölçüde olmasına rağmen, umumileşmemiştir. Çünkü bu değişme ayrı sahalarda değişik özellikler göstermektedir. Osmanlı sahasında g olan

²⁹ Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer, Ankara, 1963, sh.418.

³⁰ Faruk K. TİMURTAŞ, Şeyhi ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları, TDAY(Belleten)1960, sh.95-144

bazı kelimeler, Kuzey ve Doğu Türkçesi'nin tesiriyle Azerî sahasında k olarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak Arap harfli yazıda k/g ayrımı yapılmadığı için kef ile yazılan kelimelerin k'li mi yoksa g'li mi olduklarını ayırt etmenin imkânı yoktur.³¹

Metnimizde ince sıradan şu kelimeler k sesinin varlığını devam ettirmiştir.

bu kez ol şah nurlı me'Allah 11a/4, degüldür kimseye maqđdûr zîrâ 13a/1, siyah-idi mübârek kirpügi hem 21b/6, ne ğayetle küçük idi ne büyük 32a/1, ki hatta der-peyinçe kimse farza 33b/13

Şu kelimelerde ise g'li olarak tesbit edilmiştir.

geçüp bu 'âlem-i imkânı farza 6a/9, cebîninde gelüp nûr-ı muhammed 10b/2, behište girdi 10b/4, görindi ya'ni 'Abdü'l-Muţtalibde 11a/3, nigah iden ğişi 15b/12, anı gökde ararken yirde buldı 16a/14, mihr-i 'âlem gibi işrâk 18b/12, irer her gün zevâle 19b/5 gülyüz gösterirdi 21a/1, gözinüñ mu'cizâtı 22a/13, giceyle dağı öyle seyr iderdi 22a/14, gülüp hic kaĥkaha itmezdi 24a/9, girü ħalurdı 34a/13, getürmişlerdür 37b/1,

3. b > v deĝişmesi

Eski Türkçe'de bazı kelime köklerinde bulunan b'lerin Batı Türkçesi'ne geçişte v'ye dönüştüğü görülmektedir³². Metnimizde de bu deĝişikliğe sıkça ratslanmaktadır.

bir- > vir-

baĥı itdi Hüdâ virdi fütûĥı 4a/9

bar > var

anuñçün var olupdur cümle eşyâ 16a/7

³¹ Muzaffer AKKUŞ, Kitâb-ı Gunya, Ankara 1995, sh.161

³² Zeynep KORKMAZ, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt I, Ankara 1995, sh.549

bar- > var-

varırdı hayrete şâh-ı şanevber 15a/12

4. t > d değişmesi

Eski Türkçe’de kelime başında bulunan t’ler Batı Türkçesi’ne geçişte d’ye dönüşmüştür. Eski Anadolu Türkçesi’nde bir taraftan t’li şekiller muhafaza edilirken, diğer taraftan da d’li şekiller ortaya çıkmıştır. Bu devrede “t” konsonantının korunduğu veya t- > d- değişmesine uğradığı yerler farklı eserlere göre bir takım ayrıcalıklar gösterdiği gibi, aynı eserde dahi bir kelimenin hem “t”li hem de “d”li şekillerine rastlanmaktadır³³. Bu da bir imla meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnimizde hem t’li hem de d’li şekillere rastlanmaktadır.

Metnimizde ince sıradan kelimeler umumiyetle d’ye dönüşmüştür.

ne deñlü zat-ı pakuñ olsa 3a/5, didi sem’an o sultân-ı ser-âmed 5b/4, hayadan derledi ol rûh-ı mes’ud 9b/8, hağdan döküne luğ u iğsan 11a/9, ağısentü ağısent der-idi 12a/2, dil-i ülfetüme düşdi 12a/10, kim dimiş 13a/3, iderdi dört bölük 18a/8, hicâb eylerdi vü ditrerdi dir dir 19b/4, delerdi sîne-i uşşâkı gamze 21b/9, dökülmiş sîmden şâh-idi 25a/7, mübârek karnı düpdüz-idi 28a/11, düşüp pişeye 34b/2

Bazı yerlerde kalın ünlülü kelimelerde “t” ünsüzü “d” olmuştur.

‘ulûm ehli dutar 4b/5, dağı ba‘zı rivâyetde dimişler 18a/2, durur-idi perîşân 18a/4, dağılasa ol mübârek şi‘r-i hoş-bû 18a/4, dalar-idi zîr-i pâyı gibi 32a/9

Bazı yerlerde ise kalın ünlülü kelimelerde “t” ünsüzü korunmuştur.

tolu nûş itmegin câm-ı elesti 22a/6, aña tamğa-idi ol mühr-i yektâ 28b/3

³³ Mehmet AKALIN, Ahmedî’nin Dili TDAY (Belleten) 1989, sh.9-153

B. Ünsüz (Konsonant) Türemesi

1. Ortada -n-ve -y- türemesi:

-y-:

feth eyle-y-en 2a/13, eri-y-üp 10a/5, nûr-ı-y-la 12a/9, taḥrîr eyle-y-em 12a/10, ta'aşşuk eyle-y-e 14a/11, vaşf eyle-y-üp 16b/7, kemâl-i-y-le 17a/1, ḳalma-y-a 18b/3, söyle-y-en-ler 29b/11, ta'avvuk itme-y-üp 33b/12

-n- :

nesl-i-n-den 3b/6, 'ilm-i-n-i 4b/7, yol-ı-n-da 7b/3, ḥidmet-i-n-de 11b/9, ḳalb-i-n-e 15b/12, ara-sı-n-da 21a/5, resm-i-n-i 25b/2, dimâğ-ı-n-ı 27b/5, çevre-si-n-de 29a/8, eṭrâf-ı-n-a 33a/6

C. Ünsüz (Konsonant) Benzeşmesi

Sert ünsüz ile biten kök ve gövdelere getirilen eklerin başındaki ünsüzlerin kaideye uyarak sert (tonsuz) halde bulunması gerekirken, metnimizde yumuşak (tonlu) halde bulunmaktadır. Böylece sert (tonsuz) ünsüzlerden sonra yumuşak (tonlu) bir ünsüzün geldiği görülüyor. Bu hâl belki de eklerin klişeleşmiş bir halde yazılmasından ileri gelmektedir.³⁴

1. -da/-de bulunma hali (lokatif)eki

cihanda olduğı hey'etde anı 9b/7, refâhiyyetde olup devletinde 11b/9, daḥı âḥir nefesde aña îmân 13b/10, anı gökde ararken yirde buldı 16a/14, büyük lükde o deñlü var-idi ol 28b/12

2. -dan/-den ayrılma hali (ablatif) eki

iki şak oldu heybetden o cevher 9b/14, eriyüp ḥavfdan ol cüz'i ekrem 10a/5, olup ḥaḳdan döküne luṭf u iḥsan 11a/9, cemî'-ı ḥalkdan mihter-idi ol 17a/7, müsinn olmaḳdan 27b/1, gümüşden levḥdürr 29b/10, şanki yüksekden inerdi 33b/3

³⁴ Faruk K. TİMURTAŞ, Şeyhi ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları, TDAY(Belleten)1960, sh.95-144

3. -dı, -di görülen geçmiş zaman

bir emriyle yaratduñ 2b/4, hep istikbâle çıktılar 5b/13, irişdi 'arşa 6a/5, besât-ı kurb-ı Hakkâ başdı ayak 6a/12, ağıtdı pâyına cû-(y)ı kulûbi 15a/11

4. -duğ/-dük partisip eki

sa'âdet tacı olduğ-ıçün 2a/11, muhaşşıl gitdügi sa'at 6b/10, karîbi itdügi gibi 22b/1, buyurduğı eĥâdisi kirâmı 35b/1,

5. -dur/-dür faktitif eki

aña bildürmiş üstâd-ı ledünnî 4b/6, ulü'1-'azm olduğın bildürdi 4b/15

6. -dur/-dür bildirme eki

maşşuşdur ey kâdir ferd 3a/10, münâsibdür ki aşhâb-ı 'izâmı 12b/5, şadağdur 'âkıla her demde mu'tâd 14a/6, rivayetdür ki ol sulţân-ı dñüñ 15a/4, gümüşden levĥdür şadr-ı münîfi 29b/10, nihâyet yokdur evşâfına zîrâ 35a/8

D. Sedahlâşma

Kelime sonunda bulunan p, ç, t, k, ħ ünsüzleri iki ünlü arasına geldikleri zaman sedahlâşır³⁵. Esasında tabi olan bu hadise birdenbire ortaya çıkmamış, zamanla gelişmiş ve sonunda bugünkü halini almıştır. Bu hadise Eski Türkçe devresinden sonra yeni yazı dilleri devresinde görülmektedir. Metnimizdeki bazı örnekleri şunlardır.

a. Kelime içinde sedahlâşma

1.-t- > -d- :

kanadıyla anuñ eflâki 4a/12, tıfl-ı radî'i söyledüp 4b/15, Canib-i Hakkâ gidelüm 5b/3, vücûdı ĥil'atin çün eyledi 6a/8, ħomazdı mihr ola maşşûda nâ'il 16a/15, kebûter beyzası miğdar-idi ol 28b/12, mühürli kağıda beñzerdi

³⁵ Necmettin HACIEMİNOĞLU, Karahanlı Türkçesi Grameri, Ankara 1996, sh.5

lahmı 29b/8, segerdür-idi yirler karşısına 34a/7

2. -k- > -ğ- :

yoğ-ıken halk idüp 2b/4, cihanda olduğu hey'etde anı 9b/7, huşûnet yoğ-ıdı 17b/1, kulağına inerdi hoş mutarrâ 17b/13, yüzi ağ-ıdı 18b/2, karîb olmağla 21a/7, buyurduğu ehadis-i kirâmı 35b/1, nümûne olmağ-ıçun 36b/10

Bazen de ünsüzlerin sedahlılaşmayıp varlığını eski şekliyle sürdürdüğünü görmekteyiz.

berrâka bendi kudse eyledi râ 5b/5, revân oldu bu nüh eflâke 5b/12, gürüz itdi nüh eflâki şitâbân 6a/2, ki şalmışlar-ıdı âfâka pertev 24b/11

3. -k- > -g-

muhaşşıl gitdüğü sa'at 6b/10, siyah-ıdı mübârek kirpüğü 21b/6, karîbi itdüğü gibi 22b/1, tolu nûş itmegin 22a/6, anı yetişmege olmazdı imkân 34a/1, kadem vaz' itdüğü 35a/2

E. Ünsüz Düşmesi:

Birden fazla heceli kelime ve eklerin sonundaki “-ğ” ve “-g”ler kelime ortasında ikinci hece başında veya kelimenin bünyesine dahil olan “-ğ” ve “-g”ler Batı Türkçe'sinde düşer. Bu kelimedede ise “ğ ve g” sesleri kelimenin bünyesine dahil hecelerin başında düşmüştür. Bu düşüşün 11. yüzyılda olduğu belirtilmektedir³⁶.

kulak < kulğak

kulağına inerdi hoş mutarrâ 17b/13

Orta hecede -l- düşmesi:

Eski Türkçe'deki kelür-, keltür- fiilinin ikinci şekillerindeki l'nin³⁷ Batı

³⁶ Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ, Şadru'd-dîn Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıbbıbasım, Ankara 1973, 133-135, Reşit Rahmeti ARAT, Edib Ahmed B. Mahmut Yükneci, Atabetü'l-Hakayık, İstanbul. 1951, sh. 110-111

³⁷ Muharrem ERGİN, Dede-Korkut Kitabı, Gramer-İndeks, Ankara 1963, sh. 426

Türkçe’inde düşmesiyle getir- şekilleri ortaya çıkmıştır. Metnimizde bu fiil “I”siz olarak kullanılmıştır.

getür-<keltür-

getürmişdi anuñ levnine humret 18b/14

F. Benzer Hece Düşmesi

Eski Türkçe’de seyrek olarak ses düşmesi, ses ve hece kaynaşması (kontraktion) olayı ile hece yutulması (haploloji) hadisesine rastlanmak tadır³⁸ Metnimizde de bunun gibi benzer hece düşmesinin en güzel misalini tur-ur > durur >-dur, -dür eki teşkil etmektedir. tur- fiilinden gelen bu yapının durur şekli yanında -dur, -dür şekli de metnimizde sıkça kullanılmıştır.

-dur

maḥḳûmdur 2a/8, maḥşûşdur 3a/10, cenâbı rehnümâdur 3b/11, oldur 7b/3, degüldür 13a/1, genc-i füyûzındur 13a/10, şadaḳdur 14a/6, umuruñ evsâtdur 14b/9, rivâyetdür 15a/4, ‘azîmü‘ş-şândur 15b/11, muşarriḥdür 17b/9, nidür 21b/7, budur ḳanûn 34b/1, nihâyet yoḳdur 35a/8, ‘aṭâdur saña 37b/14

Bazı yerlerde ise ekleşememiş şekli olan durur varlığını muhafaza etmiştir. râviler durur kim 14b/4, daḥı mervî durur 34a/4, talebkâruñ durur 37b/5

³⁸ Zeynep KORKMAZ, Eski Türkçe’de Oğuzca Belirtiler, Türkoloji Dergisi, ANKARA1974, C.6, sy.1, sh.15-30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞEKİL BİLGİSİ

YAPIM EKLERİ

Üzerinde çalıştığımız Niyazi'nin "Tercüme-i Hilye-i Şerîfi"ndeki yapım eklerini şöyle sıralayabiliriz.

a. İsimden İsim Yapan Ekler:

1. -ar, -er/ -şar, -şer eki:

Asıl sayı isimlerinden dağıtma sayı isimleri yapmakta kullanılır.

iki-şer: Olurdu ol ikişer turra-i pâk 18a/10

2. -cak, -cek eki:

Pek işlek olmayan eklerden biridir. Küçültme ve sevgi ifade eder.

büyü-cek (<büyük-cek): Büyücek görünür-idi dimişler 16b/9

3. -cık, -cik eki:

Batı Türkçesi'nin başından beri görülen bu ek, isim ve sıfatlara gelerek küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapar.

kıvır-cık: Ne gayet pek tavîl ü ne kıvırcık 17a/13

4. -lı, -li, -lu, -lü eki:

Esas fonksiyonu sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktır. Sıfat eki diye de anılan bu ek, yerine göre hem isim hem de sıfat yapan bir özelliğe sahiptir.

Başka bir ifadeyle bu ek, bulundurma, sahiplik ve bağlılık ifade eder.

nur-lı 11a/4, boy-lu-lar-dan 15a/3, 'ayb-lu 16b/13, serîr-li 19a/2, sa'âdet-li 19a/12, kaç-lu 21a/1, at-lu 25a/5, mühür-lü 28b/7, mühür-li 29b/8, sa'âdet-lü 31a/9

5. -lık, -lik, -luğ, -lük eki:

Bu ekin asıl fonksiyonu sıfatlardan isim yapmaktır. Müşahhas ve soyut isimler ve sıfatlar yapar.

büyük-lük-de 16b/11, uzun-luğ-da 17b/13, müdevver-lik-de 19a/7, şaydâ-lıg-u-m 37b/13

6. -rağ, -rek eki:

Türkçe'de eskiden beri kullanılan bu ek, çokluk ve fazlalık ifade eden karşılaştırma isimleri yapar.³⁹ Sıfatlarda karşılaştırma -rağ/-rek eki ile yapılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi ve bugünkü Türk şivelerinin bazılarında ünsüzle biten tabanlara -rağ/-rek, nadir olarak da -ırağ/-irek; -urağ/-ürek şeklinde kelimeye eklendiği görülmektedir⁴⁰.

yüksek-rek: Birez yüksekrek nazikâne 23a/8

7. -sul eki:

İsimlerden sıfat yapmakta kullanılan bu ek, metnimizde bir kelime geçmektedir.

yoğ-sul: Nazar idüp aña bay ile yoğsul 15b/11

8. -suz, -süz eki:

-lı, -li, -lu, -lü ekinin olumsuzu olan ve isimlerden sıfat yapan bu ek, umumiyetle olumsuzluk ifade eder.

te'emmül-süz: Te'emmülsüz anı iden temâşâ 23a/11

b. İsimden Fiil Yapan Ekler

1. -a, -e eki:

Pek işlek olmayan eklerden biridir. İsimlerden olma ve yapma ifade eden fiiller yapar⁴¹.

uz-a-n-sa 17b/3, beñiz-e-r-di 22b/13

2. -i eki:

kö-z-i-ter 6b/8

³⁹ Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.161

⁴⁰ Muzaffer AKKUŞ, Kitab-ı Gunya, Ankara TDK 1995, sh.211

⁴¹ Muzaffer AKKUŞ, Kitab-ı Gunya, Ankara TDK 1995, sh.72, Sadi H. NAKİBOĞLU, Adıyaman ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks, Niğde 2001, sh.97-98

3. -la-, -le- eki:

Türkçe'de eskiden beri işlek olarak kullanılan isimden fiil yapma eklerinden biridir.

dağ-la-sa: Dağlasa ol mübarek şi'r-i hoş-bû 18a/4,

der-le-di < ter-le-di: Hâyadan derledi ol rûh-ı mes'ûd 9b/8

4. -u- eki:

Pek işlek olmayan eklerden biridir.

uz-u-n-luğ-da: Uzunluğda o şi'r-i hûb u zîbâ 17b/13

c. Fiilden İsim Yapan Ekler:

1. -k, -ı-k, -i-k, -u-k, -ü-k eki:

İşlek olarak fiillerden isim yapan eklerden biridir.

büyü-k 16b/8, büyü-k-lük-de 16b/11, böl-ü-k 18a/8, aç-ı-k-dı 20b/13, çat-ı-k 21a/1, aç-u-k 30a/4, kücü-k 32a/1, yo-k-dur 35a/8

2. -mağ, -mek eki:

Bütün fiil kök ve gövdelerine getirilerek fiillerden isimler yapar.

düz-mek 7b/3, 'azim ol-mağ 17a/3, mu'azzam ol-mağ-a 17a/8, nigah it-mek-içün 20a/1, qarîb ol-mağ-la 21a/7, nûş it-meg-i-n 22a/6, yetiş-meg-e 34a/1, tesellî vir-mek-içün 37b/1

3. -n eki:

İşleklik derecesi pek geniş olmayan bir ektir.

uzu-n-luğ-da: Uzunluğda o şi'r-i hûb u zîbâ 17b/13

4. -u, -ü eki:

Bugün bu ekle yapılmış pek çok isim vardır. Ancak Eski Türkçedeki -ğ ve -g fiilden isim yapma ekinin Batı Türkçesi'nde düşmesi neticesinde yardımcı sesin asıl ekin fonksiyonunun üstlenmesiyle meydana gelmiştir⁴².

⁴² Muzaffer AKKUŞ, Seyyid Nigârî Divânı, Niğde 2001, sh.50

ayır-u: Velî ayru-idi ber-vech-i ahşen 20b/11, 21a/9

tol-u: Tolu nûş itmegin câm-ı elesti 22a/6

5. -z eki:

Eski Türkçe'den beri kullanılan ancak pek işlek olmayan eklerden biridir. İşlek bir ek değildir.

sö-z-ler 15a/9, sö-z 23b/14, kö-z-i-nüñ < kö-z 22a/13

d. Fiilden Fiil Yapan Ekler

1. -dar-, -der-; -tar-, -ter- eki:

Az kullanılan ve işlek olmayan fiilden fiil yapan eklerden biridir.

gös-ter-e 6b/8, gös-ter-ir-di 21a/1 < kö-z-i-ter

2. -dır-, -dir-, -dur-, -dür- eki:

Eskiden beri işlek olarak kullanılan bu ekin ünlüsü daima yuvarlaktır. Ancak Türkiye Türkçesi'nde ünlü uyumuna tabi olduğu için⁴³ yer yer -dır-, -dir- şekline ratlanılmaktadır. Metnimizde ekin ünlüsü daima yuvarlaktır.

bil-dür-miş 4b/6, bil-dür-di 4b/15, utan-dur-mış-dı 21a/14

3. -ğur-/gür- eki:

Geçişli fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli fiiller yapan -ğur-/gür- eki yalnız değil, iki veya üç ekin birleşip kaynaşmasıyla meydana gelmiş olması muhtemeldir. Çünkü Türkçe'de ekler umumiyetle tek veya iki sestem ibarettir. Bu itibarla -ğur-/gür- fiilden isim yapma eki olan -g- üzerine önce isimden fiil eki -u- sonra da fiilden fiil yapım eki -r- gelmek suretiyle kurulmuş olabilir⁴⁴.

ir-gür: Civârũnda dağı ırgür şafâya 38a/2

⁴³ Necmettin HACIEMİNOĞLU, Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Eylül 1984, sh.103

⁴⁴ Necmettin HACIEMİNOĞLU, Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Eylül 1984, sh.23

4. -l- eki:

Eskiden beri işlek olarak kullanılan bu ekin asıl fonksiyonu pasiflik ve meçhullük ifade eden fiiller yapmaktadır⁴⁵.

dür-i-l-ir-di 4b/14, eg-i-l-di 5b/14, kur-ı-l-dı 10a/9, ur-ı-l-dı 11b/3, kur-ı-l-dı 11b/3, süz-ü-l-dukça 22b/3, aç-ı-l-mış 23b/4, yaz-ı-l-mış 29a/14, çek-i-l-miş 30b/4, dök-i-l-se 31b/2, dök-i-l-ür-i-di 31b/4, eg-i-l-ür-di 33b/7

5. -ma-, -me- eki:

Fiil kök ve gövdelerine gelerek olumsuz fiiller yapmakta kullanılan en işlek eklerden biridir.

ferâmûş eyle-me 9a/7, seyr it-me-düm 12a/5, karîb ol-ma-y-a 14a/1, faqr ir-me-y-e 14a/2, ol-ma-sa 17a/8, kal-ma-y-a 18b/3, baş eg-me-se 20b/4, tavassuî it-me-se 21b/11, gör-me-düm 25b/6, gör-me-dük 25b/15, ol-ma-dı 37b/11

6. -n- eki:

Türkçe'de eskiden beri işlek olarak kullanılan eklerden biridir. Asıl fonksiyonu kendi kendine yapma ve olma ifade eden fiiller yapmaktadır.

gör-i-n-sün 1b/4, bul-ı-n-maz 5a/2, ol-ı-n-dı 10a/13, dök-ü-n-e 11a/9, bul-ı-n-sa 13b/13, şal-ı-n-sa 15a/12, gör-i-n-ür i-di 16b/9, uz-a-n-sa 17b/13, şa-n-ur-dı 23a/11, gör-i-n-üp 24b/8, del-i-n-di 24b/13, ol-ı-n-mış 30b/2, oğu-n-dukça 36a/6

7. -r- eki:

İşlekliliği eskiden beri görülen bu ek, fonksiyon itibariyle oldurma ve yaptırma (faktitif) ifade eden fiiller yapar.

giy-ü-r-düñ 3b/2, çev-i-r-mez-di 33a/9

⁴⁵ Muzaffer AKKUŞ, Seyyid Nigârî Divânı, Niğde 2001, sh.51

8. -ş- eki:

Eskiden beri işlek olarak kullanılan bu ek, ifade edilen iş ve hareketin birden fazla şahıs tarafında beraber ya da karşılıklı olarak yapıldığını bildirir⁴⁶. Bu fiiller umumiyetle geçişli fiillerden yapılı.

gör-i-ş-di 5b/6, ir-i-ş-di 11a/8, yara-ş-ur-dı 17b/4, yap-ı-ş-maz i-di 31b/4,
yet-i-ş-meg-e 34a/1

9. -t- eki:

Eski Türkçe döneminden beri kullanılan yaygın bir ektir. Geçişli fiilleri ettirgen, geçişsiz fiilleri de geçişli duruma getirir. Bu ek, tek ünsüzden oluşan diğer ekler gibi, ünsüzle biten tabanlara -ı/-i/-u/-ü- yardımcı ünlüleriyle bağlanmaktadır⁴⁷.

söyle-t-üp 4b/15, yara-t-dı 9b/13, aç-ı-t-dı 15a/11, segir-t-ür i-di 34a/7

10. -tur-, -tür- eki:

Faktitif eklerinden biridir. -r- ve -t- fiilden fiil yapma eklerinde olduğu gibi oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar. Çağatayca'dan önceki devirlerden itibaren Eski Türkçe de birden fazla heceli kelimeleri sonunda ve hece başında bulunan ünsüzlerin (msl. keltür->getür-, oltur->otur- vb.) Eski Anadolu Türkçesi'ne geçerken düştüğü görülür⁴⁸.

getür-(<kel-tür-)-miş-di 18b/14

⁴⁶ Necmettin HACIEMİNOĞLU, Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Eylül 1984 sh.58, Sadi H. NAKİBOĞLU, Adıyaman ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks, Niğde 2001, sh.98-99

⁴⁷ Necmettin HACIEMİNOĞLU, Karahanlı Türkçesi Grameri, Ankara 1996, sh.144-145

⁴⁸ Jonas Eckmann, Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar (Yay. Osman Fikri Sertkaya) Ankara 1996, sh.118, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1989, Ankara 1994, sh.75

ÇEKİM EKLERİ

İSİM

A. ÇOKLUK EKİ: -lar, -ler

Eski Türkçe'den günümüze gelinceye kadar çokluk eki olarak -lar, -ler kullanılmıştır. Üzerinde çalıştığımız eserde de durum böyledir.

dil-ler 1b/5, hal-ler 1b/7, olan-lar 4b/10, ağac-lar 4b/14, felek-ler 5b/13, 'a'la-lar 6b/4, ta'ab-lar 11b/7, râyî-ler 14b/4, söz-ler 15a/9, nebî-ler 16a/3, rûh-lar-ı 17b/3, tırta-lar 18a/9, kaç-lar-ı 20b/9, melek-ler 23a/4, dil-ler 24a/10, bilek-ler 25a/3, şu-lar 26b/3, yir-ler 34a/7

B. İYELİK EKLERİ:

Teklik I. Şahıs: -m, -(u)m, -(ü)m

Teklik I. Şahıs iyelik eki -m'dir. Ek ünlü ile biten kelimelere doğrudan doğruya, ünsüzle biten kelimelere ise araya "-u" veya "-ü" yardımcı sesini alarak eklenmektedir⁴⁹. Her iki duruma da girebilen bu ekin böyle yuvarlak ünlü taşıması m dudak konsonantından ileri gelmektedir⁵⁰. Metnimizde ekin ünlüsü daima yuvarlaktır.

lisân-u-m 1b/1, vücûd-u-m 12a/9, ziyân-u-m 14b/1, kendü-m 18b/4, risâle-m 35b/10, vücud-u-m 37a/1, hadd-ü-m 37b/9, mest-ü-m 37b/13, cürm-ü-m-i 37b/13, şaydalıg-u-m 37b/13, ta'şîr-ü-m-i 37b/14

Teklik II. Şahıs: -ñ, -(u)ñ, -(ü)ñ

Teklik II. şahıs iyelik eki -ñ(n) dir. Ünlü ile biten kelimelere doğrudan, ünsüzle biten kelimelere ise araya bir yardımcı ses alarak eklenmektedir.

⁴⁹ Muzaffer AKKUŞ, Kitab-ı Gunya, Ankara 1995, sh.179

⁵⁰ Zeynep KORKMAZ, Marzubannâme Tercümesi, Ankara 1973, sh.109

hikmet-ü-ñ 2b/5, kudret-ü-ñ 2b/11, vahdaniyyet-ü-ñ 3a/3, vücûd-u-ñ 3b/3, halife-ñ 3b/4, ibâd-u-ñ 8a/2, uşûl-ü-ñ 21b/5, ceza-ñ 36a/1, kelâm-u-ñ 36a/2, nazm-u-ñ 36a/8, nazargâh-u-ñ 37a/3, na't-u-ñ-dan 37a/10, hüsn-ü-ñ-i 37b/4, cemâl-ü-ñ 37b/6, luğf-u-ñ 38a/1

Teklik III. Şahıs: -ı, -i; -sı, -si

Teklik III. şahıs iyelik eki ünsüzle biten kelimelerde -ı, -i; ünlü ile biten kelimelerde ise -sı, -si'dir.

-ı/-i:

tılsım-ı 2a/12, yüz-i-n 6a/6, vücûd-ı 11a/10, cân-ı 16a/5, cism-i 16b/3, hâl-i 17b/5, nûr-ı 19b/9, kirpik-i 21b/6, cemâl-i 21a/13, kelâm-ı 24a/1, bağır-ı 24b/13 resm-i-n-i 25b/2, dest-i-n-i 26a/6, kavlı-i 29a/12, ehl-i 29b/1, taht-ı 32a/13, maḥkûm-ı 34b/7, cism-i-n-i 34b/15, evşâf-ı-n-ı 35b/6

-sı/-si:

biri-si 7a/10, a'za-sı 13a/5, cümle-si 14b/8, ba'zı-sı 15a/2, a'za-sı 15b/8, kesse-si 16a/9, cephe-si 20a/9, aya-sı 25b/7, pençe-si-n 26a/4, bende-si 27a/4, şâfi-si 27b/12, ara-sı 28b/2, sîne-si 30a/1, ökce-si 32a/3

Çokluk I. Şahıs: -muz/-müz; -(u)muz/-(ü)müz

Çokluk I. şahıs iyelik eki -muz, -müz'dür. Ancak daha sonraları ünlü uyumuna tabi olarak -mız, -miz şeklinde kullanılmaktadır. Ünlüyle biten kelimelere doğrudan ünsüzle biten kelimelere ise araya bir yardımcı ses olarak eklenmektedir.

şamu-muz-dan 4a/6, cürm-ü-müz 37a/8, recâ-muz 37a/9, cümle-müz 38a/4

C. İSİM TAMLAMASI:

Üzerinde çalıştığımız eserde çok sık isim tamlaması kullanılmıştır. Bu tamlamalar belirtili, belirtisiz ve zincirleme olmak üzere üçe ayrılır.

a. Belirtili İsim Tamlaması: Belirtili isim tamlaması mülkiyet, nisbet ve aidiyet ifade eder. Bu tamlamada hem tamlayan, hem de tamlanan kelime ek alır. Metnimizdeki örneklerden bazıları:

Kelamullah gencinüñ tılsımı 2a/12, anuñ icâdın 2b/13, anuñ neslinden 3b/6, anuñ şanın 4b/3, enbiyânuñ ‘ilmini 4b/7, mu‘cizâtınuñ hisâbı 5a/2, cihân-ı kent-i kenzüñ pâdişâhı 9a/9, müctebanuñ nûrı 10b/14, şâhuñ cemâlin 12a/5, râvîlerüñ ba‘zısı 15a/2, kâmetinüñ mu‘cizâtı 15a/5, cihânuñ cânı 16a/5, cisminüñ cânı 16a/6, şafiler ceysinüñ sâlârı 17a/6, dillerüñ hâli 17b/5, fahr-ı cihânuñ cephesi 20a/9, gözinüñ mu‘cizâtı 22a/13, dürlерüñ bağı 24b/13, kefinüñ bûyı ol fahr-ı cihânuñ 25b/13, râvîlerüñ ba‘zısı 28b/13, Resûlün sinesin 29b/11, senüñ vâdi-i evşâfında 37b/12, benüm taqsîrümü 37b/14

b. Belirtisiz İsim Tamlaması: Belirtisiz isim tamlamasında belli bir aidiyet yoktur. Bu tamlamada sadece tamlanan kelime ek alır.

sa‘âdet tacı 2a/11, baş üstine 2a/11, ‘ulum ehli 4b/5, hilafet tâcdârı 7a/9, sikender şevketi 8a/9, hüviyet zatı 9a/10, nübüvvet nûrı 19b/9, nübüvvet nûrı 20b/5, mürüvvet ma‘deni 25b/1, saĥâvet resmini 25b/2, şeca‘at rezmgâhı 27a/5, risâlet şahı 28a/8, nübüvvet hâtemi 28b/2, şehâdet kavli 29a/12, kemâl ehli 29b/1

c. Zincirleme İsim Tamlaması: Tamlayanı isim tamlaması olan tamlamadır.

Kelamullah gencinüñ tılsımı 2a/12, şeca‘at memleketinüñ şehriyârı 7a/13, ğazenfer heybeti ‘Osmaniyenüñ 8a/9, nebîler ĥaylinüñ serdârı 17a/6, şafiler ceysinüñ sâlârı 17a/6, mürüvvet ma‘deni ĥayrû‘l-verânuñ 25b/1, kefinüñ bûyı ol fahr-ı cihânuñ 25b/13, risâlet şâhı ya‘ni kim nebînüñ 28a/8, mübârek peyâmını ol müctebânuñ 30b/11, hümâyûn riclinüñ tahtı 32a/13

d. Yer yer üzerinde çalıştığımız eserde tamlayan ile tamlananın yer değiştirdiği de görülmektedir. Bu da yazarın ve şairin kendine mahsus bir duyuş ve düşünüş şeklinin yanı sıra vezin gereği olarak da değerlendirilebilir.

didârın anuñ 2a/1, mu‘cizâtı enbiyâ-nuñ 4a/14, vücûdı yoğ-ıdı hûrşîd-üñ 5b/15, rûyn ide ol mâhuñ temâşâ 5b/15, Sikender şevketi rû-(y)ı cihân-uñ 8a/9, neslinden anuñ 10b/10, cebîninde olup anuñ 11a/5, kudûminden anuñ 11b/7, yazam evşâfını anuñ 12a/11, cephesi fahr-ı cihânuñ 20a/9, kelâmı-ıdı anuñ 24a/1, başında anuñ 25b/13, zenâhdânına ğılman behiştüñ 32a/4

Bazen belirtili isim tamlamalarında tamlayan kelimenin söylenmediği de görülmektedir. Ancak bu tamlanan kelimenin içinde kendisini göstermektedir.

(benüm) lisân-u-m 1b/1, (senüñ) ħalife-ñ 3b/4, (benüm) vücûd-u-m 12a/9, (anuñ) mübârek ħarnı 28a/11, (anuñ) cism-i nazîfi 29b/10, (anuñ) tabanı ortası 32b/1, (senüñ) nazârgâhuñ 37a/3, (bizüm) cürmümüz 37a/8, (bizüm) recâmuz 37a/9, (senüñ) ħüsünüñi 37b/4, (senüñ) ħüsn-i cemîlüñ 37b/8, (bizüm) cümlemüz 38a/4

Yabancı asıllılara göre yapılmış isim tamlaması

a. Arapça

beyne'l-mavattin 3b/13, ale'l-murtaza 7b/5, yevmü'l-kiyam 8a/2, evşatü'l-ķame 15a/7, naĥîfü'l-cism 15b/9, tavîlü'l-vech 19a/9, melîĥü'l-vech 19b/2, ısgârü'l-fem 23b/8, saġîrü'l-fem 23b/9, ħazret-i faĥrî'l-enâmuñ 25a/2, ħayrî'l-verânuñ 25b/1, ħalîlü'l-laĥm 32a/1, seriü's-seyr 33b/9, ale't-ta'cîl 34a/3

b. Farsça

buķ'a-i dehre 4b/9, baĥt-ı âlem 8a/8, rû-yı cihânuñ 8a/9, câm-ı ġaflet 9a/6, nûr-ı Muĥammed 10b/2, esrâr-ı ĥikmet 10b/6, hûrşîd-i hidâyet 11a/12, erbâb-ı ırfân 12a/3, ehl-i inşâf 14a/4, nûr-ı ħabîbullahı ra'nâ 19a/1, keff-i desti 25b/3, meşâm-ı cânı 25b/10, nihâl-i naĥl-i firdevs 28b/5, zehr-i sû 29a/7, ser-i müjġân 29a/8, ħaĥt-ı keĥkeşân 30b/7, sulţan-ı cihânuñ 31b/12

D. İSİM ÇEKİMİ:

1. İlgı Hali (Genitif) Eki: -ıñ, -iñ, -uñ, -ün; -nıñ, -niñ, -nuñ, -nüñ; -ım, -im, -un, üm

Tamlayan eki de denilen bu ek:

a. İsmi isme bağlamak suretiyle tamlama teşkil eder. Ekin asıl fonksiyonu da budur. Buna göre, ilgi halindeki ve tamlama durumundaki isim cümlede esas fiilin ya öznesi ya da nesnesi durumundadır.

mah-uñ rûy-ı-n 5b/15, Resul-üñ yâr-ı ğarı 7a/10, cihân-ı küntü kenz-üñ padişah-ı 9a/9, şah-uñ cemâl-i-n 12a/5, kamet-i-nüñ mu‘cizat-ı 15a/5, cismi-nüñ mu‘cizât-ı 22a/13, dürler-üñ baf(ı)r-ı 24b/13, kef-i-nüñ bûy-ı 25b/13, cism-i-nüñ ‘izâm-ı 26b/11, resûl-üñ sine-si-n 29b/11, müctebâ-nuñ peyam-ı-n-ı 30b/11

b. Bu ek bazen isimleri edatlara bağlamakta da kullanılır.

senüñ-çün var kıldı 4a/5, anuñ-çün 16a/13

Teklik ve çokluk I. şahıs zamirlerinin ilgi hali eki -üm’dür. Burada dikkati çeken önemli unsur damak ünsüzü ñ’nin m’ye dönüşmesidir. Bunun da sebebi ya baştaki b’nin damak ünsüzü ñ’yi kendisine benzetmesi ya da iyelik ekinin tesirinin olmasıdır⁵¹.

benüm takşîrümü ‘afv eyle şaha 37b/14

2. Belirtme Hali (Akkuzatif) Eki: -ı, -i, -n, -nı, -ni

Eski Türkçe’de başlangıçta isimlerden sonra -ğ, -g; teklik ve çokluk üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra -n; zamirlere ise -nı, -ni belirtme hali eki getirilmektedir. İsimlerden sonra gelen -ğ, -g belirtme hali eki ünsüzle biten isimlere eklenirken önüne gelen yardımcı ünlüyü sonradan bünyesine alarak -ığ, -ig; -uğ, -üg

⁵¹ Muzaffer AKKUŞ, Seyyid Nigârî Divânı, Niğde 2001, sh.54-55, Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer, Cilt II., Ankara 1963, sh.453-454

şekline dönmüştür⁵². Batı Türkçesi'ne geçerken ğ ve g'nin düşmesiyle -ı, -i, -u, -ü yardımcı sesi asıl ekin görevini üstlenerek varlığını devam ettirmektedir.

Üzerinde çalıştığımız eserde de -ı, -i, -n ve -nı, -ni olmak üzere üç türlü belirtme hali eki kullanılmıştır.

a. Bugün umumi olarak kullanılan belirtme hali eki -ı, -i'dir. Bu ek yukarıda da belirttiğimiz gibi Eski Türkçe'deki -ıĝ, -ig belirtme hali ekindeki -ğ ve -g'nin düşmesiyle meydana gelmiştir.

-ı, -i:

cân-ı 2a/9, mekân-ı 2b/4, cihân-ı 3a/12, enbiyâ-y-ı 4a/3, semavat-ı 5a/3, mi'râc-ı 6b/13, şehriyâr-ı 7a/13, cihân-ı 8b/6, mâh-ı 9a/9, cenân-ı 10b/5, bahâr-ı 14b/4, kemâl-i 16a/11, müsteşâr-ı 17a/10, şayd-ı-n-ı 18a/10 şeh-i 19b/3, hadîş-i 22a/1, bûy-ı 25b/10, aḥbâr-ı 27b/6, mühr-i-n-i 28b/10, resm-i 29a/13, ḳavl-i 32b/6, kitâb-ı 35b/12, cân-ı 36a/4, cürmüm-i 37b/13

b. Teklik III. şahıs iyelik eklerinden sonra gelen belirtme hali eki -n'dir. Bu ek metnimizde geniş ölçüde kullanılmıştır.

-n:

didâr-ı-n 2a/1, icâd-ı-n 2b/13, ruḥ-ı-n 4a/2, şân-ı-n 4b/3, rûy-ı-n 5b/15, ḥil'at-ı-n 6a/8, zevḳ-ı-n 9a/4, cemâl-ı-n 12a/5, ḥilye-si-n 12b/1, biri-si-n 12b/13, ḳadd-ı-n 15a/13, nûr-ı-n 16a/14, Yûsuf-ı-n 19b/3, cemâl-ı-n 20a/2, söz-ı-n 24a/4, pençe-si-n 26a/4, pehlû-sı-n 30b/3, ayaĝ-ı-n 33a/3

3. Yönelme/Yaklaşma Hali (Datif) Eki: -a, -e

Yönelme hali eki -a, -e'dir. Eski Türkçe'de -ğa, -ge şeklinde olan bu ek, tarihi seyri içerisinde birtakım değişmeler göstermiştir. Batı Türkçesi'ne geçişte şahıs zamirlerinin çekiminde kökün değiştiği görülmektedir. İyelik ekinden sonra gelen yardımcı ses n ile ekin başındaki "ğ ve g" birleşerek ñ meydana gelmiş ve

⁵² Muharrem ERGİN, Türk Dil bilgisi, İstanbul 1997, s.232, Muharrem ERGİN, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer, Cilt II., Ankara 1963, sh.449

sonra n'ye dönmüştür. Ayrıca iyelik ekinden sonra yardımcı ses n'yi kullanmayan ekler de (-ğa, -ge) kendi varlığını muhafaza etmiştir⁵³.

-a, -e:

bismillah-a 1b/1, resm-e 2a/5, üst-i-n-e 2a/11, girdab-a 2b/6, Allah-a 2b/12, baş-ı-n-a 3b/2, cümle-si-n-e 4a/7, Ka.be-si-n-e 5a/9, istikbâl-e 5b/113, şalavat-a 6b/15, sultan-a 7b/8, zât-i-n-a 9a/14, ülfet-i-m-e 12a/10, baña 12b/2, kalb-i-n-e 15b/12, saña 36a/11, mülk-i-n-e 17a/7, afağ-a 24b/11, ara-y-a 26a/4, eñraf-ı-n-a 33a/6, zabt-a 37b/11

4. Bulunma Hali (Lokatif) Eki: -da, -de

Türkçe'ni her devresinde kullanılan bulunma hali eki -da, -de; -ta, -te'dir. Kalın sıradan gelen kelimelere -da, ince sıradan gelen kelimelere ise -de şeklinde eklenmektedir.

-da, -de:

bañr-ı-n-da 2b/6, yol-ı-n-da 7b/13, cihan-da 8b/7, hey'et-de 9b/7, na't-ı-n-da 11b/14, nefes-de 13b/10, bağ-ı-n-da 15a/11, gök-de 16a/14, yüz-i-n-de 19b/6, ara-sı-n-da 21a/5, baş-ı-n-da 25b/13, cism-i-n-de 26b/7, büyük-lük-de 28b/12, çevresi-n-de 29a/8, ħarf-i-n-de 29b/4, civâr-u-ñ-da 38a/2

5. Ayrılma Hali (Ablatif) Eki: -dan, -den; -dın, -din

Eski Türkçe'de -tın/-tin; -dın/-din şeklinde olan bu ek, Batı Türkçesine geçişte yer yer -dın, -din şeklinde varlığını devam ettirmiştir. Ancak yer yer bulunma hali eki olan -ta, -te; -da, -de ayrılma hali eki fonksiyonunu da ifade ettiği görülmüştür⁵⁴. Daha sonra -dan/-den şekline dönen bu ekin metnimizde birçok örneği vardır:

⁵³ Faruk K. TİMURTAŞ, Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul 1981, sh.69, Reşit Rahmeti ARAT, Atabetü'l Hakayık, İstanbul 1951, sh.128-130

⁵⁴ Mehmet AKALIN, Ahmedî'nin Dili, TDAY (Belleten) 1989, sh.9-153, Faruk K. TİMURTAŞ, Şeyhî ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları, TDAY (Belleten) 1961, Ankara 1988, sh.53-136

-dan, -den

nesl-i-n-den 3b/6, cümle-si-n-den 3b/12, kamu-muz-dan 4a/6, kaatre-si-n-den 9b/9, ecza-dan 10a/1, bahar-ı-n-dan 10a/8, haq-dan 11a/9, haâ-dan 13b/8, boylular-dan 15a/3, cümle-den 17a/4, aşhab-dan 18a/7, birbir-i-n-den 20b/11, billûr-dan 25a/12, halef-i-n-den 28a/9, gümüş-den 29b/10, yüksek-den 33b/3, reh-den 34b/10, sühan-dan 36a/1, fânî-den 38a/2

-dın, -dın

pîşe-i zâr-dın 7b/3

6. Eşitlik Hali (Ekvatif) Hali: -ca, -ce (-ça, -çe)

Türkçe'de kullanılan eşitlik hali eki -ca, -ce'dir. Eski Türkçe'de ç'li şekli kullanılan bu ekin Eski Anadolu Türkçesi devresinden sonra c'li şekilleri ortaya çıkmıştır. Ek, eşitlik, mukayese, miktar, kadar ve benzerlik ifade eden birçok fonksiyonu üzerinde toplamaktadır⁵⁵.

iki kaşı arasında aqça bir yir 21a/5, taavvuk itmeyüp tizce giderdi 33b/12, öñince meşy idüp aşhâb-ı zîşân 34b/5, şufûf olurdu ardınca sürûşân 34b/5

7. Yön Gösterme Hali (Direktive) Eki: -ra, -re; -aru, -erü; -ru, -rü

Türkçe'nin çeşitli devrelerinde önemli bir yer işgal eden bu ek, Eski Türkçe'de -ğaru, -gerü; -karu, -kerü şeklinde idi⁵⁶. Batı Türkçesi'ne geçerken ğ/g ve k/k'nın düşmesiyle ek -aru, -erü şekline dönüşmüştür.

-ra, -re

kaža-(y)ı Kibriyañ iç-re 2b/7, irişdi 'arşa bir dem iç-re 6a/5, şalup 'arş üz-re 6a/7, nübüvvet tahtı üz-re 11b/1, işbu uslûb üz-re 12b/7, bir hâne iç-re 13b/13, çarh üz-re 16a/10, 'izâr-ı pâki üz-re 18b/12, muqavves kaşı iç-re

⁵⁵ Zeynep KORKMAZ, Türk Dilinde -ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme, TDAY 1958 (Belleten), sh.41-48

⁵⁶ Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.230

21b/8, i'tidal üz-re 26a/9, ol genc üz-re 30a/9, behişt iç-re 32a/7, gelür en
şoñ-ra şâh-ı şâhib-i ikrâm 34b/2, bu dehr-i miñnet âbâd iç-re 38a/1

8. Vasıta Hali (Instrumental) Eki: -n; -la, -le

1. -n vasıta eki metnimizde hemen hemen kullanımdan düşmüş gibidir. Bu
ekin örneğine iki yerde rastlanmıştır.

tolu nûş itmeg-i-n 22a/6

-la, -le, -ıla, -ile

Birle kelimesindeki -la, -le eki, Anadolu sahasında inkişaf etmiş olan -la, -le
< -ile'den geldiği kaydedilmektedir. Her ne kadar edat olarak görevini devam
ettirse de Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi'nde vasıta (instrumental) eki
olarak kullanılmaktadır⁵⁷.

İle edatındaki "i" ünlüsünün düşmesi ile meydana gelmiş olan -la, -le
instrumental ekine metnimizde şu örneklerde rastlanmıştır.

-la, -le

luğf-u-ñ-la 3a/12, edeb-le 6a/13, aşık-la 6b/3, itmek-le 10b/8, nesl-i-y-le
10b/9, teselsül-le 10b/14, devlet-le 11a/9, hoş-la 12b/9, olmağ-la 21a/7, bir-
le 24a/8, el-i-y-le 25b/12, gayet-le 30b/13, kemâl-i sür'at-le 33b/12, edâlar-
la 35b/4, ümmet-ü-ñ-le 38a/4

-ıla, -ile

emr-ile 2b/4, feyz-ile 3b/10, aşar-ı feyzüñ-ile 8a/6, cân-ıla 11b/11, şıdık-ıla
14a/10, cebîn-ile 20a/7, kûşe-(y)i çeşm-ile 22a/9, bûy-ıla 27b/5, gerdân-ıla
28a/13, kemâl-ile 31a/2, leñâfet-ile 31b/13, sa'âdet-ile 34b/1, ışık-ıla 36b/9,
olmağ-ıla 37a/1, cemî' ümmeti-ile 37a/6, luğfuñ-ile 38a/1

Soru Eki: mı, mi

Eskiden beri işlek olarak kullanılan bu ekin, metnimizde de pek çok
örneğine rastlanmaktadır.

⁵⁷ Reşit Rahmeti ARAT, Atabetü'l Hakayık, İstanbul 1951, sh.138-140

‘aceb mi 14a/9, nihâl-i sidreye baḡsun mı ḡâṣâ 15a/13, ‘aceb midir 16a/2, ṣebîḡ olsun mı 16b/4, deġer mi idi 19a/8

SIFATLAR

Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Üzerinde çalıştığımız eserdeki sıfatlar çeşitleri ya doğrudan doğruya sıfat olan kelimelerden yahut da başka kelime türlerinden meydana gelmiş sıfatlardır⁵⁸. Türkçe sıfatların yanında yer yer Arapça ve Farsça sıfatlara da rastlanmaktadır.

a. Niteleme Sıfatları

Metnimizde kullanılan niteleme sıfatlarını Türkçe ve diğerleri diye ikiye ayırmak mümkündür:

1. Türkçe asıllı niteleme sıfatları:

şaf ‘aṡâm 12a/1, orta boylular 15a/3, sa‘âdetli yüz 19a/12, nazik ḡâcibeyn 20b/11, çatık kaşlı 21a/1, güler yüz 21a/1, şaf müjġân 21b/10, güzel bûy 27b/5, büyük ḡâl-i aḡmer 29a/2, mühürli kaġıd 29b/8, gümüş âyine-veş 30a/5

2. Yabancı Asıllılar:

bî-ḡad şükr 3a/10, münevver tal‘at 12a/8, mevzûn sözler 15a/9, muṡarra saçlar 17a/9, ḡoş muṡarrâ 17b/13, perîşân ḡûb u dilcû 18a/4, şîrîn zebân 23b/7, mürde diller 24a/10, sükkân felekler 34b/4

b. Karşılaştırma sıfatları:

Karşılaştırma sıfatları -rak, -rek ekiyle yapılmaktadır. Metnimizde sık kullanılmayan bu sıfat şeklinin bir tek örneġi vardır:

birez yüksekrek nâzikâne 23a/8

Farsçaya göre yapılmış sıfat tamlamaları:

feyz-i câvidânı 1b/3, ḡacc-ı ḡaḡîkî 5a/10, diyâr-ı lâ-mekâna 6a/9, ‘ömr-i câvidânı 8a/7, bezmgâh-ı ḡadîmi 9a/5, behîşt-i câvidânı 10a/3, ‘abd-ı na-

⁵⁸ Muharrem ERĖİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.232

tüvâna 12a/7, dil-i nâçârum 12a/8, pend-i laîfin 12b/11, vech-i cemîlin 13b/5, kâmet-i mevzûm 15a/14, cism-i lâîfi 15b/10, harîm-i hüsine 17b/6, zülf-i siyâhı 18a/1, 'izâr-ı pâki 18b/12, cemâl-i tâbnâki 19a/8, çeşm-i mesti 22a/6, dürr-i yektâ 24b/6, hind-i sühandân 26a/6, zebûn-ı tîf-i kaîrı 27a/4, süst-i vehm-i pejmürde 27a/13, kalb-i pâkîne 29a/10, merd-i dâna 33b/13, kadd-i bâlâsın 35b/4

Arapça'ya Göre Yapılmış Sıfat Tamlamaları:

darü'l-kerîmi 6a/10, cemîlü'l-vech 13a/5, riyazü'l-hilye 13a/12, celîlü'l-kadr 13b/13, fevkü'r-rub'â 15a/2, hafîfü'l-cüsse 15b/9, melîhü'l-vech 19b/2, esîlü'l-had 22b/12, hazret-i fahrü'l-enâmuñ 25a/2, şadrü'l-hümâmuñ 25a/2, hayrû'l-verânuñ 25b/1, seriü's-seyr 33b/9

c. Belirtme Sıfatları:

1. İşaret Sıfatları:

Üzerinde çalıştığımız Niyâzi'nin Tercüme-i Hilye-i Şerîf'in de kullanılan işaret sıfatları şunlardır.

bu

dimişler eyleyüp bu resme tafşil 2a/5, hadîş oldı bu aḥbâruñ güvâhî 9b/1, olupdur müttefik bu kavlı maḥbul 15a/7, bu aḥbar laîf ü müsteşârı 17a/10, dimişler bu maḥalde ehl-i 'irfân 34a/6

şu

şu resme neyyir-idi vech-i pâki 20a/1, beyaz-idi şu resme laḥm u şahmı 29b/8, şu resme-idi leṭâfet-baḥş u zîşân 31a/6, şu resme leyyin ü hemvâr-idi kim 31b/1, şu resme tîz-rev-idi o sultân 34a/1

o

nebî-iken o sultân-ı selâfîn 3b/13, muḥaşşıl gitdügi saat o sultân 6b/10, niçe gördümse rü'yâda o şâhı 12a/11, olunmuş kim o merd-i zî-sa'âdet 14b/10, uzansa rûḥları üzre o gîsû 17b/3

ol

didiler sensin ol maḥbûb-ı yezdân 4a/4, naẓar idüp yine ol Rabb-ı fettaḥ 9b/11, beni ‘adnana ol nûr-ı mükerrem 11a/2, ki ol merd-i Ḥudâ idüp ḥikâyet 17a/11, dağlasa ol mübârek 18a/4, ol sultân-ı zîşân 24a/9, dağı ol şehriyâr dîn ü dünya 34a/3

2. Belirsizlik Sıfatları (Mübhem Sıfatlar):

Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

ba‘zı

rivâyet eyleyüp ba‘zı meşâyiḥ 13b/3, dağı ba‘zı rivâyetde dimişler 18a/2, dağı ba‘zı ruvat vaşf-ı pâki 30a/11

bir

nevâzî gibi bir ‘abd-ı za‘ifüñ 3a/8, bir dem içre 6a/5, bir niçe mû 29a/7, ‘azm eylese bir semte 33a/2, bir hoş risâle 35b/3, bir bülbül-i şeydâ 36b/9

bir kez

nigah itseydi bir kez âşıkâne 13b/4

bir kaç

ki üstinde dağı birkaç siyeh mû 29a/3

cemi‘

cemi‘-ı enbiyâ vü mürselini 3b/5, cemi‘-ı ḥalıqdan mihter-îdi ol 17a/7, cemi‘-ı ümmeti-ile serâpâ 37a/6

cümle

getürdiler aña hep cümle îmân 4a/4, olur efhâm cümle ehl-i ‘irfân 6b/5, tevellüd itdi andan cümle ervâḥ 9b/11, çalurdu ḳudsiyan hep cümle ḥayran 20b/2

çok

aña luḫfuñla çok iḥsan itdüñ 3a/13, birbirinden-idi az çok ayru 21a/9

hîc/hîç:

gölüp hîc kahkaha itmezdi bir ân 24a/9, komazdı dilde hiç şabr u şekîb
32a/9

her

her nokta-i yektâ-(y)ı zîbâ 1b/9, her yir pîşe-i zârdın biri 7b/3, tetebbu'
eyledüm her şubh ile şâm 12b/12, girince her dil müştâkı ğamze 21b/9, ki
her harfinde zâhir sır-ı Kur'an 29b/4

kamu

kamu a'zası-idi hûb u ahsen 13a/5, kamu a'zası hep şâhâne-idi 15b/8,
kamu a'zası hûb-idi ser-â-pâ 26a/1, kamu aşhabı olup şevknâki 36b/8

niçe

zuhûr idüp niçe biñ beyinâtı 4b/13, temevvüc eyledi bir niçe müddet 10a/6,
yazup elhaq niçe mevzûn sözler 15a/9, dururdu niçe dem başında anuñ
25b/13

3. Soru Sıfatları:

Metnimizdeki soru sıfatları şunlardır:

ne

ne resme eyledi bugüni îcâd 9a/11, ne resme olsa evşâfında gûyâ 13a/1, ne
yire başsa durdu mü'esser 32b/12, ne efsuñ eyledüñ halk-ı cihâna 36a/3

4. Sayı Sıfatları:

Sayıların adlarını gösterdikleri için isimdirler. Fakat kullanım özellikleri itibariyle belirtme sıfatı vazifesi görürler. Divanda geçen başlıca sayı isimlerini Türkçe ve diğerleri diye ikiye ayırmak yerinde olur.

a. Türkçe Sayı İsimleri:**1. Asıl Sayılar:**

biñ

zuhûr idüp niçe biñ beyinâtı 4b/13, olup her biri biñ cân-ıla ‘âşık 11b/11,
iderdi aña biñ cân-ıla rağbet 35a/3

biñkırkyidi

olup biñkırkyidi beyt üzre itmâm 36b/3

bir

bir emriyle yaratduñ dü-cihânı 2b/4, hâta‘en bir günah itmekle nâgâh 10b/8,
olurdi da‘imâ bir tıb-i zîbâ 25b/9, ki ol şeh bir yetimi oğşayaydı 25b/12,
araya beş hilâl almış bir mâhı 26a/4

beş

araya beş hilâl almış bir mâhı 26a/4

dört

iderdi dört bölük ne pîş ü ne kim 18a/8

iki

ol iki râ mişâl iki ebrû 1b/8, ale’l-Murtaza kim iki gevher 7b/5, iki şağ oldu
heybetden o cevher 9b/14, iki cânibden iki turralar hoş 18a/9, pes imdi ol
mübârek iki ebrû 21a/9

on

ki on pâre olup ol cüz‘i zîşân 9b/15

üç

ide üç sipihre şems-i vehhâc 7a/1

yedi

yedi kat yir görünür zerre-âsâ 2b/7, ide yedi iktibâs-ı nûrân-dan 16b/1

b. Farsça Sayı İsimleri:**dü “iki”**

şifat ile Resûle her dü-‘âlem 13a/4, olur nâ‘il şevâb dü-cihâna 13b/7, dü-‘âlem cisminüñ cânı idi ol 16a/6

heft “yedi”

çeküp tîgin o şah heft-i kişver 11b/5

hezâr “bin”

hezâr ahsent iy tab‘-ı güher-pâş 35b/13

nüh “dokuz”

revân oldı bu nüh eflâke ol ân 5b/12, güriz itdi nüh eflâkı şitâbân 6a/2, olup sır kessesi nüh esmânuñ 16a/9, ğubâr-ı pâki-idi nüh felekler 31a/10

ZAMİRLER**a. ŞAHIS ZAMİRLERİ:**

Zamirler isim grubuna dahil olup, kullanım bakımından isim gibi, muamele görürler. Ancak çekim esnasında kökün değişikliğe uğraması, önemli bir hususiyet arz etmektedir⁵⁹. Özellikle teklik birinci ve ikinci şahıs zamirlerinin ilgi ve yükleme hallerinde kök değişikliğe uğramaktadır. Zamirdeki bu kök değişmesi, Türkçe’nin umûmî yapısında istisnâî bir durum teşkil etmektedir. Eski Anadolu Türkçesi’nin zamir çekiminde, Eski Türkçe’ye ve bugünkü yazı diline göre, dikkati çeken en mühim özellik, ilgi hali ekinin yuvarlak oluşudur.

Şahıs Zamirlerinin Hal Ekleriyle Kullanılması:**Teklik I. Şahıs: ben/men**

velî ben nâ-tüvân zâr u şeydâ 13a/8, terahhüm eyleyüp ben bî-nevâya 37b/15, ki eyn endîşe men hemçü mişkab 38a/9

⁵⁹ Mehmet AKALIN, Ahmedî’nin Dili, TDAY (Belleten) 1989, Ankara 1994, sh.9-153

İlgi Hali: benüm

benüm taqşîrümü ‘afv eyle şaha 37b/14

Belirtme Hali: beni

ilâhi kı l beni ol şaha vaşşaf 14b/2

Yönelme/Yaklaşma Hali: baña

‘inâyet kı l baña ey Rabb-ı yektâ 1b/1, didi hâtif baña ey rind-i şeydâ 12b/2

Ayrılma Hali: benden

aña benden selam it izzet-ile 5a/9

Teklik II. Şahıs: sen

cemi‘-ı mümkinâtı var iden sen 2b/3, ilâhi sen dağı luţfuñla her bâr 8b/6,
olup sen şehriyârûñ ‘aşqbâzı 37b/3

İlgi Hali: senüñ

senüñdür luţf u ihsân cûd u en‘am 3a/11, senüñçün var kıldı mümkinâtı
4a/5, senüñle ‘arş u kürsi seyr idelüm 5b/3, senüñ vâdi-i evşâfuñla hâlâ
37b/12

Belirtme Hali: seni

dağı hem Hâk Resûl itdi seni Hâk 4a/6, seni da‘vet idüp mi‘raca el‘an
5b/2, seni medh eylemişken Rabb-ı Hâlik 37a/11, seni ta‘rife ‘acizken
sürûşân 37a/12

Yönelme Hali: saña

saña hamd ide her şâm u seher-gâh 3a/9, selâm itdi saña ‘izzetle şaha 5b/1,
tevekkül eyleyüp saña Hüdâyâ 14b/3, hemîşe saña ‘avn u luţfullah 36a/11

Teklik III. Şahıs: o, ol

ol şâhid-i maqşûd-ı cânûñ 2a/1, ki rûyın ide ol mahuñ temâşâ 5b/15, o
bezm-i hası fehm itmekde hayran 6b/5, o nazik şi‘r-i hoş-bû-(y)ı mu‘anber

18a/2, o hâliş cebhe-(y)i şâf-idi mir'at 20a/13, yahûd ol şadr-idi 'arş-ı mu'alla 30b/9, nihâl-i naḥl-i luḫ-ı ḫaḫ-idi ol 33b/6

İlgi Hali: anuñ

ki anuñla bulunur zat-ı ma'bûd 2a/14, çü anuñ ḫutıyla itdi maḫşûd 4a/13, anuñ medḫ eyleyüp ḫüsn ü şerîfin 11b/12, anuñ 'uşşakı-idi hep melekler 23a/4

Belirtme Hali: anı

anı müstağriḫ itdi nûr-ı vaḫdet 6a/15, zemîne anı inzâl itdi Allah 10b/8, anı gökde ararken yirde buldı 16a/14, anı 'arz eyledi ḫalk-ı cihâna 20a/4, anı maḫbûb iden kevn ü mekâna 28a/3, anı zîrâ kır'at iden aḫbar 36a/7

Anadolu ve Rumeli ağızlarında Eski Türkçe'deki bazı ağız ayrılıklarının bugüne kadar korunagelmesi veya zamana bağlı çeşitli fonetik-semantik değişmelerle, isim çekim ekleri arasında şekli geçişler olmuştur. Bu geçişler yönelme ekinin yükleme eki ile karşılaşmasıdır. Yine bu durum bir kısım Batı Anadolu ve bazı Doğu Karadeniz bölgesi ağızları için geçerlidir. Metnimizde de buna benzer bir örneğe rastlanmıştır⁶⁰.

anı yetişmege olmazdı imkan 34a/1

Yönelme Hali: aña

ki iḫsan itdüñ aña ḫüsn-i ekrem 2b/10, getürdiler aña hep cümle îmân 4a/4, aña bizzat idüp ḫaḫ nefḫ-ı rûḫı 10b/4, aña ol iki saḫ ḫûb u envâr 30b/10

Bulunma Hali: anda

vücûdı Aḫmed olup anda nâbûd 6b/1, nümâyân oldı anda niçe müddet 11a/7, ziyâ-pâş-idi anda her bir engüşt 26b/5, tenasüb üzre idi anda a'za 28a/2, leḫâfet anda olmuşdı tekmiñ 32a/8

⁶⁰ Zeynep KORKMAZ, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt I, Ankara 1995, sh.592-606

Ayrılma Hali: andan

olupdur cümlesine feyz andan 4a/7, pes andan ol heman evc-i lâhût 6b/9, tevellüd itdi andan cümle ervâh 9b/11, ki andan aḥz ide bir nûr-ı zîşân 16a/10

Çokluk I. Şahıs: Biz**Belirtme Hali: bizi**

bizi dünyada vü ‘uqbâda yâ Rab 14a/14, bizi ol müctebâyâ eyle ma‘şer 37a/7, visâlûnle bizi mesrûr eyle 38a/3

Yönelme Hali: bize

bize yâ Rab idüp eltâf u iḥsân 14a/13

Çokluk III. Şahıs:**anlar**

olurdu anlara ğilman ḥadem 7b/6, müeyyed oldı anlar ile şer‘î 7b/14

Şahıs Zamirlerinin Edatlarla Kullanımı:**anuñ-çün**

düşürmezdi anuñ-çün yire sâye 16a/13, iderdi Ḥaḥdan istiḥyâ anuñ-çün 18b/7, anuñ-çün cismini ḥoş-bûy-idi her ân 34b/15

senüñ-çün

ki ḥalk itdi senüñ-çün ka‘inatı 4a/5

b. İşaret Zamirleri:

Bu ve ol zamirlerdir. Bu zamirler yalın veya isim çekim ekleriyle birlikte kullanılabildikleri gibi, bazen de bildirme eki olarak fiil vazifesi görürler

İşaret Zamirlerinin Hal Ekleriyle Kullanılması:**bu**

idermiş ğibṭa ol budur kemâle 19b/5, muradı bu imiş Allahü a‘lem 32b/7, velî bu der ‘aceb kim ol mülâyim 32b/11, budur ḥanun ‘âdet kim şehensâh 34b/1, meşeldür bu ki olmaz müşğ pinhân 34b/15

Ayrılma Hali: bundan

velî zann itme bundan ey sühandan 16b/10

o / ol

odur sulţan divân-ı hâne-i cûd 2a/8, ki oldur ‘illet-i icâd-ı ‘âlem 14a/7,
olurdu ol kadar berrâk u tâbân 27b/10, yâhûd ol şadr-idi firdevs-i â‘lâ 30b/8

Belirtme Hali: anı

ğoduñ rûyında anuñ hûsn ü anı 3b/1, muşavver kıldı virüp hûsn ü anı 9b/7

Bulunma Hali: anda

vücûdı Aşmed olup anda nâbûd 6b/1, ki anda seyr ide ‘uşşâkı anı 10a/3

Ayrılma Hali: Andan

gelüp andan cihâna virdiler fer 7b/5

c. Soru Zamirleri:

Eserimizde şahıslar için kullanılan soru zamiri kim, nesnelere için kullanılan ise ne’dir.

kim

seher ki kim gelüp hep cümle aşhab 6b/12, kimüñle eylese devletle seyrân
15a/8, olunmuş kim dimiş ol kân-ı re‘fet 25b/8, velî bu der ‘aceb kim ol
mülâyim 32b/11

ne

ne olur diller temâşasında şeydâ 1b/5

niçe/nice

niçe idrak ide zât-ı şerîfüñ 3a/8, niçe gördümse rü‘yâda o şahı 12a/11, nice
meyl itmesün Cibrîl ü havrâ 19a/1

d. Belirsizlik Zamirleri:

Bunlar nesnelere belirsiz bir şekilde temsil eden zamirlerdir. Metnimizde tesbit ettiğimiz başlıca belirsizlik zamirleri şunlardır:

birisi

birisi dağı zi'n-nûreyn zîşân 7b/1

cümle

getürdiler aña hep cümle îmân 4a/4, uyup ervâh cümle enbiyâ hep 5b/8, cihâm eyledi cümle musahhîr 11b/5, olurdu mürde diller cümle zinde 24a/10

cümleten

dağı hep cümleten aşhâb-ı zîşân 25b/14, dönerdi cümleten cism-i şerîfi 33a/8

cemi'

cemi'-ı mümkünâtı var iden sen 2b/3, cemi'an mucizâtı enbiyânuñ 4a/14

her bir

dağı her bir Resûl kaminuñ 9b/10, her bir pîşe-zâr 'âlem ü 'irfan 16b/6

her biri

olup her biri bir çandîl-i rahşan 5a/5, tağıyyata olup her biri dem-sâz 6b/15, ki oldı her biri şâh-ı şehîdân 7b/7, nübüvvetle olup her biri mes'ud 10b/12

her kim

anuñla bahta her kim kıldı iqdâm 4b/12, her kim anuñ vaşfin kemâhı 13b/6, muhaşşal her kim itse aña rağbet 14a/3

herkes

hemîşe medh iderdi anı herkes 23b/13

çamu

çamu pünhân-iken izhâr iden sen 2b/3, çamu edyân şer'î itdi bağıl 4b/11

kim

huşuşa kim geçüp ol şems-i vahhac 5a/3, ale'l-Murtaza kim iki gevher 7b/5, dağı her 'abd-ı haşşuñ kim Hudâyâ 8a/4, irişdi çünki sa'at kim cihânâ 11a/8

kimse

ki hatta der-pençe kimse farza 33b/13

ne

ne mümkün aña vaşşaf ola insan 13a/7, ne ğayet ile tavîl idi ne aķser 17b/11,
iderdi dört bölük ne pîş ü ne kim 18a/8

e. Dönüşlülük Zamiri:

zerinde çalıştığımız eserde dönüşlülük zamiri z'dr

z

letâfet var-idi dâyim özinde 19a/13

ZARF**a. Zaman Zarfları:****âĝâh**

tedebbür eyleyen 'irfân âĝâh 2a/4, peyâm-ı ğazreti eylerdi âĝâh 4b/4, Reslî
vaşf idp ol merd-i âĝâh 18a/13

âĥir

tahiyyat eyleyüp âĥir Ĥudâya 5b/9, daĥı âĥir nefesde aña îmân 13b/10

bir ân

ĝlp hîc kaĥķaha itmezdi bir ân 24a/9

bir dem

irişdi 'arşa bir dem ire nâĝâh 6a/5, dil-i nâĉarum itmez bir dem ârâm 37b/5

bugün

ne resme eyledi bugüni îcâd 9a/11, bugün rz-ı cezâ mârâ 'inâyet 38a/5

dâim/dâyim

vcdı ism-i 'azimdr ki dayim 3b/10, Ĥudâya eyleyüp da'im mu'ammer
8b/2, velî ol mctebanuñ nrı daim 10b/14, olur zîrâ ki daim ehl-i inkâr
14a/5

dâ‘imâ/dâyima

hayadan dâ‘imâ derlerdi 18b/8, olurdi da‘imâ rahşân-ı tâbân 16b/2, olurdi dayima bir nûr-ı sağı 23a/10, olurdi da‘ima ol kad-i bâlâ 33b/4

demâdem

demâdem seyr idüp vech-i cemîlin 11b/10, demâdem Yusufin aîmazdı Ya‘kub 19b/3, mükeşşel görünür-idi demâdem 21b/6

eñ soñra

gelür eñ soñra şâh-ı şahib-i ikrâm 34b/2

gâhî

yazup aña nazâr itse-y-idi gâhî 13b/6, iderdî gâhî elfâzın 24a/5, dimiş kim gâhî ol sultân-ı Ekrem 27b/6

girü “sonra”

girü hind eyleyüp bu resme aḥbâr 23a/6

ḥâlâ

şürû‘ itdüm anı tavşîfe ḥâlâ 14b/3, zebânuñdan irüp encâm ḥâlâ 36b/2, senüñ vâdi‘-i evşâfuñda ḥâlâ 37b/12

hemân

hemân zât aḥd olmışdı mevcûd 6b/1, pes andan ol heman evc-i lâhût 6b/9, hemân layık odur kim ehl-i ‘irfân 14a/10, hemân bir nûr-idi 29a/1

hemân-dem

o ruḥuñ nûr-ı pâkinden heman-dem 9b/12

hemîşe

hemîşe zümre-i erbâb-ı ‘irfân 3a/6, olup taḥt-ı ‘adaletde hemîşe 8b/3, hemîşe reng-i rû-(y)ı idi gülgûn 18b/7, güşâde idi keff-i desti hemîşe 25b/3, kemâl-i heybet Hâkdan hemîşe 33b/5

hep

bu mevcûdata hep hâllağ sensin 2b/2, hep istikbâle çıkdılar melekler 5b/13, mukîm cennet-i a'la olup hep 7b/11, kamu a'zası hep şahâne idi 15b/8, kalurdi ağzı acuk gunceler hep 24a/11

her ân

arardı mihr anı çarh üzre her ân 16a/10, nübüvvet nûrî zîrâ anda her ân 20b/5, muşaffâ idi lahm u şahmı her ân 27a/10, dimiş İbn-i Ebi Hale ki her ân 33a/1

her dem

anı icrâya her dem ola 'âzim 8a/5, şadağdur 'âkıla her demde mu'tâd 14a/6, müsâvî idi gerdân-ıla her dem 28a/13, revân olurdu sür'atle her dem 31b/3

her gâh

nüzûl idüp aña vahy eyle her gâh 4b/4, umuruñ evsâtıdur hayrı her gâh 14b/9, ki orta boylulardan ya'nî her gâh 15a/3, alurdu kâmunı merdâne her gâh 33a/4

her gün

karîb olmaya her gün aña şeytân 14a/1, anuñ-çün mihr irer her gün zevâle 19b/5

imdi

gel imdi canib-i Hâkğ'a gidelüm 5b/3, pes imdi ol mübârek iki ebrû 21a/9, pes imdi ol mükerrerem ricl-i merfûb 32b/9, pes imdi ol ğazal-ı ravza-i dîn 35a/1

kaçan

sa'âdetle kaçan itse-y-idi refât 33a/11, sa'âdetle kaçan refât-ise 33b/11, kaçan bir cânibe devletle gitse 34a/12

kaçan kim

kaçan kim şadr oldu emr-i Yezdân 5a/12, kaçan kim itdi gûş hûş-ı dâna
12b/10, sa'âdetle kaçan kim itse refât 32b/14

nâgâh

cemâlin 'arz idüp rüyâda nâgâh 12a/7, görenler bir tavîl âdemle nâgâh
15a/6, cemâlin 'arz idüp ervâha nâgâh 20a/2, velîkin iktia itdükde nâgâh
33a/7, sa'âdet-ile râha gitse nâgâh 34b/1

niçe müddet

temevvüc eyledi bir niçe müddet 10a/6, nümâyân oldu onda niçe müddet
11a/7, niçe müddet cemî'-i ehl-i islâm 34b/12, niçe demi dururdu niçe dem
başında anuñ 25b/13

nihâyet

nihâyet iki ebrû-(y)ı mübârek 21a/7, nihâyet şaruya ma'ildi deyrler 29a/6,
nihâyet bu hadîsi ehl-i irfân 32b/2, nihâyet yokdur evşâfına zîrâ 35a/8

ol ân

revân oldu bu nüh eflâke ol ân 5b/12, yine geldi sa'âdet-ile ol ân 6b/10

pes

geyüp başına pes tâc-ı risâlet 4a/3, pes andan ol nebî-i âl-i hâşim 5b/10, pes
andan nûr-ı Aḥmed oldu peydâ 9b/2, pes imdi ol mübârek iki ebrû 21a/9,
pes imdi ol mükerrrem ricl-i mergûb 32b/9

rûz-ı ezel

daḥı rûz-ı ezelde ol şehensâh 20a/2

rûz-ı rahşân

şeb-i deycûr olurdu rûz-ı rahşân 19b/6

seher

seher ki kim gelüp hep cümle aşhab 6b/12

şubḥ ile şâm

tetebbu' eyledüm her şubḥ ile şâm 12b/12, 'izârî kırmızıdı şubḥ ile şâm 18b/6, girîbân-çâk olupdur şubḥ-ı şadık 30a/4, talebkâruñ durur her şubḥla şâm 37b/5

şâm u seher-gâh

saña ḥamd ide her şâm u seher-gâh 3a/9

şeb

meger bir şeb ki işbu çarḥ-ı mînâ 5a/4, felekde beyt-i ma'murîni ol şeb 5a/7, süreyyâ ḥandeler eyler aña her şeb 24b/12

şeb-i rûz

şeb-i rûz olur-idi ya'nî yeksân 16b/2

b. Hal Zarfları**ayru**

velî ayru-idi ber-vech-i aḥsen 20b/11

böyle

imam Beyhakîden böyle aḥbâr 13a/2, olunca böyle maḥbûb-ı müselleme 13a/6, ḳoduñ 'âlemde böyle ḥûb-ı âşâr 36a/5

girü

girü hind eyleyüp ol şahı tavşif 25a/1, girü İbn-i Ebi Hâle ḥikâyet 28a/7, girü ba'zı rivâyet eylemişler 29a/11

ne deñlü

ne deñlü zât-ı pakun olsa zâhir 3a/5, selîs olsa ne deñlü dürr-i meknûn 24b/14, ne deñlü 'aql çalak olsa bâdir 37a/13

nice, niçe

niçe idrak ide zât-ı şerîfün 3a/8, nice meyl itmesün Cibrîl ü ḥavrâ 19a/1, niçe esrâr olur ehline ma'lûm 29b/5, niçe vaşşaf olur saña ḥalâyık 37a/11, niçe vaşf eylesün biçâre insân 37a/12

o deñlü

büyükükde o deñlü var-idi ol 28b/12

öyle

göreydi tâ ol şehi öyle maḥbûb 19b/3, giceyle daḥı öyle seyr iderdi 22a/14, ba'ıdi öyle görür-idi farza 22b/1, felekde yoḡ-ıdı bir öyle peyker 23a/4

ser-â-pâ

ser-â-pâ şekl ü resmi kılsañ im'ân 2a/3, ser-â-pâ enbiyânuñ 'ilmini hep 4b/7, ki taḥrîr eyleyem vaşfin ser-â-pâ 12a/10, ser-â-pâ ḥûb-idi endâmı anuñ 28a/4

şöyle

kalur-idi perişân şöyle mesd ol 18a/5, olurdı şöyle tâbân u dirahşan 27b/8, mücellâ idi tâ şöyle ki her dem 31b/8, olurdı şöyle ḥoş-bû-(y)ı mu'aṭṭar 35a/2

yeḡâne

yeḡâne Ḥüsrev-i 'âlî nezâdı 8b/1

yek

degülmiş taḥtı anuñ mürtefi' yek 32b/8

yine

yine geldi sa'âdet-ile ol ân 6b/10, yaratdı yine bir cevher-i muşaffa 9b/13, yine revâyı olup Müslim-i Enesden 18a/12, degüllerdi yine ḡayet mûlaḥḥam 25a/6

c. Miktar Zarfları**az**

degül-idi daḥı hem az u sîrûñ 17b/12

birez

birez ma'ildi ṭûla ḡaddi nev'a 15a/1, birez vâsi' idi ya'nî dehânı 23b/7, birez mûmteğ-idi ol ḥûb-ı enâmil 26a/8, emâmına birez ma'il ki zîrâ 33b/4

bir kez

nigâh itseydi bir kez âşikâne 13b/4

çok

aña luţfuñla çok ihsân itdün 3a/13, birbirinden-idi az çok ayru 21a/9

key

anuñ ebrû-(y)ı mergûbında key tâtık 21a/12

miqdâr

görünür-idi bir miqdâr yüksek 19a/11

niçe

zuhûr idüp niçe biñ beyyinâtı 4b/13, aña itdi niçe ikrâm u i'zâz 9b/4, yazup

elhaq niçe mevzûn sözler 15a/9, buyurmışlar niçe tafşil ü icmâl 29b/12

ol kadar

cebînin açsa ol kadar mu'allâ 20b/1, olurdu ol kadar berrâk u tâbân 27b/10

pek

ne gayet pek tavîl ü ne kıvırcık 17a/13, qarîb olmağla birbirine pek 21a/7,

degül-idi yine pek mürtefi' ol 23a/12, yoğ-ıdı dirler aña pek tecâfi 32b/3

pekçe

ayağın pekçe ref' eylerdi yirden 33a/3

d. Yer Zarfları**içre**

eger bir hâne içre hilye mevcûd 13b/13, şeca'at rezmgâhı içre her ân 27a/5,

bu cism-i nâ-tüvân içre dil ü cân 37a/5, bu dehr-i mihnet âbâd içre her ân

38a/1

karşu

rûh-ı gülzârına karşu ser-ağaz 11b/15

orta

'aceb mi orta böyle olsa ol şah 14b/9

şag/şol

ķarīb-idi velī sol kitfine ol 29a/9, nazār itseydi şag u şola ol şah 33a/7

Kelime Tekrarı İle Yapılan Hal Zarfları**deste deste**

gehi ol deste deste turre-i hûb 17b/6

dir dir

hicâb eylerdi vü ditrerdi dir dir 19b/4

niçe niçe

dahı niçe niçe erbâb-ı ‘irfân 12a/3

tiz tiz

ki ârâm itmeyüp tiz tiz giderdi 34a/3

e. Soru Zarfları**niçün**

niçün kıldı bînâ-(y)ı dehri bünyâd 9a/11

EDATLAR

Edatların kendi başlarına manaları olmayıp gramer vazifeleri vardır. Edatlar özellik itibariyle birlikte kullanıldıkları kelimelerin kelime gruplarının ve cümlelerin kullanılışlarına ve ifade kabiliyetlerine yardım ederler. Bu itibarla isim ve fiiller asıl, edatlara ise yardımcı kelimeler denir.

Edatların bir kısmı gibi, göre, için, üzere vb. yalnız edat olduğu gibi bir kısmı ise isim, sıfat ve zarflardır. Edatlar, bağlama, soru, karşılaştırma diye bölümlere ayrılırlar⁶¹. Bu edatların tasnifi cümledeki fonksiyonu ve manalarına göre incelenmiştir.

⁶¹ Faruk K. TİMURTAŞ, Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul 1981, Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1972, sh.348, Tahsin BANGUOĞLU, Ana Hatlarıyla Türk Grameri, sh.39-42

A. BAĞLAMA EDATLARI:

1. Şart Bildirenler:

ammâ

lağab-ı ümmîdi añâ gerçi ammâ 4b/5, ‘azîmet itdüm anı vaşfa ammâ 13a/8, cihânuñ cânı idi gerçi ammâ 16a/5, müdevver-idi ammâ hûb u mevzûn 23a/2, cesâret idem evşâfuñda ammâ 37b/10

eger

eger bir hâne içre hilye mevcûd 13b/13, eger kerrûbiyan ‘arş-ı a‘lâ 31a/7, eger ‘azm eylese bir semte gâhî 33a/2

egerçi

egerçi ol şehi tavşîf itmek 12b/15, egerçi ammâ ümm-i ma‘bedden rivâyet 21a/2

ğâyet

ne hod ğâyet kaşîrû‘l-ğadd ü gûtâh 14b/7, ne ğâyet-ile tavîl-idi ne aķser 17b/11, yüzi ağ-idi ğâyet gerçi elħaķ 18b/2, mü‘esser olmuş-ıdı añâ ğâyet 34b/14

ger

anı ger hırz-ı cân eylesse nâgâh 13b/11

gerçi

cihanda gerçi ol şâhuñ cemâlin 12a/5, yüzi ağ-idi ğâyet gerçi elħaķ 18b/2

gerçi ammâ

lağab-ı ümmîdi añâ gerçi ammâ 4b/5, murabba‘ ğamet-idi gerçi ammâ 15a/1, cihânuñ canı idi gerçi ammâ 16a/5

şâyed

nazargâhuñ olam şâyed boyında 37a/3

2. İstidrak (Sınırlama) Bildirenler:

asla

huşûnet yoğ-ıdı lahmende aşlâ 22b/10, mübârek riclenüñ zahrinde aşla
31a/13

lık

degül-ıdı beyazı lık emhağ 18b/2, şeb ü rû-ter eyler-ıdı lık işrâk 26a/13

velî

velî derd eylemez 3a/5, velî ben nâ-tüvân zâr u şeydâ 13a/8, velî tedvîrden
hâric degüldi 19a/12, velî aşhab-ı zîşânuñ fuḥuli 26a/9, karîb-ıdı velî şol
kitfine ol 29a/9, velî bu resme tıbyân 30b/2

velîkin

velîkin bû Hüreyreden rivâyet 14b/10, velîkin iktiza itdükte nâgâh 33a/7

3. Sebep Bildirenler:

çü

çü geldi 'âlem-i izhâra ervağ 4a/1, çü terk itdüñ bezmgâh-ı kâdîmi 9a/5, çü
mestüm cürümü ikrâr itdüm 37b/13

çün

cemâle şaldı çün âfâka pertev 5b/14, çün oldı nûr-ı Aḥmed anda meşhûd
10b/3, çün itmişdi anuñ ol Rabb-ı fettağ 20a/5

çünkü

anuñ icâdın itdüñ çünkü maḫşûd 2b/13, irişdi çünkü İsmâ'ile ol nûr 11a/1,
idersin çünkü bir zîbâ risâle 12b/4

zîrâ

sened eyle maḫalatuñda zîrâ 12b/6, ki zîrâ mihr-i 'âlem-tâb-ı rûşen 16b/1, ki
zîrâ bû Ḥacîfeden rivâyet 25b/8, tılısm olmuşdı ol genc üzre zîrâ 30a/9, anı
zîrâ kır'at iden aḥbar 36a/7

zîrâ ki

olur zîrâ ki dâ'im ehl-i inkâr 14a/5

4. İstisna Bildirenler:

meger

meger bir şeb ki işbu çarh-ı mînâ 5a/4, dahı fâûn u şerr meger ‘udvân 14a/1, meger nûr-ı siyeh olurdı lem‘ân 22a/3, meger gâhî lefâyif söyler-idi 24a/8

meger kim

meger kim vaqt-i hacet olsa nâgâh 24a/2, meger kim külçe-i sîm-idi ol muşt 26b/5

tâ

göreydi tâ ol şehi öyle maḥbûb 19b/3, varınca hem bilekler tâ yedeyne 25a/3, teksîr hem teşakḳuḳ yoḡ-ıdı tâ 31a/13, mücellâ idi tâ şöyle ki her dem 31b/8

tâ ki

gele tâ ki vücûda cümle eşyâ 9a/12, esüp tâ ki nesîm-i luṭf-ı ḥazret 10a/6

tâ kim

vire tâ kim ziyâ nûrî cihâna 7a/2, degül-imiş şaḡir’ül-re‘s tâ kim 16b/12

5. Netice ve İzah İfade Edenler:

belki

degül cân belki cânâne idi ol 16a/6

ḥattâ

görüp ol ḳamet-i mevzûnı ḥattâ 15a/14, ki ḥattâ derpençe kimse farza 33b/13

ḥuşûşâ

ḥuşûşâ ḥazret-i Ḳur’an-ı a‘zam 4b/1, ḥuşûşâ Ḥazret-i Ḥasan-ı zîşân 11b/13, ḥuşûşâ ol mübârek rû-(y)ı enver 18b/8, ḥuşûşâ ol hümâyûn gence her ân 30a/10

ya'nî

ki ya'nî halk ide kevn ü mekânı 9a/13, cemâlin ya'nî kim ta'rîf itmek 12b/15, olup ya'nî ruh-ı rengini gül-fâm 18b/6, kef ü zâhr-idi anuñ ya'nî hem-vâr 26a/3, dir-idi ya'nî kim ol merd-i kâmil 35a/5

6. Cümle Bağlayıcılar:**ki**

meger bir şeb ki işbu çarh-ı mînâ 5a/4, münâsibdür ki aşhab-ı 'izâmı 12b/5, muşaffâ vechinüñ ya'nî her dem 22b/12, olurlar cân-ıla ka'il ki zîrâ 29b/1, meşeldür bu ki olmaz müşg pinhân 34b/15

kim

heman lazım odur kim merd-i âgâh 3a/9, temennâm ol durur kim 'avn-ı Bâri 13a/9, dimiş kim görmedi her merd-i dilşâd 15a/10, olunmuş kim dimiş ol kân-ı re'fet 25b/8, olunmuş kim dimiş ol fahr-ı ebrâr 32b/4, dir-idi ya'nî kim ol merd-i kâmil 35a/5

7. Atıf (Bağlama) Edatları:**ile**

şadaret-ile olmuşdur mükerrem 7a/11, ilâhi sen dağı lütfuñla her bâr 8a/6, sa'âdet-ile anı kıldı mebrûr 11a/1, cemâl-ile idüp aşhâbı mesrûr 19a/3, dil ü cân-ile eyle 'arz hâcât 36b/5, cemî'-ı ümmeti-ile ser-â-pâ 37a/6, olam lütfuñ-ile mesrûr-ı handân 38a/1

yaḥûd

yaḥûd ehl-i sefer bir merd-i âgâh 13b/11, yaḥûd cem' olmuş olsa hûb-ı zîşân 18a/6, yaḥûd bir ḥoḳḳâ-(y)ı la'l ü güherdür 24a/13, yaḥûd bir nahl-i firdevs-idi ol ten 27b/4, yaḥûd ol şadr-idi 'arş-ı mu'allâ 30b/9

8. Atıf (Bağlama) Vavı:**u, vü**

ki memnûn eyleyüpdür ins ü câmı 2a/9, cemi'-ı enbiyâ vü mürselini 3b/5, olur feyz-ile 'arş u kürs kayım 3b/10, cihâna geldi Şît u Nuh u Musâ 10b/11, biz dünyada vü 'uqbâda yâ Rab 14a/14, aña eyler-idi tevkîr ü tekrîm 16a/1, hicâb eylerdi vü dirterdi dir dir 19b/4, nidür kehl İsfahan u Hicâzı 21b/7, berâber-idi yeksân vü hümâyûn 28a/12, olam âsûde der dünya vü 'uqbâ 37a/6

9. Teşbih (Benzetme) Edatları:**eyle kim**

tezekkür eyle kim rûz-ı ezelde 9a/8

mişal, mişâli

ol iki râ mişal iki ebrû 1b/8, dağı ol zümre-i encüm mişâli 7a/7, mişâl-i kırş-ı mihr-i şubh-ı mergûb 20a/12, mişal-i 'ıtr u bûyı misk-i ezfer 25b/10, mişâl-i sidre olmuşdı ser-âmed 28a/5

nitekim

nitekim na'line çarh-ı berfni 6b/11, nitekim tâc-ı zerrîn eyle mîrâc 7a/1, nitekim ravza-i hald içre sünbül 17b/4

şanki

hemîşe şanki yüksekden inerdi 33b/3

şöyle ki

mücellâ-idi tâ şöyle ki her dem 31b/8

B. SON ÇEKİM EDATLARI:**a. Nominativ Halde Bulunan Edatlar:**

Bu edatlar gibi, ile birle, bile, için, içre, üzre gibi kelimelerdir.

1. Teşbih Bildirenler:

âsâ

ķamer-âsâ olurđı nurı lâmi' 20a/10, mu'atķar-idi verd-âsâ demâdem 25b/7,
ķalem-âsâ ol engüşt-i hümayûn 26a/10, idi bî-ğill u gışş mir'at-âsâ 27b/9

baķŝ

leķâfet-baķŝ-idi ol pâ-(y)ı zîbâ 32b/10, 'ıtr-baķŝ hıķķa-i Ćin ü Maķin 35a/1

gibi

nevâzı gibi bir 'abd-ı za'ifüñ 3a/8, ola görmiş gibi vech-i cemîlin 13b/5,
iderdi mihr-i 'alem gibi iŝrâķ 18b/12, olurđı mihr-i 'âlem gibi tâbân 20b/5,
dalar-idi zîr-i pâyı gibi 32a/9

gûyâ

lisânnum ile bismillâha gûyâ 1b/1, ne resme olsa evşâfında gûyâ 13a/1, cemâli
şafha-i hüsn-idi gûyâ 23b/1, muşaffâ-idi cism-i pâki gûyâ 29b/9

gûyâ ki

sa'âdetli yüzi gûyâ ki geldi 19a/12, yüzinde şems-idi gûyâ ki tâli' 19b/13

-veş

süreyyâ-veş olur-idi nümâyân 24b/7, anuñ dendâni-veş olmazdı mevzûn
24b/14, gümüş âyîne-veş-idi mücellâ 30a/5

2. Sebep Bildirenler:**iķün**

mu'allâ oldu pes anuñ-iķün 'arş 6a/6, temâşâ-(y)ı vücûdı-iķün anuñ 16a/9,
nigah itmek-iķün Ĥaķ aña bi'z-zât 20a/13, münevver tal'ati-iķün ki anuñ
36b/6, nümüne olmaf-iķün 'âŝıķâne 36b/10

3. Beraberlik Bildirenler:**berâber**

velî berâber olup mâbeyne ĥa'il 16a/15, cebîn-ile berâber-idi gûyâ 23a/7,
pes ü biŝî berâber-idi hemvâr 28a/6

bile

mübârek enf mevzûn-ıla bile 22b/13

birle

edeb birle tebessüm eyler-idi 24a/8

4. Yer ve Tarz Bildirenler:**içre**

eger bir hâne içre hilye mevcûd 13b/13, muğavves kaşı içre 21b/8, behişt içre çeken câm-ı şabûhı 32a/7

üzre

şalup ‘arş üzre pertev mah-ı kevneyn 6a/7, kemâl-i i‘tidal üzre imişler 14b/8, ‘izar-ı pâki üzre nûr-ı berrâk 18b/12, şalar-ı cemâli üzre pertev 21a/15, hemîşe i‘tidal üzre idi hoş-ter 27a/9, tılısm olmuşdı ol genc üzre zîrâ 30a/9

5. Yönelme Hali (Datif) İsteyen Edatlar:**-a dek:**

inerdi şahme-i üzrinne dek 17b/12

C. Kuvvetlendirme Edatları**ancağ**

müdevverlikde dürr-i temsîl ancağ 19a/7, ser-â-pâ nûr-ı mahz ancağ vücûdı 27b/11

hem

dahı hem Hâk Resûl itdi seni Hâk 4a/6, dahı ‘Abdü’l-menaf u Haşime hem 11a/2, degül-ıdı dahı hem az u seyrek 17b/12, hem ol iki rûhsâre-(y)i ter 22b/8

D. Karşılaştırma Edatları**hem ..... hem**

hem varınca hem bilekler tâ yedeyne 25a/3

ne ..... ne

ne ğayet pek tavîl u ne kıvrıcık 17a/13, ne ğayet-ile tavîl-idi ne akşer 17b/11, ne ğayetle semîn-idi ne lağar 22b/8, ne ğayetle küçük-idi ne büyük 32a/1, ne ğayet mürtefi‘di ne hilafi 32b/3

E. Soru Edatları

‘aceb

‘aceb mi hilyesinde bu feza‘il 14a/9, ‘aceb midir mehîb olsa şühûdî 16a/2, ‘aceb hûb-idi ol derc-i şeker-leb 23b/14, ‘aceb mi cism-i pâki olsa mektûb 29b/3

ne

ne hod ğayet kaşîrû‘l-ğadd ü gûtâh 14b/7, ne gûyâ-(y)ı mesîh esâsın eyâ 36a/2

nice, niçe

niçe idrak ide zât-ı şerîfûñ 3a/8, nice meyl itmesün Cibrîl ü havrâ 19a/1, imamın niçe seyr eylerdi her gâh 22a/15, niçe esrâr olur ehline ma‘lûm 29b/5, niçe vaşşaf olur saña halâyık 37a/11

n’ider

n’ider kehl-i Şıfahan u Hicâzı 21b/7

F. Ünleme Edatları

elhâk

yazup elhâk niçe mevzûn sözler 15a/9, yüzi ağ-idi ğayet gerçi elhâk 18b/2, meh ü mihr olmaz anuñ şehi elhâk 19a/7

hâşâ

nihâl-i sidreye baksun mı hâşâ 15a/13

hazer

hazer eyle velî ey ehl-i inşâf 14a/4, hazer eyle velî zan itme anı 23b/11

zihî

zihî sırr-ı ‘azîm Rabb-ı rahîman 2a/10, zihî kavm-ı hümâyûn baht u iqbâl 7b/12, zihî âşâr-ı ‘izz-ı sermedi kim 12b/3, zihî sultân-ı şahib-i mekremet kim 34b/8

G. Çağırma Edatları

iy

iy Rabb-ı yektâ 1b/1, o nazmı pâkîni iy merd-i üstâd 12b/7, veli zann itme bundan iy sühandân 16b/10, mübârek destini iy merd-i zîşân 26a/6, degildür haddüm iy kân-ı mürüvvet 37b/9

eyâ

eyâ sağar-keş-i humhâne-(y)i ‘aşq 9a/1, eyâ vaşşaf-ı şâh-ı âl-i ‘Adnan 36a/1, ne gûyâ-(y)ı Mesîh esâsın eyâ 36a/2

n’ola

n’ola baş egmese ol cebhe-i şemse 20b/4, n’ola neyyir-ise ol hûb-ı pehlû 30a/2

yâ

bize yâ Rab idüp eltâf u ihsân 14a/13, kemân-idi yâ ol ebrû-(y)ı zîşân 21b/2, ya ol engüşt-idi tîğ-i ilâhî 26b/1, şefa‘at yâ Resûlallâh şefa‘at 38a/5

H. İşaret Edatları

işbu

meger bir şeb ki işbu çarh-ı minâ 5a/4, huşûr itdükde kalbe işbu ma‘nî 12b/2, yine işbu hadîsi dahı kerrar 22a/1, velî işbu hadîsi ehl-i zahir 29a/15, bulur işbu risâlem dahı itmâm 35b/10

I. Berkitme Edatları:

dahı

dahı her nokta-i yektâ-(y)ı zibâ 1b/9, dahı hep cümleten aşhâb u ebrâr 7b/10, yine bir cüz‘ine dahı mükerrer 9b/14, şanırdı ol tavîli dahı gûtâh 15a/6, dahı ol hûb ka‘b-ı tâbnâki 31a/5

FİLLER

A. İSİM FİLLER

1. Bildirme (İhbar/Şimdiki Zaman “imek fiili”) Ekleri

Teklik II. Şahıs: -sın, -sin

Eski Türkçe’de şahıs zamiri “sen” ile karşılanan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi’nin ilk devrelerinden itibaren zamir özelliğini kaybederek -sın, -sin şeklinde e/i değişikliğine uğramıştır. Aynı ekin -sıñ, -siñ (sen bay-sıñ) şeklinde de kullanıldığı tesbit edilmiştir⁶². Bugün kökün vokaline uyarak düz ve yuvarlak şekillerde varlığını devam ettiren ekin metnimizde birçok örneği vardır:

aña gûyâ ümmed-sin 1b/6, hep hıllağ sen-sin 2b/2, mükerrem-sin
kāmumuzdan 4a/6, habîbâ sen-sin ol maḥbûb-ı Yezdân 37a/10

Teklik III. Şahıs: -dur, -dür; -durur

Bildirme eki tarihi seyir içerisinde gelişirken büyük bir değişime uğramıştır. Bu değişim çurur > durur > -dur, -dür daha sonra da ünlü uyumuna tabi olarak -dır, -dir, -dur, -dür haline dönüşmüştür⁶³.

-dur, -dür

anuñ maḥkûmıdur 2a/8, hidâyet râhdur 2a/14, saña maḥşuşdur 3a/10,
cenâbı reh-nümâdur 3b/11, ki oldur 7b/3, budur kemalin 12a/5, şadağdur
âkıla 14a/6, şemâyilde muşarrihdür 17b/9, rivâyetdür 21b/3, nidür kehl-i
Şıfahan u Hicâzı 21b/7, mervîdür 22b/5, evsâtı yüsekdür 23a/11, lâ’l ü
güherdür 24a/13, tevâtür-ile şâbitdür 25b/11, gümüşden levhdür 29b/10,
budur kanun 34b/1, meşeldür 34b/15, nihâyet yokdur 35a/8, münâsibdür
35b/11, o şahı kim ‘aḫâdur 37a/8

⁶² Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.270

⁶³ Muzaffer AKKUŞ, Seyyid Nigârî Divânı, Niğde 2001, sh.77

-durur

temennâm ol durur 13a/9, râviler durur kim 14b/4, dağı mervî durur 34a/4,
talebkâruñ durur 37b/5

-dır, -dir

Metnimizde ekin ünlüsü bir yerde düz şekildedir. Bu da ize bu ekin Eski Anadolu Türkçesi özelliğinden uzaklaşmasının bir işareti olduğunu göstermektedir.

maķam-ı şoĥbete irmiş degüldir 29a/15

2. Görülen Geçmiş Zaman**Teklik III. Şahıs: -dı, -di (ıdı, idi)**

ĥafi nûr-ıdı 4a/11, sultân-ıdı 16a/3, cânâne-ıdı 16a/6, delîl-ıdı 17a/3,
ĥuşûnet yoğ-ıdı 17b/1, pâk-ıdı 18b/5, müdevver-ıdı 19a/6, çatık kaşlu
degül-ıdı 21a/1, siyah-ıdı 21b/6, sipihr ĥüsn-ıdı 23a/5, leĥafet var-ıdı 26a/3,
mu‘azzam-ıdı 26b/7, tenasüb üzre-ıdı 28a/2, berâber-ıdı 28a/6, beyaz-ıdı
30a/1, bî-bedel-ıdı 31b/5, küçük-ıdı 32a/1, kafadar-ıdı 34b/4

3. Öğrenilen Geçmiş Zaman**Teklik III. Şahıs: -mış, -miş (-imiş)**

degül-imiş ĥafif-ül-cüsse 15b/9, cürimde beyza-(y)ı kıklık ĥadarmış 28b/13,
degülmiş taĥtı anuñ mürtefi yek 32b/8

4. Şart**Teklik III. Şahıs: -sa, -se (-ısa, -ise)**

birşey-ise im‘ân 22a/9, n’ola neyyir-ise 30a/2

B. FİİL ÇEKİMİ**I. Basit Sigalar****a. Bildirme Kipleri****1. Görülen Geçmiş Zaman**

Görülen geçmiş zaman eki -dı, -di’dir. Ancak Teklik birinci ve ikinci

şahıslarda yuvarlak, teklik ve çokluk üçüncü şahıslarda düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

Teklik I. Şahıs: -du-m, -dü-m

tetebbu^ç eyle-dü-m 12b/12, it-dü-m ihrac 12b/13, ‘azîmet it-dü-m 13a/8, gör-dü-m 28b/9, tavşîf kıl-du-m 35b/5, ta‘rif kıl-du-m 35b/7, getir-dü-m 35b/3, di-dü-m 35b/12

Teklik II. Şahıs: -du-ñ, -dü-ñ

yarat-du-ñ 2b/4, ihsân it-dü-ñ 2b/10, var kıl-du-ñ 3a/12, getir-dü-ñ 3b/1, giyür-dü-ñ hille-i ikrâm u ihsân 3b/2, terk it-dü-ñ 9a/5, bu meclisüñ ol-du-ñ nedîmi 9a/5, ne efsûn eyle-dü-ñ 36a/3, sihr-i helâl it-dü-ñ 36a/4, ço-du-ñ 36a/5

Teklik III. Şahıs: -dı, -di

ol-dı 2b/10, gel-di 4a/1, bağı it-di Hüdâ vir-di fütûhı 4a/9, nâr-ı Nemrûd ol-dı 4a/10, bildür-di 4b/15, buyur-dı 5b/2, eğil-di pûs-ı pây-içün 5b/14, iriş-di ‘arşa 6a/5, anı nûr-ı hüviyyet eyle-di 6a/8, görün-di bî-ceht-i bî-mişl ü hemtâ 6a/14, niçün kıl-dı binâ-(y)ı dehri bünyâd 9a/11, eyle-di 9a/11, derle-di 9b/8, yarat-dı 10a/3, aña ta‘lîm olın-dı 10a/13, behište gir-di nûş it-di şabûhı 10b/4, görün-di 11a/3, urıl-dı nevbet 11b/3, ağıt-dı 15a/11, bas-tı 15b/4, bul-dı 16a/14, delin-di 24b/13, ir-di 35b/10

Çokluk III. Şahıs: -dılar, -diler

melâik kıl-dılar 3b/4, getir-diler 4a/4, resûle eyle-diler iktidâ 5b/8, istikbâle çık-dılar melekler 5b/13, Hudâyâ it-diler tesekkür ü Firâvân 6b/14, ol-dılar 7a/7, cihâna vir-diler fer 7b/5, ki aña ol-dılar a‘vân u enşâr 7b/10, cenânı eylediler ya‘nî me‘vâ 10b/5, sa‘âdet bul-dılar 11b/9, di-diler 23b/14

Görülen Geçmiş Zamanın Olumsuzu

Teklik I. Şahıs: -ma-du-m, -me-dü-m

seyr it-me-dü-m 12a/5, bir harîrî gör-me-dü-m 25b/6

Teklik III. Şahıs: -ma-dı, -me-di

dimiş kim gör-me-di 15a/10, müyesser ol-ma-dı 37b/11

Çokluk I. Şahıs: -ma-duğ, -me-dük

Dimişler görme-dük bir tîb-i mergûb 25b/15

2. Öğrenilen Geçmiş Zaman: -mış, -miş

Eski Türkçe'den beri kullanılan ekin ünlüsü düzdür. Ancak günümüzde ünlü uyumuna tabi olmuştur. Metnimizdeki örnekleri düzdür.

Teklik III. Şahıs: -mış, -miş; -mış-dur, -miş-dür, -mış durur

bildür-miş 4b/6, di-miş 15a/10, buyur-mış 17a/12, rivâyet eyle-miş 18a/12, olun-mış 19b/12, çekil-miş 23b/1, di-miş 23b/6, dökül-miş 25a/7, olun-mış 25b/8, yazıl-mış 29a/14, buyur-mış 33b/10

yine Müslim rivayet eylemişdür 19a/4, dimişdür yine termedi-(y)i dâna 19b/7, ezec ü aķren olmuşdur 21a/2, kılmışdur âhbâr 22a/1, dimişdür ba'zı aşhâbı rivâyet 22a/8, hilye-i pâk eylemişdür 22b/6, güzâr itmişdür 34b/13

Çokluk III. Şahıs: -mış-lar, -miş-ler; -mış-lardur, -miş-lerdür

buyur-mışlar 13b/3, di-mişler 14b/8, Cenâb-ı Hâzret-i Cabir dimişler 19a/4, şal-mışlar 24b/11, eyle-mişler 26b/7, ser-â-pâ gülle it-mişler müzeyyen 27b/4, rivâyet eyle-mişler 29a/11, kıl-mışlar 32a/11, eyle-mişler 32b/6; di-mişler 35a/7

di-mişlerdür idüp tevcîh ü beyân 17a/2, Enesden eyle-mişlerdür rivâyet 17a/11, getir-mişlerdür evşâfin beyâne 36b/10

Burada dikkati çeken asıl mühim hususiyet -up/-üp zarf fiil (gerindium) ekinin öğrenilen geçmiş zaman yerine kullanılmasıdır. Bunun normal bir yapı olmayıp, eski bir birleşik çekimden meydana geldiğini belirten Muharrem ERGİN, Eski Türkçe'den sonra Eski Anadolu Türkçesi'nde bol bol kullanıldığını Eski Anadolu Türkçesi devresinden sonra Osmanlı sahasında bu kullanımın ortadan

kalktığını, buna karşılık Azeri sahasında teklik I. ve çokluk I. şahıslar hariç diğer şahıslarda öğrenilen geçmiş zaman eki olarak kullanıldığını belirtmektedir⁶⁴.

Başka bir yerde ise -mış, -miş öğrenilen geçmiş zaman ekinin yanında ikincive üçüncü şahıslarda -up, -üp zarf fiil ekinin öğrenilen geçmiş zaman eki yerine kullanıldığı -ubam, -übem şeklinde teklik birinci şahısta geçmediğine dikkat çekilmektedir. Ancak başka bir kaynakta ise, bu ekin teklik birinci şahısta da kullanıldığını örneklerle gösterilmektedir⁶⁵.

Teklik III. Şahıs: -updur, -üpdür

ol-updur add-i mezzûn u ser-efrâz 1b/6, ki memnûn eyle-y-üpdür ins ü cânı 2a/9, id-üpdür hikmetüñ ey Rabb-ı Bâri 2b/5, ol-up-dur hürmetine Muştafanuñ 4a/14, bulupdur vefk tarihiyle encâm 36b/3, düş-üpdür ‘aşkına bu cân-ı müştâk 36b/13

3. Geniş Zaman

Geniş Zaman eki olarak Eski Türkçe’de umumiyetle -ur, -ür nadiren -ar, -er, çok az olarak -ır, -ir, vokalle biten köklerde ise -r kullanılmıştır⁶⁶. Eski Anadolu Türkçesi’nde ise -ur, -ür; -ar, -er ve -r şekli yanında nadir olarak -ır, -ir şekli de görülmektedir. -ur, -ür’ün vokali Eski Anadolu Türkçesi’nde daima yuvarlaktır⁶⁷. Bugün -ar/-er ile birlikte geniş zaman eki olarak kullanılan -r, başlangıçta yalnız vokalle biten fiil tabanlarına getirilmekte ve konsonantla biten fiil gövdelerine ise -ur, -ür getirilmekteydi. Sonradan -r’nin vokalinin yardımcı ses olarak değerlendirilmesi suretiyle geniş bir kullanım alanı kazandığı belirtilmektedir⁶⁸.

⁶⁴ Muharrem ERGİN, Azeri Türkçesi, İstanbul 1971, s.123

⁶⁵ Muzaffer AKKUŞ, Seyyid Nigârî Divânı, Niğde 2001, sh.83

⁶⁶ A. Von. Gabain, Eski Türkçenin Grameri, sh.80, Zeynep KORKMAZ, Sadrû’-d-dîn Şeyhoğlunun Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım, Ankara 1973, sh.164-165

⁶⁷ Faruk K. TİMURTAŞ, Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul 1981, sh.36

⁶⁸ Faruk K. TİMURTAŞ, Şeyhî ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları, TDAY (Belleten) 1961, Ankara 1988, sh.53-136

Geniş zamana getirilen birinci ve ikinci şahıs ekleri, öğrenilen geçmiş zamanda olduğu gibi şahıs zamirlerinden inkişaf etmiştir. (-am, -em, -sın, -sin; -uz, -üz, -sız, -siz) üçüncü şahsın teklîği ek almaz. Çokluk üçüncü şahıslar ise -lar, -ler ekini alır.

a.-r eki

Teklik II. Şahıs: -arsın, -ersin

İdersin çünkü bir zibâ risâle 12b/4, İdersin nâ-murada Hâk Tebârek 36a/14

Teklik III. Şahıs: -r (eksiz)

maşûn eyler 13b/8, rivâyet eyler 15b/4, rivâyet eyleyüp dir 23b/5, müslim rivâyet eyleyüp dir 23b/5, velî bu der ‘aceb kim ol mülâyim 32b/11, serfû’s-seyr-idi dir 33b/9

Çokluk III. Şahıs: -rlar, -rler; -arlar, -erler

irerler genc-i esrâra 2a/13, vücûd-ı pakûfî eylerler işbât 3a/4, iderler kim dimiş ol kân-ı re’fet 13a/3, Allah vahide resmi dirler 29a/13, seyr eylerdi dirler 33b/8

Soru Şekli

deger mi idi ya’nî vech-i pâki 19a/8 .

c. -ur, -ür eki ile

Teklik II. Şahıs: -ursın, -ürsin

olursın nâ’il ‘ızz-ı mü’ebbed 36a/15

Teklik III. Şahıs: -ur, -ür (eksiz)

alur baş üstine 2a/11, ki anufla bulunur zat-ı ma’bûd 2a/14, olur 3b/10, görünür 23b/10, gelür 34b/2, bulur 35b/10, olur 36a/11, 37a/13

Çokluk III. Şahıs: -urlar, -ürler

Olurlar mebhas-ı zatuñda hayrân 3a/6, olurlar cân-ıla ka’il ki zîrâ 29b/1

Geniş Zamanın Olumsuzu

Geniş zamanın olumsuzu -maz, -mez’dir.

Teklik III. Şahıs: -maz, -mez (eksiz)

velî derk eylemez bu ‘aql-ı kaçır 3a/5, bulunmaz mu‘cizâtınun hisâbı 5a/2,
meh ü mihr olmaz 19a/7

4. Şimdiki Zaman

Bugün Türkçe’de şimdiki zaman eki, yorı- fiilinin ekleşmesiyle meydana gelen -yor ekidir. Metnimizde bu ekin örneğine rastlanmamıştır. Ancak bunun yanında ikinci bir şimdiki zaman eki de -makta, -mekte’dir. Metnimizde bir yerde örneğine rastladığımız bu ek, sadece teklik üçüncü şahısta kullanılmıştır.

Teklik III. Şahıs: -makda, -mekde

o bezm-i hâşî fehm it-mekde hayrân 6b/5

b. Dilek Kipleri

1. Emir

Teklik II. Şahıs: -ğıl, gil

Eski Türkçe, Orta Türkçe, Çağatay Türkçesi hatta yer yer Eski Anadolu Türkçesi’nde kullanılan teklik ikinci şahıs emir eki ğıl/-gil’dir⁶⁹. Ancak Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi’nin başlarından itibaren -ğıl, -gil ekinin yanında eksiz şekiller de ortaya çıkmış Osmanlı Türkçesi döneminde ise bu şekil (-ğıl, -gil) tamamiyle unutulmuştur⁷⁰. Ayrıca bu ekin biraz daha genişlemiş şekline Azeri Türkçesi ve Doğu Anadolu ağızlarında -ğınan/-ginen şekline rastlanmaktadır. Metnimizde hem -ğıl, -gil hem de eksiz şekil bir arada kullanılmıştır.

inâyet kııl 1b/1, selam it 5a/9, gel imdi cânib-i Hâkka gidelüm 5b/3, feyz kııl
8a/2, tezekkür eyle 9a/8, alurdı araya şan hâle mâhı 18a/1, ilâhî ‘aşkumı
irgür kemâle 36b/14, müctebâya eyle ma‘şer 37a/7, irgür şafâya 38a/2

-ğıl, -gil

muzaffer eylegil 8b/6, Resûle eylegil dildâre yâ Râb 14a/14

⁶⁹ Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.288-292

⁷⁰ Ahmet CAFEROĞLU, Türkçemizde kullanılan -ğıl/-gil emir eki, TDAY (Belleten) 1971, sh.1-10

Teklik III. Şahıs: -sun, -sün

Eski Türkçe devresinde -çu, -çü, -çun, -çün, -zu, -zü, -zun, -zün şekillerinde geçen bu ek, Orta Türkçe'de -su, -sü -sun, -sün şekillerinde geçmektedir⁷¹. Metnimizde teklik üçüncü şahıs emir ekinin ünlüsü daima yuvarlaktır. Daha sonraları ünlü uyumuna tabi olarak -sın, -sin ve -sun, -sün şekillerinde kullanılmıştır.

Metnimizde geçen bazı örnekler:

görinsün 1b/4, hacc-ı hakiği eylesün 5a/10, kürsi-(y)i itsün ya'nî mi'râc 5a/11, aña itsün şalavat-ile taḥiyyat 7a/3, şebîh olsun mı 16b/4, niçe vaşf eylesün 37a/12

Çokluk I. Şahıs: -alum, -elüm

Eski Türkçe'de -alim, -elim, Eski Anadolu Türkçesi'nde ise -alum, -elüm şekline dönen ekin ikinci ünlüsü daima yuvarlaktır. Metnimizde geçen örneklerde ekin ikinci ünlüsü yuvarlaktır.

gel imdi cânib-i Hâkka gidelüm 5b/3, senüñle 'arş u kürsi seyr idelüm 5b/3

Çokluk III. Şahıs: -sunlar, -sünler

Eski Türkçe'de -zunlar, -zünler; -sunlar, -sünler; -sular, -süler, Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi'nin ilk devresinde ise -sunlar, -sünler şeklinde olup⁷² Osmanlı Türkçesi'nin son devrelerinde ünlü uyumuna bağlı olarak -sınlar, -sinler; -sunlar, -sünler şeklinde kullanılmıştır.

civâr-ı Hâkda ol-sunlar muḳarreb 7b/11, saña ol-sunlar ihlaş-ile bende 8a/3, refâhiyyetde ol-sunlar ser-â-pâ 8b/10

⁷¹ A.Von. Gabain, Eski Türkçenin Grameri, Ankara 1988, sh.79, Reşit Rahmeti ARAT, Atabetü'l-Hakayık, İstanbul 1951, sh.148-149

⁷² Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.291, Necmettin HACIEMİNOĞLU, Karahanlı Türkçesi Grameri, Ankara 1996, sh.190-193

Emir Olumsuzu**Teklik H. Şahıs Eksiz Emir: -ma, -me**

feramûş eyle-me 9a/7, zann eyle-me laf 14a/4, veli zann it-me 16b/10, velî zann it-me anı 23b/11

Teklik III. Şahıs: -ma-sun, -me-sün

nice meyl itme-sün Cibrîl ü havrâ 19a/1

Soru Şekli

nihâl-i Sidreye baq-sun mı hâşâ 15a/13, şebîh ol-suñ mı re'si kurş-ı mihre 16b/4

2. Şart

Şart eki -sa, -se'dir. Eski Türkçe'de -sar, -ser şeklinde olan bu ekin "r" ünsüzünün düşmesiyle Batı Türkçesi'ne -sa, -se şeklinde geçmiştir. Buna karşılık -sa/-se eki ile kurulmuş şart kipine tek tük Eski Türkçe döneminde de rastlanmaktadır. -sar/-ser ekindeki -r düşmesi Eski Türkçe döneminde başlayıp ve Orta Türkçe döneminde tamamlandığı belirtilmektedir⁷³.

Teklik II. Şahıs: -sa-ñ, -se-ñ

ser-â-pâ şekl ü resmi kılsañ im'ân 2a/3, bedihî baqsañ ol veche mübârek 19a/11, nigâh it-se-ñ o rû-(y)ı hoş şemâ'il 23a/1, nigah it-se-ñ görünürdi münevver 29a/6

Teklik III. Şahıs: -sa, -se

ol-sa 13a/1, taḥayyül it-se 13b/5, bulın-sa 13b/13, it-se 14a/3, eyle-se devletle seyrân 15a/8, şalın-sa 15a/12, uzan-sa 17b/3, dağla-sa 18a/4, aç-sa 20b/1, nażar kı-l-sa 22a/9, dökül-se 31b/2, baş-sa 32b/1, git-se 33b/11

Şartın Olumsuzu**Teklik III. Şahıs: -ma-sa, -me-se**

ol-ma-sa 17a/8, baş eg-me-se 20b/4, tavassuṭ it-me-se 21b/11

⁷³ Zeynep KORKMAZ, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt I, Ankara 1995, sh.160

3. İstek

Eski Anadolu Türkçesi'nde ve bugün istek eki olarak -a, -e kullanılmaktadır. Bu ek, Orta Türkçe ve Çağatay sahasında karşılaştığımız -ğay, -gey gelecek zaman ekinin başındaki ve sonundaki ünsüzlerin düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Ancak ekimiz yer yer gelecek zaman özelliğini de devam ettirmektedir.

Teklik I. Şahıs: -a-m, -e-m

tahrîr eyle-y-e-m 12a/10, yaz-a-m evşâfını 12a/11, rivâyet eyle-y-e-m 12b/1, id-e-m her ser-i sühanda birisin tâc 12b/13, aña eyle-y-e-m nâm 13a/12, ol-a-m cân u gönülden aña müştâk 14a/15, liyâkat bul-a-m 37a/2, tecellî-i cemâl id-e-m 37a/4, ol-a-m âsûde 37a/6, cesâret id-e-m 37b/10

Teklik II. Şahıs: -a-sın, -e-sin

id-e-sin eflâke seyrân 5b/2

Teklik III. Şahıs: -a, -e (eksiz)

‘ibâde göster-e 6b/8, vir-e tâ kim zîyâ nûrî cihâna 7a/2, id-e ‘âlemde şer‘î dini ihyâ 8a/4, her dem ol-a ‘âzim 8a/5, bul-a emn ü emân 8b/9, gel-e tâ ki vücûda 9a/12, halk id-e kevn ü mekânı 9a/13, dökün-e luğ u ihsân 11a/9, ol-a sükkânı hep şâdan u hurrem 14a/2, ta‘aşşuk eyle-y-e 14a/11, ir-e anuñla imânı kemâle 14a/12, ‘ayblu ol-a 16b/13, recâmuz eyle-y-e 37a/9

Çokluk III. Şahıs: -alar, -eler

ol-alar anı görmüş gibi farza 13b/1, hemîşe eyleyüp ol-alar ehl-i sa‘âdet 13b/2

İsteğin Olumsuzu

Teklik III. Şahıs: -ma-y-a, -me-y-e

karîb ol-ma-y-a 14a/1, faqr ir-me-y-e 14a/2, kal-ma-y-a levninde humret 18b/3

II. BİRLEŞİK SİGALAR

a. Hikaye Şekli

1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi

Teklik III. Şahıs: -mışdı, -mişdi (-mışıdı, -mişidi)

kevâkeb ol-mış ıdı 5a/5, kıl-mışdı mümtâz 17a/4, vir-mişdi zîver 17a/9, getür-mişdi 18b/14, iktibas it-mişdi 20a/3, utandır-mışdı 21a/14, zeyn it-mişdi 23b/4, bit-miş idi 29a/3, al-mışdı 29a/7, bir haţţ çekil-miş idi 30b/4

Çokluk III. Şahıs: -mışlardı, -mişlerdi

yol it-mişlerdi 5a/6, ol-mışlardı 7b/8, anuñ na'tında ol-mışlardı Hâssân 12a/3

2. Geniş Zamanın Hikayesi

Teklik III. Şahıs: -rdi; -ardı, -erdi, -ırdı, -irdi, -urdu, -ürdi

id-erdi 4b/12, yürü-rdi 4b/14, durıl-ırdı 4b/14, id-erdi 11b/14, oqu-rdı 12a/1, eyler-r idi 12a/2, şan-ırdı 15a/6, var-ırdı 15a/12, gel-ürdi 15b/12, düş-erdi 15b/13, ara-rdı 16a/10, çek-erdi 17b/3, yaraş-urdu 17b/4, ol-urdu 17b/7, in-erdi 17b/13, al-urdu 18a/1, vir-ürdi 18a/11, ditre-rdi 19b/4, kal-urdu 20b/2, şan-urdu 21a/8, şal-ar idi 21a/15, at-ardı 21b/2, beñze-rdi 22b/13, görün-ür idi 23a/1, söyle-r idi 24a/3, dökil-ür idi 31b/4, dal-ar idi 32a/9, segird-ür idi 34a/7, yürü-rdi 34a/13, ol-ur idi 34b/11, di-r idi 35a/5

Çokluk III. Şahıs: -rlardı, arlardı, -erlerdi, -urlardı, -ürlerdi (-rlar ıdı, -arlar ıdı, -erler idi, -urlar ıdı, -ürler idi)

ol-urlar idi 11b/11, id-erler idi hep vaşf-ı laţîfin 11b/12, di-r-ler idi 15b/11, in-erlerdi 18a/9, de-rlerdi 18b/8, ol-urlardı hayrân 27b/8, düş-erler idi 31a/8, ol-urlar idi 34a/9, yürü-rler idi 34b/4, bil-ürler idi 34b/13

Geniş Zamanın Olumsuzunun Hikayesi

Teklik III. Şahıs: -mazdı, -mezdi (-maz ıdı, -mez idi)

düşür-mezdi 16a/13, ço-mazdı 16a/15, cem' it-mez idi 18a/5, gör-mezdi 19b/1, añ-mazdı 19b/3, nazar ol-mazdı 22a/10, heder it-mezdi 24a/7, fütûr ir-mezdi 27b/1, küdüret ir-mez idi 30b/1, dut-mazdı 31b/3, yapış-maz idi 31b/4, ço-mazdı 32a/9, sür-mezdi 33a/4, çevür-mezdi 33a/9

Çokluk III. Şahıs: -mazlar idi, -mezler idi

aman vir-mezler idi 21b/11

3. Şartın Hikayesi

Teklik III. Şahın: -sa-y-dı, -se-y-di (-sa idi, -se idi)

nigah it-se-y-di 13b/4, nazar it-se-y-di 33a/7, kıl-sa-y-dı seyrân 33b/2, git-se-y-di 33b/13

4. İsteğin Hikayesi

Teklik III. Şahıs: -a-y-dı, -e-y-di

gör-e-y-di 19b/3, mesh id-e-y-di 25b/12, oğşa-y-a-y-dı 25b/12

Çokluk III. Şahıs: -a-y-dı-lar, -e-y-di-ler

ki anuñla id-e-y-di-ler anı zem 23b/8, id-e-y-di-ler anuñ saķın temâşâ 31a/7

b. Rivayet Şekli

1. Geniş Zamanın Rivayeti

Teklik III. Şahıs: -rmiş, -armış, -ermiş

id-ermiş ğıbta 19b/5, in-ermiş rükbetinine dimişler 25a/4, râvîlerüñ ba'zısı de-rmiş 28b/13, vaķâr-ıla yürürdi di-rmiş 32b/14

c. Şart Şekli

1. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik I. Şahıs: -du-m-sa, -dü-m-se

gör-dü-m-se 12a/11

Teklik II. Şahıs: -du-ñ-sa, -dü-ñ-se

bu bu zevk-i âbâduñ ol-duñ-ise mesti 9a/7

2. Geniş Zamanın Şartı**Teklik II. Şahıs: -arsañ, -erseñ**

İderseñ işbu üslûb üzre inşâd 12b/7

Teklik III. Şahıs: -rse, -ursa, -ürse

anı ger hırz-ı cân eyle-rse nâgâh 13b/11, ol-ursa anuñ iy fahr-ı efâzıl 14a/9

C SIFAT-FİİL (PARTİSİPLER)

Fiillerin zamana bağlı sıfat ve isim şekilleri olan partişipler geçici vasıf isimleri olduklarından yalın halde veya iyelik ve isim çekim eklerinden birini alarak isim ve sıfat gibi vazife görürler⁷⁴. Bu şekilleriyle cümlede özne, nesne ve tümleç vazifesi görürler. Partişipler fiillerin sıfat şekilleri olup isim gibi tasrif edilirler⁷⁵. Partişiplerin isimlerden ayrılan en büyük özelliği nesneyi hareketine göre isimlendirmesi, ve onu asıl kalıcı vasfı ile değil, hareketi ile ifade etmesidir⁷⁶. İsim-fiiller herşeyden önce fiil şekli olduklarından zamana bağlıdır. Bu bağlılıkları zaman bildirecek nesnelere hareket vasıfları ile karşılamalarıdır. İsim-fiillerin bir kısmında zaman mefhumu açık, diğer bir kısmında ise açık değildir⁷⁷. Buna göre zamana bağlı olan isim fiiller:

a. Geniş Zaman Sıfat-Fiilleri:

Bu gruba giren isim-fiiller umumiyetle geniş ve şimdiki zaman bazen de gelecek zaman ifadesi taşırlar:

-r, -ar, -er

id-er-ken zevkin 9a/4, anı gökde ara-r-ken yirde buldı 16a/14

⁷⁴ J. Eckman, Çağataycada İsim-Fiiller, TDAY (Belleten) 1962, sh.51-61

⁷⁵ Faruk K. TİMURTAŞ, Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul 1981, sh.135

⁷⁶ Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1972, sh.333-334

⁷⁷ Kemal ERASLAN, Eski Türkçede İsim-Fiiller, İstanbul 1980, sh.8

-an, -en (< -ġan, -gen) partisip eki:

Eski Türkçe'de -ġan, -gen şeklinde olan bu ek, Batı Türkçesi'ne geçerken ġ ve g'nin düşmesiyle -an, -en şekline dönüşmüştür.

feth eyle-y-en 2a/13, uy-an ol râh-ı maħmudü'ş-şıfata 2a/15, cemi' mümkinâti var iden sen 2b/3, cebînde ol-an nûr-ı risâlet 11a/12, gör-enler 15a/6, vaşf id-en süħan-ver 15a/9, nigah id-en kişi 15b/12, temâşâ id-en ol nûr-ı şerfi 18b/13, seyr id-en 21a/8, gör-en her ehl-i dil 23a/2, seyr id-enler 27b/8, söyle-y-en-ler 29b/11, nigâh id-en-ler 30a/7, rûmâl eyle-y-en 35a/3, kıraat id-en aħbâr 36a/7, ol-an her 'âşık-ı didâr-ı ħüsnüñ 37a/14, âşüfte-i 'aşkuñ ol-an-lar 37b/2

b. Geçmiş Zaman Sıfat Fiilleri:

-duġ, -dük; -tuġ, -tük; -mış, -miş'dir. Bunlardan -duġ, -dük, -tuġ, -tük eki görülen geçmiş zaman isim-fiillerini, -mış, -miş ise öğrenilen geçmiş zaman isim-fiillerini teşkil ederler⁷⁸.

-duġ, -dük

şa'âdet tacı ol-duġ-ıçün 2a/11, ulü'l-ażm ol-duġ-ı-n 4b/15, muħaşşal git-düg-i sa'at 6b/10, cihanda ol-duġ-ı hey'etde 9b/7, di-dük-leri rivâyât kirâmı 12b/5, kamer ol-duġ-ı gibi 19b/10, qarîb it-düg-i gibi 22b/1, qarîb ol-duġ-ı yiri 23a/8, ser-çeşme-i cûd ol-duġ-ı-n-dan 26b/3, qadem vaz it-düg-i ħâk 35a/2, buyur-duġ-ı eħâdîsi kirâmı 35b/1

-mış, -miş

ola gör-miş gibi vech-i cemîlin 13b/5, açıl-mış verd-idi 23b/4, dökül-miş sîmden şâh-idi gûyâ 25a/7

D. ZARF-FİİL (Gerundiumlar)

Zarf-fiiller zaman ve şahsa baġlı olmayan hal ve durumu karşılayan zarf şekilleridir. Zarf-fiiller isimler gibi kullanılmazlar ve isim çekim ekleri de almazlar.

⁷⁸ Kemal ERASLAN, Eski Türkçede İsim Fiiller, İstanbul 1980, sh.9

Ancak yer yer zarf-fiillerin sıfat-fiil eklerinin genişlemesiyle meydana gelenleri de vardır⁷⁹.

-ı, -i, -u, -ü

gir-ü hind eyleyüp ol şâhı tavşif 25a/1, Kâdem vaz' ide di-y-ü şâyed ol pây 34a/9

-alı, -eli < -ğalı, -geli

Eski Türkçe'de -ğalı, -geli şeklinde olan bu ek, Batı Türkçesi'ne geçerken ğ ve g'nin düşmesiyle -alı, -eli şekline dönüşmüştür. Zarf-fiil ekleri üzerlerine herhangi bir ek almadıkları halde -alı, -eli ekinden sonra ayrılma hali eki getirilir. Bu da istisnâ bir durum olsa gerekir.

gör-el-den 'âlem-i rü'yâda anuñ 36b/12

-ıcağ, -icek

Eski Anadolu Türkçesine mahsus olan bu ek, -ınca, -ince manasını ifade etmektedir⁸⁰. Zaman bildiren zarf fiillerdendir⁸¹. Metnimizdeki, örneklerden bazıları şunlardır:

temâşâ id-icek didârın anuñ 2a/1, tecellî id-icek feyz-i 'azimüñ 2b/8, 'arağ-nâk ol-ıcağ ol ruh-ı ekrem 9b/9, 'arağ-nâk ol-ıcağ ol rû-(y)ı gül-renk 18b/9, Hudâ halk id-icek cism-i lañfin 27a/2

-ınca, -ince (< kınça/-kinçe; -ğınça/-ginçe)

Eski Türkçe'de -kınca, -kinçe; -ğınca, -ginçe şeklinde olan ek, Batı Türkçesi'ne geçerken ğ ve g'nin düşmesi neticesinde -ınca, -ince şekline dönüşmüştür. Bu ek -ğın, -gin yapım eki ile -ça, -çe eşitlik ekinin birleşmesinden doğduğu anlaşılmaktadır⁸².

⁷⁹ Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1972, sh.319

⁸⁰ Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.319-328

⁸¹ Mehmet AKALIN, Ahmedî'nin Dili, TDAY (Belleten) 1989, Ankara 1994, sh.9-153

⁸² Muharrem ERGİN, Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1993, sh.319-328

şak it-ince 5a/1, ol-ınca ‘aşk-ı Rabbâni hüveydâ 9b/2, ol-ınca rû-(y)ı rengîni dirahşân 18b/15, gir-ince her dil-i müştâki 21b/9, var-ınca hem bilekler tâ yedeyne 25a/3, var-ınca sürresine hûb u ahsen 30b/4

-madın, -medin

Eski Türkçe’de -matı, -meti; -matın, -metin; -madı, -medi; -madın, -medin şeklinde olan bu ek, Çağatay Türkçesi’nde ise, -mayu, -meyü; -may, -mey; -mayın, -meyin şeklindedir. Bunun sebebi ise, iç sesteki koruyucu -d- ünsüzünün geçirdiği daha sonraki -t-, -y- değişmesinden ileri gelmiş olmasındandır⁸³. Eski Anadolu Türkçesi’nde de yer yer -madın, -medin şeklinde kullanılan bu ek, günümüzde -madan, -meden şeklinde varlığını sürdürmektedir. Ek, metnimizde birkaç yerde geçmektedir.

dahı halk ol-madın ecsâm-ı ûşâh 4a/1, dahı halk it-medin mihr ile mâhı 9a/9

-up, -üp

Eski Türkçe’de -p şeklinde olan ek, daha sonra yardımcı ses olan -i, -ü, -ü’yü de bünyesine alarak -ıp, -ip, -up, -üp şekline dönüşmüştür. Daha çok Eski Anadolu Türkçesi’nde karşılaştığımız genişlemiş şekli olan -uban, -üben, -ubanı, -übeni, -ubanın, -übenin şekillerine de rastlanılmaktadır. Üzerinde çalıştığımız eserde ekin hep -up, -üp şekli kullanılmıştır.

yoğ-iken halk idüp 2b/4, vir-üp 2b/9, ur-up başına tâc-ı nûr-ı imân 3b/2, söyled-üp 4b/15, dut-up 5a/10, geç-üp 5a/11, uy-up 5b/8, gir-üp 5b/13, gey-üp 5b/15, şal-up 6a/7, aç-up 6a/13, çek-üp 8b/7, şun-up 9a/6, eri-y-üp 10a/5, es-üp 10a/6, in-üp 10b/9, koy-up 11b/6, yaz-up 13b/6, vaşf eyle-y-üp 16b/7, gör-üp 21a/11, kal-up 22b/5, gül-üp 24a/9, bit-üp 29a/7, bur-up 33a/9, düş-üp 34a/7

⁸³ Zeynep KORKMAZ, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt I., Ankara 1995, sh.151-159, Zeynep KORKMAZ, Sadru’-d-în Şeyhoğlu Marzubân-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük, Ankara 1973, sh.193-194

-duḡça, -dükçe

-duḡ, -dük partisip eki ile -ca, -ce eşitlik hali ekinin birleşmesiyle meydana gelen bu ek, “-dıḡı müddetçe”, “-dıḡı kadar” anlamlarına gelen zarf-fiiller yapar⁸⁴. Örneklerden bazıları şunlardır:

süzül-duḡça ol iki çeşm-i şehbâz 22b/3, ol dehân ol-duḡça 23b/10, güşâd ol-duḡça ol pehlû-(y)ı zîşân 27b/10, oḡun-duḡça bu nazm-ı âbdâruñ 36a/6

-duḡda, -dükde

-duḡ, -dük partisip eki ile -da, -de bulunma hali ekinin birleşmesiyle meydana gelen ve “-dıḡı zaman” anlamına veren ekin örneklerinden bazıları şunlardır:

nigâh it-dükde 1b/4, ṭulu‘ it-dükde 11a/11, tamam ol-duḡda 13a/11, cemâl-i nûrını gör-dükde neyyir 19b/4, yire baş-duḡda ol pâ-(y)ı muḡarreb 32b/5

-ken, -iken

Ek -ken’dir. İ- fiilinin zarf-fiil şeklidir. Ünlü uyumuna tabi olmayan bu ekin -ar, -er; -ur, -ür; -mış, -miş partisip eki ile birlikte kullanıldığı görülmektedir.

dimiş-ken 3a/7, yoḡ-iken var-ḡılduñ 3a/12, nebî-iken 3b/13, ider-ken 9a/4, şafiyullah-iken 10b/7, meddâḡ-iken 13a/7, arar-ken 16a/14, olmuş-iken 16b/4, ḡûb-iken 23b/12, medḡ eylemiş-ken 37a/11, seni ta‘rife ‘âciz-ken sürûşân 37a/12

⁸⁴ Zeynep Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar Cilt I., Ankara 1995, sh.12-84

KAYNAKLAR

1. ADIVAR, A., ARAT, R., ATEŞ, A., KAFESOĞLU, İ., İslam Ansiklopedisi, (İslâm Âlemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı) Cilt IX, MEB, İstanbul 1988
2. AKALIN, Mehmet, "Ahmedînin Dili", TDAY (Belleten 1989), TDK, Ankara 1994, sh.9-153
3. AKKUŞ, Muzaffer, Kitab-ı Gunya, TDK, Ankara 1995
4. AKKUŞ, Muzaffer, Seyyid Nigârî Divânı, Niğde Üniv. Yay., Niğde 2001
5. ALTAYLI, Seyfettin, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, Cilt I-II, MEB, İstanbul 1994
6. BANGUOĞLU, Tahsin, Türkçenin Grameri, TDK, Ankara 1988
7. CAFEROĞLU, Ahmet, Anadolu Ağzlarındaki Kalınlık-İncelik Uyumsuzluğuna Dair-Anadolu Ağzlarında Derlemeler Serisi, 1940-1950
8. CAFEROĞLU, Ahmet, Türkçemizde Kullanılan -ğıl/-gil Emir Eki TDAY (Belleten) 1971, TDK, 1989, sh.1-10
9. DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Ankara 1970
10. ECKMANN, Janos, (Osman Fikri SERTKAYA) Harezmi Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar, TDK, Ankara 1996
11. Edip Ahmet B. Mahmud Yükneki, (R. Rahmeti Arat), Atabetü'l-Hakayık, İstanbul 1951
12. EMRE, Ahmet Cevat, Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri (Fonetik) TDK, İstanbul 1949
13. ERASLAN, Kemal, Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dair, TDİD, Cilt XVIII, sh.113

14. ERCİLASUN, Ahmet Bican, GÜZEL Abdurrahman, GÜNGÖR, Erol, Yeni Türk Ansiklopedisi, Ötüken Neşriyat, Cilt VII, İstanbul 1985
15. ERGİN, Muharrem, Azeri Türkçesi, İstanbul 1971
16. ERGİN, Muharrem, Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yay., İstanbul 1993
17. ERGİN, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer, TDK, Ankara, I.Baskı 1963, II. Baskı 1997
18. F.STEINGASS, A.Comprehensive Dersion-English Dictionary, Beyrut, 1975
19. GABAIN, A Von, Eski Türkçenin Grameri, Çeviren: Prof. Dr. Mehmet AKALIN, TDK, Ankara 1988
20. HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, Cönk Yay., İstanbul 1984
21. HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Türk Dilinde Edatlar, MEB, İstanbul 1992
22. HACIEMİNOĞLU, Necmettin, Karahanlı Türkçesi Grameri, TDK, Ankara 1973
23. IŞIK, Hüseyin Hilmi, Sa'âdet-i Ebediyye (Tam ilmi hâl), Işık Kitabevi, İstanbul 1981
24. KORKMAZ, Zeynep, Marzubanname Tercümesi, TDK, Ankara 1973
25. KORKMAZ, Zeynep, Nevşehir Yöresi Ağızları, Cilt I, TDK, Ankara 1977
26. KORKMAZ, Zeynep, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Cilt I-II, TDK, Ankara 1995
27. MİRZEZADE, Hamza, Azerbaycan Dilinin Tarihi Grammatikası, Bakü 1990
28. NAKİBOĞLU, Sadi H. ,Adıyaman ve Yöresi Ağızları, İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks, Niğde Üniv. Yay., Niğde 2001
29. Niyâzî Divânı, İstanbul Maarif Kütüphanesi (Hazırlayanı Divanda verilmemiştir.)
30. SÜREYA, Cemal, GÜNER, Adil, TARHANLI, Turgut, Ana Britannica, Ana Yay. Cilt XVI, 1992

31. ŞEMSEDDİN, Sami, Kâmûs-ı Türkî, İstanbul 1996
32. Tarama Sözlükleri, TDK, Cilt I-VIII, Ankara 1995-1996
33. TİMURTAŞ, Faruk Kadri, Eski Türkiye Türkçesi, İstanbul 1977
34. TİMURTAŞ, Faruk Kadri, “Şeyhî ve Çağdaşlarının Eserleri Üzerinde Gramer Araştırmaları”, TDAY (Belleten) 1961, TDK, Ankara 1988, sh.53-136
35. Türkçe Sözlük, TDK, Ankara 1979
36. UÇMAN, Abdullah, XVII. Yüzyıl Tekke Şiiri, Büyük Türk Klasikleri Ansiklopedisi, Ötüken-Söğüt, Cilt VI, İstanbul 1987
37. YALIM, Tahsin, UZMEN, Reşat, Axis-2000 Ansiklopedik Sözlük, Milliyet Hachette, Doğan Yay., Cilt V, 2000
38. YAVUZ, A. Fikri, Ashâb-ı Kirâmın Meşhurları, Sebat Neşriyat, İstanbul 1982
39. Yusuf Has Hacib, (Reşit Rahmeti Arat), Kutadgu Bilig, Cilt I, Ankara 1947, Cilt III İndeks, İstanbul 1979

METIN

TERCÜME-İ HİLYE-İ ŞERÎF-İ NİYÂZİ

1b

1 ‘Înâyet kıl baña ey Rabb-ı yektâ
Lisânum-ile bismillâha gûyâ

Münevver eyle tab‘-ı Selîmi
Ziyâ-(y)ı nûr-ı rahmâni’r-râhîmi

Hüveydâ ola feyz-i câvidânî
Nümâyân ola esrâr-ı ma‘ânî

Nigâh itdükde aña dîde-(y)i cân
Görünsün el ü dallar ‘iştardı şan

5

Kemâl-i hüsne bir şûh-ı zîbâ
K’olur diller temâşâsında şeydâ

Aña gûyâ ümmedsin mümtâz
Olupdur kıdd-i mevzûn ü ser-efrâz

Dehân-ı hûb u mergûbidur ol hâ
İki bâdâmı haller çeşm-i bînâ

Ol iki râ mişâl iki ebrû
Müselsel lamlar gîsû-(y)ı hoş-bû

Dağı her noқта-i yektâ-(y)ı zîbâ
Yegâne bir mu‘anber hal-i sevdâ

2a

1 Temâşâ idicek didârın anuñ
Olur ol şâhid maqşûd-ı cânuñ

Şifâtı münşe-(y)i âşâr-ı hikmet
Cemâli maţla‘-ı envâr-ı vahdet

Ser-â-pâ şekl ü resmi kılsañ im‘ân
Olupdur nüsha-(y)ı âyât-ı rahman

Anuñ-çün ol hümâyûn satrı her gâh
Tedebbür eyleyen ‘irfân âgâh

5 Olup gavvaş baħr-ı naşş-ı tenzîl
Dimişler eyleyüp bu resme tafşîl

Odur miftah-ı kufl-ı bâb-ı esmâ
Anuñla fetħ olur genc-i müsemmâ

Odur ol ism-i zât-ı pâk-i ħazret
Ki ħa’imdür anuñla sırr-ı vahdet

Odur sultân divân-ı ħâne-i cûd
Anuñ maħkûmidur ecnâd-ı mevcûd

Zihi feyz-i ‘amîm-i şâygânî
Ki memnûn eyleyüpdür ins ü cânı

10 Zihi sırr-ı ‘azîm Rabb-ı rahmân
Ki tac-ı ser idüpdür anı Furħân

Sa‘âdet tâcı olduĝ-ıçün anı
Alur baş üstine seb‘ül-meşânî

Muħaşşıl oldı bismillâh resmi
Kelâmûllah gencinüñ tılısmı

Anı fetħ eyleyen ‘irfân-ı muṭlaħ
İrerler genc-i esrâra muħaħħaħ

Hidâyet râhdur ol satrı-ı memdûd
Ki anuñla bulunur zat-ı ma‘bûd

15 Uyan ol râh-ı Maħmud-üş-şifata
Bulur yol lâ-cerem tevħîd-i zâta

2b

DER TEVHÎD-İ ZÂT-I PÂK HAZRET-İ YEZDÂN Kİ HÂLIK
ZEMİN Ü ÂSÜMÂNÂ VÜ MUHTERÎ'-İ NEV'İ İNSÂN ÜNSİYYET
Ü İZHÂR-I 'ACZ BÎ-ŞUMARRA DERRÂK-İ ZÂT-I MÜLK-İ
ĞAFFÂR

1 İlahi vâhid ü ferd ü ahadsin
Hudâ-(y)ı hayy u kayyum u şamedsin

İlâhi mün'im ü Rezzâk sensin
Bu mevcûdâtâ hep Hâllak sensin

Cemî'-i mümkinâtı var iden sen
Çamu pinhân iken izhâr iden sen

Yoğ-iken halk idüp kevn ü mekânı
Bir emr-ile yaratduñ dü-cihânı

5 İdüpdür hikmetüñ ey Rabb-ı Bâri
Zemin ü âsüman keff ü buhâri

Kemâl-i kudretüñ bahrında eflâk
Döner girdâba düşmiş hemçü haşak

Feza-yı Kibriyañ içre Hudâyâ
Yidi kat yir görünür zerre-âsâ

Tecellî idicek feyz-i 'azîmüñ
Olup şüret-nümâ luğf-i 'amimüñ

Semavâta virüp zîver ser u şân
Bisât-ı arzı tezyin itdi insân

10 Bedî'î sun'un oldı cism-i âdem
Ki ihsân itdüñ aña hüsni ekrem

Nümâyân kudretüñ hüsni beşerde
Müberhen hikmetüñ nağş-ı sûverde

Vücûd-ı âdem oldı ‘arş-ı a‘lâ
Ki kalbi oldı sırr Allâh’a me’va

Anuñ icâdın itdüñ çünki maqşûd
Anuñ-çün bu ‘avâlim oldı mevcûd

3a

1 Bisat idüp aña ferş-i zemîni
Kıbab itdüñ bu nüh çarh-ı berfni

Bu maşnu‘at-ı‘azmi vü ‘acâyib
Bu maḥlûkat-ı kibri vü ğarâyib

Ser-â-pâ ḥâdisât-ı dehr yâ Rab
İder işbat vaḥdâniyyetüñ hep

Delâyil oldı eşyâ saña bizzat
Vücûd-ı pâkuñ eylerler işbât

5 Vefî derk eylemez bu ‘akl-ı kâşır
Ne deñlü zât-ı pakuñ olsa zâhir

Olurlar mebḥaş-ı zatûnda ḥayrân
Hemîşe zümre-i erbâb-ı ‘irfân

İdüp izhâr-ı ‘acz ol şâh-ı Levlâk
Tazarru‘la dimişken ma‘arif-nâk

Niçe idrâk ide zat-ı şerifüñ
Nevâzî gibi bir ‘abd-ı za‘ifüñ

Hemân lazım odur kim merd âĝâh
Saña ḥamd ide her şâm u seḥer-ĝâh

ḤAMD U ŞENÂ-(Y)İ ḤAZRET-İ BÂRİ VÂCİBÜ’T-TA’ZÎM
Kİ KÜBÎDE NAŞŞ-I KERÎM LEKAD ḤALAKNE’L-İNSÂNE FÎ-
AḤSEN-İ TAKVÎM

10 Şena vü ḥamd bî-ḥad şükr bî-add
Saña maḥşuşdur iy Kâdir ferd

Senüfidür luṭf u iḥsân cûd u en'am
Senüfidür berr ü gufrân fazl u ikram

İdüp icâd luṭfuñla cihânı
Yoğ-iken var kılduñ ins ü cânı

Bir evc-i ḥâkî-çün insan itdüñ
Aña luṭfuñla çok iḥsân itdüñ

3b

1 Getürdüñ aḥsen-i taḳvîme anı
Koduñ rûyında anuñ ḥüsn ü anı

Urup başına tâc-ı nûr-ı îmân
Giyürdüñ ḥulle-i ikrâm u iḥsân

Vücûduñ eyledüñ mir'at-ı enver
Tecelli-(y)i cemâle oldu mazḥar

Ḥalifeñ eyleyüp ol kan-ı cûdı
Melâik kıldılar aña sücûdı

5

Cemi'-ı enbiyâ vü mürselîni
Ḥuşuşa fahr-ı 'âlem şâh-ı dîni

Anuñ neslinden itdüñ luṭf idüp hem
Ser-â-pâ enbiyâdan itdüñ ekrem

NA'Ṭ-I GÜZÎN ḤAZRET-İ SEYYİDÜ'L-MÜRSELÎN ELEST Kİ
CEMÂLİŞ AḤSEN SÛRİNİ VÜ ḤÜSN-İ SEMİRTEŞŞ-İ ḤAYRET-EFZÂ-
(Y)İ DİL RÛḤ-I A'ZAM

Muḥammed aḥsen-i nev'-i beşerdür
Muḥammed emlâḥ-ı ḥüsn-i şuverdür

Cebîni maṭla'-ı nûr-ı ḥudâdur
Cemâli maşriḳ-ı şems-i ḥudâdur

Cebîn-i şâfi mir'at-ı ilâhi
Cemâli mihr-i dînüñ şubḥgâhi

10

Vücûdu ism-i a'zamdur ki dâyim
Olur feyz-ile 'arş u kürs kâyim

Cenâbı reh-nümâdur enbiyâya
Me'âbı pişvâdur aşfiyâya

Mu'ahhar-ken vücûdî cümlesinden
Mu'kaddemdür nübüvvetde ezelden

Ki âdem-idi beyne'l-mevâtîin
Nebî-iken o sultân-ı selâtîn

4a

1 Dağı halk olmadın ecsâm-ı ûşah
Çü geldi 'âlem-i izhâra ervâh

Anuñ ruhın mükerrem itdi Mevlâ
Risâlet nûr-ı pâkin kıldı i'tâ

Geyüp başına pes tâc-ı risâlet
Cemi'-ı enbiyâyı itdi da'vet

Getürdiler aña hep cümle îmân
Didiler sensin ol maħbûb-ı yezdân

5 Ki halk itdi senüñ-çün ka'inâtı
Senüñ-çün var kıldı mümkünâtı

Dağı hem Hâk Resûl itdi seni Hâk
Mükerremsin kamumuzdan muħakkaḳ

Mufaẓzaldur anuñ-çün cümlesinden
Olupdur cümlesine feyz andan

Anuñ nûr-ı Kerîmi-ile âdem
Berâyâdan ser-â-pâ oldu Ekrem

Anuñ yümn-i kudumu-ile nûhı
Bağı itdi Hudâ virdi fütûhı

10 Çün anuñ bülbül-i na't-ıdı her bâr
Halîl'e nâr-ı Nemrûd oldu gülzâr

Ḥafî nûr-ıdı ol şâh-ı Kerîmüñ
Yed-i beyzâsı Mûsâ-(y)ı Kelîmüñ

Ḳanadıyla anuñ eflâke ‘İsâ
‘Urûc idüp semâda kıldı me’vâ

Çü anuñ kûtrı-ıla itdi maḳsûd
Ḥadîdî elde taḥmîr itdi Dâvûd

Cemî‘ân mu‘cizâtı enbiyânuñ
Olupdur ḥürmetine Muştafânuñ

15 Anuñ na‘t-ı şerîfi-y-idi bizzât
Me‘âni-(y)ı Zebûr İncîl ü Tevrât

4b

1 Ḥuşuşa ḥazret-i Ḳur’an-ı a‘zam
Anuñ şân-ı şerîfin kıldı efhem

İdüp ta‘zim anuñ zât-ı Kerîmin
Didi Mevlâ ‘alî ḥalk-ı a‘zîm

Anuñ şanın idüp tefḥîm ü ta‘cîl
Hemîşe ḥidmetin eylerdi Cibrîl

Nüzûl idüp aña vaḥy eyle her gâh
Peyâm-ı ḥazreti eylerdi âgâh

5 Laḳab ümmîdi aña gerçi âmmâ
‘Ulûm ehli dutar ümmîdi aña

Aña bildürmiş üstâd-ı ledünnî
‘Ulûm-ı evvelîn ü âḥirini

Ser-â-pâ enbiyânuñ ‘ilmini hep
Aña ta‘allüm itmiş ḥazret-i Rab

Mübârek şadı-y-idi levḥ-i maḥfûz
‘Ulûm olmışdı aña cümle melḥûz

Çün oldu buķ'a-i dehre müderris
Tilâmiz-ile pür oldu medâris

10 Hudâyâ dersini mebzûl kıldı
Olanlar müsta'idd hep ekmele oldu

Beyân itdükde âhkâm-ı mesâ'il
Kamu edyân şer'î itdi bahtıl

Anufla bahta her kim kıldı ikdâm
İderdi mu'cizâtı anı ilzâm

Zuhûr idüp niçe biñ beyyinâtı
Olurdi harķ 'âde mu'cizâtı

Dürilirdi mübârek pâyna yir
Yürürdi da'vet itdükde ağaclar

15 Dahı tıfl-ı rağî'î söyledüp Hâķ
Ulü'l-'azm olduĝın bildürdi muṭlaķ

5a

1

Meh oldu şaķ idince yek işâret
İki şâhid olup kıldı şehâdet

Bulunmaz mu'cizâtınıñ hisâbı
Mu'allâ-idi ol 'âli-cenâbı

Huşûşâ kim geçüp ol şems-i vehhâc
Semâvâtı vü 'arşı eyledi mi'râc

DER-BEYÂN-I MÎ'RÂC-I AN SEYYİDÜ'L-KEVNEYN VE
RESÛLÜ'S-ŞAĞALEYN-EST Kİ MÂ ŞAĞTÛM DENÎ FETEDELLİ
FEKÂNE KÂBE KAVSEYNİ EV-EDNÂ

Meger bir şeb ki işbu çarķ-ı mînâ
Siyeh-pûş olmuşdı Ka'be-âsa

5 Kevâkib olmuş-ıdı cümle tâbân
Olup her biri bir ķandil-i raḥşân

Felek sa'yîlerinüñ reh-revânı
Yol itmişlerdi râh-ı kehkeşâm

Ṭavâf eyler-idi kerrûbiyân hep
Felekde beyt-i ma'mûruña ol şeb

Ḥudâ fermân idüp rûḥ-ül-emîne
Didi var ol şeh-i Mekke mekîne

Aña benden selâm it 'izzet eyle
Visâlüm Ka'besine da'vet eyle

10 Dutup a'lâ-i 'illiyûnuma yol
Gelüp ḥacc-ı ḥaḳîkî eylesün ol

Ġubar-ı pâyn itsün 'arşuma tâc
Geçüp kürsî-y-i itsün ya'nî mi'râc

Kaçan kim şadr oldu emr-i Yezdân
Gelüp firdevse Cibrîl irdi ol ân

Buraḳ u ḥulle vü tâc aldı fi'l-ḥâl
Resûl-ı müctebâya itdi îşâl

5b

1 Didi kim yâ Muhammed Ḥaḳ Ta'âlâ
Selâm itdi saña 'izzetle şâhâ

Seni da'vet idüp mi'râca el'ân
Buyurdi idesin eflâke seyrân

Gel imdi cânib-i Ḥaḳḳ'a gidelüm
Senüñle 'arş u kürsî seyr idelüm

Çün ışğa itdi emr-i Ḥaḳḳı Aḥmed
Didi sem'an o sultân-ı ser-âmed

5 Giyüp devletle tâc u ḥulle nâgâh
Buraḳa bindi Ḳuds'e eyledi râh

Gelüp bir demde Akşaya irişdi
Cemi'-1 enbiyâ-ile görışdi

İmâmet eyleyüp durdı namâza
'İbâdet eyledi ol bî-niyâza

Uyup ervâh cümle enbiyâ hep
Resûle eylediler iktidâ hep

Tahiyat eyleyüp ahir Hudâya
Selâm virdi sufûf-1 enbiyâya

10 Pes andan ol nebiyy-i âl-i hâşim
Civâr-1 kurb-1 Hâkka oldu 'âzim

Gelüp bûs itdi pâyın sellem-i nûr
Zeheb bezl itdi gûyâ pâyına hûr

Du'â ehl-i 'aşk-âsâ o sultân
Revân oldu bu nüh eflâke ol ân

Neşâtından girüp rakşa felekler
Hep istikbâle çıkdılar melekler

Cemâli şaldı çün âfâka pertev
Egildi pûs-1 pây-içün meh-i nev

15 Vücûdı yoğ-ıdı hûrşîdüñ âmmâ
Ki rûyın ide ol mâhuñ temâşâ

6a

1 Mübârek pâyına şehperlerin hep
Bisât itdi sürûşân-1 muqarreb

Tevakkuf itmeyüp ol şâh-1 zîşan
Gürz itdi nüh eflâkı şitâbân

Cinâmı seyr idüp kıldı temâşâ
İrişdi Sidre'ye bî-bâk u pervâ

Ƙodı pes anda Cıbrıl Emîni
Gelüp refref anuñ oldı mu'îni

5 Revâne oldı refref-ile ol şâh
İrişdi 'arşa bir dem içre nâgâh

Yüzin itdi mübârek pâyına ferş
Mu'allâ oldı pes anuñ-içün 'arş

Şalup 'arş üzre pertev mâh-ı kevneyn
'Ulüvv rütbe buldı şâh-ı kevneyn

Vücûdı hil'atin çün eyledi selb
Anı nûr-ı hüviyyet eyledi celb

Geçüp bu 'âlem-i imkânı farza
Diyar-ı lâ-mekâna irdi mağza

10 Temâşâ eyleyüp darü' l-kerîmi
Sarây-ı vaħdetüñ oldı muķîmi

İdüp taħşîl ħurb-ı Ęabe Ęavseyn
Ƙodı divân o ednaya rahlin

Bisât-ı ħurb-ı Ęaħķ'a başdı ayak
Ęuzur-ı Ęâlîķa irişdi muṭlak

Açup pes dîde-i ma-zağ edeble
Nigâh eylerdi çeşm-i mâ-kizble

Tecellî ħıldı aña Ęağ Ta'âlâ
Göründi bî-cehd-i bî-mişl ü hemtâ

15 Anı müstağrağ itdi nûr-ı vaħdet
Tecelli-(y)i cemâl-i vâhidıyyet

6b

1 Vücûdı aħmed olup anda nâbûd
Hemân zât-ı aħad olmışdı mevcûd

Aña bi-lafz u şavt ol hazret-i zât
Tekellüm eyleyüp vahy itdi âyât

Niyâz u nâz idüp ‘âşıkla ma‘şûk
Arada yoğ-ıdı ağıyar maḥlûk

Aña künc-i visâlınden hedâyâ
‘Aṭâlar eyledi bâr-ı Ta‘âlâ

5 O bezm-i ḥâşî fehm itmekde ḥayrân
Olur efhâm cümle ehl-i‘irfân

İrişdi çünki sıḥḥıyyet tāmâma
Ḥüdâ emr eyledi fahrü’l-enâma

Sa‘âdet-ile idüp yine ‘avdet
Ekâlim-i vücûda ide ric‘at

İdüp tebliğ-i peygâm Ḥudâyı
‘İbâde göstere râh-ı hüdâyı

Pes andan ol hemân evc-i lâhût
İdüp pervâz ‘azm-i melek nâsût

10 Muḥaşşal gitdügi sâ‘at o sultân
Yine geldi sa‘âdet-ile ol ân

Müşerref eyledi rû-(y)ı zemîni
Nitekim na‘li nüh çarḥ-ı berîni

Şeher ki kim gelüp hep cümle aşḥâb
Gubâr-ı pâyına yüz sürdi aḥbâb

Beşâret eyleyüp ol şâh-ı yektâ
Didi aḥvâl-i mi‘râcı ser-â-pâ

Kamu aşḥâb olup mesrûr u şadân
Ḥüdâ’ya itdiler şükr ü firâvân

15 Tahıyyâta olup her biri dem-sâz
Şalavât kıldılar aña ser-ağaz

7a

DER TESELLİYE HAZRET-İ SEYYİDÜ'L-ENÂM-EST Kİ
NAKTİZÂ-YI ŞALLU 'ALEYHİ VE SELLEMÜ VE TARDİYYE-
(Y)İ ÂL Ü AŞHÂB-I KİRÂM O Kİ MÜSTED'ÂYI İZÂ
ŞALLEYTÜM 'ALEYYE FÎ ÜMMÜHÛ

1 Nitekim tac-ı zerrîn eyle mi'râc
İde üç sipihre şems-i vehhâc

Olup pertev-nümâ kevn ü mekâna
Vire tâ kim ziyâ nûrı cihâna

Cenâb-ı Hazret-i Yezdañ bi'z-zât
Aña itsün şalât-ile tahıyyât

Muṭahhar-ı rûḥ-ı pür-feyz hemîşe
İde ol ḥalîk-ı iḥsân-pîşe

5 Nedîm-i bezmgâh-ı ḥaşş-ı vuşlât
Muḳim-i mesned eyvân-ı ḳurbet

Olup nûr-ı hüdâsı pertev-efza
Cihânı ide pür-feyz-i'aṭâya

Daḫı ol zümre-i encüm mişâli
Ki oldılar anuñ aşhâb-ı vâli

Hemîşe mazḫar-ı Rıdvân idüp Ḥaḳ
Ġarîk-ı baḫr-ı iḥsân ide muṭlaḳ

Ḥuşuşa ol mükerrem çaryârı
Ki oldılar ḫilâfet tâcdânı

10 Birisi pîşvâ-(y)ı râh-ı taḫḳîḳ
Resûlüñ yar-ı ğarı ya'ni Şıddîḳ

Gelüp dîvân-ı taşdıka muqaddem
Şadâret-ile olmışdur mükerrerem

Birisi zîver-i aşhâb u mihrâb
Hağ u nâ-ğakka Fâruk İbn-i Haṭṭâb

Şeca'at mülketinüñ şehriyârı
‘Adâlet taḥtgâhı tâcdârı

7b

1 Birisi dağı zi'n-nûreyn zîşân
Ḥayâ u ḥilm kân-ı İbn-i ‘Affân

Ḥidiv-i mefḥar-ı aşhab-ı kümmel
Debîr-i Câmî‘î ‘âyât-ı münzel

Her yir pîşe-i zârdın biri
Ki oldur ‘arşayı düzmek dilîri

Edib-i mekteb-i ‘irfân-ı Ahmed
Müsellem vâriş-i ‘ilm-i Muḥammed

5 ‘Aliyy-ül-Murtażâ kim iki gevher
Gelüp andan cihâna virdiler fer

İki şehzâde-(y)i ‘âlî nisbet kem
Olurdı anlara ğılman ḥâdim

Ḥasan-ile Ḥüseyn ol iki sulṭân
Ki oldı her biri şâh-ı şehîdân

Hem ol iki şücâ‘în-i kerîmîn
O sulṭâna ki olmuşlardı ‘amman

İki şahib mekârim mefḥâr-ı nâs
Cenâb-ı Ḥazret-i Ḥamza-ile ‘Abbas

10 Dağı hep cümleten aşhâb u ebrâr
Ki aña oldılar a‘van u enşâr

Muķîm-i cennet-i a'la olup hep
Civâr-ı Hâķda olsunlar muķarreb

Zihî ķavm-ı hümayûn baķt u iķbâl
Ki ķıldılar cihâda sa'y-ı ikmâl

Fedâ idüp yolında baş u cânın
O şâha oldı her biri mu'avin

Olup aķkâm-ı dînî cümle mer'î
Mü'eyyed oldı anlar-ile şer'î

8a

DER-İSTİD'Â-(Y)İ KİYÂM ŞER'-İ MÜBİN VE İSTİHKÂM-I
AĞKEM-İ DİN-İ METİN BE-DEVÂM-I DEVLET-İ PÂDİŞÂH
'ÂLEMİNAH U ŞEHİRİYÂR-I 'ÂLÎ MİKDÂR BER-GÜZİDE 'ÂL-İ
'OSMÂNÜ'S-SULTÂN İBZENNUŦNU'S-SULTÂNÜ'S-SULTÂN-
ÜL MUZAFFERÜ'L-GÂZİ MURAD HAN İBNÜ'S-SULTÂN
AĞMED HAN Kİ HALİFE-İ RÛY-I ZEMİN Ü MÂ SADAĞU'S-
SULTÂN ZILLULAHİ Fİ'L-'ARZİYYİN-EST HÂLİDULLAH-I
'ÖMER

1 Hüdâya şer'in ol sultân-ı dînüñ
Ki oldur mesnedi dîn-i mübînüñ

İlâ yevm-ül-ķıyam idüp mü'eyyed
'İbâduñ üzre feyz kıl mü'ebbed

Olup âsûde anuñ sâyesinde
Saña olsunlar ihlaş-ile bende

Daķı her 'abd-ı haşşuñ kim Hüdâyâ
İde 'âlemde şer'î dînî ihyâ

5 Zâhir olup aña nuşretle dâyim
Anı icrâya her dem ola 'âzim

İlâhî sen daķı luţfuñla her bâr
Aña âsâr-ı feyzüñ-ile işâr

Mu‘ammer eyleyüp ‘âlemde anı
Müyesser eyle ‘ömr-i câvidânı

Huşûşâ hazret-i sultân-ı a‘zam
Şehenşâh-ı hümâyûn baht-ı ‘âlem

Sikender şevketi rû-(y)ı cihânuñı
Gazenfer heybeti ‘Osmâniyânıñı

10 Hudâvend-i cihân-ı dîn ü devlet
Şeh-i gâzi-i Hıdiv mülk ü millet

8b

1 Yegâne Hüsrev-i ‘âlî nezâdı
Cenâb-ı Hazret-i Sultân Murâdı

Hudâya eyleyüp dâyim mu‘ammer
Aña ‘ömr-i mü‘eyyed kıl müyesser

Olup taht-ı ‘adâletde hemîşe
Müsellem pâdişâh-ı dâd-pîşe

İde şer‘-i şerîfi dâyim icrâ
Ola uyan din-i Aḥmed’e ihyâ

5 Resûl-i müctebânıñı feyz ü cûdı
Anıñ her bâr olup ırz-ı vücûdı

Muzaffer eylegil a‘dâya anı
Musahḥar kıl aña cümle cihânı

Eşirrâya çeküp tîğ-ı gazâyı
Cihânda def‘ ide şûr u şeḳâyı

Zılâl u ref‘in ü ilhâdı idüp def‘
Fesâd u fitne ‘âlemden ola ref‘

Olup ḳahr-ıla ehl-i bağı hâlûñı
Bula emn ü emân cümle cemâlûñı

- 10 Anuñ eyyâm-ı ‘adlinde berâyâ
Refâhiyyetde olsunlar ser-â-pâ

Be-hakkı hürmet evşâf-ı Aḥmed
Hemîşe anı kıl şâhı ser-âmed

İKTÂHI RİSÂLE-İ BELÂĠAT-I ENCÂM U İBTİDÂ-(Y)I
MAĶÂLE-İ FEŞÂḤAT-I İRTİSÂM-EST Kİ ŞEDBİN ÂFERÎNİŞ
KEVN Ü MEKÂN ZÎ-PERTEV-İ NÛRÂN-I RESÛL HER DÛ CİHÂN
Kİ CEVHER Ü CEVR PÛR-CÛDÂ VÛ ‘İLLET İCÂD-I ÂSMÂN U
ḤÂK Ü ÂZÂT CEMÎLÛ’Ş-ŞİFÂT U MUḤÂṬAB LEVLÂKE
LEVLÂK LEMMÂ ḤALAQTÛ’L-EFLÂK-EST

9a

- 1 Eyâ sâġar-keş-i humḥâne-(y)i ‘aşk
Ḳadeḥ peymâ-(y)ı cân mestâne-(y)i ‘aşk

Eyâ ser-mest-i şahbâ-(y)ı muḥabbet
Dil-i bî-hûş u rüsvâ-(y)ı muḥabbet

Ḥarâbât-ı muḥâbbet kâse-nûşı
O bezm-i dil-keşüñ bî-‘aql u hûşı

Çeküp raṭl-ı girân bezm-i ezelde
İderken zevḳin ‘işretgâh-ı dilde

- 5 Çü terk itdüñ bezmgâh-ı ḳadîmi
Gelüp bu meclisüñ olduñ nedîmi

Şunup sâḳî-(y)i devrân câm-ı ġaflet
Seni mest itdi şahbâ-(y)ı nedâmet

Bu zevḳ-i âbâduñ olduñ-ise mesti
Ferâmûş eyleme bezm-i elesti

Tezekkür eyle kim rûz-ı ezelde
Daḫı yoġ-iken ervâḫ âb u gülde

Cihân-ı küntü kenzüñ pâdişâhı
Daḫı ḫalk itmedin mihr-ile mâhı

10 Vücûdı vahdet içre dâyim-iken
Hüviyyet zâtı-ile kâyim-iken

Niçün kıldı binâ-yı dehri bünyâd
Ne resme eyledi bugüni îcâd

İrâdât iktizâ itdi hemânâ
Gele tâ ki vücûda cümle eşyâ

Ki ya'nî halk ide kevn ü mekânı
Dağı ba's eyleye fâhr-ı cihâmı

Vücûduñ zâtına hem ide mir'at
Tecellî ide aña ya'nî bi'z-zât

9b

1 Zuhûr itdi hemân hubb-ı İlahî
Hadîs oldı bu aḥbâruñ güvâhî

Olnca aşk-ı Rabbânî hüveydâ
Pes andan nûr-ı Aḥmed oldı peydâ

İdüp efrâz ya'nî ḥazret-i Ḥaḳ
Mübârek nûr-ı zâtından muḥaḳḳaḳ

Resûlüñ nûr-ı pâkin kıldı mümtâz
Aña itdi niçe ikrâm u i'zâz

5 Muḥabbet eyleyüp ol nûr-ı pâke
Ceybümdür didi ol tabnâke

Yaratdı pes o nûr-ı müctebâdan
Anuñ rûḥ-ı şerîfin ḥûb u aḥsen

Cihânda olduğı hey'etde anı
Muşavver kıldı virüp ḥüsn ü anı

Nigâh idüp aña rahmetle ma'bûd
Ḥayâdan derledi ol rûḥ-ı mes'ûd

- ‘Araḡnâk olıcaḡ ol rûḡ-ı ekrem
Anuñ her ḡaṡresinden Rabb-ı a‘zam
- 10 Yaradı her rûḡ-ı pâkin pür-Nebî’ nûñ
Daḡı her bir Resûl kâm-ı buyınuñ
- Nazar idüp yine ol Rabb-ı fettâḡ
Tevellüd itdi andan cümle ervâḡ
- Pes ol ḡallâḡ-ı bî-hemtâ-yı ‘âlem
O rûḡuñ nûr-ı pâkinden hemândem
- Yaradı yine bir cevher muşaffâ
Niḡâḡ itdi aña heybetle ḡattâ
- İki şaḡ oldu heybetden o cevher
Yine bir cüz‘ine daḡı mükerrer
- 15 Niḡâḡ itdi o feyyaḡ-ı cihân-bân
Ki on pâre olup ol cüz‘i zıḡân
- 10a
1 Yaradı yine ol eczâdan Allâḡ
Sürûşân-ile ḡavrâ şems-ile mâḡ
- Kevâkib hem daḡı kürsî-(y)i ekrem
Daḡı levḡ ü ḡalem hem ‘arş-ı a‘zam
- Yaradı hem behişt-i câvidânı
Ki anda seyr ide ‘uşşâḡı anı
- Daḡı bir cüzviyine O Mevlâ
Nazar itdi mehâbet-ile ḡatta
- 5 Eriyüp ḡavfdan ol cüz‘i ekrem
Muḡaşşal oldu bir derya-(y)ı a‘zam
- Esüp tâ ki nesîm-i luḡf-ı ḡazret
Temevvüc eyledi bir niḡe müddet

Ḥurûş itdi çün ol deryâ-(y)ı yektâ
Buḥar u keffî anuñ oldı peydâ

Kefinden eyledi pes zemini var
Buḥârından semâvât oldı devvâr

Gelüp ḥilḳat zemin ü âsümâna
Ḳuruldı işbu ‘âli kârḥâne

10 Resûlüñ nûr-ı pâkinden ser-â-pâ
Bulup neşv ü nemâ pinhân u peydâ

Vücûda geldi maḥlûḳât cümle
Hüveydâ oldı mevcûdât cümle

DER-BEYÂN-I ḤİLḲATİ ḤAZRET-İ ÂDEM Kİ EZ-CÜMLE
ENVÂ‘-I MAḤLUKÂT-I KEREM EST U TEVÂLÜD-İ ENBİYÂ EZ
VUŞLATU‘LLÂH ‘ALEYHİ VE ‘ALA SA‘İRÜ‘L-AŞFİYÂ

Ḥuşûşâ ol bedi-‘i ḳudret-i Ḥaḳ
Ṭılsım-ı bâb-ı genc-i ḥikmet-i Ḥaḳ

Vücûd-ı pâk âdem kim ser-â-pâ
Aña ta‘lîm olundı ‘ilm ü esmâ

10b

1 Yed-i ḳudretle taḥmîr oldı tıynı
Ḥudânuñ oldı maḥlûḳ-ı güzîni

Cebîninde gelüp nûr-ı Muḥammed
Ḳarar itdi anı ḳıldı ser-âmed

Çün oldı nûr-ı Aḥmed anda meşhûd
Sürûşâne vücûdı oldı mescûd

Aña bi‘z-zat idüp Ḥaḳ nefî-ı rûḥı
Behişte girdi nûş itdi şabûḥı

5 Nedîm itdi aña Ḥavvâ‘yı Mevlâ
Cinânı eylediler ya‘nî me‘vâ

Çün itdi iktizâ esrâr-ı hikmet
Nümâyân olmağa âşâr-ı hikmet

Şafiyûllah-iken ol zât-ı zîşân
Aña hüddâm-iken cümle sürûşân

Haşâen bir günâh itmekle nâgâh
Zemîne anı inzâl itdi Allâh

İnüp rû-(y)ı zemîni eyledi câ
Anuñ nesliyle zîver buldı dünyâ

10 Gelüp neslinden anuñ enbiyâ hep
Cenâb-ı Haqqâ oldılar muqarreb

Cihâna geldi Şit u Nûh u Mûsâ
Halil u Yunus u Yahyâ vü 'İsâ

Şu'ayb u hem dahı Eyyûb u Dâvûd
Nübüvvetle olup her biri mes'ûd

İdüp 'âlemde teblîg-i risâlet
'İbâdı eylediler Haqqâ da'vet

Vefî ol müctebânuñ nûrı dâim
Teselsülle olurdı aña ârim

DER-BEYÂN-I VELÂDET 'AN SULTÂN-ÜL-ENBİYA VÜ
BURHAN-ÜL AŞFİYA Kİ MU'ALLİ TA'LİMĤÂNE-(Y)İ FÂ'İLM Ü
İNNEHU LÂ-İLÂHU'LULLAH VE MA ŞİDĤ-I MUĤAMMED
RESÛLULLÂH EST

11a

1 İrişdi çünki İsmâ'ile ol nûr
Sa'âdet-ile anı kıldı mebrûr

Beni'adnâna ol nûr-ı mükerrerem
Dahı 'Abdü'l-menâf u Hâşime hem

Gelüp cedd-i nebiyy-i lâ-kîzbde
Görindi ya'nî 'Abdül-Muṭṭalibde

Bu kez ol şâh nûrlı ma-‘ Allâh
İrişdi geldi ‘Abdullâha nâgâh

5 Cebîninde olup anuñ dirahşân
Olurdu mihr-i ‘âlem gibi tâbân

İdüp pes intikâl ol nûr-ı zâhir
Âmine çehresinde oldu zâhir

Olup rahşân ol nûr-ı sa‘âdet
Nümâyân oldu anda niçe müddet

İrişdi çünki sâ‘at kim cihânâ
Tulu‘ide o hûrşîd-i yegâne

Olup Hâk‘dan döküne luğf u ihsân
Vücûda geldi devletle o sulţân

10 Vücûdı rahmet oldu ‘âlemîne
Kudûmı devlet oldu ehl-i dîne

Tulû‘ itdükde ol şems-i hidâyet
Zalam küfri mahv itdi tamâmet

Cebîninde olan nûr-ı risâlet
Cihâna oldu hûrşîd-i hidâyet

Münevver oldu maşriğ-ile mağrib
Huşûşâ hıttâ-i Bağha vü Yesrib

İrişdi erbâ‘îne çünki ol şâh
‘Aţâ kıldı nübüvvet aña Allâh

11b

1 Cülûs idüp nübüvvet tahtı üzre
Şehensâh oldu mülk-i berr ü bahre

Olup darü’n-nübüvvet aña Mekke
Muhammed nâmına çarb oldu sikke

urıldı unki dvn -ı nübüvvet
Urıldı nevbet-i ks u Őer at

ıram itdi liv-ı dn-i İslm
İrişdi külle-i eflke alm

5 ekp tgin o Őh heft-i kişver
Cihm eyledi cümle musaar

Nifk ehli Hicz u MıŐr u Őm'ı
oyup ca itdi mülk-i inhizmı

udminden ann çekdi taablar
Niçe B Cehl  niçe B Lehebler

Olup mesd amm ehl-i İmn
HemİŞe oldılar hoş al u Ődn

Refhiyyetde olup devletinde
Sadet buldılar hep idmetinde

10 Demdem seyr idüp vech-i cemlin
TemŐa idicek sn-i cellin

Olup her biri bi cn-ıla Őık
Olurlar-ıdi Őı-ile Vmik

Ann med eyleyüp sn  Őerfin
İderler-ıdi hep vaşf-ı lafin

uŐŐ zret-i assan-ı zŐn
Ann medinde olmuş-ıdi assan

aŐid eyleyüp natında inŐd
İderdi zümre-i Őbı dilŐd

15 Ru-ı glzrına karşu ser-gz
İdüp n andelb name-perdz

12a

1 Oğurdı ya'nı eş'âr-ı kirâmın
Anuñ medh eyleyüp o şaf 'atâmın

Çün ol şâhenşeh ışğa eyler-idi
Aña ahsentü ahsent der-idi

Dağı niçe niçe erbâb-ı 'irfân
Anuñ na'tında olmışlardı Hâssân

DER-BEYÂN ÂN İNÂYET PERVERDİGÂR Kİ ÂN RESÛL
KÂMKÂR-I BÂYİN 'ABD-İ DİL-FİGÂRDUR HÛB-I 'ARZ-I
DÎDÂR-I GİRDE EST VE BÂN-I SEBEB TAB'-I ÂŞÛFTE HAL
MENAYİZ-İ RİSÂLE-İ BEDİ'ÛL MAĞÂLE REDDÛR EVŞÂF-I
HİLYE-CEMÂL BÎ-MİŞÂLEŞ BE-SELEK-İ NAZM-I ÂVURDE

Bu âşüfte dağı zâr u dilfigâr
Nevâzî-(y)i sühândan u senâkâr

5 Cihânda gerçi ol şâhuñ cemâlin
Görüp seyr itmedüm budur kemâlin

Be-ğamdu'llah velî oldı müyesser
Ki ol sulţân-ı 'âlîşân maşşer

Bu 'abd-ı nâ-tüvâna bir şâyân-geh
Cemâlin 'arz idüp rü'yâda nâgeh

Münevver tal'atin itdüm temâşâ
Dil-i nâçarum oldı zâr u şeydâ

Çün oldı seyr-i dîdârı müyesser
Vücûdum oldı nûriyla münevver

10 Dil-i ülfetüme düşdi bu sevdâ
Ki taħrîr eyleyem vaşfin ser-â-pâ

Niçe gördümse rü'yâda o şâhı
Yazam evşâfını anuñ kemâhı

12b

1 Mübârek hilyesin manzûm u mezzûn
Rivâyet eyleyem hûb u hümâyûn

Huḫûr itdükde ḳalbe işbu mâ'nâ
Didi hâtif baña ey rind ü şeydâ

Zihî âşâr-ı 'izz-ı sermedî kim
Olupdur ṭab'-ı pâküñ aña 'ârim

Anuñ vaşfin idüp icrâ maḳâle
İdersin çünki bir zîbâ risâle

5 Münâsibdür ki aşḫâb-ı 'izâmı
Didükleri rivâyât u kirâmı

İdüp îrâd nazmuñda ser-â-pâ
Sened eyle maḳâlâtuñda zîrâ

O nazm-ı pâkuñı ey merd-i üstâd
İderseñ işbu üslûb üzre inşâd

Olur 'âlemde ol âşâr-ı zîbâ
Hemîşe hırz-ı cân pîr ü bernâ

Muḫaşşıl ol kitâb yümn-i encâm
Olur maḳbûl cümle ḫaş-ıla 'âm

10 Ḳaçan kim itdi gûş hûş-ı dâñâ
Anuñ işbu kelâm-ı pâkin ışgâ

Münâsib gördi bu re'y-i şerîfin
Ḳabûl itdi anuñ pend-i laṭîfin

İdüp cem'-i kütüb bir niçe eyyâm
Tetebbu' eyledüm her şubḫ-ile şâm

Rivâyât-i şıḫâhi itdüm iḫrâc
İdem her ser sūḫanda birisin tâc

Tevekkül eyleyüp luḡf-ı Ḥudâ'ya
Şürû' itdüm o nazm-ı dilgüşâyâ

15 Egerçi ol şehi tavşîf itmek
Cemâlin ya'nî kim ta'rîf itmek

13a

1 Ne resme olsa evşâfında gûyâ
Degüldür kimseye maḡdûr zîrâ

İmâm-ı Beyhakî'den böyle aḡbâr
Olinmış bu ḡadiş ḡûb-ı âşâr

REVİYYÜ'L BEYHAKÎ 'AZZE BÎ-HARİRET RİZANNE
KÂLE KAN RESÛLULLÂH ŞALLALLAHU 'ALEYHİ
VESSELLEM AḡSENÜ'N-NAS ŞİFATEN VE ECMELÜHÂ

Cenâb-ı Bû Hüreyreden rivâyet
İderler kim dimiş ol kân-ı re'fet

Şîfat-ile Resûle her dü-'âlem
Cemi'-ı nâsuñ-idi aḡseni hem

5 Cemîlü'l-vech-idi hep cümlesinden
Kamu a'zası-idi ḡûb u aḡsen

Pes ol sulḡân-ı 'âlîşân-ı ekrem
Olinca böyle maḡbûb-ı müsellem

Aña meddâḡ-iken bi'z-zât Yezdân
Ne mümkün aña vaşşâf ola insân

Velî ben nâ-tüvân zâr u şeydâ
'Azîmet itdüm anı vaşfa ammâ

Temennâm ol durur kim 'avn-ı Bârî
Olup âşâr-ı luḡfâ eyle yârî

10 İde na't-ı nebiyy-i müctebâda
Dile genc-i füyûzın der-güşâde

‘Înâyet eyleyüp ol Rabb-ı bî-çün
Tamâm olduḡda bu nazm-ı hümâyûn

Riyâz-ül-ḡilye aña eyleyem nâm
Ki anı seyr idüp ‘uṣṣâḡ-ı nâ-kâm

Cemâli vaṣfi ol ṣâh-ı cihânuñ
Hediyye ola ‘uṣṣâḡına anuñ

13b

1 Mübârek ḡilyesin idüp temâṣâ
Olalar anı görmiş gibi farza

Hem aña eyleyüp cân-ıla raḡbet
Hemîṣe olalar ehl-i sa‘âdet

DER FEZA’İL-İ ḡİLYE-İ ḤAZRET-İ SEYYİDÜ’L-ENÂM
‘ALEYHİSSELÂM

Rivâyet eyleyüp ba‘zı meṣâyih
Buyurmuşlar olup bu ḡanda râsiḡ

Ki her kim ḡilye-i faḡr-ı cihâna
Niḡâh itseydi bir kez âṣḡâne

5 Tahayyül itse evṣâf-ı celilin
Ola görmiş gibi vech-i cemîlin

Daḡı her kim anuñ vaṣfin kemâhı
Yazup aña naḡar itseydi ḡâhı

Ṣalat idüp Resûl ins ü câna
Olur nâ‘il ṣevâb dü-cihâna

Ḥüdâ ḡıfz eyleyüp dâ‘im ḡaḡâdan
Maṣûn eyler vücûdın her belâdan

Anı mevt-i müfâcâtdan ḡuṣûṣâ
Hemîṣe eyleye maḡfûz-ı Mevlâ

10 Dahı âhîr nefesde aña î mân
Refik ide kemâl-i luţfi Yezdân

Yahûd ehl-i sefer bir merd-i âgâh
Anı ger hırz-ı cân eylerse nâgâh

Çazâyadan anı baır-ile berde
Hudâ me'mûn eyler ol seferde

Eger bir hâne içre hilye mevcûd
Bulınsa iy celflü'l-kadr ü mes'ûd

Hâfız olup aña Mevlâ-(y)ı bî-çûn
Olur âfâtdan ol hâne-i me'mûn

14a

1 Çarîb olmaya her gün aña şeytân
Dahı tâün u şerr meger 'udvân

Ebed ol hâneye fakr irmeye hem
Ola sükkânı hep şadân u hürrem

Muhaşşal her kim itse aña rağbet
İde Mevlâ anı ehl-i sa'âdet

Hazer eyle velî ey ehl-i inşâf
Görüp bu mebhâşı zann eyleme laf

5 Olur zîrâ ki dâim ehl-i inkâr
İki 'âlemde meftûn u dil-figâr

Şadağdur 'âkıla her demde mu'tâd
Olur şıdğ ehl-i ser-firâz u dilşâd

Huşûşâ ol Resûl-ı Rabb-ı Ekrem
Ki oldur 'illet-i icâd-ı 'âlem

Vücûdı rağmet-iken dü-cihâna
Kudûmı devlet-iken ins ü câna

‘Aceb mi hilyesinde bu fazâ‘il
Olursa anuñ iy fahr-ı efâzıl

10 Hemân layık odur kim ehl-i ‘irfân
İde evşâfına şıdķ-ıla îkân

Nigâh idüp hemîşe hilyesine
Ta‘aşşuķ eyleye ol şâh-ı dîne

Muhibb olup Resûl-ı zü‘l-celâle
İre anuñla imânı kemâle

Bize yâ Râb idüp eltâf u ihsân
Hemîşe eyle ol şâha muhibbân

Bizi dünyâda vü ‘uķbâda yâ Râb
Resûle eylegil dildâre yâ Râb

15 Cemâle nûrı idüp dilde işrâķ
Olam cân u göñülden aña müştâķ

14b

1 Dil-i şûrîde olup aña şeydâ
Ziyânım ola evşâfında gûyâ

Be-ħakķ sûre-i Tâhâ vü Aħķâf
İlâhî kıl beni ol şâha vaşşâf

Tevekkül eyleyüp saña Ĥudâyâ
Şürû‘ itdüm anı tavşîfe ĥâlâ

RUYÜ‘L-BUHÂRÎ VE‘L-TİRMİZİ VE‘L-MÜSELLEM
ANÎ‘N-NÂS BİN MÂLİK İNNEHÜ KÂLE KÂNE‘N-NEBİYYİ
‘ALEYHİSSELÂM RABE‘AT LEYS Bİ‘T-‘TAVÎL VELÂ Bİ‘L-
KAŞÎR Ü ‘AN EBÎ HUREYRE RABÎ‘AT İLE‘T-‘TÛL

Buhârî-ile Tirmizi vü Müslim
Bu tafşîlâta râvîler durur kim

5 Enes idüp beyân hilye-i pâk
Dimiş kim kâmet-i sultân-ı levlâk

Murabbâ'-idi vü maḥbû' vü mevzûn
 Kıyâmı ḥûb u refîârı hümâyûn

Degül-idi ṭavîl-ül-kâme ol şâh
 Ne ḥod ğâyet kaşîrû'l-ḳadd ü gûṭâh

Kemâl-i i'tidâl üzre imişler
 Ruvâtuñ cümlesi böyle dimişler

'Aceb mi orta boylu olsa ol şâh
 Umûruñ evsâṭıdur ḥayrı her ğâh

10 Velîkin Bû Hüreyreden rivâyet
 Olinmiş kim o merd-i zî-sa'âdet

İdüp ḳadd-i Resûle diḳḳat-i tâm
 Dimiş kim ol ḥabîb-i Rabb-ı 'allâm

15a

1 Murabba' ḳamet-idi gerçi âmmâ
 Birez mâyildi ṭûlâ ḳaddi nev'â

Daḥı râvîlerüñ ba'zısı didi
 Mübârek ḳaddi fevḳü'r-rub'a-idi

Ki orta boylulardan ya'nî her ğâh
 Daḥı bâlâ-ter-idi ol şehenşâh

Rivâyetdür ki ol sultân-ı dînüñ
 Ḥidîv-i ser-firâz u mürselînüñ

5 Mu'allâ ḳâmetinüñ mu'cizâtı
 Bu imiş kim o Maḥmûd-üs-şifâtı

Görenler bir ṭavîl âdemle nâğâh
 Şanurdu ol ṭavîli daḥı gûṭâh

Olupdur müttefik bu ḳavl maḳbûl
 Ki ya'nî evṣatü'l-ḳâme iken ol

Kimüfile eylese devletle seyrân
Dağı bâlâ görünürdi o sultân

Anuñ-çün anı vaşf iden sühân-ver
Yazup elhaq niçe mevzûn sözler

10 Dimiş kim görmedi her merd-i dilşâd
Sehî-ğaddi gibi bir serv-i âzâd

Cihân bağında serv-i ğadd-i hûbı
Ağıtdı pâyına cû-yı ğulûbı

Şalınsa nâz-ile ol ğadd-i ‘ar’ar
Varurdi ğayrete şâh-ı şanevber

İdenler müntehâ ğaddin temâşâ
Nihâl-i Sidreye bağısun mı ğâşâ

Görüp ol ğâmet-i mevzûnı ğattâ
Ħayâdan serfürû‘ itmişdi Tûbâ

15 Ħırâm itse o ğadd-i hûb-ı refât
Ħıyâmet ğopdı zann eylerdi küffâr

15b

1 Velî seyr eyleyüp her ehl-i îmân
Mu‘allâ ğaddine olurdi ğayrân

Du‘â idüp dir-idi “ğâle ‘ömre”
“İlâ yevm-ül-ğıyam cell-i ğadre”

RUYÛ’L-TİRMİZİ Fİ’Ş-ŞEMÂYİL ANİ’L ĦASEN RAĦNE
İNNEHÛ ĶÂLE ĶÂL HİNDİ-BÂZ EBÎ HÂLE KÂN-I
RESÛLULLÂH FEHMEN MÛFEHHEMEN

Yine Tirmizi-(y)i ferhûnde âşâr
Şemâyil’de idüp bu resme âhbâr

Rivâyet eyler ol vech-i ğasenden
Resûlûñ bağı ya‘nî kim ğasenden

5 Aña İbn-i Ebi Hâle rivâyet
İdüp evşâf-ı ceddinden hikâyet

Dimiş ey nûr-ı ‘ayneyn peyâm-ber
Mücessem-idi ol rûh-ı muşavver

Cesîm-idi teni Fağr-ı cihânuñ
Mu‘azzam-idi cism-i pâki anuñ

Ki ya‘nî hey‘eti merdâne-y-idi
Kamu a‘zası hep şâhâne-y-idi

Nañf-ül-cism olup ey merd-i âgâh
Degül imiş hafif-ül-cüsse ol şâh

10 Temâşâ iden ol zât-ı şerîfi
Mehîb-idi dimiş cism-i lâtfi

Nazar idüp aña bay-ile yoğsul
‘Azîmü’ş-şândur dirler-idi ol

Nigâh iden gişi ol şâh-ı dîne
Gelürdi kalbine lâ-büdd sekîne

Bedîhî anı her kim seyr iderdi
Vücûdına anuñ heybet düşerdi

16a

1 Aña eyler-idi tevkîr ü tekrîm
İderdi cân-ı dilden ya‘nî ta‘zîm

‘Aceb midür mehîb olsa şühûdı
Nazargâh-ı Hudâ-idi vücûdı

Celîlü’l-ğadr-idi zîşân-idi ol
Nebîler hayline sultân-idi ol

Anuñla fağr iderdi rûh-ı âdem
Vücûd-ı pâki-y-ıdî cân-ı ‘âlem

5 Cihânuñ cânı-y-ıdı gerçi ammâ
Nümâyân rûh-ıdı ol cism-i zîbâ

Dü-‘âlem cisminüñ cânı-ıdı ol
Degül cân belki cânâne-ıdı ol

Anuñ-çün halk olup dünyâ vü ‘uqbâ
Anuñ-çün var olupdur cümle eşyâ

Basît olup anuñ pâyı-y-ıçun hâk
Anuñ şevki-ile rakş itdi eflâk

Temâşâ-(y)ı vücûdı-y-ıçun anuñ
Olup sır kisesi nüh âsümânuñ

10 Arardı mihr anı çarh üzre her ân
Ki andan ahz ide bir nûr-ı zîşân

Anuñla eyleyüp kesb ü kemâli
Ferâmûş eyleye derd-i zevâli

Ṭulû‘ itdükde ol hûrşid-i âfâk
Şu‘a-i cism-i pâki itdi işrâk

Olup nûrı vücûdı gün ü aya
Düşürmezdi anuñ-çün yire sâye

Görüp nûrını mihr-i handan oldı
Anı gökde ararken yirde buldı

15 Velî berâber olup mâbeyne hâ‘il
Çomazdı mihr ola maqşûda nâ‘il

16b

1 Ki zîrâ mihr-i ‘âlem-tâb-ı rûşen
İdeydi iktibâsı nûrândan

Olurdu dâ‘imâ râhşân-ı tâbân
Şeb u rûz olur-ıdı ya‘nî yeksân

Anuñ cismi-y-ıdı ol şems-i levlâk
Ki aña zerre-y-ıdı mihr-i eflâk

Güneş olmuş-iken nûrna zerre
Şebîh olsun mı re'si kuruş-ı mihre

RÛYÛ'L BEYHAQÎ ÂN 'ALİ BİN EBİ TA'LİB RİDVAN
KÂLE KÂN-I RESÛLALLÂH SALLALLÂHU TA'ÂLÂ 'ALEYHİ
VESSELLEM 'AZİMÛ'L-HAMET

5 İmam-ı Beyhaqî bu resme aḥbar
İder kim şehriyâr ḥayl-i ebrâr

Her bir bişe-zâr 'ilm ü 'irfân
'Aliyy-ül-Murtaza ol şâh-ı zîşân

Dimiş vaşf eyleyüp sultân-ı dîni
Şehensâh-ı gürûh-ı mürselîni

Büyük-idi birez re's-i müdevver
Büyücek görünür-idi dimişler

10 Velî zann itme bundan ey süḥandân
Ola ḡâyet-ile er'es o sultân

Sır-ı pâkî olup ma-fevka'l-'âde
Büyüklükde ola ḥaddden ziyâde

Nihâyet ol şeh-i şâhib-i mekârim
Degül-imiş şaḡîr'-ül-re's tâ kim

Anuñ meddâḥı iken Rabb-ı bîçûn
'Ayıblu ola ol re's-i hümâyûn

17a

1 Kemâliyle olup mevzûn u maḥbûb
Beḡâyet ḥûb-idi ol re's-i mergûb

Ḥuşûşâ bu ḥadişi ehl-i 'irfân
Dimişlerdür idüp tevcîh ü beyân

'Azîm olmak mübârek re'si anuñ
Delîl-idi kemâline Kuruş'ânuñ

Anı elâf sübhânı ser-efrâz
İdüp hep cümleden kılmışdı mümtâz

5 Gürûh-ı enbiyâya iy sühânver
O sulţân-ı ser-âmed-idi server

Nebîler haylinüñ serdârı-idi
Şafiler ceşinüñ sâlârı-idi

Risâlet mülkine server-idi ol
Cemi'-ı halkdan mihter-idi ol

Mu'azzam olmağa olmasa layık
Kasem yâd itmez-idi aña hâlîk

Mübârek re'sine ammâ serâser
Muţarrâ saçları virmişdi zîver

VE RÛYÛ'L-MÛSLİM VE'L BUĞARÎ 'ÂN ENES BİN
MÂLİK İNNEHÛ KALEFİ VAŞF-I Şİ'R-İ RESÛLULLÂH LEYSE
Bİ'L-CU'DÛ'L-KAṬAṬ VELÂ Bİ'L-YA ŞİṬ

10 İmâm Müslim ü dağı Buğârı
Bu aḫbâr laṭif ü müsteşârı

Enesden eylemişlerdür rivâyet
Ki ol merd-i Ėudâ idüp ḫikâyet

Buyurmuş ḫazret-i faḫr-ı cihânüñ
Nebîler rehberi ol muḫtedânuñ

Miyâne-idi şacı ey merd-i fâyiḫ
Ne ġâyet pek ṭavîl ü ne kıvırcıḫ

17b

1 Mülâyim-idi ol şî'r-i mübârek
Ėuşûnet yoġ-ıdı tavende bî-şekk

Müselsel-idi hem ol zülf-i meftûl
Suṭûr-ı sûre-i ve'l-leyl-idi ol

Uzansa rûhları üzre o gîsû
Çekerdi seyr iden âvâze-i hû

Yaraşurdu 'izârında o kakül
Nitekim ravza-i huld içre sünbül

5 Perîşân olsa ol zülf-i safâ-bahş
Olurdu dillerüñ hâli müşevveş

Gehi ol deste deste turre-i hûb
Harim-i hüsne olurdu câzûb

Gehi pür-pîç olup ol zülf-i şeb-fâm
Olurdu şayd-ı rûh-ı a'zama dâm

Ham olduğda yahûd ol zülf-i pür-tâb
Olurdu cezb ehl-i 'aşka kullâb

VE RÛYÜ'L TİRMİZİ Fİ'Ş-ŞEMÂYİL 'ÂN 'ÂÎŞE-RİDVÂN
NELHA KÂLET KÂN Şİ'RE ZÛN Bİ'L-ĦAMT U FEVKU'L-
VEFRET

İdüp taşhîh Tirmizi zîşân
Şemâyilde muşarrahdur bu tibyân

10 Buyurmuş 'Âyişe ol müctebânuñ
Şeh-i Baḥa vü Yesrib Muştafânuñ

Mübârek saçı evşat-idi yekser
Ne ğâyet-ile tavîl-idi ne aḳser

Degül-idi daḥı hem az u seyrek
İnerdi şahme-i üzünne dek

Uzunluḳda o şî'r-i hûb u zîbâ
Ḳulaḳına inerdi hoş muḫarrâ

18a

1 Binâgûş üzre ol zülf-i siyâhı
Alurdu araya şan hâle mâhı

Dağı ba'zı rivâyetde dimişler
O nazik şi'r-i hoş-bû-(y)ı mu'anber

İnüp setr eyler-idi şan kibini
Düşerdi zülfi dûşı üzre ya'nî

Dağlasa ol mübârek şi'r-i hoş-bû
Durur-idi perîşân hûb u dil-cû

5 Anı cem' itmez-idi bir yire ol
Kâalur-idi perîşân şöyle mesd ol

Yahûd cem' olmuş olsa hûb-ı zîşân
Açup itmez-idi anı perîşân

Celâleddin idüp ammâ rivâyet
Yine aşhâbdan itmiş hikâyet

Dimiş zülfin gehi ol şâh-ı 'âlem
İderdi dört bölük ne pîş ü ne kim

İki cânibden iki turralar hoş
'İzârından inerlerdi berdûş

10 Olurdi ol ikişer turre-i pâk
Dil ü cân şaydını o nice fitrâk

Muhaşşal ol siyeh şi'r-i mu'anber
Virürdi reng-i rû-(y)ı pâkîne fer

VE RÛ-YI MÜSLİM 'AN ENES BİN MÂLİK İNNEHÛ
KÂNE'N-NEBİYYÎ EZHERÛ'L-LEVN LEYS BÎ'L-EBİZ-ÛL-
EMHAQ VELA BÎ'L-'ÂDEM

Yine revây olup Müslim Enesden
Rivâyet eylemiş ber-vech-i ahsen

Resûli vaşf idüp ol merd-i âgâh
Dimiş kim ezher-ül-levn-idi ol şâh

18b

1

Beyâz hâliş-idi reng-i rûyı
Muşaffâ-idi rû-(y)ı verd-i bûyı

Yüzi ağ-idi ğâyet gerçi elhâk
Degül-idi beyazı lîk emhâk

Anuñ ağında ya‘nî şöyle şafvet
Ola kim qalmaya levninde humret

Degüldi hem dahı ol vechi enver
Şedîdü'l âdeme gendüm gûn u esmer

5

Beyaz humrete ma‘ildi nev‘â
Ruḥ-ı pâk-idi berg-i verd-i ra‘nâ

Olup ya‘nî ruḥ-ı rengîni gül-fâm
‘İzârı kırmızıdı şubḥ-ile şâm

İderdi Hâkdan istiḥyâ anuñ-çün
Hemîşe reng-i rûyı-idi gülgûn

Ḥuşûşâ ol mübârek rû-(y)ı enver
Ḥayâdan da‘ima derlerdi derler

‘Araḳ-nâk olıcaḳ ol rû-(y)ı gül-renk
Gül-i pür-jale olur-idi dil-tenk

10

Ki zîrâ dâne-(y)i dürr gibi derler
‘İzârında dururdi ḥûb u hoş-ter

Mübârek vechi-idi baḥr-ı envâr
Deri olsa ‘aceb mi dürr-i şehvâr

‘İzâr-ı pâki üzre nûr-ı berrâḳ
İderdi mihr-i ‘âlem gibi işrâḳ

Temâşâ iden ol nûr-ı şerîfi
Dimiş gülreng-idi rû-(y)ı laṭîfi

Yâhûd mest eyleyüp câm-ı muhabbet
Getürmişdi anuñ levnine humret

15 Olnca rû-(y)ı rengini dirahşân
Hicâb eylerdi mihr ü mâh-ı tâbân

19a

1 Görüp nûr-ı habîbü'llahı ra'ânâ
Nice meyl itmesün Cibrîl ü havrâ

Yüzünden berkın def' itse nâgâh
O sulţân-ı serîr li me'allah

Cemâl-ile idüp aşhâbı mesrûr
Zuhûr eylerdi sirâyet-i nûr

VE RÛ-YI MÜSLİM İZÂN 'AN CÂBİRÂNE KÂLEFİ
VAŞFIN-NEBİYYÎ KÂN-I VEÇHE MİSL-ÜŞ-ŞEMS VE'L-KAMER
VÜ KÂN-I MÜSTEDİRAN

Yine Müslim rivâyet eylemişdür
Cenab-ı Hâzret-i Cabir dimişdür

5 Şehenşâh-ı gürûh-ı enbiyânuñ
Habîb-i haqq Resûl-ı müctebânuñ

Müdevver-idi ol vech-i münîrf
Meh-i bedr-ile mihr-idi nazîri

Meh ü mihr olmaz anuñ şehi elhaqq
Müdevverlikdedür temşîl ancak

Münir olup cemâl-i tâbnâki
Deger mi-y-idi ya'nî vech-i pâki

Degül-idi tavîl-ül-vech ammâ
Dimişler tûla ma'il-idi nev'â

10 Ki zîrâ anı vaşf iden sühân-ver
Reşîku'l-kad esîlü'l-had dimişler

Bedîhî baksañ ol veche mübârek
Görinür-idi bir miqdar yüksek

Veli tedvîrden haric degüldi
Sa'âdetli yüzi gûyâ ki güldi

Beşâset var-idi her dem nûrında
Leţâfet var-idi dâyim özinde

19b

1 'Ubusu'l-vech anı görmezdi aşhâb
Hemîşe inbisat üzre-idi pür-tâb

Melifhü'l-vech-idi ol şâh-ı zîşân
Yüzine 'âşik-idi hep sürûşân

Göreydi tâ ol şehi öyle maħbûb
Demâdem Yusufın añmazdı Ya'kûb

Cemâl-i nûrını gördükde neyyir
Hicâb eylerdi vü ditrerdi dir dir

5 İdermiş ğibta ol bedr-i kemâle
Anuñ-çün mihr irer her gün zevâle

Yüzinde nûr-ı pâk olduğda tâbân
Şeb-i deycûr olurdu rûz-ı rahşân

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ 'ANİ'L-HİND EBÎ HÂLE İNNEHÛ
KÂLE KÂN YEKALÛ VECHEHU TELÂLU'L KÂMERE-
LEYLETE'L-YEDURRÛ 'AN EBÎ HUREYRE KANÛ'L-ŞEMS
TECRİ Fİ VECHEHU

Dimişdür yine Tirmizi-(y)i dâna
Şemâyl'de idüp taşîr ü imlâ

Buyurmuş hind-i hayrû'l-enbiyânuñ
Resûl her dü-'âlem Muştafânuñ

Mübârek vech-i pâkinde dirâhşân
Olur-idi risâlet nûrı her ân

10 Olinca leyletü'l-bedr ey sühan-ver
Kamer olduğı gibi bedr ü pür-fer

Olurdu öyle ol rû-(y)ı raḥşân
Hemîşe neyyîrû'l-mağ u tâbân

Ḥuşûşâ Bû Hüreyreden rivâyet
Olinmış kim o şâhib cûd u re'fet

Dimiş bir nûr-idi ol vech-i lâmi'
Yüzinde şems-idi gûyâ ki fâli'

20a

1 Şu resme neyyir-idi vech-i pâki
Olurdu cümle 'âlem tâbnâki

Dağı rûz-ı ezelde ol şehenşâh
Cemâlin 'arz idüp ervâḥa nâgâh

Ruḥından iktibâs itmişdi gûyâ
Yed-i beyzâ-ile bir nûr-ı Musâ

Gelüp bu 'âlem-i kevn ü mekâna
Anı 'arz eyledi ḥalk-ı cihânâ

5 Çün itmişdi anuñ ol Rabb-ı fettâḥ
Mübârek rûyını âyât-ı mişbâḥ

Münevver-idi vech-i pâki bi'z-zât
Cebîni va'z-zıḥı ruḥsârı meşkût

Cebîn-ile ruḥın kim seyr iderdi
Tulu' itmiş kamer şems üzre derdi

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ İZAN 'AN EBİ HALET İNNEHÛ
KÂLE KÂN-I RESÛLULLÂH SALLALLÂHU 'ALEYHİ
VESSELLEM VE SA'ÛL-CEBÎN Ü Fİ RIVÂYETE RECİBÛ'L-
CİHET

Şemâ'il'de yine bu resme aḥbâr
İder Tirmizi-(y)i ferḥûnde eṭvâr

Cenâb-ı hind idüp evşâfin anuñ
Dimiş kim cebhesi fahr-ı cihânuñ

10 Güşâdeydi begâyet hûb-ı vâsi'
Kamer-âsâ olurdı nûrî lâmi'

Acık-idi cebîn-i tâbnâki
Olurdı şubh-ı şadık sîne-çâki

Dağı neyyîr-idi ol cebhe-(y)i hûb
Mişâl-i kuruş-ı mihr-i şubh-ı mergûb

Nigâh itmek-içün Hâk aña bi'z-zât
O hâliş cebhe-(y)i şâf-idi mir'ât

20b

1 Cebînin açsa ol kadar mu'allâ
Münevver olur-idi 'arş-ı â'lâ

Mübârek cebhesin 'arz itse bir ân
Kalurdı kudsiyân hep cümle hayrân

Cebîn-ile rûhın seyr eyleyen hûr
Oğurdı âyet nûrün 'ale'n-nur

N'ola baş egmese ol cebhe şemse
Ki olmuşdı sarây-ı dîne şemse

5 Nübüvvet nûrî zîrâ anda her ân
Olurdı mihr-i 'alem gibi tâbân

Cebîn-i pâki-idi baħr-ı envâr
Ol ebrûlar-idi mevc-i güher-bâr

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ 'AN EBÎ HÂLE İZÂ İNNEHÛ KÂLE
KÂNE RESÛLULLÂHÎ EZECC-ÛL-HÂCİB SEVÂYİĞ Fİ ĞAYR-I
KARİN

Muşarraħ eyleyüp Tirmizi yine
Rivâyet eylemiş erbâb-ı dine

Ki ya'nî ol hümâm-ı ehl-i te'vîl
Cenâb-ı hind idüp bu resme tafşil

Resûlün kaşları iy merd-i şadık
Mukavves-idi dimiş hûb u acık

10 İgen hemvâr-idi ol tağ-ı ebrû
Tavîl ü hem dahı pâ-rîg ü pür-mû

Velî ayru-idi ber-vech-i ahsen
O nazik hâcibeyni birbirinden

Ki zîrâ Beyhakîden dahı ahbâr
Olinmiş kim anuñ vaşında kerrâr

Buyurmuş eblec-idi hâcibeynî
Açıkdı kaşları mabeyni ya'nî

21a

1 Çatık kaşlu degül-idi o sultân
Güler yüz gösterirdi halka her ân

Egerçi ümm-i ma'bedden rivâyet
Ezecc ü aqren olmuşdur hikâyet

Dimiş vaş idüp ol şâh-ı cihâm
Mülâşık-idi iki ebrûvânı

Velî tahkik itmiş ehl-i tedkik
İdüp iki hadîsi dahı tevfik

5 Dimişler var-idi şeffâf u neyyir
İki kaşı arasında aqça bir yir

Beyaz halîş-idi hûb-ı berrâk
İderdi kevkeb-âsâ da'im işrâk

Nihâyet iki ebrû-(y)ı mübârek
Karîb olmağla birbirine pek

Şanurdı seyr iden anı mülâşık
Takayyüd eylese görürdi acık

Pes imdi ol mübârek iki ebrû
Biribirinden-idi az çok ayru

10 İderdi Kabe Kavseyne işâret
Ol ebrû-(y)ı laţif ü pür terâket

Görüp ol iki ebrû-(y)ı muķavves
Ėam olmuş-idi nüh-ţak-ı muķarnes

Anuñ ebrû-(y)ı mergûbında key ţak
İderdi ţak kesri ţakın ţak

Cemâli Ka‘besinde oldı mağza
Ol ebrûlar iki mihrâb-âsâ

Utandurmışdı ebrû-(y)ı cebîni
Kamerde şehper ruğu‘l-emîni

15 Şalar-idi cemâli üzre pertev
Ol ebrû-(y)ı laţif-idi meh-i nev

21b

1 Çün ol ebrû-(y)ı sertîz-idi şemşîr
Görüp ehl-i nifâķ olurdı dilgîr

Kemân-idi ya ol ebrû-(y)ı zîşân
Atardı ehl-i ‘aşķa tîr-i müjgân

VE RÛYÛ‘L-BEYHAĞÎ Fİ‘D-DELÂYİL ‘AN ‘ALİ KERRE-
MALLAHÛ VEÇHE İNNEHU ĖÂLE KÂNE RESÛLULLAHİ
ŞALLALLAHU ‘ALEYĖİ VESSELLEM AHDEBÛ‘L-EŞFÂR

Delâ‘ilde bu tafşîl müberhen
Rivâyetdür İmam Beyhaķiden

Vilâyet bîşesinde şîr-i Yezdân
‘Ale‘l-Murtaza ol şâh-ı merdân

5 Dimiş müjgânı ol şâğib uşûlüñ
Dırâz u hem keşîr-idi Resûlüñ

Siyah-idi mübârek kirpügi hem
Mükeḥḥel görünür-idi demâdem

Siyah-iken o müjgân-ı dırâzı
N'ider kehl-i Şifâhân u Hicâzı

Muḳavves ḳaşı içre tîr-i müjgân
Olurdı nâvek-endâz dil ü cân

Girince her dil-i müştâkı gamze
Delerdi sîne-(y)i 'uṣṣâkı ğamze

10 Ol iki şaff müjgânı siyâhı
Mişâl-nîze bir dûşân sipâhi

Aman virmezler-idi ḳahramâna
Tavassuṭ itnese çeşmi miyâna

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ 'AN 'ALİ RADİYÂLLAHU TA'ÂLÂ
'AN İNNEHÛ ḲÂLE KÂNE RESÛLULLÂH ŞALLALLAHU
TA'ÂLÂ 'ALEYHİ VESSELLEM EDĠACÛ'L-ATÎN Ü 'AN CÂBİR
EŞKEL

22a

1 Yine işbu ḥadîsi daḥı kerrâr
Rivâyet eyleyüp ḳılımsdur âḥbâr

Mübârek dîde-(y)i sulṭân-ı kevneyn
Siyâh-idi dimiş ey nûr-ı 'ayneyn

Sevâd 'aynı şeffâf-idi her ân
Meger nûr-ı siyeh olurdı lem'ân

Daḥı vâsi'-idi çeşm-i şerîfi
Büyük-idi anuñ cürm-i laṭffı

5 Veli Câbir idüp anı rivâyet
Beyazında dimiş var-idi ḥumret

Ṭolu nûş itmegin câm-ı elesti
Birez maḥmûr-idi ol çeşm-i mesti

Nigâh itdükde çeşm-i kahramânı
Musahhar eyler-idi ins ü cânı

Dimişdür ba'zı aşhâbı rivâyet
İdüp vaşf-ı nigâhından hikâyet

Nazar kılsa idüp bir şeyse im'ân
İderdi kûşe-i çeşm-ile seyrân

10 Hicâb idüp Cenâb-ı Kibriyâdan
Sipihre nazar olmazdı hayâdan

Nigâh eyler-idi yire hemîşe
Tevâzu' olmuş-ıdı aña pîşe

Rivâyetdür bu ahhâr müberhen
Rûvât-ı vaşf-ı pâk-ı Ahmedi'den

Dimiş aşhâb-ı erbâb-ı mekârim
Gözinüñ mu'cizâtı bu-idi kim

Ne resme rûz-ı rûşende görürdi
Giceyle dahı öyle seyr iderdi

15 İmamın niçe seyr eylerdi her gâh
Görürdi öyle halfin dahı ol şâh

22b

1 Karfibi itdügi gibi temâşâ
Ba'ıdı öyle görür-idi farzâ

Aña olmazdı hâ'il zîr ü bâlâ
Temâşâ gâhi-idi 'arş-ı â'lâ

Süzüldükça ol iki çeşm-i şehbâz
Şikâr olurdu rûh-ı 'arş-ı pervâz

Gülistân içre nergis-idi gûyâ
O rengîn hâd-ile ol 'ayn-ı du'câ

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ 'AN EBZÂLİ HELE İNNEHÜ KÂLE
KÂNE'N NEBİYYİ ŞALLALLAHÛ 'ALEYHİ VESSELLEM
SEHLÛ'L-ĤADDİN VE Fİ RİVÂYETE LEM YEKÛN BÎ'L-
MÛTHİM VELA BÎ'L-MÛKELSEM

5 Yine mervîdür kim hind-i zîşân
Kılup vaşf-ı nebiyy-i âl-i 'Adnân

Beyân hilye-i pâk eylemişdür
Ruh-ı rengîni hakkında dimişdür

Ki sehlü'l-ĥâd-idi ol hûb-ı dîdâr
İki rûhsârı yanî-idi hemvâr

Dağı hem ol iki rûhsâre-(y)i ter
Ne gâyetle semîn-idi ne lağar

Hemîşe i'tidâl üzre olup hûb
Ter ü tâze-(y)-di hep ol rû-(y)ı mergûb

10 Huşûnet yoğ-ıdı lahmında aşlâ
Mülâyim-idi berk-i verd-âsâ

Dağı var bir rivâyet Beyhakîden
Dimiş râvî olup ol merd-i pür-fen

Esîlü'l-ĥâd-idi ol şâh-ı 'âlem
Muşaffâ vechinûñ ya'nî ki her dem

Dağı beñzerdi rûhsârı tavîle
Mübârek enf mevzûn-ıla bile

23a

1 Nigâh itseñ o rû-(y)ı hoş şemâ'il
Görinür-idi nev'a tûlâ ma'il

Müdevver-idi ammâ hûb u mevzûn
Gören her ehl-i dil olurdu meftûn

Temaşâ-(y)ı 'izâr veçh-i pâki
İderdi ehl-i 'aşkı derd-nâki

Felekde yoğ-ıdı bir öyle peyker
Anuñ ‘uşşâkı-ıdı hep melekler

5 Sipih-r-i hüs-n-ıdı ol ʔal‘at-ı hûb
Hilâl-ıdı aña ol enf-i mergûb

RÛYÛ'L-TİRMİZİ ‘AN HİND BİN EBÎ HÂLE İZAN ʔÂLE
KÂNE'N-NEBİYYÎ ‘ALEYHİ'S-SELÂM AKNÛ'L-‘ARNEYN
LEHU NUR-I YAḤSEBİHU MEN LEM YETÂMİLE EŞEMM

Girü hind eyleyüp bu resme aḥbâr
Dimiş ol ser-firâz-ı ḥayl-i ebrâr

Resûlüñ enf-i pâki-ıdı aḥnâ
Cebîn-ile berâber-ıdı gûyâ

Ḥarîb olduğı yiri ebrûvâne
Birez yüksekrek nâzikâne

Anuñ-çün seyr iden vech-i şerîfin
Görürdi mürtefi‘ enf-i münîfin

10 Olurdi dâyima bir nûr-ı satı‘
Anûn bîni-i ḥûbı üzre lâmi‘

Te‘emmülsüz anı iden temâşâ
Şanurdi evsâtı yüksekdür ammâ

Degül-ıdı yine pek mürtefi‘ ol
Ḥatı mevzûn-ıdı ol enf-i maḥbûl

Münevver-ıdı ol bîni-i raḥşân
Yaḥûd bir şem‘-i kâfûnı fûrûzân

23b

1 Cemâli şafḥa-i hüs-n-ıdı gûyâ
Çekilmiş resm-i fâ enfi ḥaşı râ

Kitâb-ı hüs-nine virmiş-ıdı fer
Ol ebrû-yı cemîl ol enf-i ḥoş-ter

Yahûd gülşen-idi rû-yı laţîfi
Aña gônça-(y)-idi ol enf-i münîfi

Açılmış verd-idi gûyâ dehânı
Ki zeyn itmiş-idi ol gülistânı

RÛ-YI MÜSLİM ‘AN CÂBİR NEBR-İ SEMERET İNNEHÛ
KÂLE’N-NEBİYYÎ ‘ALEYHİ’S-SELÂM ZALÎ’ÛL-FEMM

5 Yine Müslim rivâyet eyleyüp dir
Resûli vaşf idüp ya‘nî ki Câbir

Dimiş kim hâzret-i sultân-ı kevneyn
Zalî-ül-fem-idi bî ‘ayb u bî-şeyn

Birez vâsi‘-idi ya‘nî dehânı
Leţâfet-bağş-idi şîrîn zebânı

Degüldi ol şehensâh ısgarü‘l-fem
Ki anuñla ideydiler anı zem

Şağîrû‘l-fem olan mağbûbı zîrâ
‘Arabda kadeh iderdi pîr ü bernâ

10 Anuñ-çün ol dehân oldukça mağbûh
Görinür vâsi‘ hûb u memdûh

Hâzer eyle velî zan itme anı
Ki gâyetle büyük olup dehânı

Serâpâ hûb-iken cism-i peyâm-ber
Yine mezmûm ola ol dürc-i gevher

Anuñ müstaşsen-idi vüs‘atı pes
Hemîşe medh iderdi anı herkes

‘Aceb hûb-idi ol derc-i şeker-leb
Görenler aña söz yok didiler hep

24a

1

Kelâmı-idi anuñ rûh-efzâ
Mesih-âsâ iderdi mürde ihyâ

Tekellüm itmez-idi ol şehensâh
Meger kim vaqt-i hâcet olsa nâgâh

Faşâhâtıle tekellüm eyler-idi
Müfid ü muhtaşar söz söyler-idi

Kelâmında anuñ yoğ-ıdı ta'cıl
Te'annîyle sözün eylerdi tekmiñ

5

İderdi gâhî elfâzın mükerrer
Olurdu her biri kand-ı mükerrer

Kelâmın gûş iden her merd-i şadık
Olurdu cân u dilden aña 'âşık

Belâgât-ile olurdu gûyâ
Heder itmezdi aqvâlinde kaç'â

Meger gâhî leñâyif söyler-idi
Edeb birle tebessüm eyler-idi

Rivâyetdür ki ol sultân-ı zîşân
Gülüp hıc kâhķaha itmezdi bir ân

10

Açup la'l-i lebin itdükde hânde
Olurdu mürde diller cümle zinde

Dehânın 'arz idicek ol şeker-leb
Kalurdu ağızı açuķ ğonceler hep

Şadef-idi o dürr-i hûb-ı zîbâ
Ki her dendânı-idi dürr-i yektâ

Yahûd bir hoķķa-(y)ı la'l ü güherdür
Derûmı dâne-(y)i elmâs-ıla pür

VE RÛYÛ'L-BEYHAQÎ 'AN İBN-İ 'ABBAS İNNEHÛ QÂLE
KÂNE RESÛLULLÂHİ EFLECE'Ş-ŞEYN EZÂ TEKELLÛM RÛ-YI
KÂLİTÛR YAḤRECÛ MİN ŞENÂYA

24b

1 İmam-ı Beyhaqî ol kıdve-i nâs
Rivâyet eylemiş kim İbn-i 'Abbas

Güşâd idüp dehân-ı 'ıtr-ı nâkin
Resûlüñ vaşf idüp esnân-ı pâkin

Dimiş hûb-idi dendân-ı şerîfi
Müfelliḥ-idi esnân-ı laṭîfi

Ki ya'nî seyrek-idi dişleri hem
Olurdı neyyir ü şeffâf her dem

5 Raqîḳ-idi hem ol dendân-ı zîbâ
Muşaffâ muntazam-idi ser-â-pâ

Mücelllâ-idi ol esnân-ı berrâḳ
Dürr-i yektâ gibi eylerdi işrâḳ

Tekellüm eylese ol dürr-i dendân
Süreyyâ-veş olur-idi nümâyân

Görinüp dişleri oldukça zâhir
Olurdı arasından nûr-ı zâhir

Gehi şâdân olup ol şâh-ı zîşân
Sa'âdet-ile yâ'ni olsa ḥandân

10 Olurdı şu'le-i dendânı peydâ
Temâşâ eyler-idi pîr ü bernâ

Dişi encüm-idi la'li meh-i nev
Ki şalmışlar-idi âfâḳa pertev

İdermiş ḡıḃta ol dendâne kevkeb
Süreyyâ ḥandeler eyler aña her şeb

Görüp ol dâne-(y)i dendânı yektâ

Delindi dürlerüñ bağrı ser-â-pâ

Anuñ dendâni-veş olmazdı mevzûn
Selîs olsa ne deñlü dürr-i meknûn

- 15 Dehâni-idi ol kân-ı bedağşân
Ki aña la'ı ü güher-leb-ile dendân

25a

KÂNE RESÛLULLAHİ ŞALLALLAHU TA'ÂLÂ 'ALEYHİ
VESSELLEM TAVÎLÜ'L-ZENDİN

- 1 Girü hind eyleyüp ol şâhı tavşîf
Zirâ 'aynın idüp ya'nî ki ta'rif

Dimiş kim hazret-i fahrü'l-enâmuñ
Resûl-i muhterem şadrü'l-hümâmuñ

İki bâzû-yı pâki mirfağine
Varınca hem bilekler tâ yedeyne

Dırâz u bî-bedel mevzûn imişler
İnermiş rûkbetinine dimişler

- 5 Çatı lağar degüllerdi bârfk
Birez etlü-idi sa'idleri leyk

Degüllerdi yine gâyet müleğhem
Kemâl i'tidal üzre idiler hem

Muşaffa-idiler billûr-âsâ
Dökülmüş sîmden şâh-idi gûyâ

Dağı var bir rivâyet kim dimişler
Zirâ 'aynı birez pür-mû imişler

Degüldi mûlar ol bâzûda âmmâ
O sîm-i hamdan şâh üzre gûnâ

- 10 Çalem-kâr ezel idüp munağğaş
Sevâd itmişdi resm-i zer-gerî-veş

Vücûd-ı pâki-idi ‘arş-ı â‘lâ
Aña ol sa‘id-i sîm-idi tûbâ

Enâmil-idi ol tûbâya kızbân
Kefi billûrdan berg-i dirahşân

VE RÛYÛ’L-TİRMİZİ ‘AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÛ
KÂNE RACİBÛ’R-RÂĦÂT

Yine İbn-i Ebi Hâle hikâyet
İdüp evşâf-ı Aĥmedden rivâyet

25b

1 Buyurmuşlar ki ol kân-ı ‘aţanuñ
Mürüvvet ma‘deni ĥayrû’l-verânuñ

Mübârek keffi vâsi‘-idi her bâr
Şahâvet resmini eylerdi iş‘âr

Güşâde-idi keff-i desti hemîşe
Aña bezl ü ‘aţa olmuşdı pîşe

Daĥı leyyin-idi keff-i şerîfi
Mülâyim-ter-idi laĥm-ı laţîfi

5 Rivâyet eylemişlerdür Enesden
Ħikâyet eyleyüp ol merd-i pür-fen

Buyurmuş bir ĥarîrî görmedüm kim
Resûlüñ ola keffinden mülâyim

Mübârek âyâsı şâfi-idi hem
Mu‘aţţar-idi verd-âsâ demâdem

Ki zîrâ Ebu Ħacîfeden rivâyet
Olmuş kim dimiş ol kân-ı re‘fet

Resûlüñ râĥe-i destinde peydâ
Olurdu da‘imâ bir tîb-i zîbâ

10 Misâl ıtr u bûyı misk-i ezfer
Meşâmm-ı cânı eylerdi mu‘aţtar

Huşûsâ eyleyüp râviler aĥbâr
Tevâtür-ile şâbitdür bu aĥbâr

Ki ol şeh bir yetimi oĥşayaydı
Eliyle ya‘nî başın mesh ideydi

Dururdi niçe dem başında ânuñ
Kefinüñ bûyı ol faĥr-ı cihânuñ

Daĥı hep cümleten aşĥâb-ı zîşân
İdüp evşâfını tavzîĥ ü tibyân

15 Dimişler görmedük bir tîb-i mergûb
O şâhuñ ola bûyından daĥı ĥûb

26a

1 İgen maĥbûb-idi ol çeşm-i zîbâ
Kamu a‘zası ĥûb-idi ser-â-pâ

Velî seyr eyleyen dest-i şerîfin
Dimişler naĥl idüp vaşf-ı laţîfin

Leţâfet var-idi destinde her bâr
Kef ü zahr-idi anuñ ya‘nî hem-vâr

Görenler pençesin dirdi kemâhı
Araya beş hilâl almış bir mâhı

5 Ki ol kef-i şerîf oldukça raĥşân
Enâmil daĥı olur-idi tâbân

RÛYÛ'L-TİRMİZİ İZAN ‘AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÛ
KÂLE KÂNE RESÛLULLAHİ MÂİLÛ'L-EṬRAF VE Fİ RİVÂYETE
REFÎKÛ'L-ENÂMİL

Mübârek destini iy merd-i zîşân
Temâşâ idicek hind-i süĥandân

İdüp evşâf-ı engüştinden aḥbâr
Dimiş memdûd-idi mergûb u hem-vâr

Birez mümtedd-idi ol ḥûb enâmil
Görenler cân-ıla olurdı mâ'il

Velî aşḥâb-ı zîşânuñ fuḥûlı
Dimişler i'tidâl üzre idi tûlı

10 Daḥı bârik-idi hem-vâr u mezzûn
Ḳalem-âsâ ol engüşt-i hümâyûn

Mübârek ayası levḥ-idi gûyâ
Aña ḥâme-idi her engüşt zîbâ

Kef-i raḥşân-idi mihr-i 'âlem
Şu'â-idi her engüşt-i mükerrrem

Kevâkeb-idi ol ezfâr-ı berrâḳ
Şeb ü rû-ter eyler-idi lîk işrâḳ

26b

1

Ya ol engüşt-idi tîḡ-i İlâhi
Siper-âsâ iki şaḳ itdi mâhı

Vücûd-idi yahûd çeşme-i cûd
Aña lûle-idi her engüşt memdûd

Anuñ ser-çeşme-i cûd olduğundan
Revân olurdı şular pîr-i muḡandan

Yahûd bir sîm-i ḥâlişden muşaffâ
Sebîke-idi her engüşt mücellâ

5 Ziyâ-pâş-idi anda her bir engüşt
Meger kim külçe-i sîm-idi ol muşt

'İzâmuñ mafşalı daḥı ser-â-pâ
Her engüştinde mezzûn-idi âmmâ

Muḥaddişler rivâyet eylemişler
Mu'azzam-idi cisminde dimişler

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ 'AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÛ
 KÂLE KÂNE'N-NEBİYYÎ ZÂHMÛ'L-KERÂDİS VE Fİ RİVÂYETE
 CELÎLÛ'L-MEŞAŞ VE'L-KETED

Yine râvî olup hind-i sühan-ver
 Resûlüñ cismini tavşif eyler

Buyurmuş kim nebiyy-i müctebânuñ
 Hâbîb-i muhterem fâhr-ı cihânuñ

10 'İzâm-ı menkibîn vü mirfakini
 Dahı hem üstühân rükbetini

Mu'azzam-idi vü merdâne-idi
 'İzâmı cisminüñ şâhâne-idi

Vücûdında dahı ol Murtaẓânuñ
 Rûes u mafşalı her üstühânuñ

Metîn-idi mufahham berg ü zîbâ
 Kavıyy ü bî-bedel-idi ser-â-pâ

27a

1 Degül-idi hafif anuñ 'izâmı
 Celîl-idi her a'zâ-(y)ı 'izâmı

Hudâ halk idicek cism-i laţîfin
 Mühîb itmişdi her 'uẓvu şerîfin

Nübüvvet bişe-zârında ğazanfer
 İdi ol şehriyâr-ı heft-i kişver

Müsellem bendesi-idi Sikender
 Zebûn-ı tîĝ-ı qahrı-idi Kayşer

5 Şecâ'at rezmgâhı içre her ân
 Dilirî bî-'adîl-idi o sulţân

Mufahham-idi endâmı anuñ hem
 Ten-i pâki mehâbetli-y-di her dem

Vefî cismindeki lahm-ı muşaffâ
Laîf ü mu‘tedil-idi ser-â-pâ

VE İZAN RÛYÛ’L-TİRMİZİ ‘AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÛ
KÂLE KÂNE’N-NEBİYY-İ MU‘TEDİLÛ’L-ĤALĤ BADİNA
MÛSEMMÂ SAÑA ŞALLALLAHU ‘ALEYHİ VESSELLEM

Yine hind eyleyüp evşâf-ı pâkin
Buyurmuş vaşf-ı cism-i tâbnâkin

Dimiş kim hilkat-i zât-ı peyâm-ber
Hemîşe i‘tidâl üzre-idi hoş-ter

10 Kâtı lağar degül-idi o sultân
Muşaffâ-idi lahm u şahmı her ân

Degüldi hem dahı gâyet semîn ol
Vücûd-ı pâki-idi hûb u maqbûl

Begâyet i‘tidâl üzre-idi lahmı
Ter ü tâze muţarrâ-idi şahmı

Temâsük üzre-idi hûb u zîbâ
Degüldi süst ü hem pejmürde aşlâ

27b

1 Fütûr irmezdi cism-i pâkine hem
Müsinn olmağdan ol şâh-ı mükerrerem

Degüldi rahnedâr ol cism-i maḥbûb
Ten-i şâfi-idi hem-vâre mergûb

Nihâl-i verd-i rıdvân-idi gûyâ
O kıadd-i ser-firâz ol cism-i zîbâ

Yâḥûd bir naḥl-i firdevs-idi ol ten
Ser-â-pâ gülle itmişler müzeyyen

5 Ki iderdi cân dimâğını mu‘aṭṭar
Güzel bûy-ıla ol cism-i münevver

VE RÛYÜ'L-TİRMİZİ İZAN 'AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÜ
 KÂLE KÂNE'N NEBİYYÎ 'ALEYHİSSELÂM ENVERÜ'L-
 MÜTECERRİD VE Fİ RİVÂYET-İ ECRED

Bu aḥbârı daḥı hind-i mükerrrem
 Dimiş kim gâhî ol sultân-ı Ekrem

Libâs-ı selb idüp endâm-ı pâki
 Nümâyân olsa cism-i tâbnâki

Olurdı şöyle tâbân u dirahşân
 Ki seyr idenler olurlardı ḥayrân

Anuñ pehlû-(y)ı pür-nûrı muşaffâ
 İdi bî-gıll u gışş mir'at-âsâ

10 Güşâd oldukça ol pehlû-(y)ı zîşân
 Olurdı ol kadar berrâk u tâbân

Ki dirdi seyr iden ol kân-ı cûdı
 Ser-â-pâ nûr-ı maḥẓ ancak vücûdı

Daḥı bî-mûyı-idi ol cism-i mergûb
 Ten-i şâfisi-idi ḥûb u maḥbûb

Leṭâfet-baḥş-idi zât-ı şerîfi
 Melâḥat-baḥş-idi cism-i laṭîfi

28a

1 Muşaffâ-idi ol pâkîze cismi
 Şafâ-efzâ-idi resmi vü ismi

'Aceb ḥûb-idi ol endâm-ı zîbâ
 Tenâsüb üzre-idi anda a'zâ

Anı maḥbûb iden kevn ü mekâne
 Vücûdın itmiş-idi bî-bahâne

Ser-â-pâ ḥûb-idi endâmı anuñ
 Ki mergûbı-idi ḥalk-ı cihânuñ

5 Nihâl-i naḥl-i firdevs-idi ol ḳadd
Mîsâl-i Sidre olmışdı ser-âmed

Yoğ-ıdı i‘vicâcı ya‘nî her bâr
Pes ü pîşî berâber-idi hem-vâr

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ ‘AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÛ
ḲÂLE KÂNE’N-NEBİYYÛ SEVÂ‘Û'L-BATİN VE’S-SADR VE Fİ
RİVÂYET RÛSVÂ-ÛL-BATİN VEŞ-ŞADRÛ'L-ZAHİR

Girü İbn-i Ebî Hâle hikâyet
İdüp bu resme naḳl itmiş rivâyet

Ki ol mesned-nişîn mülk-i dînüñ
Risâlet şâhı ya‘nî kim nebînüñ

Emâmından mübârek batn u şadı
Daḥı ḥalfinden ol mergûb-ı zâhri

10 Mûsâvî-idi dâim ḥûb u yektâ
Vücûd-ı pâki hem-vâr-idi zîbâ

Degüldi ya‘nî bariz sînesinden
Mübârek ḳarnı düpdüz-idi aḥsen

O şâfi sîne vü ol batn-ı mevzûn
Berâber-idi yeksân vü hümâyûn

Degüldi hem daḥı zâhrî anuñ ḥam
Mûsâvî-idi gerdân-ıla her dem

28b

1 ‘Arîz-idi velî kitfeynisi
Mübârek yağrını yaşşıdı ya‘nî

İki yağrın arası-idi vâsi‘
Nübüvvet ḥâtemi anda-idi lâmi‘

Vücûdı sîm-i ḥâliş-idi gûyâ
Aña tamğa-idi ol mühr-i yektâ

Sipihri-i 'izz ü rif'at-idi zahrî
Ki hûrşîd-i cihân-tâb-idi mihri

5 Yâhûd ol şehriyâr mülk-i şer'üñ
Hümâm-ı kâmkâr-ı mülk-i şer'üñ

Vücûdın hücçet-i rahmet cihâna
İdüpdür hüküm iden kevn ü mekâna

Anı menşûr-ı rahmet eyledi çün
Mühürlü itdi zahrin anuñ-çün

VE RÛYÜ'L-TİRMİZİ 'AN CABİR BİN SEMERET İNNEHÜ
ÇÂLE RÂYET-İ BEYİNİ KETEFE'N-NEBİYYÎ HÂTEME ĞADDE
HAMRAE MİSL-İ BEYZATÜ'L-ĦAMAMET

Bu aḥbârı rivâyet eylemişdür
Yine aşḥâbdan Câbir dimişdür

Ki gördüm ḥazret-i fâhr-ı cihânuñ
Mübârek zahr-ı pâki üzre anuñ

10 İki kitfi miyânında mücellâ
Nübüvvet mührini itdüm temâşâ

Bir aḥmer ğudde-i ḥûb u müdevver
İdi kim aña bir ta'bir iderler

Kebûter beyzası miḡdâr-idi ol
Büyüklükde o deñlü var-idi ol

Velî râvîlerüñ ba'zısı dermiş
Cürimde beyza-(y)ı kikkik ḡadarmış

29a

1 Daḡı ba'zısı dir ol mihr-i berrâḡ
Hemân bir nûr-idi eylerdi işrâḡ

Dimiş hem ba'zılar ol mihr-i mergûb
Büyük bir ḡal-i aḥmer-idi maḡbûb

- Ki üstinde dağı birkaç siyeh-mû
Anuñ bitmiş-idi müşgîn ü hoş-bû
- Siyeh olmağla mûlar pes o hâtem
Görinür-idi miski-fâm her dem
- 5 Dağı ba'zı ruvât ol mihr-i yektâ
Dimiş bir hâl-i sevdâ-idi zîbâ
- Nihâyet şaruya ma'ildi deyrler
Nigâh itseñ görünürdi münevver
- Hem etrafında anuñ bir niçe mü
Bitüp araya almışdı zehr-i sû
- Dururdu dik omuza çevresinde
Ser-i müjgân gibi hâvrâ gözinde
- Karîb-idi velî şol kitfine ol
Mübârek mühr-i 'âlîşân u maqbûl
- 10 Ki zîrâ kalb-i pâkîne muqâbil
Durur-idi dimiş bir merd-i kâmil
- Girü ba'zı rivâyet eylemişler
O rengin mihri vaşf idüp dimişler
- Ki anuñ cürm-i pâki içre mersûm
Şehâdet kavli olmuş-idi merķûm
- Dağı Allah vahide resmi dirler
O mihrüñ dahilindeydi muħarrer
- Yazılmış haricinde hem yine hûb
Teveccüh hayşü Şît resmi mergûb
- 15 Velî işbu hadîsi ehl-i zâhir
Maķam-ı şöhbete irmiş degüldir
- 29b
1 Kemâl ehli yine bu kavle ammâ
Olurlar cân-ıla ka'il ki zîrâ

Vücûdî levh-i maḥfûz-iken anuñ
 ‘Ulumuñ nüshası-iken cihânuñ

‘Aceb mi cism-i pâki olsa mektûb
 Ne mektûb-ı âyet i‘ câz-ı üslûb

Ki her ḥarfinde zâhir sır-ı Ḵur’ân
 Müfessir anı hep âyât-ı Ḵur’ân

5 Anuñ zâhrinden olduğında mersûm
 Niçe esrâr olur ehline ma‘lûm

Buyurmuşdur bir üstâd-ı süḥandân
 Ki zâhrinden olur mektûbı ‘irfân

Görenler ol mübârek mihrî gâhı
 Ten-i pâkinde dirlerdî kemâhı

Mühürlî kâğıda beñzerdi laḥmı
 Beyaz-ıdi şu resme lâḥm u şaḥmı

Muşaffâ-ıdi cism-i pâki gûyâ
 Vücûdî sîm-i ḥâm-ıdi ser-â-pâ

10 Görenler dirdi ol cism-i nazîfi
 Gümüşden levḥdür şadr-ı münîfi

RÛYÛ’L-TİRMİZİ ‘AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÛ ḴÂLE
 ḴÂNE’N-NEBİYYÎ ‘ALEYHÎ’S-SALÂVAT U VES-SELÂM
 ‘ARÎZÛ’S-ŞADR VE Fİ RİVÂYETE VASİ‘ÛS-ŞADR

Resûlüñ sînesin seyr eyleyenler
 Anuñ evşâf-ı pâkin söyleyenler

Buyurmuşlar niçe tafşîl ü icmâl
 Velî hind-i hümâyûn baḥt u iḳbâl

Dimiş vâsi‘-ıdi şadr-ı şerîfi
 Mülâḥḥam-ıdi pehlû-yı laṭîfi

30a

1 Beyaz-idi muşaffâ sînesi hem
Mücellâ-idi ol şadr-ı mükerrerem

N'ola neyyir-ise ol hûb-ı pehlû
Derûnı nûr-ı tevîd-idi memlû

Mübârek şadrı ğaraż itse mihre
Olurdı mihr anuñ nûrına zerre

Görüp ol sîne-i pür-nûrı açuĝ
Girbân-çâk olupdur şubh-ı şadıĝ

5 Daĝı bî-mûy-idi ol şadr-ı zîbâ
Gümüş âyîne-veş-idi mücellâ

Cenâb-ı ğazret-i Yezdân bi'z-zât
Cemâline anı itmişdi mir'ât

Nigâh idenler ol mir'âtâ ĝâhi
Görürdi rû-(y)ı elţâf-ı ilâhi

Derûnı genc-i 'aşĝ-idi o şadruñ
Aña irmezdi dest-i hûbb-ı ĝayruñ

Ŧılsım olmuşdı ol genc üzre zîrâ
Nigebân füyûz-ı şevĝ-i Mevlâ

10 Ğuşûşâ ol hümâyûn gence her ân
Sevâd mesrebe-idi şekl-i şu'bân

VAĞİ' Fİ BA'ZÜR RİVÂYET 'ÂRİŞ-SED BİN VE'L-BATİN
VÜ 'AN İBN-İ EBÎ HÂLE İNNEHÜ ĞÂLE KÂNE MEVŞÛL
CAYİNÜ'L-LEYTE VES-SÛRET BE Şİ'Rİ YECRİ KE'L-ĞAZ

Daĝı ba'zı ruvât vaşf-ı pâki
Dimiş 'ârîdi şadr-ı tâbnâki

Müberrâ-idi mûdan şadr u batını
İkisi dâĝı bî-mû-idi ya'nî

Mücellâ-idi pehlû-(y)ı münîri
Mihir olmaz-idi anuñ nazîri

30b

1 Muşaffâ cismi-idi baħr-ı envâr
Küdûret irmez-idi aña her bâr

Şemâyl' de velî bu resme tibyân
Olinmış kim yine hind-i sühandân

Temâşâ eyleyüp pehlûsın anuñ
Dimiş şadrından ol şâh-ı cihânuñ

Siyeh bir haţţ çekilmiş-idi mûdân
Varınca süresine hûb u aħsen

5 Müşâbih-idi mîl-i sürmedânâ
Ki vaz' olmuş ola mir'ât-ı cânâ

Görenler ol haţţ-ı memdûdı hoş-ter
Bu teşbîhâtı baş idüp dimişler

O pehlû âsümân vuşlat-idi
Ki ol haţţ kehkeşân kûrbet-idi

Yahûd ol şadr-idi firdevs-i â'âlâ
O haţţ-ı ser-nigûn olmuşdı tûbâ

Yahûd ol şadr-idi 'arş-ı mu'allâ
Aña ol haţţ-ı 'imâd nûr-ı sevdâ

10 Daħı iki 'imâd-idi münevver
Aña ol iki saķ hûb u envâr

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ VE'L-ĤAKİM 'AN CÂBİR
RADİYALLAHU TA'ÂLÂ 'ANHÛ İNNEHÛ KÂLE Fİ VAŞF-I
'ALEYHİ'S-ŞALÂVÂT VES-SELÂM VE Fİ SAĞİYE ĤAMÛŞTER

Mübârek pâyımı ol müctebânuñ
Görüp Câbir dimiş evşâfın anuñ

Buyurmuşlar ki ol sâķ-ı hümâyûn
Birez badik-idi maţbû' u mevzûn

Degüldi ya'nî ğâyetle mülâhham
O nazik saķ-ı mergûb u mükerrem

31a

1 Hamûşet-ile mevşûf idiler lîk
Degül-idi yine pek huşķ u bârîk

Kemâl-ile olup mevzûn u zîbâ
Miyâne-idi o sâķ pâk u yektâ

Anuñ ka'beyn-i mevzûnı daķı hûb
Olup bî-misî ü bî-mânend ü mergûb

Mülâyim-idi laħmı mu'tedil hem
Muşaffâ u mücellâ-idi her dem

5 Muħaşşıl ol hümâyûn sâķ-ı pâki
Daķı ol hûb ka'b-ı tâbnâki

Şu resme-idi leţâfet-baħş u zîşân
Ki olurdu ħayret-efzâ dil ü cân

Eger kerrûbiyân 'arş-ı a'lâ
İdeydiler anuñ saķın temâşâ

Ĥayâl-i dilkeşin idüp derâĝuş
Düşerler-idi sâķ 'arşa bî-heves

Ĥuşûşâ ol sa'âdetlü ħadem kim
Olurdu bûsına Cibrîl 'âzim

10 İderdi rûymâl aña melekler
Ĥubâr-ı pâki-idi nüh felekler

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ VE'T-TOĞRAKI 'AN İBN-İ EBÎ
ĤÂLE İNNEHÛ ĤÂLE KÂNE'N-NEBİYYÎ 'ALEYHİSSELÂM
MESİHÛ'L-ĤADMEYN YENBU-I 'ANHÛME'L-MA

Dağı ol zî-sa'âdet ricl-i ferrûh
Ki mesh eyler-idi hûr aña rûh

Dimiş İbn-i Ebi Hâle ki ol pây
Mülâyim-ter-idi dîbâc-âsâ

Mübârek riclenüñ zährinde aşlâ
Tekessür hem teşakkuğ yoğ-ıdı tâ

31b

1 Şu resme leyyin ü hemvâr-ıdı kim
Anı vaşf eyleyüp erbâb-ı tekrîm

Dimişler kim dökilse âb u zîbâ
Muşaffâ ricl-i pâki üzre farzâ

Revân olurdı sür'atle her dem
Anı dutmazdı ol pâ-(y)ı mükerrerem

Dökilür-ıdı ol sâ'at zemîne
Yapışmaz-ıdı ol pâyı kertine

5 Hem ol zîbâ aşâbi' dâhı mevzûn
Laţîf ü bî-bedel-ıdı hümâyûn

Hemîşe i'tidâl üzre muşaffâ
Beyâz hâliş-ıdı şâf u zîbâ

Celî-ıdı hem ol pür-nûr-ı ezfâr
Nücûm-âsâ münevver-ıdı her bâr

Muşaşıl ol mübârek hûb-ı maqdem
Mücellâ-ıdı tâ şöyle ki her dem

Anı vaşf iden üstâd-ı sühân-ver
Bu teşbîh-i şafâ-bahşı dimişler

10 Nübüvvet kaçırına bir hışt-ı elmâs
İdi ol bûse-gâh cümle nâs

Anuñ pîş ü pesi dâhı beğâyet
Pesendîde-ıdı dir ehl-i rivâyet

VE RÛYÛ'L-MÛSLİM VE'T-TİRMİZİ 'AN CÂBİR İBN-İ
SEMERET İNNEHÛ KÂLE KÂNE'N-NEBİYY-İ 'ALEYHİ'Ş-
ŞALÂVÂT-I VESSELÂM MENHÛSÛ'L-AĞAB

Girü Câbir o sultân-ı cihânuñ
Bu resme naql idüp evşâfin anuñ

Buyurmuş ol 'ağab kim anı her bâr
Leţâfet-ile vaşf eylerdi ebrâr

32a

1 Kalfü'l-laḥm-idi mevzûn u nazik
Ne ğâyetle kücük-idi ne büyük

Laţif ü hoşnümâ dilkeş-idi hem
Mülâyim-ter şafâ-baḥş u mükerrem

Anuñ-çün eyleyüp 'irfândan aḥbâr
Mübârek ökcesi dir ehl-i güftâr

Müşâbih-idi ol ḥûri sirîştüñ
Zenaḥdânına ğilmân behîştüñ

5 Recâ eylerdi anuñ bûsım hep
Felekde her sürüş sîm-i ğabğab

Anı sîb cânâna daḥı farza
Mümâsil-idi dir erbâb-ı mâ'nâ

Behîşt içre çeken câm-ı şabûḥı
Ḥayâlin eyler-idi naql-ı rûḥı

Aña mâ'il-idi bi'z-zat Cibrîl
Leţâfet anda olmuşdı tekmiñ

Ḳomazdı dilde hîc şabr u şekîbi
Dalar-idi zîr-i pâyı gibi

VE RÛYÛ'L-TİRMİZİ VE'T-ṬABRANI 'AN İBN-İ EBÎ
HÂLE ḲALEFİ VAŞF-I RİCLE'N-NEBİYYÎ 'ALEYHİSSELÂM VE
KÂNE ḤAMŞANÛ'L-AḤMEŞİR

10 Yine ol rehber-i ehl-i Hüdânuñ
Refîk u reh-rev-i râh-ı Hüdânuñ

Mübârek pâynı seyr iden aşhâb
Anuñ evşâfını kılmışlar atyâb

Vefî İbn-i Ebî Hâle hikâyet
İdüp bu resme naql itmiş rivâyet

Hümâyûn riclinüñ tahtı müsâvî
Degül-idi dimiş ol merd-i râvî

32b

1 Zemîne başsa o pâ-yı mübârek
Tabanı ortası dururdu yüksek

Nihâyet bu hadîşi ehl-i ‘irfân
İdüp bu resme tevcîh-ile tibyân

Yoğ-ıdı dirler anda pek tecâfi
Ne gâyet mürtefi‘di ne hilâfi

Ki zîrâ Bû Hüreyreden diñ ahhâr
Olmış kim dimiş ol fahr-ı ebrâr

5 Yire başduğda ol pâ(y)ı muqarreb
Başardı cümle zîr-i pâ-yıla hep

Bu kavli dağı te‘vil eylemişler
Muhaşşıl Bû Hüreyrenüñ dimişler

Murâdı bu imiş Allahü a‘lem
Ki ya‘nî ol mu‘azzez ricl-i Ekrem

Degülmiş tahtı anuñ mürtefi‘ yek
Ki mezmûm ola ol pâ-(y)ı mübârek

Pes imdi ol mükerrer ricl-i mergûb
Hemîşe i‘tidâl üzre-idi maħbûb

10 Anuñ nerm-idi laħmı hem muşaffâ
Leţâfet-baħş-idi ol pâ-yı zîbâ

Veli bu der ‘aceb kim ol mülâyim
Mu‘azzez ricl-i âlişân dâyim

Ne yire başsa olurdu mü‘essir
İderdi seng-i ħârâda daħı yir

Rivâyet eyleyüp şaħâbî yine
Ki ol şâhens̄eh şâhib-i sekîne

Sa‘âdetle kaçan kim itse refţâr
Vaķâr-ıla yürürdi dirmiş ebrâr

33a

VE RÛYÛ’L-TİRMİZİ Fİ’Ş-ŞEMÂİL ‘AN İBN-İ EBÎ HÂLE
İNNEHU KÂLE KÂNE’N-NEBİYYÎ ‘ALEYHİS-SELÂM İZAZAL
ZÂL-İ TE‘ALLUKA VE YAHTU TEKEFFEN VE İZE’T-
TEFÂTÛ’L-TEFAT CEMİ‘AN VE YEMŞİ HÛNEN VE KANE
DİRİĞU’L-MEŞİYETİ VE İZA MEŞŞİ KE’N-NEMÂ YENĖAZ
MEN ŞEBEBİN ŞALLÂLLÂHU TA‘ÂLÂ ‘ALEYHİ VESSELLEM

1 Resûli vaşf idüp aşĖâb-ı zîşân
Dimiş İbn-i Ebî Hâle ki her ân

Cihânuñ şehriyârı din penâhı
Eger ‘azm eylese bir semte gâhı

Revân olurdu cüst-i ħûb u ağsen
Ayağın pekçe ref‘ eylerdi yerden

Zemîne pâyını sürmezdi ol şâh
Alurdu kâmmı merdâne her gâh

5 Daħı Ėuddâmına ‘âzim olurdu
Vaķâr-ı ‘izz u şevketle yürürdi

Nazar itmezdi eţrâfına aşlâ
Emâmına nigâh eylerdi mağzâ

Velîkin iktîza itdükde nâgâh
Nazar itseydi sağ u sola ol şâh

Teveccüh idüp a'za-i laîfi
Dönerdi cümleten cism-i şerîfi

Burup ya'nî ki 'unq-ı tâbnâkin
Çevürmezdi mübârek re's-i pâkin

10 Mülûkâne-idi evza' her ân
Şeh-i şâhib-i vaqar-idi o sultân

Dağı ol şehriyâr hûb-ı etvâr
Sa'âdetle kaçan itseydi reftâr

33b

1 Birez vâsi' alurdi haşvesin hem
Düşerdi seyrek ol kâm-ı mükerrerem

Hem ol kân-ı hayâ sultân-ı zîşân
Kaçan kim meşy idüp kılsaydı seyrân

Hemîşe şanki yüksekden inerdi
Mübârek pâyin öyle ref' iderdi

Olurdi dâ'imâ ol qadd-i bâlâ
Emâmına birez mâ'il ki zîrâ

5 Kemâl-i heybet-i Hâkdan hemîşe
Hayâ vü haşyet-idi aña pîşe

Nihâl-i nahl-i lutf-ı haq-idi ol
Mu'allâ qamet-i mevzûn u maqbûl

Aña yâr olmuşdı 'aşq-ı mevlâ
Egilürdi anuñ-çün qaddi nev'â

Hem ol sultân-ı mülk-i heft-i kişver
İgen sür'atle seyr eylerdi dirler

Muḥaṣṣıl ol şeh-i maḥbûb-ı refât
Serû's-seyr-idi dir ehl-i güftâr

VE RÛ'YI İBN-İ SA'D 'AN İBN-İ YEZÎD BİN MÛRÎD
MÛRSELE İNNEHÛ KÂLE KÂNE'N-NEBİYYÎ İZÂ MEŞŞİ ESRİ
ḤATTÂ NÛZULU'R-RİCL VE ZÂH FELÂYEDÛR Kİ

10 Buyurmuş İbn-i Sa'd ol merd-i fâyık
Cenâb-ı Ḥazret-i maḥbûb-ı ḥâlîk

Sa'âdetle kaçan refât itse
Teveccüh eyleyüp bir semte gitse

Kemâl-i sür'âtle seyr iderdi
Taavvuḳ itmeyüp tizce giderdi

Ki ḥatta der-peyince kimse farza
Anuñ gitseydi dir ol merd-i dâna

34a

1 Anı yetişmege olmazdı imkân
Şu resme tîz-rev-idi o sulṭân

Meger sa'yi-i râh-ı kurb-ı ḥazret
İdi ol dehr ü vâdi-i vûşlât

Ki ârâm itmeyüp tiz tiz giderdi
'Ale't-ta'cîl dâim meşy iderdi

Daḥı mervî durur kim Bû Hüreyre
Dimiş aheng idüp ol şâh seyre

5 Begâyet sür'at eylerdi gûyâ
Aña tayy olur-idi arz-ı pehnâ

Dimişdür bu maḥalde ehl-i 'irfân
O sulṭân eylese devletle seyrân

Düşüp pâ-bûsı ümmîdi zemîne
Segirdür-idi yerler karşına

Anuñ-çün zümre-i aşhâb-ı zîşân
Anuñ yolında olup hâke yeksân

Çadem vaz' ide diyü şâyed ol pây
Olurlar-idi râhında cebîn-say

VE RÛ'YI İBN-İ HA'CE VÜ HÂKİM 'AN CÂBİRÂNE
KÂLE KÂNE'N-NEBİYYÎ 'ALEYHI'S-SELÂM İZAMEŞİ MEŞŞİ
AŞHÂBA İMAMET VE TERKEVÂ ZAHİRE'L-MELÂİKET

10 Hümâm-ı zümre-i ebrâr-ı Câbir
Bu aḥbâr-ı şahîhi naql idüp dir

Ki ol şâh-ı ser-âmed cedd-i sıtteyn
Nebiyi-i muḥterem sulṭân-ı kevneyn

Çaḥan bir cânibe devletle gitse
Maan aşhâbla refîâr itse

Emâmında yürürdi cümle aşhâb
Girü ḳalurdi ol maḥbûb-ı tevvâb

34b

1 Budur ḳanun 'âdet kim şehensâh
Sa'âdet-ile râha gitse nâgâh

Düşüp pîşeye anuñ cümle ḥuddâm
Gelür eñ soñra şâh şahib-i ikrâm

Daḥı ol şehriyâr dîn ü dünyâ
Çomazdı ḥalfine aşhâb zîrâ

Yürürler-idi zâhrinde melekler
Çafâdâr-idi sükkân felekler

5 Öñince meşy idüp aşhâb-ı zîşân
Şufûf olurdi ardınca sürûşân

O sulṭâne sipâh olup melâ'ik
Pür ḡilmân-idi aña erâ'ik

Anuñ maḥkûmı-idi cinn ü insân
Daḥı hep sâkinân çarḥ-ı gerdân

Zihî sultân şâhib-i mekremet kim
Aña ḥayl-i melâ'ik ola ḥâdim

Daḥı ol mürsel-i Çin ü Ḥaḫâyı
Ki müşg-i ter olurdu ḥâk-i pâyı

10 Dimiş tavşif idüp aşḫâb-ı zîşân
Ki bir rehden güzâr itse o sultân

İdüp te'sîr bû-yı müşg-i sâyı
İtir-nâk olur-idi ḥâk-i pâyı

Niçe müddet cemî'-ı ehl-i İslâm
Dimâğ-ı câna idüp anı iştîmâm

Bilürler-idi o yoldan 'izzet-ile
Güzâr itmişdür ol şeh devlet-ile

Şeb-i İsrâda bû-(y)ı tîb-i vuşlat
Mü'esser olmuş-ıdı aña ğâyet

15 Anuñ-çün cismi ḥoş-bûy-idi her ân
Meşeldür bu ki olmaz müşg pinhân

35a

1 Pes imdi ol ğazal-ı ravza-i dîn
İtir-baḫş ḫıḫta-i Çin ü Maçîn

Ḳadem vaz' itdügi ḥâk mu'anber
Olurdu şöyle ḥoş-bû-(y)ı mu'aḫḫar

Ki rûmâl eyleyen ehl-i sa'âdet
İderdi aña biñ cân-ıla rağbet

Dem-i âḫûda daḥı zâr u şeydâ
Cenâb-ı Ḥaḫdan eylerdi temennâ

5 Dir-idi ya'nî kim ol merd-i kâmil
 Hudâyâ feyz-i bûyın hâtem kıl

ḤATİME'R-RİSÂLE Fİ EVŞÂF-I ḤATİME'R-RİSÂLET

Ḥaḳîkat-bîn olan erbâb-ı 'irfân
 İdüp rû-(y)ı ḥabîbullâha im'ân

Dimişler ol Ḥudâvend-i cemîlüñ
 Resûl-ı Ḥazret-i Râb-ı celîlüñ

Nihâyet yokdur evşâfına zîrâ
 Kemâl-i hüsne ol şâhı mevlâ

Cemî'-ı nâsdan ecmele idüpdür
 Ḥişâlin cümleten ekmele idüpdür

10 Degüldür mümkün evşâfın ser-â-pâ
 İde 'aḳl şibr-i 'âlemde iḥsâ

Vefî aḥbâr vaşf-ı şekl-i pâkin
 Daḥı evşâf-ı rû-(y)ı tâbnâkin

İder her 'âşîḳ-ı şûrîde ḥâli
 Hemîşe vird ü zîkr kıl ü ḳâlî

Be-ḥamdillâh ki ol feyyâz-ı muṭlak
 Süḥan-baḥşâ-(y)ı âdem Ḥazret-i Ḥaḳ

Naşb itdi ki bu vaşşâf-ı Aḥmed
 Nevâzî-i şenâkâr-ı Muḥammed

35b

1 Anuñ vaşfında aşḥâb-ı 'izâmı
 Buyurduḡı eḥâdis-i kirâmı

Rivâyet eyleyüp manzûm u mevzûn
 Beyân itdüm niçe vaşf-ı hümâyûn

Mübârek ḫilye-i pâkin maḳâle
 Getürdüm nazm idüp bir ḫoş risâle

Niçe mevzûn edâlarla mu'allâ
 Kad-i bâlâsın ol şahuñ ser-â-pâ

5 İdüp tavşîf kıldum diğkat-i tam
 Hemîşe itdüm aña sa'y u iqdâm

Mübârek cismine ta'zîm idüp hem
 Anuñ evşâfını itdüm mufahham

Dağı reftâr-ı pâkin nâzikâne
 Birez ta'rif kıldum 'ârifâne

Ğubâr-ı pâyına rûmâl itdüm
 Anuñ keyfiyyetin icmâl itdüm

İrüp pâyâne endûh na't-ı pâki
 Beyân olundı vaşf-ı 'ıtr-nâki

10 Çün evşâfına anuñ irdi encâm
 Bulur işbu risâlem dağı itmâm

Ğubâr-ı pâyi hatm itsün kelâmı
 Münâsibdür ki misk ola hıtâmı

Be-hamdilillah tamam idüp kitâbı
 Didüm V'Allahu a'lem bi's-şavâbı

TETİMMETÜ'L-ĤÂTEME

Hezâr ahsenet iy tab'-ı güher-pâş
 Terâ iy mâ'den-i 'irfân-sâ baş

36a

1 Eyâ vaşşâf-ı şâh-ı âl-i 'Adnan
 Cezañ Allah hayren ey sühandân

Ne gûyâ-(y)ı Mesîh esâsın aya
 Ki eyler her kelâmuñ mürde ihyâ

Ne efsûn eyledün halk-ı cihâna
 Ki meftûn oldı erbâb-ı zamâna

‘Aceb sihr-i helâl itdüñ ki cânı
Musahhar eyledi hüsn-i beyânı

5 Kıoduñ ‘âlemde böyle hûb-ı âsâr
Ki eyler nüshasın ta‘vîz-i ebrâr

Oķunduķça bu nazm-ı âbdâruñ
Olur şâd âb-ı rûh-ı dîlfikâruñ

Anı zîrâ kırâat iden aķbâr
Şalât eyler o ‘âlîşâne her bâr

Medâr olınca nazmuñ ol şalâta
Saña ba‘îş olur fevr ü necâta

Ki ya‘nî hazret-i maķbûb-ı Yezdân
İdüp da‘im füyûzâtından ihsân

10 Nigehbânuñ olur âsâr-ı feyzî
Dilüñ pür-nûr ider envâr-ı feyzî

Olur dünyâda vü ‘uķbâda hemrâh
Hemîşe saña ‘avn u luţfullâh

Yeter bu nüsha-i i‘câz-ı âyât
Saña ser-defter-i ‘izz u sa‘âdet

O şâhuñ nûr-ı pâkin Rabb-ı yektâ
Çün itdi mebde-i halk-ı berâyâ

Anuñ evşâf-ı pakın dahı bî-şekk
İdersin nâ-murâda Hâķ Tebârek

15 Hemîşe menşe-i eltâf-ı sermed
Olursın nâ‘il ‘izz-i mü‘ebbed

36b

1 Be-hamdillah ki ol mevlâ-(y)ı bî-çün
Müyessir kıldı bu nazm-ı hümâyûn

Zebânuñdan irüp encâma hâlâ
Hediyye oldı ‘uşşâka ser-â-pâ

Olup biñkırkıyidi beyt üzre itmâm
Bulupdur vefk tarihiyle encâm

Bu resme kûşüşüñ vaşf-ı Resûle
Vesîle ittiñâz idüp kabûle

5 Demidür Hazret-i Mevlâya bi’z-zat
Dil ü cân-ile eyle ‘arz hâcât

MÜNÂCÂT KADIYYÜ’L-HÂCÂT KI MÜYESSERÜ’L-
MURÂDÂT-I TA‘ÂLÂ ŞÂNÂ VÜ ‘İZZ Ü SULTÂN

İlâhi ol Resûl-i müctebânuñ
Münevver ʔal‘ati-içün ki anuñ

Cemâl-i bâ-kemâlinde dirahşân
Olur-idi risâlet nûrı her ân

Temâşâ idicek ol nûr-ı pâki
Kamu aşhâbı olup şevknâki

Olurdi her biri ‘ışk-ıla gûyâ
Aña bir bülbül-i şeydâyı gûyâ

10 Nümûne olmağ-içün ‘âşıkâne
Getürmişlerdür evşâfin beyâne

Nevâzî-bende ki dahı Hudâyâ
Anuñ hâlât-ı ‘aşkın eyle i‘tâ

Görelen ‘âlem-i rü‘yâda anuñ
Münevver rûyın ol şâh-ı cihânuñ

Düşüpdür ‘aşkına bu cân-ı müştâk
İder hûrşîd-i mihri dilde işrâk

İlâhi ‘aşkıyı irgür kemâle
Vesîle ola ol şâh-ı cihâna

37a

1 Vücûdum nâr-ı ‘aşkı eyleye kâl
Olam kâl olmağ-ıla şâhib hâl

Liyâkat bulam aña intisâba
İrişem dergehinde fetḥ-i bâba

Ġubâr olmağla hâk dergehinde
Nazargâhuñ olam şâyed boyında

Anuñ mir‘ât-ı yüzinde Hudâyâ
Tecellî-i cemâl idem temâşâ

5 Bu cism-i nâ-tüvân içre dil ü cân
Ola luḡfuñla yâ Rab şâd u ḥandân

Cemî‘-ı ümmeti-ile ser-â-pâ
Olam âsûde der-dünyâ vü ‘uqbâ

Civâruñda Hudâyâ rûz-ı maḥşer
Bizi ol müctebâyâ eyle ma‘şer

Şefî‘-ı cürmümüz eyle hemîşe
O şâhi kim ‘aḫâdur aña pîşe

Ḥuzûrında olup a‘zâr maḫbûl
Recâmuz eyleye her bâr maḫbûl

‘ARZ-I İ‘TİZÂR-BÂN RESÛL-I KAMKÂR U İSTİFA‘ EZÂN
ŞEHİRİYÂR CEHL-İ MAḤZÂĠ

10 Ḥabîbâ sensin ol maḫbûb-ı Yezdân
Ki na‘tuñdan senüñ âyât-ı Qur‘ân

Seni medḥ eylemişken Rabb-ı Ḥâlik
Niçe vaşşâf olur saña ḥalâyık

Seni ta‘rife ‘âcizken sürûşân
Niçe vaşf eylesün bîçâre insân

Ne deñlü ‘aql-ı çâlâk olsa bâdir
Olur fehm-i kemâlâtũnda kâşır

Velî bînende-i envâr-ı hüsniñ
Olan her ‘âşık-ı didâr-ı hüsniñ

37b

1 Tesellî virmek-içün ‘âşıkâne
Getürmişlerdür evşâfuñ beyâne

İder âşüfte-i ‘aşkuñ olanlar
Ehâdîs-i kirâm-ı hilyeñ ezber

Ĥudâvendâ bu bîçâre nevâzı
Olup sen şehriyârũñ ‘aşkbâzı

Mübârek hüsniñi rü‘yâda şâhâ
Görüp cân-ıla oldum saña şeydâ

5 Dil-i nâçârum itmez bir dem ârâm
Talebkârũñ durur her şubhla şâm

Cemâlũñ seyr iden aşhâb-ı zîşân
Ne resme eylemişler ise tibyân

Rivâyât-ı sihâh-ı hilye ki hep
Getürdüm silk-i taqrîre müretteb

Ser-â-pâ nazm idüp vaşf-ı celilũñ
Beyân itdüm şâhâ hüsni cemilũñ

Degüldür ĥaddüm iy kân-ı mürüvvet
İdem bu resme küstâhâne cür‘et

10 Ki meddâhuñ-iken bi’z-zât Mevlâ
Cesâret idem evşâfuñda ammâ

Dil-i âşüfte ĥale zabta imkân
Müyesser olmadı iy şâh-ı zîşân

Senûñ vâdî-(y)i evşâfuñda hâlâ
Tekâpû itdüm iy memdûh-ı Mevlâ

Saña şaydâlıgum izhâr itdüm
Çü mestüm cürmümi ikrâr itdüm

Benüm takşîrümü ‘afv eyle şâhâ
‘Aşâdur saña layık padişâhâ

15 Teraħħum eyleyüp ben bî-nevâya
‘Inâyet kıl ‘inâyet ben gedâya

38a

1 Bu dehr-i miħnet âbâd içre her ân
Olam luħfuñ-ile mesrûr-ı ħandân

Güzâr itdükte fânîden beķâya
Civâruñda daħı irgür şafâya

Cemâlüñle deli pür-nûr eyle
Visâlüñle bizi mesrûr eyle

Cemf‘-ı ümmetüñle cümlemüz hep
Cenâb-ı ‘izzete eyle muķarreb

5 Bugün rûz-ı cezâ mâra ‘inâyet
Şefâ‘at yâ Resûlâllah şefâ‘at

TARİĞ-İ İTMÂM EYN-İ RİSÂLE-İ BEDÛ’L-MAĞÂLE

Müyesser şedd ü mera itmâm-ı ħilye
Zi-ħüsn şûret-i nazmış dil âşüfte

Me‘ânî hümâyûn-eş şunidend
Sürûşân-ı cinân-ı heşt-i ülfet

Çü did eyn sımğ-ı pür-dürr-i cevâhir
Süreyyâ-eş felek her zürer nühüft

Ki eyn endîşe men hemçü mişķab
Berây-ı rişte-(y)i nazmış güher süft

- 10 Bâ-timâmeş nevâzî behr-i tarîh
Tamam şüdd vaşf-ı pâk-i Aḥmedî güft

SÖZLÜK

A

Âb (f): Su

Dağı yoğ-ıken ervâhî âb u gülde 9a/8

âb-ı rûh-ı dil-fikâr: Âşığın hayat suyu

Olur şâd âb-ı rûh-ı dilfikâruñ 36a/6

Âbâd (f): Şen, mâ'mur, bayındır

Bu dehr-i mihnet âbâd içre her ân 38a/1

‘Abbâs (a): Abdü'l Muttalibi'in en küçük oğlu, Hz. Muhammed'in amcasıdır. En son hicret eden kişidir. Mekke Huneyn gazalarında Hz. Muhammed'in yanında bulunmuş, Mekke fethinde müslüman olmuştur. Seksenkiz yaşında vefat etmiştir.

Cenâb-ı Hâzret-i Hamza ile ‘Abbâs 7b/9

‘Abd (a): Köle, kul

‘abd-ı haşş: Saf kul

Dağı her ‘abd-ı haşşuñ kim Hüdâyâ 8a/4

‘abd-ı nâ-tüvân: Güçsüz kul

Bu ‘abd-ı nâ-tüvâna bir şâyângeh 12a/7

‘abd-ı za‘if: Zayıf, kuvvetsiz kul

Nevâzı gibi bir ‘abd-ı za‘ifüñ 3a/8

‘Abdullah (a): Abdü'l-Muttalib'in oğlu, Hz. Muhammed'in babası

İrişdi geldi ‘Abdullahâ nâgâh 11a/4

‘Abdü'l-Menâf (a): Resulullah'ın ikinci dedesi olan Hâşim, Abdül-Şems Muttalib ve Nevfel'in babaları ve Kuseyyin oğludur.

Dağı ‘Abdü'l-Menâf u Haşime hem 11a/2

‘Abdü'l-Muttalib (a): Hz. Muhammed'in dedesi, Kureyş kabilesinin reisi ve Haşim'in oğludur.

Göründi ya‘nî ‘Abdü'l-Muttalibde 11a/3

‘Aceb (a): Acaba, hayret, şaşılacak şey

‘Aceb mi orta böyle olsa ol şah 14b/9

Aç-: 1. Örtülü bir şeyden örtüyü kaldırmak, açmak

Cebînin açsa ol kadar mu‘allâ 20b/1

2. Kapalı bir şeyi açık duruma getirmek

Açup la‘l-i lebin itdükde hânde 24a/10

Açık, acık, acuk, açuk: 1. Kapalı olmayan, açık

Açık-idi cebîni tâbnâki 20a/11

Görüp ol sine-i pür-nûri açuk 30a/4

Çalardı ağız açuk gonceler hep 24a/11

2. İki şey (nesne) arasındaki açıklık ara, mesâfe

Mukavves-idi dimiş hûb u acuk 20b/9

Açıkdi kaşları mâbeyni ya‘nî 20b/13

Açıl-: Kapalı iken açık hale gelmek, açılmak

Açılmış verd-idi gûyâ dehânı 23b/4

A‘dâ (a): Düşmanlar, yağılar

Muzaffer eylegil a‘dâya anı 8b/6

‘Adâlet (a): Hakka riayetkarlık, haklılık, doğruluk

‘Adâlet tahtgâhı tâcdârı 7a/13

‘Âde (a): Âdet kelimesinin Arap kaidesine göre yapılan mürekkep kelimelerdeki şekli

Olurdi hark ‘âde mu‘cizâtı 4b/13

Âdem (a): Dünyada ilk yaratılan insan

Görenler bir tavîl âdemle nâgâh 15a/6

‘Âdet (a): Görenek, usul, alışkanlık

Budur kanun ‘âdet kim şehensâh 34b/1

Afâk (a): Ufuklar, gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yerler

Ki salmışlar-idi âfâka pertev 24b/11

- Âfât (a): Belalar, musibetler
 Olur âfâtdan ol hâne-i me'mûn 13b/14
- ‘Afv (a): Hoş görme, suçunu bağışlama
 ‘*afv eyle-*: Affetmek, bağışlamak
 Benüm takşîrûmi ‘afv eyle şaha 37b/14
- Ağ: Ak, beyaz
 Yüzi ağ-idi gâyet gerçi elhak 18b/2
- Âgâh (f): Bilgili, haberli, uyanık
 ‘*âgâh eyle-*: Bilgilendirmek, haberdar etmek
 Peyâm-ı hazreti eylerdi âgâh 4b/4
- Ağız: Ağız
 ‘*ağı açuq kal-*: Şaşırmak, hayrete düşmek
 Qalurdi ağız açuq gonceler hep 24a/11
- Ağyâr (a): Gayrılar, başkalar, yabancılar
 Arada yoğ-ıdı ağyâr mahlûk 6b/3
- Ahbâb (a): Dost, tanıdık
 Ğubâr-ı pâyına yüz sürdi ahbâb 6b/12
- Ahbâr (a): Haber, söylentiler
 Anuñçün eyleyüp ‘irfândan ahbâr 32/3
 ‘*ahbâr-ı şahîh*: Doğru haber
 Bu ahbâr-ı şahîh nakl idüp dir 34a/10
- Âhenk (f): Uygunluk, düzen
 ‘*âhenk it-*: Uymak, uyuşmak
 Dimiş ahenk idüp ol şâh seyre 34a/4
- Âhir (a): Son, en sonra, en sonunda
 Tahıyyat eyleyüp âhir Hüdâya 5b/9
 Dağı âhir nefesde aña îmân 13b/10

Aḥkâf (a): Kum tepeleri

Be-ḥakḥ sûre-i fâḥa vü aḥkâf 14b/2

Aḥkâm (a): Emirler, hükümler

aḥkâm-ı dinî: Dini hükümler

Olup aḥkâm-ı dîni cümle mer'î 7b/14

âḥkâm-ı mesâil: Örnek hükümler, örnek meseleler

Beyân itdükte âḥkâm-ı mesâ'il 4b/11

Aḥmed (a): Daha, çok methedilmiş olan; Hz. Muhammed

Vücûdî aḥmed olup anda nâbûd 6b/1

Aḥmer (a): Kırmızı, kızıl

Bir aḥmer ğudde-i hûb u müdevver 28b/11

Aḥsen (a): Daha, en, pek güzel

Ḳamu a'zası-idi hûb u aḥsen 13a/5

aḥsen-i taḳvimi: En iyi, en güzel kıvamda; insan

Getürdüñ aḥsen-i taḳvime anı 3b/1

aḥsen-i nev'-i beşer: İnsan soyunun en güzeli

Muḥammed aḥsen-i nev'-i beşerdür 3b/7

Aḥsenet (a): Pek güzel

Hezâr aḥsenet iy tab'-ı güher-pâş 35b/13

aḥsenetü aḥsent: Güzeller güzeli

Aña aḥsentü aḥsent der-idi 12a/2

Aḥvâl (a): Durumlar, haller

aḥvâl-i mi'râc: Mi'râc durumları, halleri

Didi aḥvâl-i mi'râcı ser-â-pâ 6b/13

Aḥz (a): Alma, kabul etme

aḥz it-: Almak, kabul etmek

Ki andan aḥz-ide bir nûr-ı zîşân 16a/10

‘Aķab (a): Arka, art

Buyurmuş ol ‘aķab kim anı her bâr 31b/13

Aķça: Beyaz, ak gibi

İki kaşı arasında aķça bir yir 21a/5

‘Aķıl (a): Akıl, düşünce, idrak, arayış

Şadaķdur ‘aķıla her demde mu‘tâd 14a/6

‘aķl-ı çâlâk: Çevik akıl

Ne deñlü ‘aķl-ı çâlâk olsa bâdir 37a/13

‘aķl-ı kaş: Kısa akıl

Veli derk eylemez bu ‘aķl-ı kaş 3a/5

Aķıt-: Akıtmak; dökmek

Aķıtdı pâyına cû-(y)ı ķulûbi 15a/11

Aķnâ (a): İnce ince yumru burunlu (adam)

Resûlüñ enf-i pâkı-idi aķnâ 23a/7

Aķren (a): Çatık kaşlı (adam)

Ezecc ü aķren olmuşdur hikâyet 21a/2

Aķşâ (a): Kudüs’deki meşhur büyük camii.

Gelüp bir demde aķşâya irişdi 5b/6

Aķşer (a): En kısa

Ne ğâyet ile tavîl-idi ne aķşer 17b/11

Aķvâl (a): Sözler, lakırdılar

Heder itmezdi aķvâlinde kaţ‘â 24a/7

Al-: 1. Elde etmek, almak

Alurdi araya şan hale mâhı 18a/1

Araya beş hilâl almış bir mâhı 26a/4

2. Giymek, almak, takmak

Berâķ u ħulle ü tâc aldı fi’l-ħal 5a/13

3. Koymak

Alur baş üstine seb'ül-meşânî 2a/11

4. Ulaşmak, sahip olmak

Alurdı kâminı merdâne her gâh 33a/4

5. Atmak

Birez vâsi' alurdı hâfvesin hem 33b/1

A'âlâ (a): (daha, pek) Yüksek

a'âlâ-i 'illiyîn: Cennetin en yüksek tabakası

Dutup a'âlâ-i 'illiyîne yol 5a/10

A'lâm: Bayraklar, sancaklar

İrişdi kulle-i eflâke a'lâm 11b/4

'Âlem (a): Dünya, cihan

Mu'ammer eyleyüp âlemde anı 8a/7

'âlem-i imkân: Mümkün olan alem

Geçüp bu 'âlem-i imkânı farza 6a/9

'âlem-i kevn ü mekân: Varlık alemi, dünya

Gelüp bu 'âlem-i kevn ü mekâna 20a/4

'âlem-i rü'yâ: Rüya alemi

Göreliden 'âlem-i rü'yâda anuñ 36b/12

'Âlemîn (a): Dünyalar

Vücûdı rahmet oldı 'âlemîne 11a/10

A'lem (a): En (daha, pek) bilen, bilgin

Didüm v' Allahü a'lem bi's-savâbı 35b/12

'Ale't-ta'cîl (a): Acele ettirme, çabuklaştırma

'Ale't-ta'cîl dâ'im neşy iderdı 34a/3

'Âlî (a): Yüce, ulu

Çuruldı işbu 'âlî kârḥâne 10a/9

‘Âlî-cenâb (a): Şerefli, haysiyetli kimse

Mu‘alla-idi ol ‘âlî-cenâbı 5a/2

‘Âlîşân (a): Şan ve şerefi büyük olan

Şalat eyler o ‘âlîşâne her bâr 36a/7

‘Alîyy (a): Yüksek, büyük, ulu

‘*Aliyy-ül-Murtaza*: Hz. Ali

‘Aliyy-ül-Murtaza ol şâh-ı zîşân 16b/6

Allah (a): Tanrı; Allah

Ki kalbi oldu sırr Allah me’vâ

Allahü a‘lem bi-ş-şavâb: Allah doğrusunu daha iyi bilir

Didüm vü allahü a‘lem bi-s-sevâbı 35b/12

Amân (a): Bağış, bağışlama, sığınmak ve yardım istemek için kullanılır

amân vir-: Zaman tanımak, mühlet vermek

Amân virmezler-idi kahramana 21b/11

Âmine (a): Hz. Muhammed’in annesi

Âmine cehresinde oldu zâhir 11a/6

‘Amm (a): Amca

O sulţana ki olmuşlardı ‘ammin 7b/8

Ammâ (a): Ama, fakat, ancak, öyle ki

Laķab ümmîdi aña gerçi ammâ 4b/5

‘Amman (a): Oturma, durma

‘*amman ol-*: Bir yerde oturmak, durmak

O sulţâna ki olmuşlardı ‘amman 7b/8

Ân (a): Lâhza, pek az bir zaman

Mübârek cebhesin ‘arz itse bir ân 20b/2

Añ-: Anmak, hatırlamak

Demâdem Yusufin añmazdı Ya‘ķûb 19b/3

- Aña: Ona (“ol” zamirinin yönelme hali)
Ki aña la‘l ü güher-leb ile dendân 24b/15
- Ancak: Yalnız, sadece
Müdevverlikdedür temsîl ancak 19a/7
- Anda: 1. Onda (“ol” zamirinin bulunma hali)
Ziyâ-pâş-idi anda her bir engüş 26b/5
2. Orada, oraya
Ki anda seyr ide ‘uşşâkı anı 10a/3
- Andan: 1. Ondan (“ol” zamirinin ayrılma hali)
Olupdur cümlesine feyz andan 4a/7
2. Oradan, oraya
Gelüp andan cühâna virdiler fer 7b/5
- ‘Andelîb (a): Bülbül
İdüp çün ‘andelîb nağme-perdâz 11b/15
- Anı: Onu (“ol” zamirinin belirtme hali)
Getürdüñ ahsen-i takvime anı 3b/1
İde Mevlâ anı ehl-i sa‘âdet 14a/3
- Anlar: Onlar
Olurdu anlara ğılman hâdim 7b/6
- Anuñ: Onun (“ol” zamirinin ilgi hali)
Anuñ maḥkûmidur ecnâd-ı mevcûd 2a/8
- Anuñ-çün: Onun için
Anuñ-çün ol hümâyun satrı her gah 2a/4
- Ara: Orta
İki kaşı arasında aqça bir yer 21a/5
- Ara-: Aramak, araştırmak, incelemek
Anı gökde ararken yirde buldı 16a/14

- ‘Arab (a): Irak, Şam, Ceziret-ül-Arab, Hicaz, Yemen ile Mısır’da ve Afrika’nın şimalinde bulunan semitik kavmin umûmi adı
 ‘Arabda kadeh iderdi pîr ü bernâ 23b/9
- ‘Araḡnâḡ (a): Terlemiş, ter içinde kalmış
 ‘Araḡnâḡ olıcaḡ ol ruḡ-ı ekrem 9b/9
- Ârâm (f): Durma, eğlenme, dinlenme
ârâm it-: Durmak, dinlenmek
 Dil-i nâçârum itmez bir dem ârâm 37b/5
- Ard: Arka, arka taraf
 Şüfûf olurdu ardınca sürûşân 34b/5
- ‘Ârî (a): Hür
 Dimiş ‘ârîdi şadr-ı tâbnâkı 30a/11
- ‘Ârifâne (a): Arif olana yakışacak surette
 Birez ta‘rîf kıldum ‘ârifâne 35b/7
- Ârim (a): Uygunsuz, hoşa gitmez, ters
 Olupdur ṡab‘-ı pâküñ aña ‘ârim 12b/3
- ‘Arîz (a): Geniş, enli
 ‘Arîz-idi velî kitfeynisi 28b/1
- ‘Arşa (a): Yer, toprak
 Ki oldur ‘arşayı düzmek dilîri 7b/3
- ‘Arş (a): Arş, gökyüzü, dokuzuncu gök
 Mu‘alla oldu pes anuñ için ‘arş 6a/6
‘arş-ı â‘lâ: Göğün en yüksek tabakası
 Vücûd-ı pâki-idi ‘arş-ı â‘lâ 25a/11
‘arş-ı a‘zam: En yüksek gök tabakası, Tanrı’nın katı
 Daḡı levḡ ü kalem hem ‘arş-ı a‘zam 10a/2
‘arş-ı mu‘allâ: Yüce gök
 Yaḡûd ol şadr-idi ‘arş-ı mu‘allâ 30b/9

‘Arz (a): Bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme

‘arz eyle-: Sunmak, göstermek

Anı ‘arz eyledi halk-ı cihanâ 20a/4

Arz (a): Dünya

arz-ı pehnâ: Geniş dünya

Aña tayy olur-idi arz-ı pehnâ 34a/5

Aşâbi‘ (a): Parmaklar

Hem ol zîbâ aşâbi‘ dağı mevzûn 31b/5

Âşâr (a): Eserler, alametler, izler

Yine Tirmizi-(y)i ferhûnde aşar 15b/3

âşâr-ı feyzî: Verimli eserler

Nigahbânuñ olur âşâr-ı feyzî 36a/10

âşâr-ı hikmet: Hikmet eserleri

Nümâyân olmağa âşâr-ı hikmet 10b/6

âşâr-ı izz-ı sermedî: Ebedi kıymetli eserler

Zihi âşâr-ı ‘izz-i sermedî kim 12b/3

âşâr-ı lutf: Güzellik alameti

Olup âşâr-ı lutfâ eyle yâri 13a/9

âşâr-ı zîbâ: Güzel, süslü alamet, eser

Olur ‘âlemde ol âşâr-ı zîbâ 12b/8

Aşfiyâ (a): Samimi, saf, içi temiz, tuttuğu yol doğru olan kimseler

Me’abı pişvâdur aşfiyâya 3b/11

Aşhâb (a): Hz. Muhammed’i görmek ve sohbetine katılma şerefini kazanmış kimseler

Mübârek pâyını seyr iden aşhâb 32a/11

aşhâb-ı erbâb-ı mekârim: İyi ahlâk sahibi, cömert kimseler

Dimiş aşhâb-ı erbâb-ı mekârim 22a/13

aşhâb-ı izar: Büyük, yüce kimseler

Anuñ vaşfinda aşhâb-ı izarı 35b/1

aşhâb-ı vâli: En büyük ashab

Ki oldılar anuñ aşhâb-ı vâli 7a/7

aşhâb-ı zîşân: Şerefli sahipler

Cemâlüñ seyr iden aşhâb-ı zîşân 37b/6

Aşlâ (a): Hiçbir vakit

Huşûnet yoğ-ıdı lahmende aşlâ 22b/10

Âsûde (f): Rahat, mutlu

âsûde ol-: Mutlu olmak

Olam âsûde der-dünyâ vü 'uqbâ 37a/6

Âsümân (f): Gök, sema

Zemîn ü âsümân keff ü buhâri 2b/5

‘Âşık (a): Bir şeye, birine tutkun

‘âşık-ı didâr-ı hüsnüñ: Güzel yüzünün aşığı

Olan her ‘âşık-ı didâr-ı hüsnüñ 37a/14

‘âşık-ı şûrîde: Çılgın, tutkun aşık

İder her ‘âşık-ı şûrîde hâli 35a/12

‘âşık ol-: Aşık olmak, tutulmak

Olup her biri biñ cân-ıla ‘âşık 11b/11

‘Âşıkâne (a): Aşıkca, aşık olana yakışır yolda

Nümüne olmağ-ıçün ‘âşıkâne 36b/10

‘Aşk (a): Sevgi, muhabbet

‘aşk-ı Mevlâ: Allah aşkı

Aña yâr olmuşdı ‘aşk-ı Mevlâ 33b/7

‘aşk-ı Rabbânî: Allah aşkı

Olinca ‘aşk-ı Rabbânî hüveydâ 9b/2

‘Aşk-bâz (a): Aşkla oynayan, yalandan aşık görünen

Olup sen şehriyârûñ ‘aşkbâzi 37b/3

Âşüfte (f): Çıldırircasına seven

Bu âşüfte dahı zâr u dilfigâr 12a/4

âşüfte-i ‘aşk: Aşk çılgınlığı

İder ‘âşüfte-i ‘aşkuñ olanlar 37b/2

At-: Atmak, fırlatmak

Atardı ehl-i ‘aşka tîr-i müjgân 21b/2

‘A tâ (a): Bağışlama, bahşış, ihsân

O şâhı kim ‘atâdur aña pîşe 37a/8

‘atâ kıl-: Bağışlamak

‘A tâ kıldı nübüvvet aña Allah 11a/14

A tyab (a): Daha, çok güzel

atyab kıl-: Güzel olmak, güzelleşmek

Anuñ evşâfını kılmışlar atyab 32a/11

‘Avâlim (a): Dünyalar

Anuñçün bu ‘avâlim oldı mevcûd 2b/13

A‘vân (a): Yardım edenler

Ki aña oldılar a‘van u enşâr 7b/10

Âvâze (f): Yüksek ses

âvâze-i hû: Hu sesi, Allah deme

Çekerdi seyr iden âvâze-i hû 17b/3

‘Avn (a): Yardım

Hemîşe saña ‘avn u luţfullah 36a/11

‘avn-i bârî: Allah’ın yardımı

Temennâm ol durur kim ‘avn-ı bârî 13a/9

Ay: Dünyanın peyki, kamer, ay

Olup nûrı vücûdı gün ü aya 16a/13

Aya: Parmaklar hariç, el ve ayağın içi, düz yeri
Mübârek ayası şâfi-idi hem 25b/7

Ayak: Ayak, insanı ve hayvanın yürümesine yarayan uzuv
Ayağın pekçe ref' eylerdi yerden 33a/3

Âyât (a): Kur'ân'ın cümleleri, ayetler
Tekellüm eyleyüp vahy itdi âyât 6b/2
âyât-ı Kur'an: Kur'ân ayetleri
Ki na'tuñdan senüñ âyât-ı Kur'an 37a/10
âyât-ı müşbah: Kandil ayetleri
Mübârek rüyını âyât-ı müşbah 20a/5
âyât-ı münzel: Gökten indirilmiş ayetler
Debîr-i Câmi'î âyât-ı münzel 7b/2

‘Ayıblu (a.t): Utanılacak şey, kusurlu, noksanlı
‘Ayıblu ola ol re's-i hümâyun 16b/13

Âyet (a): Kur'ân'ın herhangi bir cümlesi
âyet-i nûrün 'ale'n-nûr: Nur üstü nur, daha iyi ayet
Okurdu âyet-i nûrün 'ale'n-nûri 20b/3

Âyîne-veş (f): Ayna gibi
Gümüş âyîne-veş-idi mücellâ 30a/5

‘Âyîşe: Hz. Ayşe (Ayşe-i Sıddîka), Resulullahın eşi, Ebûbekir-i Sıddîk'ın kızıdır.
Çok akıllı, zeki, âlime ve salihâ idi. Eshâb-ı kirâm birçok şeyleri ondan sorup öğrenirdi.
Buyurmuş ‘Âyîşe ol müctebânuñ 17b/10

‘Ayn (a): Göz
Sevâd ‘aynı şeffâf-idi her ân 22a/3
'ayn-ı ducâ: Kara göz
O rengîn had ile ol 'ayn-ı ducâ 22b/4

Ayrı: 1. Ayrı

Biribirinden-idi az çok ayrı 21a/9

2. Başka, gayrı

Velî ayrı-idi ber-vech-i ahsen 20b/11

Az: Çok olmayan, az, az miktarda

Biribirinden-idi az çok ayrı 21a/9

A'zâ (a): Organlar, üyeler

Tenâsüb üzre-idi anda a'zâ 28a/2

a'zâ-(y)ı *'izâm*: Büyük yüce organlar

Celîl-idi her a'zâ-(y)ı *'izâmı* 27a/1

a'zâ-i laîf: Hoş, güzel organlar

Teveccüh idüp a'zâ-i laîfi 33a/8

A'zâr (a): Özürlü, bahaneler

Huzurında olup a'zâr maqbûl 37a/9

Âzim (a): Niyetli, kesin karar veren

'âzim ol-: Karar vermek, niyetlenmek

Civâr-ı kurb-ı Hakkâ oldu *'âzim* 5b/10

Âzîm (a): Büyük, ulu, iri

'âzîm ol-: Ululanma, yüceltilme

'Âzîm olmak mübârek re'si anuñ 17a/3

Âzîmet (a): Gitme, gidiş

'âzîmet it-: Gitmek

'Âzîmet itdüm anı vaşfa ammâ 13a/8

Âzîmü'ş-şân (a): Şanı, ünü, şanı büyük olan

'Âzîmü'ş-şândur dirlir-idi ol 15b/11

Azm (a): Kasıt, niyet, karar

'azm eyle-: Niyetlenmek, istemek

Eger *'azm eylese bir semte gâhî* 33a/2

‘azm-i melek: Melek niyeti

İdüp pervâz ‘azm-i melek nâsût 6b/9

B

Bâ (f): İle, ...li

bâ-timâmeş: Tamam ile, tam olarak

Bâ-timâmeş nevâzi behr-i târif 38a/10

Bâdâmi (f): Badem biçiminde

İki bâdâmi haller çeşm-i bînâ 1b/7

Badik: Kısa; vasat

Birez badik-idi maṭbû‘ u mevzûn 30b/12

Bâdir (a): Birden bire vuku bulan

Ne deñlü ‘aql-ı çâlâk olsa bâdir 37a/13

Bâğ (f): Bağ, büyük bahçe, bostan

Cihân bağında serv-i kıdd-i hûbı 15a/11

Bağır: Yürek, sine

Delindi dürlerüñ bağı ser-â-pâ 24b/13

Bağır (a): Çok bilen, bilgisi geniş olan

Kağayadan anı bağır ile berde 13b/12

Bağır (a): Deniz

Kemâl-i kudretüñ bağırında eflâk 2b/6

bağır-ı envâr: Parlak deniz

Muşaffâ cismi-idi bağır-ı envâr 30b/1

bağır-ı naşş-ı tenzîl: Kur’an ayetleri denizi

Olup gavvaş bağır-ı naşş-ı tenzîl 2a/5

Bahş (f): Bağışlayan, bahşeden, veren

Şu resme-idi leţâfet-bahş u zîşân 31a/6

Bahşa (f): Bahşeden, bağışlayan

süĥan-bahşâ-(y)ı âdem: İnsana konuşmayı veren

Süĥan -bahşâ-(y)ı âdem Ĥazret-i Ĥaĥ 35a/13

Baĥt (f): Talih, kader, kısmet

Zihî kavm-ı hümâyûn baĥt u iĥbâl 7b/12

Ba'îd (a): Uzak, irak

Ba'îdi öyle görür-idi farzâ 22b/1

Bâ'îş (a): Sebep olan

bâ'îş ol-: Sebep olmak

Saĥa ba'îş olur fevr ü necâtâ 36a/8

Baĥ-: Bakmak

Nihâl-i Sidreye baĥsun mı hâşâ 15a/13

Bâlâ (f): Yüksek, yüce

Daĥı bâlâ görünürdi o sultân 15a/18

Bâlâ-ter: Daha yüksek, pek yüksek

Daĥı bâlâ-ter-idi ol ŗehenşah 15a/3

Baĥa: Bana ("ben" zamirinin yönelme hali)

Ĥînâyet ĥıl baĥa ey Rabb-ı yektâ 1b/1

Bâr (f): 1. Defa, kere

Letâfet var-idi destinde her bâr 26b/3

Recâmuz eyleye her bâr maĥbûl 37a/9

2. Allah

Bâr-ı te'ala: Allah

Ĥaĥâlar eyledi bâr-ı te'âlâ 6b/4

Bârîk (f): Nazik, ince

Dağı bârîk-idi hem-vâr u mevzûn 26a/10

Bâriz (a): Açık, meydanda

Degüldi ya' nî bâriz sînesinden 28a/11

Baş-: Basmak

Zemîne başsa o pâ-(y)ı mübârek 32b/1

Ba's (a): Gönderme, gönderilme

ba's eyle-: Göndermek

Dağı ba's eyleye fâhr-ı cihânı 9a/13

Basît (a): Düz, sade, engelsiz, açık

Basît olup anuñ pâyi-içün hâk 16a/8

Baş (a): Yayma, uzun uzadıya anlatma

baş it-: Uzun uzun anlatmak

Bu teşbîhâtı baş idüp dimişler 30b/6

Baş: Kafa, baş

N'ola baş egmese cebhe şemse 20b/4

Eliyle ya' nî başın mesh ideydi 25b/12

başına gey-: Başına takmak, koymak

Geyüp başına pes tâc-ı risâlet 4a/3

başına ur-: Başına koymak, takmak

Urup başına tâc-ı nûr-ı imân 3b/2

Baḥḥa (a): Mekke-i Mükerrreme

Şeh Baḥḥa vü Yesrib-i Muşafânuñ 17b/10

Baḥn (a): Karın

Emâmından mübârek baḥn u şadı 28a/9

baḥn-ı mevzûn: Biçimli, düzenli karın

O şâfi sîne vü ol baḥn-ı mevzûn 28a/12

Bay: Zengin

Nazar idüp aña bay ile yoħsul 15b/11

Ba'zı (a): 1. Biraz, bir kısmı; kimi (Belirsizlik sıfatı)

Girü ba'zı rivâyet eylemişler 29a/11

2. (Belirsizlik zamiri) Kimisi, bir kaç

Daħı râvilerüñ ba'zısı didi 15a/2

Bâzû (f): Kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, paızı

Degüldi mûlar ol bâzûda amma 25a/9

bâzû-(y)ı pâk: Pak, temiz paızı

İki bâzû-yı pâki mirfaķine 25a/3

Bedi' (a): Eşi ve benzeri olmayan, mükemmel bir şeyi icat eden

bedi'-i sun': Güzel eser

Bedi'-i sun'üñ oldı cism-i âdem 2b/10

bedi'-i kudret-i Hâk: Allah'ın eşi bulunmaz kudreti

Ĥuşûşâ ol bedi'-i kudret-i Hâk 10a/12

Bedîhî (a): Akla kendiliğinden gelen

Bedîhî anı her kim seyr iderdı 15b/13

Bedr (a): Ayın ondördüncü gecesi, dolunay

Ķamer olduğı gibi bedr ü pür-fer 19b/10

bedr-i kemâl: Ayın ondördüncü gecesi, dolunay

Beğayet (a): Pek çok, aşırı, son derecede

Beğayet ĥûb-idi ol re's-i mergûb 17a/1

Be-ħaķķı (f): Hakkı için

Be-ħaķķı ĥürmet evşâf-ı Aħmed 8b/11

Be-ħamdillah (a): Allah'a şükür olsun, Allah'a şükür ile

Be-ħamdillah ki ol feyyaź-ı muřlaķ 35a/13

Behişt (f): Cennet, uçmak

Behişte girdi nûş itdi řabûĥî 10b/4

behişt-i câvidân: Ebedi, sonsuz cennet

Yaratdı hem behişt-i câvidânı 10a/3

Behr (a): Uzaklık, mesafe

Bâ-timâmeş nevâzî behr-i tarîh 38a/10

Beķâ (a): Devam, bakilik, sebat

Güzâr itdükde fânîden beķâyâ 38a/2

Belâ (a): Gam, keder, musibet

Maşun eyler vücûdun her belâdan 13b/8

Belaġat (a): İyi, güzel söz söyleme

Belaġat-ile olurdı gûyâ 24a/7

Belki (f): İhtimal, olabilir, umulur, hatta

Degül cân belki cânâne-idi ol 16a/6

Ben: Ben (Teklik I. şahıs zamiri)(bkz. men)

Velif ben nâ-tüvân zâr u şeydâ 13a/8

Bende (f): Kul, köle, baġlı

Sañâ olsunlar ihlaş-ile bende 8a/3

Benî (a): Oġullar

Benî ‘adnan: Resulullah’ın yirmibirinci babasının oġulları

Benî ‘adnâna ol nûr-ı mükerrem 11a/2

Benîn (a): Oġullar

Yaratdı her rûh-ı pâkin pür-nebînün 9b/10

Beñze-: Benzemek

Daġı beñzerdi rûhsârı tavîle 22b/13

Ber-vech (f): Olduġu gibi, olarak

ber-vech-i aġsen: Güzel, hoş olduġu gibi

Rivâyet eylemiş ber-vech-i aġsen 18a/12

Berâber (f): 1. Eşit, müsavi, denk

Pes ü bîşi berâber-idi hemvâr

2. Birlikte olan, yanında bulunan

Berâber-idi yeksân vü hümâyûn 28a/12

Cebîn-ile berâber-idi gûyâ 23a/7

Berây (f): İçin, maksadıyla

berây-ı rişte-i nazmîş: İpliğe düzgünce dizilmiş

Berây-ı rişte-i nazmîş güher süft 38a/9

Berâyâ (a): Halk, insanlar

Anuñ eyyam-ı ‘adlinde berâyâ 8b/10

Berde (f): Esir, köle

Kažayadan anı baħr ile berde 13b/12

Berdûş (f): Omuz üzerinde, omuzda

‘İzârından inerlerdi berdûş 18a/9

Berg (f): Yaprak

Metîn-idi mufahham berg ü zîbâ 26b/13

berg-i dirahşân: Parlak yaprak

Kefi billûrdan berg-i dirahşân 25a/12

berg-i verd-âsâ: Gül gibi yaprak

Mülâyim-idi berg-i verd-âsâ 22b/10

berg-i verd-i ra‘nâ: Güzel, hoş gül yaprağı

Ruħ-ı pâk-idi berg-i verd-i ra‘nâ 18b/5

Berķ (a): Şimşek

Yüzünden berķın def‘itse nâgâh 19a/2

Bernâ (f): Genç, delikanlı

‘Arabda kadeħ iderdi pîr ü bernâ 23b/9

Berr (a): Doğru sözlü, hayır işleyen kimse

Senüñdür berr ü ğufrân fażl u ikram 3a/11

Berraķ (a): Nurlu, parlak, duru

Olurdi ol kadar berraķ u tâbân 27b/10

Beş: 5 (sayı sıfatı)

Araya beş hilâl almış bir mâhı 26a/4

Beşâret (a): Müjde, muştı

Beşâret eyleyüp ol şâh-ı yektâ 6b/13

Beşâşet (a): Güler yüz

Beşâşet var-idi her dem nûrında 19a/13

Beyân (a): Anlatma, açık söyleme, bildirme

beyân it-: Anlatmak

Enes idüp beyân hilye-i pâk 14b/5

Getürmüşlerdür evşâfin beyâne 36b/10

Beyâz (a): Ak, aklık, aydınlık

Beyâz hâliş-idi şâf u zîbâ 31b/6

Beyn (a): Ara, arasında, arada

beyne'l-mevâttin: Yurtlar, meydanlar arasında

Ki âdem-idi beyne'l-mevâttin 3b/13

Beyt < beyit (a): İki mısradan ibaret şiir kısmı

Olup biñkırkyidi beyt üzre itmâm 36b/3

Beyt (a): Ev, hâne

beyt-i Ma'mûr: Kâbe

Felekde beyt-i ma'mûriña ol şeb 5a/7

Beyyinât (a): Deliller, şahitler

Zuhûr idüp niçe biñ beyyinâtı 4b/13

Beyzâ (a): Daha ak, çok beyaz

Kebûter beyzası miğdar-idi ol 28b/12

beyza-(y)ı kikkik: Yok denecek kadar az olan

Cürimde beyza-(y)ı kikkik kadarmış 28b/13

Bez̄l (a): Bol bol verme, saçma

Aña bez̄l ü 'ağa olmışdı pîşe 25b/3

Bezm (f): Eğlenceli meclis, dernek

bezm-i dil-keş: Gönül çeken meclis

O bezm-i dil-keşüñ bî-‘aql u hûşî 9a/3

bezm-i elest: Allah’ın ruhları yaratıp “elestü bi-rabbiküm” (ben sizin Rabbiniz değil miyim?) dediği an

Ferâmûş eyleme bezm-i elesti 9a/7

bezm-i ezal: Başlangıcı belli olmayan, öncesiz meclis

Çeküp raṭl-ı girân bezm-i ezelde 9a/4

bezm-i haş: Hususi meclis

O bezm-i hâşî fehm itmekde ḥayrân 6b/5

Bezm-gâh (f): Eğlence meclisi

bezm-gâh-ı kadîm: Eski eğlence meclisi

Çü terk itdüñ bezm-gâh-ı kadîmî 9a/5

Bî (f): -sız, -siz (Farsça kelimelerin başına getirilir)

bî-‘aql: Akılsız

O bezm-i dilkeşüñ bî-‘aql u hûşî 9a/3

bî-bâk: Korkusuz

İrişdi Sidre bî-bâk u pervâ 6a/3

bî-bedel: Eşsiz, benzersiz

Laṭîf ü bî-bedel-idi hümâyûn 31b/5

bî-ceht-i bî-miṣl-i ü hemtâ: Çalışmada, çabalamada eşi benzeri olmayan

Görürdi bî-ceht-i bî-miṣl ü hemtâ 6a/14

bî-çâre: Çaresiz, zavallı

Hüdâvendâ bu bîçâre nevâzı 37b/3

Bî-lafz (a): Sözsüz, lafsız

Aña bî-lafz u şavt ol ḥazret-i zât 6b/2

Bî-miṣl (f): Eşsiz, benzersiz, eşi bulunmayan

Olup bî-miṣl ü bî-manend ü mergûb 31a/3

Bî-mû: Kalsız

İkisi daħı bî-mû-idi ya‘nî 30a/12

Bil-: Bilmek, tanımak

Bilürler-idi o yoldan ‘izzet-ile 34b/13

Bildür-: Haber vermek, bildirmek

Ulü’l-azm olduĝın bildürdi muṭlaḡ 4b/15

Bile: Birlikte, beraber, ile

Mübârek enf mevzûn-ıla bile 22b/13

Billûr (a): Parlak ve şeffâf saydam taş veya beyaz cam, kristal

Muṣaffâ idiler billûr-âsâ 25a/7

Biñ: 1000 (sayı sıfatı)

İderdi aña biñ cân-ıla raĝbet 35a/3

Bin-: Binmek

Buraḡa bindi Ḳuds’e eyledi râh 5b/5

Binâ (a): Yapı, ev

binâ-yı dehr: Dünya evi; dünya

Niçün kıldı binâ-(y)ı dehri bünyad 9a/11

Binâĝûş (f): Kulak memesi

Binâĝûş üzre ol zülf-i siyâhı 18a/1

Bînende (f): Gören, görücü

bînende-i envâr-ı ħüsn: Güzellik nurlarını gören

Velî bînende-i envâr-ı ħüsnüñ 37a/14

Bînî (f): Burun

bînî-i ħûbı: Güzel burun

Anuñ bînî-i ħûbı üzre lâmi‘ 23a/10

bînî-i raḡşân: Parlak burun

Münevver-idi ol bînî-i raḡşân 23a/13

Biñkırkıyidi: 1047 (sayı sıfatı)

Olup biñkırkıyidi beyt üzre itmâm 36b/3

Bir: 1. Bir (sayı sıfatı)

Bir emr-ile yaratduñ dü-cihânı 2b/4

2. Bir (Belirsizlik sıfatı)

Ki bir rehden güzâr itse o sulţân 34b/10

3. Yalnız, tek

Felekde yoğ-ıdı bir öyle peyker 23a/4

bir ân: Zaman, o an, o vakit

Mübârek cebhesin ‘arz itse bir ân 20b/2

bir dem: An, zaman

İrişdi ‘arşa bir dem içre nâgâh 6a/5

bir kaç: Bir miktar, sayısı belli olmayan

Ki üstinde dağı birkaç siyeh-mû 29a/3

bir kez: Bir defa

Nigah itseydi bir kez âşikâne 13b/4

bir miqdar: Biraz, bir parça

Görinür-idi bir miqdar yüksek 19a/11

Birbiri: Birbiri

O nazik hâcibeyni birbirinden 20b/11

Birez: Azıcık, biraz

Büyük-idi birez re‘s-i şerfi 16b/8

Biri: Biri

Her yir pişe-i zârdın biri 7b/3

Biribiri: Birbiri

Çarîb olmağla biribirine pek 21a/7

Birisi: 1. Herhangi birisi, biri

Birisi zâver-i aşhâb u mihrâb 7a/12

2. Öteki, diğeri

İdem her ser sūhanda birisin tâc 12b/13

Birle: İle

Edeb birle tebessüm eyler-idi 24a/8

Bisat (a): Düz yer, kilim, döşeme

Bisat idüp aña ferş-i zemîni 3a/1

bisât-ı arz: Yeryüzü, dünya

Bisât-ı arzı tezyîn itdi insan 2b/9

bisât-ı kurb-ı Hakk: Allah'a yakın yer

Bisât-ı kurb-ı Hakk başdı ayak 6a/12

Bismillâh (a): Besmele, "Bismillahirrahmanirrahim" cümlesinin kısa yazılışı

Lisânüm ile bismillâha gûyâ 1b/1

Bîş < pîş (f): Ön, ileri, ön taraf

Pes ü bîşi berâber-idi hem-vâr 28a/6

Bîşe (f): Orman, sazlık

Vilâyet bîşesinde şîr-i Yezdân 21b/4

Bîşe-zâr: Ormanlık, meşelik

Nübüvvet bîşe-zârında ğazanfer 27a/3

Bit-: Meydana gelmek, çıkmak, bitmek

Ki üstinde dahı birkaç siyeh-mû

Anuñ bitmiş-idi müşğîn ü hoş-bû 29a/3

Hem etrafında anuñ bir niçe mû

Bitüp araya almışdı zehr-i sû 29a/7

Biz: Biz (çokluk I. şahıs zamiri)

Visâlûñle bizi mesrûr eyle 38a/3

Bi'z-zât (a): Kendi, kendisi

Tecellî ide aña ya'nî bi'z-zât 9a/14

Boylu: Boylu, boyu olan

Ki orta boylulardan ya'nî her gâh 15a/3

Boyun: Boyu tamamlayan organ, başı bedene bağlar, boyun

Nazargâhuñ olam şâyed boyunda 37a/8

Bölük: Parça, kısım, bölük

İderdi dört bölük ne pîş ü ne kim 18a/8

Böyle: Bunun gibi, bu şekilde, böyle

Çoduñ 'âlemde böyle hûb-ı âsâr 36a/5

Bu: 1. Bu (işaret zamiri)

Budur çanun 'âdet kim şehensâh 34b/1

2. Bu (işaret sıfatı)

Gelüp bu meclisüñ olduñ nedimî 9a/5

bundan: Bundan

Velî çann itme bundan ey sühandân 16b/10

bu kez: Bu defa

Bu kez ol çah nurlı ma'Allah 11a/4

bu resm: Bu şekilde, bu tarzda

İdüp bu resme naçl itmiş rivâyet 32a/12

bugün: Bugün

Bugün rûz-ı cezâ mâra 'inâyet 38a/5

Bû Cehl < Ebû Cehl: Adı Amr bin Hişâm bin Mugîre bin Abdüllâh bin Amr bin Mahzûmdur. Ebû Hakem ve İbni Hanzala da denir. İslamiyetin en azılı düşmanlarındandır. Bedr gazasında yetmiş yaşında iken öldürülmüştür.

Niçe Bû Cehl ü niçe Bû Lehebler 11b/7

Bû Hüreyre < Ebû Hüreyre: M.600 yılında Yemen'de doğup, M.678 yılında Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. Yaklaşık 5377 tane hadîs rivayet ettiği söylenir. Yemen civarındaki Devsî aşiretinin Süleym bin Fahm

kabilesindedir. Kediye çok sevdiğinden dolayı kendisine Ebû Hüreyre (kedicik babası) lakabı verilmiştir.

Ḥuşûsâ Bû Hüreyreden rivâyet 19b12

Bû Leheb < Ebû Leheb: Hz. Muhammed'in amcası ve onun en büyük düşmanıdır.

Bedr gazasından yedi gün sonra çiçek hastalığından Mekke'de ölmüştür.

Niçe Bû Cehl ü niçe Bû Lehebler 11b/7

Buḥar (a): Buğu

Buḥar u keffi anuñ oldı peydâ 10a/7

Buḥârî: İmam Buhari, Muhammed bin İsmâ'il M.810 yılında Buhara'da doğmuş, M.870'de Semerkand'ta vefat etmiştir. Kur'an-ı Kerîm'den sonra dünyanın en kıymetli kitabı olan "Câmi-i Sahîh" adlı hadis kitabının yazarıdır.

İmam Müslim ü daḥı Buḥârî 17a/10

Buḫ'a (a): Yer, toprak, ülke

buḫ'a-i dehr: Dünya toprağı

Çün oldı buḫ'a-i dehre müderris 4b/9

Bul-: 1. Arayarak veya tesadüfen bir şeyi elde etmek, bulmak

Bulur yol lâ-cerem tevḥîd-i zata 2a/15

2. Görmek, bulmak

Liyâkat bulam aña intisâba 37a/2

3. Elde etmek, almak

Bula emn ü emân cümle cemâlûñ 8b/9

4. Erişmek, ulaşmak

‘Ulüvv rütbe buldı şâh-ı kevneyn 6a/7

5. Belirtmek, ortaya çıkmak

Bulup neşv ü nemâ pinhân u peydâ 10a/10

itmâm bul-: Tamamlanmak, bitmek

Bulur işbu risâlem daḥı itmâm 35b/10

Bulun-: 1. Aranılarak veya aranmaksızın elde etmek, olmak, bulunmak

Ki anufla bulunur zât-ı ma'bûd 2a/14

Bulunmaz mu'cizâtınun hisâbı 5a/2

2. var olmak, mevcut olmak

Eger bir hâne içre hilye mevcûd

Bulinsa iy celîlü'l-ıadr ü mes'ûd 13b/13

Bur-: Bükme, eğme

Burup ya'nî ki 'unq-ı tâbnâkin 33a/9

Burağ (a): Hz. Muhammed'in Miraç'ta bindiği binek

Burağa bindi Kuds'e eyledi râh 5b/5

Bûs, bûse (f): Öpme, öpücük, öpüş

Reca eylerdi anuñ bûsını hep 32a/5

bûs it-: Öpmek

Gelüp bûs itdi pâyın sellem-i nûr 5b/11

Bûse-gâh (f): Öpülecek yer

İdi ol bûse-gâh cümle nâs 31b/10

Bûy (f): Koku

Misâl-i 'ıtr u bûyı misk-i ezfer 25b/10

bû-(y)ı müşg-i sâ-yı: Misk gibi koku

İdüp te'sîr bû-(y)ı müşg-i sâyı 34b/11

bû-(y)ı tîb-i vuşlat: Kavuşmanın hoş kokusu

Şeb-i İsrâda bû-(y)ı tîb-i vuşlat 34b/14

Buyur-: 1. Emretmek, buyurmak

Buyurdi idesin eflâke seyrân 5b/2

2. Anlatmak, söylemek

Buyurmuşlar niçe tafşîl ü icmâl 29b/12

Buyurduğı ehadîş-i kirâmı 35b/1

Bülbül (a): Güzel öten mâruf kuş

bülbül-i şeydâ: Çılgın bülbül

Aña bir bülbül-i şeydâyı gûyâ 36b/9

bülbül-i na‘t: Övücü bülbül

Çün anuñ bülbül-i na‘t-ıdı her bâr 4a/10

Bünyâd (f): Asıl, esas, temel

bünyâd kıl:- Asıl olmak, temel olmak

Niçün kıldı binâ-(y)ı dehri bünyâd 9a/11

Büyücek < büyükcek: Büyükce, orta boylu

Büyücek görünür-ıdı dimişler 16b/9

Büyük: Büyük, küçük zıddı

Ne gâyetle küçük-ıdı ne büyük 32a/1

Büyüklik: Büyüklük

Kebûter beyzası miğdar-ıdı ol

Büyüklükde o deñlü var-ıdı ol 28b/12

C

Câ (f): Yer, mevki, mekan

İnüp rû-(y)ı zemîni eyledi câ 10b/9

câ it:- Gitmek, terk etmek

Çoyup câ itidi mülk-i inhizâmı 11b/6

Câbir: Ashab-ı kiramın meşhurlarındandır. Ünlü hadis alimlerindendir. Fıkıh sahasında da bir çok fetvası vardır.

Yine aşhâbdan Câbir dimişdür 28b/8

Câm (f): Kadeh, bardak

câm-ı elest: Elest meclisinin kadehi

Ṭolu nûş itmegin câm-ı elesti 22a/6

câm-ı ğaflet: Dalgınlık, gafillik kadehi

Şunup saķî-(y)i devrân câm-ı ğaflet 9a/6

câm-ı muḥabbet: Sevgi kadehi

Yaḥûd mest eyleyüp câm-ı muḥabbet 18b/14

câm-ı şabûḥî: Sabah içkisi içilen kadeh

Behişt içre çeken câm-ı şabûḥî 32a/7

Cân: 1. Can, ruh

Cihânûñ cânı-idi gerçi ammâ 16a/5

2. Hayat, yaşayış

Yoĝ-ıken var kılduñ ırn ü cânı 3a/12

3. Gönül

Görenler cân-ıla olurdu mâ'ıl 26a/8

cân-ı âlem: Alemin canı

Vücûd-ı pâki-idi cân-ı 'âlem 16a/4

cân-ı dil: Gönül

İderdi cân-ı dilden ya'ñî ta'zîm 16a/1

cân-ı müştâķ: Özleyen, düşkün gönül

Düşüpdür 'aşķına bu cân-ı müştâķ 36b/13

Cânâne (f): Gönül verilmiş, sevgili

Degül cân belki cânâne-idi ol 16a/6

Cânib (a): Taraf, yön, cihet

Kaçan bir cânibe devletle gitse 34a/12

cânib-i Ḥaķķ: Allah tarafı, Allah yolu

Gel imdi cânib-i Ḥaķķa gidelüm 5b/3

Câzûb < câzib (a): Cezbeden, çeken, alımlı

Harim-i hüsnine olurdu câzûb 17b/6

Cebhe (a): Alın, yüz

Dimiş kim cebhesi fâhr-ı cihânuñ 20a/9

Mübârek cebhesin 'arz itse bir ân 20b/2

cebhe-(y)i hûb: Güzel yüz

Dağı neyyîr-idi ol cebhe-(y)i hûb 20a/12

cebhe-(y)i sâf: Saf, temiz yüz

O hâliş cebhe-(y)i sâf-idi mir'at 20a/13

Cebîn (a): Alın

Cebîn-ile ruhın kim seyr iderdi 20a/7

cebîn-i pâk: Pak, temiz alın

Cebîn-i pâki-idi baħr-ı envar 20b/6

cebîn-i sâf: Saf alın

Cebîn-i şâf mir'at-ı ilâhi 3b/9

cebîn-i tâbnâk: Parlak alın

Acık-idi cebîn-i tâbnâki 20a/11

Cebîn-sâ(y) (a): Alın sürücü

Olurlar-idi râhında cebîn-sâ(y) 34a/9

Cedd (a): Dede, büyük baba, soy

cedd-i nebiyy-i lâ-kizb: Yalancı olmayan peygamber soyu

Gelüp cedd-i nebiyy-i lâ-kizbde 11a/3

cedd-i şıtteyn: Altmış soy; soylu, ünlü

Ki ol şah-ı ser-âmed cedd-i şıtteyn 34a/11

Cehl (a): Bilmezlik

Niçe bu cehl ü niçe bu lehebler 11b/7

Cehre (f): Yüz, surat, sima

Âmîne cehresinde oldu zâhir 11a/6

Celâleddin: Celaledin-i Rûmî, evliyanın büyüklerindedir. Türkçe şerhleri çoktur.

Nakşibendi tarikatının büyüklerinden Abdullah-ı Dehlevi Hazretleri. Üç kitabın eşi yoktur. Bunlar, Kur'an-ı Kerim, Buhâri-i Şerif ve Celaledin-i Rûmînin Mesnevisidir buyurdu.

Celâleddin idüp ammâ rivâyet 18a/7

Celb (a): Çekme, kendine çekme

celb eyle-: Kendine çekmek, celb etmek

Anı nûr-ı hüviyyet eyledi celb 6a/8

Celî (a): Aşık, meydanda, belli

Celî-idi hem ol pür-nûr-ı ezfâr 31b/7

Celîl (a): Büyük, ulu

Celîl-idi her a'za-i 'izâmı 27a/1

celîlü'l-ğadr: Değerli, yüce

Celîlü'l-ğadr-idi zîşân-idi ol 16a/3

Cell (a): Büyük, ulu

cell-i ğadr: Değerli, itibarlı, büyük

Îlâ yevmü'l-ğayam cell-i ğadre 15b/2

Cem' (a): Toplama, yığma

İdüp cem'-ı kütüb bir niçe eyyâm 12b/12

cem' it-: Toplamak

Anı cem' itmez-idi bir yine ol 18a/5

cem' olmuş ol-: Toplanmak

Yağûd cem' olmuş olsa ħûb-ı zîşân 18a/6

Cemâl (a): Yüz güzelliği

Cemâlin 'arz idüp ervâha nâgâh 20a/2

cemâl-i bâ-kemâl: Tam, mükemmel güzellik

Cemâl-i bâ-kemâlinde dirahşân 36b/7

cemâl-i nûr: Parlak, nurlu güzellik

Cemâl-i nûrını gördükde neyyir 19b/4

cemâl-i tâbnâk: Parlak güzellik

Münîr olup cemâl-i tâbnâki 19a/8

Cemî' (a): Cümle, hep, bütün

cemî'-i ehl-i islâm: İslam ehlinin hepsi

Niçe müddet cemî'-i ehl-i islâm 34b/12

cemî'-i enbiyâ: Enbiyaların tamamı, hepsi

Cemî'-i enbiyâ ile görüşdi 5b/6

cemî'-i halk: Yaratılan insanların hepsi

Cemî'-i halkdan mihter-idi ol 17a/7

cemî'-i mümkinat: Mümkün olanların, olabilenlerin hepsi

Cemî'-i mümkinâtı var iden sen 2b/3

cemî'-i nâs: İnsanların hepsi

Cemî'-i nâsdan ecmel idüpdür 35a/9

cemî'-i ümmet: Bir peygambere inanıp bağlanan cemaatin hepsi

Cemî'-i ümmet-i ile ser-â-pâ 37a/6

Cemî'an (a): Hep, bütün

Cemî'ân mu'cizâtı enbiyânuñ 4a/14

Cemîl (a): Güzel

cemîl-ül-vech: Yüz güzelliği

Cemîl-ül-vech-idi hep cümlesinden 13a/5

Cenâb (a): "Şeref, onur ve büyüklük" terimi alarak kullanılır, hazret

cenâb-ı Bû Hüreyre: Büyük, yüce Ebû Hüreyre

Cenâb-ı Bû Hüreyreden rivâyet 13a/3

cenâb-ı Hâk: Allah

Cenâb-ı Hâkdan eylerdi temennâ 35a/4

cenâb-ı Hâzret-i Câbir: Büyük Câbir Hazretleri

Cenâb-ı Hâzret-i Câbir dimişdür 19a/4

cenâb-ı Hâzret-i Hamza: Hamza Hazretleri

Cenâb-ı Hâzret-i Hamza ile ‘Abbas 7b/9

cenâb-ı Hâzret-i maḥbûb-ı ḥâlîk: Allah

Cenâb-ı Hâzret-i maḥbûb-ı ḥâlîk 33b/10

cenâb-ı Hâzret-i sultân: IV. Murad

Cenâb-ı Hâzret-i Sultân Murâdı 8b/1

cenâb-ı Hâzret-i Yezdân: Allah

Cenâb-ı Hâzret-i Yezdân bi’z-zât 30a/6

cenâb-ı ‘izzet: Yüce Allah

Cenâb-ı ‘izzete eyle muḥarreb 38a/4

cenâb-ı Kibriyâ: Allah

Ḥicâb idüp Cenâb-ı Kibriyadan 22a/10

Cenân (a): Kalp, yürek, gönül

Cenânı eylediler ya‘ni me’vâ 10b/5

Cesâret (a): Cesurluk, yiğitlik, yüreklilik

cesâret it-: Bir şeyi yapabilme kabiliyetine sahip olmak

Cesâret idem evşafuñda ammâ 37b/10

Cesîm (a): İri, büyük, kocaman

Cesîm-idi teni faḥr-ı cihânuñ 15b/7

Cevher (a): Elmas, değerli taş, öz

İki şaḫ oldu heybetden o cevher 9b/14

Ceyb<ceyib (a): Cep, kese, elbise, gömlek açıklığı

Ceybümdür didi ol tabnâke 9b/5

Ceyş (a): Asker, ordu

Şafilere ceyşinüñ sâlârı-idi 17a/6

Cezâ (a): Suç işleyene verilen karşılık

Cezâñ Allah hayren ey sühandân 36a/1

Cezb (a): Kendine çekme, çekilme

cez̄b ol-: Kendine çekilmek, cezb edilmek

Olurdu cezb ehl-i aşka kullâb 17b/8

Cibrîl (a): Cebrâîl

Hemîşe hizmetin eylerdi Cibrîl 4b/3

Cihâd (a): Din uğruna düşmanla savaşma

Ki kıldılar cihâda sa'y-ı ikmâl 7b/12

Cihân (f): Dünya, âlem

İdüp îcâd luţfuñla cihânı 3a/12

cihân-ı küntü kenz: Gizli ve kısa dünya; âlem

Cihân-ı küntü kenzüñ pâdişâhı 9a/9

Cinân (a): Cennetler, uçmaklar, bahçeler

Cinâmı seyr idüp kıldı temâşâ 6a/3

Cinn (a): Gözle görünmez, latif cisimlerden ibaret bir yaratık

Anuñ maḥkûmı-idi cinn ü insan 34b/7

Cism (a): Beden, gövde

Muşaffa-idi ol pâkîze cismi 28a/1

cism-i âdem: İnsan bedeni

Bedi'-i sun'uß oldu cism-i âdem 2b/10

cism-i lâîf: Hoş, nâzik bedne

Mehîb-idi dimiş cism-i lâîfi 15b/100

cism-i maḥbûb: Sevgili cisim

Degüldi rahnedâr ol cism-i maḥbûb 27b/2

cism-i merġûb: Beġenilmiş cisim

Daḡı bî-mûy-idi ol cism-i merġûb 27b/12

cism-i münevver: Nurlu beden

Güzel bûy-ıla ol cism-i münevver 27b/5

cism-i nâ-tüvân: Güçsüz, kuvvetsiz cisim

Bu cism-i nâ-tüvân içre dil ü cân 37a/5

cism-i nazîf: Pak, temiz beden

Görenler dirdi ol cism-i nazîfi 29b/10

cism-i pâk: Pak cisim

Muşaffa-idi cism-i pâkı gûyâ 29b/9

cism-i peyâmbere: Peygamber bedeni

Ser-â-pâ hûb-iken cism-i peyâmbere 23b/12

cism-i şerîf: Mübarek, şerefli, kutsal beden

Dönerdi cümleten cism-i şerîfi 33a/8

cism-i tâbnâk: Parlak beden

Nümâyân olsa cism-i tâbnâki 27b/7

cism-i zîbâ: Süslü, güzel beden

Nümâyân rûh-idi ol cism-i zîbâ 16a/5

Civâr (a): Çevre, yakın yer

Civârunda dağı ırgür şafâya 38a/2

civâr-ı Hâk: Allah'a yakın olma

Civâr-ı Hâkda olsunlar muşarreb 7b/11

civâr-ı kurb-ı Hâk: Allah'a yakın yer

Civâr-ı kurb-ı Hâkka oldı 'âzim 5b/10

Cû (f): Akarsu, ırmak, çay

Akıtdı pâyına cû-(y)ı kulûbi 15a/11

Cûd (a): Cömertlik, el açıklığı

Olinmiş kim o şahib cûd u re'fet 19b/12

Cülûs (a): Oturma, tahta çıkma

cülûs it-: Oturmak, tahta çıkmak

Cülûs idüp nübüvvet tahtı üzre 11b/1

Cümle (a): Bütün, hepsi, tamamı, tümü

Musahhar kıl aña cümle cihânı 8b/6

İdüp hep cümleden kılmışdı mümtaz 17a/4

Cümleten (a): Bütün, hep, hep birlikte

Dönerdi cümleten cism-i şerîfi 33a/8

Cür'et (a): Cesaret, atılganlık, yiğitlik

İdem bu resme küstâhâne cür'et 37b/9

Cürm (a): Suç

Çü mestüm cürümü ikrâr itdüm 37b/13

cürm-i laff: Güzel, hoş günah, hata

Büyük-idi anuñ cürm-i laffı 22a/4

cürm-i pâk: Temizlik, saflık

Ki anuñ cürm-i pâki içre mersüm 29a/12

Cüst (f): Arama, araştırma

Cüst-i hûb güzellik araştırma

Revân olurdu cüst-i hûb u ahsen 33a/3

Cüz' (a): Kısım, parça, bölüm

Yine bir cüz'ine dağı mükerrer 9b/14

Ç

Çarh (f): Felek, gök

Arardı mihr anı çarh üzre her ân 16a/10

çarh-ı berîn: En yüce gök

Qıbâb itdüñ bu nüh çarh-ı berîni 3a/1

çarh-ı gerdân: Dönen gök, felek

Dağı hep sâkinân çarh-ı gerdân 34b/7

çarh-ı mînâ: Gök kubbe

Meger bir şeb ki işbu çarh-ı mînâ 5a/4

Çatık: Uçlarından kavuşuk, birbirine bitişik, yan yana duran

Çatık kaşlu degül-idi o sultan 21a/1

Çek-: 1. İçmek, çekmek

Çeküp raṭl-ı girân bezm-i ezelde 9a/4

Behişt içre çeken câm-ı şabûhî 32a/7

2. Atmak, fırlatmak

Çeküp tîğın o şah heft-i kişver 11b/5

3. Ortadan kaldırmak

Kudûminden anuñ çekdi ta'ablar 11b/7

4. Bağırarak, söylemek, seslenmek

Çekerdi seyr iden âvâze-i hû 17b/3

Çekil-: 1. Çizilmek, yazılmak

Siyeh bir haṭṭ çekilmiş-idi müdan 30b/4

2. Tasvir edilmek, resimlenmek

Çekilmiş resm-i fâ enfi kaşî râ 23b/1

Çeşm (f): Göz

Tavassuṭ itmese çeşmi miyâne 21b/11

çeşm-i bînâ: Gören göz

İki bâdâmi haller çeşm-i bînâ 1b/7

çeşm-i kahraman: Korkusuz göz

Nigâh itdükde çeşm-i kahramanı 22a/7

çeşm-i mâ-kizb: Yalan söylemeyen göz

Nigâh eylerdi çeşm-i mâ-kizble 6a/13

çeşm-i mest: Sarhoş göz

Birez maḥmûr-idi ol çeşm-i mesti 22a/6

çeşm-i şehbâz: Yiğit, muhteşem göz

Süzüldükça ol iki çeşm-i şehbâz 22b/3

çeşm-i şerif: Mübârek göz

Daḥı vâsi^c-idi çeşm-i şerfi 22a/4

çeşm-i zîbâ: Güzel göz

İgen maḥbûb-idi ol çeşm-i zîbâ 26a/1

Çeşme (f): Pınar, su kaynağı

çeşme-i cûd: Cömertlik pınarı, kaynağı

Vücûdî-idi yaḥûd çeşme-i cûd 26b/2

Çevre: Etraf, civar

Dururdu dik omuza çevresinde 29a/8

Çevür-: Çevirmek, döndürmek

Çevürmezdi mübârek re's-i pâkin 33a/9

Çık-: Yükselmek

Hep istikbâle çıkdılar melekler 5b/13

Çok: 1. Az olmayan, çok

Birbirinden-idi az çok ayru 21a/9

Aña luṭfuñla çok iḥsan itdün 3a/13

Çü (f): 1. Nice

Çü geldi 'âlem-i izhâra ervaḥ 4a/1

2. Çünkü, mademki

Çü anuñ kutı-y-ıla itdi maḥsûd 4a/13

Çün (f): 1. Çünkü, mademki

Çün oldı nûr-ı Ahmed anda meşhûd 10b/3

2. İçin, nasıl

Vücûdî ḥilatin çün eyledi selb 6a/8

Çünkü (f): Şundan dolayı ki, şu sebepten ki, zira
İdersen çünkü bir zibâ risâle 12b/4

D

Dağla-: Yakmak, dağlamak

Dağlasa ol mübârek şî'r-i hoş-bû 18a/4

Dağı: 1. Dahi, de

Ṭavîl ü hem dağı pâ-rîk ü pür-mû 20b/10

2. Bile

Dağı tıfl-ı rağî'î söyledüp Hâk 4b/15

3. Başka

Dağı niçe niçe erbâb-ı 'irfân 12a/3

Dağı var bir rivâyet Beyhakîden 22b/11

4. Ve

Hem ol zîbâ aşâbi' dağı mevzûn

5. Daha

Dağı halk olmadın ecsâm-ı uşâğ 4a/1

Dağı yoğ-ıken ervâh âb u gülde 9a/8

Dağil (a): İç, içeri, içinde

O mihrûñ dağilindeydi muharrer 29a/13

Dâim (a): Devamlı, sürekli

İderdi kevkeb-âsâ dâim işrâk 21a/6

Dâimâ > dâyimâ (a): Her vakit, devamlı

Olurdu dâimâ rahşân-ı tâbân 16b/2

Olurdu dâyimâ bir nûr-ı satî' 23a/10

Dal-: Atlamak, gömülmek

Dalar-idi zîr-i pâyı gibi 32a/9

Dâm (f): Tuzak, ağ

Olurdu şayd-ı rûh-ı a'zama dâm 17b/7

Dâne (f): Tane, tohum

dâne-(y)i dendân: Tek diş

Görüp ol dâne-(y)i dendânı yektâ 24b/13

dâne-(y)i dürr: İnci tanesi

Ki zîrâ dâne-(y)i dürr gibi derler 18b/10

dâne-(y)i elmas: Elmas, mücevher tanesi

Derûnı dâne-(y)i elmasla pür 24a/13

Đarb (a): Para basma

đarb ol-: Para basılmak

Muhammed nâmına đarb oldu sikke 11b/2

Darü'l-kerîm: Allah'ın evi; Kâbe

Temâşâ eyleyüp Darü'l-kerîmi 6a/10

Darü'n-nübüvvet: Peygamber evi

Olup darü'n-nübüvvet aña Mekke 11b/2

Da'vet (a): Çağırma, çağrı, ziyafet

İbâdı eylediler Hakkâ da'vet 10b/13

da'vet eyle-: Davet etmek, çağırma (bkz. da'vet it-)

Visâlem Ka'besine da'vet eyle 5a/9

da'vet it-: Çağırma, davet etmek (bkz. da'vet eyle-)

Seni da'vet idüp mi'râca el'an 5b/2

Dâvûd (a): İsrail oğullarının bir hükümdarı ve peygamberidir. Sesi güzel ve şairdi

Hadîdî elde tahmîr itdi Dâvûd 4a/13

De-: Demek, söylemek, (bkz. di-)

Tulu' itmiş kamer şems üzre derdi 20a/7

Debîr (f): Kâtip, yazıcı

debîr-i Câmî 'î: Katip Molla Câmî

Debîr-i Câmî 'î ayat-ı münzel 7b/2

Def' (a): Ortadan kaldırma, giderme, öteye itme

def' it-: Ortadan kaldırmak

Cihanda def' ide şûr u şekâyı 8b/7

Deg-: Ulaşmak, yetişmek

Deger mi-y-idi ya 'nî vech-i pâki 19a/8

Degül: Değil (olumsuzluk) fonksiyonunu ifade eder

Degül imiş hafif-ül-cüsse ol şâh 15b/9

Degül cân belki cânâne-idi ol 16a/6

Katı lağar degül-idi o sultân 27a/10

Dehân (f): Ağız

Dehânı-idi ol kân-ı bedahşan 24b/15

dehân-ı hûb: Güzel, hoş ağız

Dehân-ı hûb u mergûbıdur ol hâ 1b/7

dehân-ı 'ıtr-nâk: Güzel kokulu ağız

Güşâd idüp dehân-ı 'ıtr-nâkin 24b/2

Dehr (a): Dünya

İdi ol dehr ü vâdi-i vuşlat 34a/2

dehr-i miñnet: Eziyet ve cefa dünyası

Bu dehr-i miñnet âbâd içre her ân 38a/1

Dek: Kadar, değin

İnerdi şahme-i üzünne dek 17b/12

Del-: Bir şeyin içine delik açmak, bir yandan bir yana veyahut yalnız çukur açmak

Delerdi sine-i 'uşşâkı gamze 21b/9

Delâil > delâyil (a): Delalet eden şeyler, delil

Delâyil oldu eşyâ saña bi'z-zat 3a/4

Delâilde bu tafşîl müberhen 21b/3

Del < dil: Gönül, kalp

Cemâlûñle deli pür-nûr eyle 38a/3

Delîl (a): Bir davayı ispata yarayan şey, belge

Delîl-idi kemâline Kır'anuñ 17a/3

Delin-: Delinmek

Delindi dürlerüñ bağı ser-â-pâ 24b/13

Dem (f): An, vakit, zaman

İrişdi 'arşa bir dem içre nâgâh 6a/5

Şadağdur 'âkıla her demde mu'tâd 14a/6

Dem (a): Kan

dem-i âhû: Kardeş kanı

Dem-i âhûda dağı zâr u şeydâ 35a/4

Demâdem (f): Her vakit, sık sık

Demâdem seyr idüp vech-i cemilin 11b/10

Dem-sâz (f): Arkadaş, dost, sırdaş

Taḥıyyata olup her biri dem-sâz 6b/15

Dendân (f): Diş

Ki her dendânı-idi dürr-i yektâ 24a/12

dendân-ı şerîf: Soylu, mübârek diş

Dimiş ḥûb-idi dendân-ı şerîfi 24b/3

dendân-ı zîbâ: Güzel diş

Raḳîk-idi hem ol dendân-ı zîbâ 24b/5

dendânı-veş: Dişleri gibi

Anuñ dendânı-veş olmazdı mevzûn 24b/14

Deñlü: Kadar

Büyüklükde o deñlü var-idi ol 28b/12

Der (f): Kapı

der-güşâde: Açık kapı

Dile genc-i füyûzın der-güşade 13a/10

Der (f): -de, içinde

der-dünyâ vü 'uḳba: Dünya ve ahirette

Olam âsûde der-dünyâ vü 'uḳba 37a/6

Derâğûş (f): Kucaklama, sarılma

derâğûş it-: Kucaklamak

Ḥayâl-i dilkeşin idüp derâğuş 31a/8

Derc (a): Arasına sıkıştırma, toplama, biriktirme

derc-i şeker-leb: Güzel söz söyleyen

'Aceb ḥûb-idi ol derc-i şeker-leb 23b/14

Derd (f): Dert, gam, tasa

derd-i zevâl: Sana eren dert

Ferâmuş eyleye derd-i zevâli 16a/11

Derd-nâk (f): Dertli, tasalı, kaygılı

İderdi ehl-i 'aşḳı derd-nâki 23a/3

Dergeh (f): Tekke

Ġubar olmağla ḥak dergehinde 37a/3

Deri: Deri

Deri olsa 'aceb mi dürr-i şehvâr 18b/11

Derk (a): Anlama, kavrama

derk eyle-: Anlamak, kavramak

Velî derk eylemez bu 'aḳl-ı ḳaşr 3a/5

Derle- < terle-: Terlemek

Ḥayâdan dâimâ derlerdi derler 18b/8

Der-pey (f): Ardı sıra

Ki haтта der-peyince kimse farza 33b/13

Ders (a): Bir şeyi öğretmek için öğretmenden azar azar alınan vazife, direktif

Hüdâyâ dersini mebzûl kıldı 4b/10

Derûn (f): Gönül, kalp, yürek

Derûnı nûr-ı tevķîd-idi memlû 30a/2

Deryâ (f): Deniz

deryâ-(y)ı a'zam: Büyük deniz

Muħaşşal oldı bir derya-(y)i a'zam 10a/5

deryâ-(y)ı yektâ: Tek deniz

Ėurûş itdi çün ol deryâ-(y)ı yektâ 10a/7

Dest (f): El

Leťâfet var-idi destinde her bâr 26a/3

dest-i şerif: Mübarek, şerefli el

Velî seyr eyleyen dest-i şerîfin 26a/2

dest-i Ėubb-ı Ėayr: Başka güzel el

Aña irmezdi dest-i Ėubb-ı Ėayruñ 30a/8

Deste (f): Demet, tutam, takım

Gehi ol deste deste turre-i Ėûb 17b/6

Devlet (a): Bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan siyasi topluluk, imparatorluk

Geyüp devletle tâc u Ėille nâğâh 5b/5

devlet ol-: Hükmetmek

Ėudûmi devlet oldı ehl-i dîne 11a/10

Devvâr (a): Devreden, çok dönen

devvâr ol-: Dönmek

Buğârından semâvât oldı devvâr 10a/8

Deyr (a): İnsanlık alemi, bu dünya

Nihâyet saruya ma'ildi deyrler 29a/6

Dırâz (f): Uzun

Dırâz u bî-bedel mevzûn imişler 25a/4

Di-: Demek, söylemek (bkz. de-)

Görenler aña söz yok didiler hep 23b/14

Dağı var bir rivâyet kim dimişler 25a/8

Dîbâc (a): Çiçekli bir çeşit ipek kumaş

Mülâyim-ter-idi dîbâc-âsâ 31a/12

Dîdâr (f): Yüz, çehre

Temâşâ idicek didârın anuñ 2a/1

Dîde (f): Göz

dîde-(y)i cân: Can, gönül gözü

Nigâh itdükte aña dîde-(y)i cân 1b/4

dîde-i ma-zağ: Kara göz

Açup pes dîde-i ma-zağ edeble 6a/13

dîde-i sulţan-ı kevneyn: İki cihan sultanının gözü

Mübârek dîde-(y)i sulţan-ı kevneyn 22a/2

Dih (f): On

Ki zîrâ bû Hüreyreden dih aḥbâr 32b/4

Dik: Eğri olmayan, dik

Dururdu dik omuz çevresinde 29a/8

Dikḫat (a): İnceden inceye düşünme veya bakma

dikḫat-i tam it-: Dikkatlice bakmak

İdüp ḫadd-i Resûle dikḫat-i tam 14b/11

Dil (f): Gönül, yürek, kalp

Bu cism-i nâ-tüvân içre dil ü cân 37a/5

Dilüñ pür-nûr ider envâr-ı feyzî 36a/10

dil-i âşûfte: Düşkün, perişan gönül

Dil-i âşûfte hali zabta imkân 37b/11

dil-i bî-hûş: Akılsız gönül

Dil-i bî-hûş u rüsvâ-(y)ı muhabbet 9a/2

dil-i nâçâr: Çaresiz, zavallı gönül

Dil-i nâçârum itmez bir dem ârâm 37b/5

dil-i şûrîde: Aşık, tutkun gönül

Dil-i şûrîde olup aña şeydâ 14b/1

dil-i ülfet: Sevecen, muhabbetli gönül

Dil-i ülfetüme düşdi bu sevdâ 12a/10

Dil-cû (f): Gönül arayan, gönül çeken

Durur-idi perişân hûb u dil-cû 18a/4

Dildâr (f): Birinin gönlünü almış, sevgili

Resûle eylegil dildâre yâ Râb 14a/14

Dilfigâr (f): Gönlü yaralı, aşık

Bu âşûfte dahı zâr u dilfigâr 12a/4

Dil-gîr (f): Gönül tutan, kalbe sıkıntı veren, gücenik, kırgın

Görüp ehl-i nifâk olurdu dilgîr 21b/1

Dilîrî (f): Yiğitlik, mertlik

Dilîrî bî-·adîl-idi o sulţan 27a/5

Dilkeş (f): Gönül çekici

Laţîf ü hoş-nümâ dilkeş-idi hem 32a/2

Dilşâd (f): Gönlü hoş, sevinmiş

Olur sıdık ehle ser-firâz u dilşâd 14a/6

dilşâd it-: Sevindirmek

İderdi zümre-i aşhâbı dilşâd 11b/14

Diltenk (f): Yüreği dar, kederli, sıkıntılı

diltenk ol-: Kederlenmek

Gül-i pür-jale olur-idi diltenk 18b/9

Dimag (a): Akıl, şuur

Ki iderdi cân dimağını mu‘aţtar 27b/5

dimag-ı cân: Can dimağı, akli

Dimag-ı cânâ idüp anı iştımam 34b/12

Dîn (a): Allah’a inanma ve bağlanma

Dağı ol şehriyâr dîn ü dünyâ 34b/3

dîn-i Aḥmed: Hz. Muhammed’in dini

Ola uyan dîn-i Aḥmed ihyâ 8b/4

dîn-i mübîn: İslam dini

Ki oldur mesnedi dîn-i mübînüñ 8a/1

Dir dir: Tir tir

dir dir ditre-: Tir tir titremek

Ḥicâb eylerdi vü ditrerdi dir dir 19b/4

Diraḥşân (f): Parlak, parlayan

diraḥşân ol-: Parlamak

Olurdi şöyle tâbân u dirahşan 27b/8

Diş: Diş, insan ve hayvanların ağızlarındaki kemik taneleri

Ki ya‘nî seyrek-idi dişleri hem 24b/4

Dîvân (a): Büyük meclis

Ḳodı dîvân o ednâya raḥlin 6a/11

dîvân-ı nübüvvet: Peygamberlik meclisi

Ḳuruldı çünki dîvân-ı nübüvvet 11b/3

dîvân-ı taşîk: Onaylama, doğrulama meclisi

Gelüp dîvân-ı taşîka muḳaddem 7a/11

Diyâr (a): Memleket, ülke

diyâr-ı lâ-mekân: Mekansız, yersiz ülke

Diyâr-ı lâ-mekâna irdi maḥẓa 6a/9

Dökil-: Dökülmek, boşaltmak

Dökülmüş sîmden şâh-idi gûyâ 25a/7

Dökün-: Kendine üstüne dökmek

Olup ḥaḫdan döküne luṭf u iḥsân 11a/9

Dön-: Bir taraftan bir tarafa dönmek, bir merkez etrafında hareket etmek

Döner girdâba düşmüş hemçü ḥâşâk 2b/6

Dört: Üç ile beş arasındaki sayı, dört

İderdi dört bölük ne pîs ü ne kim 18a/8

Du‘a (a): Allah’a yalvarma, niyaz

du‘a-ı ehl-i ‘aşk-âsâ: Aşk ehlinin duası gibi

Du‘a-ı ehl-i ‘aşk-âsâ o sultân 5b/12

du‘a it-: Allah’a yalvarmak

Du‘a idüp dir-idi tâle ‘ömre 15b/2

Dur-: 1. Durmak, kalmak

Dururdu niçe dem başında anuñ 25b/13

2. Yardımcı fiil olarak (bildirme ifade eder)

Temennâm ol durur kim ‘avn-ı bâri 13a/9

namaza dur-: Namaz kılmak

Îmâmet eyleyüp durdı namaza 5b/7

Durıl-: Durulmak, bulunulmak, sakinleşmek

Durılırdı mübârek pâyına yir 4b/14

Düş (f): Omuz

Düşerdi zülfi düşi üzre ya‘nî 18a/3

Düşân (f): Omuzlar

Mişâl-i nîze bir düşân sipâhî 21b/10

Dut-: 1. Yakalamak, tutmak

Anı dutmazdı ol pâ-(y)ı mükerrerem 31b/3

ümmid dut-: Yönelmek, bağlanmak

‘Ulum ehli dutar ümmidi aña 4b/5

yol dut-: Yürümek, izlemek

Dutup a‘la-i ‘illiyînime yol 5a/10

Dü (f): İki

Şıfat-ile Resûle her dü-âlem 13a/4

Dünyâ (a): İçinde yaşadığımız alem, yer yuvarlağı

Anuñ-çün halk olup dünyâ vü ‘uqbâ 16a/7

Düpdüz: Baştan başa, tamamiyle düzgün, eşit

Mübârek karnı düpdüz-idi ahsen 28a/11

Dürc (a): 1. Kutu, sandık

dürc-i gevher: Mücevher kutusu

Yine mezmûm ola ol dürc-i gevher 23b/12

dürc-i hûb-ı zîbâ: Güzel, süslü sandık

Şadef-idi o dürc-i hûb-ı zîbâ 24a/12

2. Hokka gibi olan ağız

dürc-i şeker-leb: Şeker dudaklı ağız

‘Aceb hûb-idi ol dürc-i şeker-leb 23b/14

Dür, dürr (a): İnci

Delindi dürlerüñ bağı ser-â-pâ 24b/13

dürr-i dendân: İnci dişler

Tekellüm eylese ol dürr-i dendân 24b/7

dürr-i meknûn: Dizilmiş değerli inci

Selîs olsa ne deñlü dürr-i meknûn 24b/14

dürr-i şehvâr: Padişaha layık inci

Deri olsa ‘aceb mi dürr-i şehvâr 18b/11

dürr-i yektâ: Tek, eşsiz inci

Dürr-i yektâ gibi eylerdi işrâk 24b/6

Düş-: 1. Yere düşmek, düşmek

Düşüp pâ-bûsı ümmîdi zemîne 34a/7

2. Ait olmak, yakışmak

Düşerdi seyrüñ ol kâm-ı mükerrem 33b/1

3. Tutulmak, yakalanmak

Dil ülfetüme düşdi bu sevda 12a/10

4. İnmek, değmek

Düşerdi zülfi dûşî üzre ya‘nî 18a/3

5. Önünde gitmek

Düşüp pîşeye anuñ cümle huddâm 34b/2

6. Olmak, meydana gelmek

Vücûdına anuñ heybet düşerdi 15b/13

7. Yıklmak, devrilmek

Düşerler-idi sağ ‘arşa bî-heves 31a/8

Düşür-: Düşürmek, bırakmak

Düşürmezdi anuñçün yire sâye 16a/13

Düz-: Düzeltmek, yapmak

Ki oldur ‘arşa-(y)i düzmek diliri 7b/3

E

Ebed (a): Sonu olmayan gelecek zaman

Ebed ol hâneye faqr irmeye hem 14a/2

Ebi (a): Baba, ata

Dimiş İbn-i Ebi Hâle ki her ân 33a/1

Eblec (a): Açık kaşlı

Buyurmuş eblec-idi hacibeynî 20b/13

Ebrâr (a): Hayır sahipleri, özü sözü doğru olanlar

Letâfet-ile vaşf eylerdi ebrâr 31b/13

Ebrû (f): Kaş

Ol iki râ mişal iki ebrû 1b/8

ebrû-(y)ı cebîn: Alın kaşları

Utandurmışdı ebrû-(y)ı cebîni 21a/14

ebrû-(y)ı cemîl: Güzel kaş

Ol ebrû-(y)ı cemîl ol enf-i hoş-ter 23b/2

ebrû-(y)ı laîf: Güzel, nazik kaş

Ol ebrû-(y)ı laîf-idi meh-i nev 21a/15

ebrû-(y)ı mergûb: Beğenilmiş kaş

Anuñ ebrû-(y)ı mergûbında key tâk 21a/12

ebrû-(y)ı muḳavves: Yay gibi eğri kaş

Görüp ol iki ebrû-(y)ı muḳavves 21a/11

ebrû-(y)ı mübârek: Mübarek, kutlu kaş

Nihâyet iki ebrû-(y)ı mübârek 21a/7

ebrû-(y)ı sertîz: Keskin kaş

Çün ol ebrû-(y)ı sertîz-idi şemşîr 21b/1

ebrû-(y)ı zîşân: Canlı, şerefli kaş

Kemân-idi ya ol ebrû-(y)ı zîşân 21b/2

Ebrûvân (f): Kaşlar

Mülaşık-idi iki ebrûvânı 21a/3

Ebû (a): Baba, ata

Ḥuşûşâ bú Hüreyreden rivâyet 19b/12

Ecmel (a): Güzel, yakışıklı

Cemî'-ı naşdan ecmel idüpdür 35a/9

- Ecnâd (a): Askerler, taburlar
ecnâd-ı mevcûd: Mevcut askerler
 Anuñ maḥkûmıdur ecnâd-ı mevcûd 2a/8
- Ecsâm (a): Gövdeler, bedenler
ecsâm-ı uşâḥ: Çocuk bedenleri
 Daḥı ḥalk olmadın ecsâm-ı ûşâḥ 4a/1
- Eczâ (a): Parçalar, kısımlar
 Yaratdı yine ol eczâdan Allah 10a/1
- Edâ (a): Tarz, ifade, üslup
 Niçe mevzûn edâlarla mu'allâ 35b/4
- Edeb (a): İyi terbiye, naziklik, zariflik
 Edeb birle tebessüm eyler-idi 24a/8
- Edîb (a): Edebiyatla uğraşan kimse
edîb-i mekteb-i irfan: İrfan mektebinin edibi
 Edîb-i mekteb-i irfân Aḥmed 7b/4
- Ednâ (a): Pek aşağı, çok alçak
 Kõdi dîvân o ednâya raḥlin 6a/11
- Edyan (a): Allah'a inanma ve bağlanma
 Kâmu edyân şer'î itdi baṭıl 4b/11
- Efhem (a): Pek çabuk anlayan
efhem kıl:- Çabuk anlamak
 Anuñ şân-ı şerîfin kıldı efhem 4b/1
- Eflâk (a): Felekler, gökler
 Kemâl-i kudretüñ baḥrında eflâk 2b/6
- Efrâz (f): Kaldıran, yükselten
efrâz it:- Kaldırmak, yükseltmek
 İdüp efrâz ya'nî Ḥazret-i Ḥaḫ 9b/3

Efsûn (f): Büyü, sihir

efsûn eyle-: Büyülemek

Ne efsûn eyledüñ halk-ı cihâna 36a/3

Eg-: Bükme, eğme

baş eg-: Başımı bükme; uymak, tabi olmak

N'ola baş egmese ol cebhe şemse 20b/4

Eger (f): Eger, şayet

Eger 'azm eylese bir semte gâhî 33a/2

Egerçi (f): Her ne kadar, olsa da, ise de

Egerçi ol şehi tavşif itmek 12b/15

Egil-: Meyletmek, ma'il olmak, bükülmek

Egildi pûs-ı pây-içün mah-ı nev 5b/14

Ehâdîs (a): Hz. Muhammed'in sözleri

ehâdîs-i kirâm: Soyu temiz insanların, uluların sözleri

Buyurduğı ehâdîs-i kirâmı 35b/1

ehâdîs-i kirâm-ı hilye: Soyluların Hz. Muhammed'in mübarek vasıflarını anlattığı manzum veya mensur eser

Ehâdîs-i kirâm-ı hilyeñ ezber 37b/2

Ehl (a): Sahip, malik

Nifâk ehli Hicâz u Mısr u Şamı 11b/6

ehl-i aşk: Aşk sahibi

Olurdu cezb ehl-i 'aşka kullâb 17b/8

ehl-i bağ: Bağ ehli

Olup kahr-ıla ehl-i bağı hâlûñ 8b/9

ehl-i dil: Gönül ehli

Gören her ehl-i dil olurdu meftûn 23a/2

ehl-i din: Din ehli

Çudümî devlet oldu ehl-i dîne 11a/10

ehl-i güftâr: Söz ehli

Serî'üs-seyr-idi dir ehl-i güftâr 33b/9

ehl-i Hüdâ: Kur'an-ı Kerim ehli

Yine ol rehber ehl-i Hüdânuñ 32a/10

ehl-i îmân: İman ehli

Olup mes'ûd ammâ ehl-i îmân 11b/8

ehl-i inkâr: İnkâr ehli, yaptığımı saklayanlar

Olur zîrâ ki dâim ehl-i inkâr 14a/5

ehl-i inşâf: Merhamet ehli

Hâzer eyle velî ey ehl-i inşâf 14a/4

ehl-i 'irfân: Feyz ehli

Olur efhâm cümle ehl-i 'irfân 6b/5

ehl-i İslâm: İslam ehli

Niçe müddet cemî' ehl-i islâm 34b/12

ehl-i sa'âdet: Saadet ehli

Hemîşe olalar ehl-i sa'âdet 13b/2

ehl-i sefer: Sefer ehli

Yahûd ehl-i sefer bir merd-i agah 13b/11

ehl-i tedkîk: Araştırma ehli

Velî tahkîk itmiş ehl-i tedkîk 21a/4

ehl-i zâhir: Görünen kimseler

Velî işbu hadîsi ehl-i zâhir 29a/15

Eḳâlîm (a): Memleketler, diyarlar

eḳâlîm-i vücûd: Var olan memleketler

Eḳâlîm-i vücûda ide ric'at 6b/7

Ekmel (a): Mükemmel, kamil, en eksiksiz

Hîşâlin cümleden ekmel idüpdür 35a/9

- Ekrem (a): Çok şeref sahibi, pek cömert
Ser-â-pâ enbiyâdan itdûñ ekrem 3b/6
- El: El
Eliyle ya'ni başın mesh ideydi 25b/12
- Elân (a): Şimdi, hâlâ, henüz
Seni da'vet idüp mi'râca el'an 5b/2
- Elfâz (a): Kelimeler, sözler
İderdi gâhî elfâzın mükerrer 24a/5
- Elhâk (a): Hakikaten, doğrusu
Yazup elhâk niçe mevzûn sözler 15a/9
- Eltâf (a): İyilikler, nezaketler, okşamalar
Bize yâ Râb idüp eltâf u ihsân 14a/13
- Emâm (a): İleri taraf, ön taraf
Emâmında yürürdi cümle aşhâb 34a/13
- Emhağ (a): Donuk beyaz
Degül-idi beyazı lîk emhağ 18b/2
- Emîn (a): Emniyet sahibi, güvenen, kendisine güvenilen kimse
Kodı pes anda Cibrîl Emîni 6a/4
- Emlah (a): Son derece güzel, pek güzel
emlah-ı hüsn-i şuver: Son derece güzel sûretler
Muhammed emlah-ı hüsn-i şuverdür 3b/7
- Emn (a): Eminlik, korkusuzluk, rahatlık
Bula emn ü emân cümle cemâlûñ 8b/9
- Emr (a): Buyruk, iş buyurma
Bir emr-ile yaratduñ dü-cihâni 2b/4
emr-i Hakk: Allah'ın emri
Çün aşfa itdi emr-i Hakkı Ahmed 5b/4

emr-i Yezdân: Allah'ın emri

Kaçan kim şadr oldu emr-i Yezdân 5a/12

emr eyle-: Buyurmak, emretmek

Hudâ emr eyledi fahrü'l-enâme 6b/6

Eñ: Pek, çok

Gelür eñ soñra şâh sâhib-i ikrâm 34b/2

En'âm (a): Kur'an-ı Kerim'de bir surenin adı; nimetin çokluğu

Senüñdür luṭf u ihsân cûd u en'am 3a/11

Enâmil (a): Parmak uçları

Enâmil-idi ol ṭubâya kızbân 25a/12

Encâm (a): Nihayet, son

Bulupdur vefk tarîhiyle encâm 36b/3

Encüm (a): Yıldızlar

Dişi encüm-idi la'li meh-i nev 24b/11

Endâm (f): Vücut, beden, boy bos

endâm-ı pâk: Temiz vücut

Libâs-ı selb idüp endâm-ı pâkı 27b/7

endâm-ı zîbâ: Güzel vücut

'Aceb hûb-idi ol endâm-ı zîbâ 28a/2

Endîşe (f): Gam, keder, merak, kaygı

Ki eyn endîşe men hemçü mişķab 38a/9

Endûh (f): Tasa, kaygı, gam, keder

İrüp pâyâne endûh na't-ı pâki 35b/9

Enes: Özel isim, Ensâr-ı Kirâmın büyüklerindedir. Dokuz yaşında Resulullah'a hizmete başlayıp vefatlarına kadar ayrılmadı

Rivâyet eylemişlerdür Enesden 25b/5

Enf (a): Burun, herşeyin ön kısmı, uç

Mübârek enf mevzûn-ıla bile 22b/13

enf-i hoş-ter: Çok hoş burun
 Ol ebrû-(y)ı cemîl ol enf-i hoş-ter 23b/2
enf-i maqbûl: Beğenilen burun
 Kâti mevzûn-idi ol enf-i maqbûl 23a/12
enf-i mergûb: Beğenilmiş burun
 Hilâl-idi aña ol enf-i mergûb 23a/5

---

enf-i münîf: yüksek, büyük burun
 Aña gonçe-idi ol enf-i münîfi 23b/3
enf-i pâk: Temiz burun
 Resûlûñ enf-i pâki-idi aknâ 23a/7

Engüşt (f): Parmak

Ya ol engüşt-idi tîğ-i ilâhi 26b/1
engüşt-i hümâyûn: Mübarek, kutlu parmak
 Kâlem-âsâ ol engüşt-i hümâyûn 26a/10
engüşt-i mükerrerem: Saygın, hürmet edilen parmak
 Şu'a-idi her engüşt-i mükerrerem 26a/12

Enşâr (a): Yardımcılar, koruyular

enşâr ol-: Yardımcı olmak
 Ki aña oldılar a'van u enşâr 7b/10

Envâr (a): Işıklar, ziyalar, parlaklıklar

Aña ol iki saķ hûb u envâr 30b/10
envâr-ı feyz: Feyiz nurları
 Dilûñ pür-nûr ider envâr-ı feyzî 36a/10

Enver (a): Daha nurlu, çok parlak

Degüldi hem daħı ol vechi enver 18b/4

Erâik (a): Şahane tahtlar

Pür-ğılman-idi aña erâik 34b/6

Erbâb (a): Sahip, malik

erbâb-ı dîn: Din sahibi

Rivâyet eylemiş erbâb-ı dîne 20b/7

erbâb-ı 'irfân: İrfan, feyz erbabı

Hakikat-bîn olan erbâb-ı 'irfân 35a/6

erbâb -ı mâ'nâ: Anlam sahibi

Mümâsil-idi dir erbâb-ı mâ'nâ 32a/6

erbâb-ı tekrîm: Yüce erbab

Anı vaşf eyleyüp erbâb-ı tekrîm 31b/1

erbâb-ı zemân: Zaman, çağ sahibi

Ki meftûn oldu erbâb-ı zemâna 36a/3

Erbâ'în (a): Kırk (sayı)

İrişdi erba'îne çünki ol şâh 11a/14

Eres (a): Başı büyük

Ola gâyet-ile eres o sultân 16b/10

Eri-: Erimek; halsiz düşmek, takati kesilmek

Eriyüp havfdan ol cüz'î ekrem 10a/5

Ervâh (a): Canlar, hayatın cevherleri, ruhlar

Cemâlin 'arz idüp ervâha nagâh 20a/2

Es-: Esmek

Esüp tâ ki nesîm-i luğf-ı hâzret 10a/6

Esâs (a): Asıl, temel, kök

Ne gûyâ-(y)ı Mesîh esâsın eyâ 36a/2

Esîl (a): Uzun, dolgun ve parlak yüz

Esîlü'l-ğad-idi ol şâh-ı 'âlem 22b/12

Esmâ (a): İsimler

Aña ta'lim olundu 'âlem ü esmâ 10a/13

- Esmer (a): Buğday renkli, karayağız
Şedîdü'l-âdeme gendüm-gûn u esmer 18b/4
- Esnân (a): Dişler
esnân-ı berrâk: Parlak dişler
Mücellâ-idi ol esnân-ı berrâk 24b/6
esnân-ı laff: Güzel, hoş dişler
Müfelliḥ-idi esnân-ı laṭîfi 24b/3
esnân-ı pâk: Pak, temiz dişler
Resûlün vaşf idüp esnân-ı pâkin 24b/2
- Esrâr (a): Gizlenen şeyler, aklın eremeyeceği işler
esrâr ol-: Gizlenmek
Niçe esrâr olur ehline ma'lum 29b/5
esrâr-ı hikmet: Hikmet sırrı
Çün itdi iktizâ esrâr-ı hikmet 10b/6
esrâr-ı maâni: Mana sırrı
Nümâyân ola esrâr-ı maâni 1b/3
- Eş'âr (a): Vezinli, kafiyeli sözler
Okurdu ya'nî eş'ar-ı kirâmun 12a/1
- Eşirrâ (a): Kötülük edenler, edepsizler, fesat karıştıranlar
Eşirrâya çeküp tîğ-ı ğazayı 8b/7
- Eşyâ (a): Nesnelere, mevcut olan şeyler
Gele tâ ki vücûda cümle eşya 9a/12
- Etlü: Etlü
Birez etlü-idi sa'idleri leyk 25a/5
- Etrâf (a): Yanlar, uçlar, kıyılar
Nazar itmezdi etrafına aşla 33a/6
- Etvâr (a): Hal ve hareketler, işler, tarzlar
İder tirmedî-(y)i ferhûnde etvâr 20a/8

Evc (a): Yüce, yüksek, doruk

evc-i hâk: Toprağın yüceliği

Bir evc-i hâki-çün insan itdün 3a/13

evc-i lâhût: Uluhiyyetin, Allah'ın yüceliği

Pes andan ol hemân evc-i lâhût 6b/9

Evşâf (a): Sıfatlar, kaliteler

Yazam evşâfını anuñ kemâhi 12a/11

evşâf-ı Aḥmed: Hz. Muhammed'in vasıfları, sıfatları

Be-ḥakḳı ḥürmet evşâf-ı Aḥmed 8b/11

evşâf-ı cedd: Ceddin, soyun sıfatları

İdüp evşâf-ı ceddinden hikâyet 15b/5

evşâf-ı celil: Yüce sıfatlar

Taḥayyül itse evşâf-ı celilin 13b/5

evşâf-ı engüşt: Parmak vasıfları

İdüp evşâf-ı engüştinden aḥbâr 26a/7

evşâf-ı pâk: Pak, temiz vasıfları

Anuñ evşâf-ı pâkin söyleyenler 29b/11

evşâf-ı rû-(y)ı tâbnâk: Parlak yüzün vasıfları

Daḥı evşâf-ı rû-(y)ı tâbnâkin 35a/11

Evsat (a): Orta, orta hali, bir şeyin ortası

Mübârek saçı evsat-idi yekser 17b/11

evsatü'l-kâme: Orta boylu

Ki ya'nî evsatü'l-kâme iken ol 15a/7

Evza' (a): Haller, vaziyetler, tavırlar

Mülûkâne-idi evza' her ân 33a/10

Ey (a): Ey (Nida için ve nidaya cevap için kullanılır)

İnâyet kıl baña ey Rabb-ı yektâ 1b/1

Eyâ (a): “ey, hey!” manasına gelen ve Arapça kelime ve terkiplere giren nida edatıdır.

Eyâ sermest-i sahbâ-(y)ı muhabbet 9a/2

Eyle-: 1. Yapmak, eylemek, etmek

Vücûduñ eyledüñ mir‘at-ı enver 3b/3

İnüp rû-(y)ı zemîni eyledi câ 10b/9

2. Tatbik etmek, uygulamak

Gelüp hacc-ı hâkiki eylesün ol 5a/10

3. Göstermek

Nazar itdi mehâbet eyle hattâ 10a/4

4. Atmak (gülücük atmak, gülümsemek)

Süreyyâ handeler eyler aña her şeb 24b/12

5. Ulaştırmak, eriştirmek

Resûle eylegil dildâre yâ Râb 14a/14

6. Yapmak, meydana getirmek

Aña yir hırz-ı cân eylerse nagah 13b/11

7. Yardımcı fiil; etmek

‘afv e. 37b/14

‘arz e. 20a/4

‘azm e. 33a/2

ba‘s e. 9a/13

celb e. 6a/8

derk e. 3a/5

efsûn e. 36a/3

emr e. 6b/6

feth e. 2a/13

ferâmûş e. 16a/11

hazer e. 23b/11

hıfz e. 13b/8

hicâb e. 18b/15

hind e. 27a/8

iqtidâ e. 5b/8

imâmet e. 5b/7

inayet e. 13a/11

isbât e. 3a/4

maqbûl e. 37a/9

mahfûz e. 13b/9

maşun e. 13b/8

medh e. 37a/11

memnûn e. 2a/9	ta‘aşşuḡ e. 14a/11
mest e. 18b/14	taḡrîr e. 12a/10
mi‘râc e. 5a/3	taḡayyüd e. 21a/8
mu‘ammer e. 8a/7	tavaf e. 5a/7
muḡabbet e. 9b/5	tebessüm e. 24a/8
muḡarreb e. 38a/4	tedebbür e. 2a/4
musahḡhar e. 22a/7	tekellüm e. 24b/7
muzaffer e. 8b/6	temennâ e. 35a/4
münevver e. 1b/2	temevvüc e. 10a/6
müşerref e. 6b/11	teraḡḡum e. 37b/15
müyesser e. 8a/7	tetebbu‘ e. 12b/12
nigâh e. 22a/11	teveccüh e. 33b/11
reca e. 32a/5	tevekkül e. 12b/14
ref‘ e. 33a/3	te‘vîl e. 32b/6
şalat e. 36a/7	tezekkür e. 9a/8
senet e. 12b/6	tibyân e. 37b/6
setr e. 18a/3	vaşf e. 31b/13
seyr e. 20b/3	zann e. 15a/15
seyrân e. 34a/6	

Eyn (a): Zaman, yorgunluk

Ki eyn endîşe men hemçü mişḡâb 38a/9

Eyyâm (a): Günler, gündüzler

İdüp cem‘-ı kütüb bir niçe eyyam 12b/12

eyyâm-ı ‘adl: Doğruluk günleri

Anuñ eyyâm-ı ‘adlinde berâyâ 8b/10

- Eyyûb (a): Kur'an'da adı geçen ve kendisinden "kulumuz" diye bahsedilen ve sabırlı insan örneği olarak gösterilen İsrailoğulları peygamberlerinden biri
Şu'ayb u hem dağı Eyyûb Dâvûd 10b/12
- Ezber (f): Zihinde tutma, unutmamaya çalışma
Ehâdis-i kirâm-ı hilyeñ ezber 37b/2
- Ezecc (a): İnce ve uzun kaşlı, kalem kaşlı
Ezecc ü akren olmuşdur hikâyet 21a/2
- Ezel (a): Başlangıcı olmayan geçmiş zaman, öncesizlik
Mukaddemdür nübüvvetde ezelden 3b/12
- Ezfâr (a): Tırnaklar
ezfâr-ı berrâk: Berrak, temiz tırnaklar
Kevâkeb-idi ol ezfâr-ı berrâk 26a/13
- Ezher (a): Pek beyaz, güzel ve parlak
ezher-ül-levn: Parlak yüzlü (Hz. Muhammed'in vasıflarından biri)
Dimiş kim ezher-ül-levn-idi ol şâh 18a/13

F

- Fağr (a): Övünme, şeref, onur
fağr it-: Övünmek
Anufla fağr iderdi rûh-ı âdem 16a/4
fağr-ı âlem - fağr-ı cihân: Cihanın övdüğü peygamber, Hz. Muhammed
Dağı ba's eyleye fağr-ı cihânı 9a/13
Huşuşâ fağr-ı âlem şâh-ı dîni 3b/5
fağr-ı ebrâr: Hayır sahiplerinin övgüsü
Olmmuş kim dimiş ol fağr-ı ebrâr 32b/4

faḥr-ı efâzîl: Çok bilgililerin övgüsü

Olursa anuñ ey faḥr-ı efâzîl 14a/9

faḥrû'l-enâm: Yaratılanların en yücesi

Ḥüdâ emr eyledi faḥr-ül-enâme 6b/6

Faḥr (a): Fakirlik, yoksulluk

faḥr ir-: Fakirlik ve yoksulluk gelmek

Ebed ol ḥâneye faḥr irmeye hem 14a/2

Fânî (a): Ölümlü, geçici

Güzâr itdükte fânîden beḳâyâ 38a/2

Fârûḳ (a): Hz. Ömer'in lakabı (haklıyı haksızdan ayırt ederek adaleti tam yerine getirmekle ün kazandığı için "fârûḳ" kelimesiyle adlandırılmıştır)

Ḥaḳ u nâ-ḥaḳḳa Fârûḳ İbn-ül-Ḥattâb 7a/12

Farza (a): Farzedelim ki, diyelim ki, ola ki

Anı sîb cânâne daḥı farza 32a/6

Faşâḥât (a): Güzel ve açık konuşma, iyi söz söyleme kabiliyeti

Faşâḥâtle tekellüm eyler-idi 24a/3

Fazâil (a): Fazilet, güzel vasıflar, erdemler

‘Aceb mi ḥilyesinde bu fazâil 14a/9

Fazl (a): İyilik, fazilet, erdem, lütuf

Senüñdür berr ü ḡufrân fazl u ikrâm 3a/11

Fedâ (a): Gözden çıkarma, uğruna verme

fedâ it-: Gözden çıkarmak

Feda idüp yolında baş u canın 7b/13

Fehm (a): Anlama, anlayış

fehm it-: Anlamak

O bezm-i ḥası fehm itmekte ḥayrân 6b/5

fehm-i kemâlât: Olgun düşünce

Olur fehm-i kemâlâtında ḳaşır 37a/13

Felek (a): Gökyüzü, sema

Felekde beyt-i ma'mûriña ol şeb 5a/7

Fer (f): Parlaklık, aydınlık

fer vir-: Aydınlatmak, parlatmak

Gelüp andan cihâna virdiler fer 7b/5

Ferâmûş (f): Unutma, hatırdan çıkma

ferâmûş eyle-: Unutmak, hatırdan çıkmak

Ferâmûş eyleye der-zevâlî 16a/11

Ferd (a): Tek, yalnız olan şey, eşi bulunmayan

Saña mahşuşdur ey kâdir ferd 3a/10

Fermân (f): Emir, buyruk, padişah tarafından verilen yazılı emir

fermân it-: Emir vermek, buyurmak

Hüdâ fermân idüp ruḥ'ul-emîne 5a/8

Ferş (a): 1. Yayma, döşeme

Yüzin itdi mübârek payına ferş 6a/6

2. Yeryüzü, kır, sahra

ferş-i zemîn: yeryüzü

Besaṭ idüp aña ferş-i zemîni 3a/1

Fesâd (a): Arabozanlık, kötülük, anlaşmazlık

Fesad u fitne 'âlemden ola ref' 8b/8

Feth (a): Kuşatma, zaptetme

feth-i bâb: Kapının açılması

İrişem dergehinde feth-i bâba 37a/2

feth eyle-: Zaptetmek (bkz. feth ol-)

Anı feth eyleyen 'irfân-ı muṭlak 2a/13

feth ol-: Kuşatılmak, zaptedilmek

Anuñla feth olur genc-i müsemma 2a/6

Fevk (a): Üst, üst taraf, yukarı

fevkü'r-rub'a: Dörtte birden yukarı

Mübârek kaddi fevkü'r-rub'a-idi 15a/2

Fevr (a): Acele, hemen, derhal

Saña ba'ış olur fevr-ü necâta 36a/8

Feyyâz (a): Feyiz, bereket ve bolluk veren

feyyâz-ı cihân-bân: Feyiz, bolluk veren Allah

Nigâh itdi o feyyâz-ı cihân-bân 9b/15

feyyâz-ı muḫlaḫ: Mutlak bolluk veren Allah

Be-ḫamdullah ki ol feyyâz-ı muḫlaḫ 35a/13

Feyz (a): İlim, irfan

Olupdur cümlesine feyz andan 4a/7

feyz-i 'azim: Büyük ilim, irfan

Tecellî idicek feyz-i 'azîmüñ 2b/8

feyz-i bûy: İlim, irfan kokusu

Ḥüdâyâ feyz-i bûyın ḫâtem kıl 35a/5

feyz-ı câvidân: Ebedî feyz

Hüveydâ ola feyz-i câvidâni 1b/3

feyz kıl-: İlim irfan dağıtmak

'Abadüñ üzre feyz kıl mü'ebbed 8a/2

feyz ol-: İlim ve irfan dağıtılmak

Fezâ (a): Ucu bucağı bulunmayan boşluk

fezâ-(y)ı Kibriyañ: Yüce, büyük sema, gökyüzü

Feza-(y)ı Kibriyañ içre Ḥüdâyâ 2b/7

Fi'l-ḫâl (a): Bu anda, hemen, şimdi

Berâḫ u ḫille ü tâc aldı fi'l-ḫâl 5a/13

Firâvân (f): Çok, bol, fazla, aşırı

Ḥüdâyâ itdiler şükr ü firâvân 6b/14

Firdevs (a): Cennet, uçmak

Gelüp firdevse Cibrîl irdi ol ân 5a/12

firdevs-i a'lä: Cennetteki altıncı bahçe

Yahûd ol şadr-idi firdevs-i a'lä 30b/8

Fitne (a): Bela, mihnet, sıkıntı

Fesâd u fitne 'âlemden ola ref' 8b/8

Fitrâk (f): At eğrinin arkasında bulunan veya eşya bağlamaya yarayan kayışlar

Dil ü cân şaydını o nice fitrak 18a/10

Fuḥûl (a): Beyit, hadis ve rivayetleri çok iyi anlatan kimseler

Velî aşhâb-ı zîşânuñ fuḥûli 26a/9

Furḳan (a): Kur'an-ı Kerim

Ki tâc-ı ser idüpdür anı Furḳân 2a/10

Fürûzân (a): Parlayıcı, parlayan, parlak

Yahûd bir şem'-i kâfûrî fürûzân 23a/13

Fütûḥ (a): Zafer, galibiyet, üstünlük

Nice itdi Ḥüdâ viridi fütûḥı 4a/9

Fütûr (a): Zayıflık, gevşeklik, usanma

Fütûr irmezdi cism-i pâkine hem 27b/1

Füyûz (a): İlim, irfan, feyz

füyûz-ı şevk-i Mevlâ: Allah'ın ilim arzusu

Nigebân füyûz-ı şevk-i Mevlâ 30a/9

Füyûzât (a): Bolluk, verimlilik, feyz

İdüp dâ'im füyûzâtından iḥsân 36a/9

G

Ġâh (f): Zaman bildiren edat, bazen

Ki orta boylulardan ya'nî her Ġâh 15a/3

Ġâhî, gehi (f): Bazan, arasıra

Yazup aña nazar itse-y-idi Ġâhî 13b/6

Gehî şâdân olup ol şah-ı zîşân 24b/9

Ġamze (a): Süzgün bakış

Girince her dil-i müştâkı Ġamze 21b/9

Ġaraż (a): Gizli düşmanlık, kin, kötü niyet

Ġaraż it-: Kötü niyet, kin beslemek

Mübârek şadı Ġaraż itse mihre 30a/3

Ġarîķ (a): Suya batmış, suda boğulmuş

Ġarîķ-i baħr-ı iħsan it-: İyilik denizine batırmak

Ġarîķ-i baħr-ı iħsan ide muṭlaķ 7a/8

Ġavvaş (a): Dalgıç, denizin dibine inen kimse

Ġavvaş ol-: Denizin dibine inmek, batmak

O olup Ġavvaş baħr-ı naşş-ı tenzîl 2a/5

Ġâyet (a): Son derece, çok, fazla

Degüldi hem daħı Ġâyet semîn ol 27a/11

Ne Ġâyetle küçük-idi ne büyük 32a/1

Ġazal (a): Ceylan, geyik, ahu

Ġazal-ı ravza-i dîn: Din bahçesinin ceylanı

Pes imdi ol Ġazal-ı ravza-i dîn 35a/1

Ġazanfer (a): Cesur, yürekli, yiğit

Nübüvvet bişe-zârında Ġazanfer 27a/3

- Geç-: 1. Geçmek, gitmek
 Hıuşuşa kim geçüp ol şems-i vahhac
 Semâvâtı vü ‘arşı eyledi mî‘râc 5a/3
2. Geride bırakmak, geçmek
 Geçüp bu ‘âlem-i imkânı farza
 Diyâr-ı lâ-mekâna irdi maḥza 6a/9
3. Geçmek, ilerlemek
 Geçüp kürsi-(y)i itsün ya‘nî mi‘râc 5a/11

Gedâ (f): Dilenci, yoksul, fakir
 ‘Înâyet kıl ‘inâyet ben gedâya 37b/15

- Gel-: 1. Bir yere gelmek, gelmek
 Gelüp dîvân-ı taşdıka muḥaddem 7a/11
 Gelür eñ soñra şâh şaḥib-i ikrâm 34b/2
2. Dönmek, avdet etmek
 Yine geldi sa‘âdet-ile ol an 6b/10
3. Girmek, vermek
 Gelür ḳalbine lâ-büdd sekîne 15b/12
4. Ulaşmak, erişmek, gelmek
 İrişdi geldi ‘Abdullaha nâgâh 11a/4
5. Varmak, yetişmek
 Gelüp Firdevse Cibril irdi ol ân 5a/12
 Çü geldi ‘âlem-i izhâra ervâḥ 4a/1
6. Ortaya çıkmak
 Sa‘âdetli yüzi gûyâ ki geldi 19a/12
7. Gelmek, yaratılmak
 Gele tâ ki vücûda cümle eşyâ 9a/12
 Vücûda geldi maḥlûkât-ı cümle 10a/11

Genc (f): Hazine, define

Ṭılısm olmuşdı ol genc üzre zîrâ 30a/9

genc-i 'aşk: Aşk hazinesi

Derûnî genc-i 'aşk-idi o şadruñ 30a/8

genc-i esrâr: Sır hazinesi

İrerler genc-i esrâra muḥakḳak 2a/13

genc-i füyûz: İlim hazinesi

Dile genc-i füyûzın der güşâde 13a/10

genc-i müsemmâ: Belirli, adlandırılmış hazine

Anuñla fetḥ olur genc-i müsemmâ 2a/6

Gendüm-gûn (f): Buğday renkli

Şedîdü'ül-âdeme gendüm-gûn u esmer 18b/4

Ger (f): Eğer, şayet

Anı ger ḫırz-ı cân eylerse nagah 13b/11

Gerçi (f): Her ne kadar, ise de

Cihânuñ cânı-idi gerçi ammâ 16a/5

Gerdân (f): Dönen, dönücü

Müsâvî-idi gerdân-ıla her dem 28a/13

Getür-: 1. Nakletmek, bir araya getirmek

Getürdüm nazm idüp bir hoş risâle 35b/3

2. Vermek

Getürmişdi anuñ levnine humret 18b/14

3. Yaratmak, vücuda getirmek

Getürdüñ aḫsen-i takvime anı 3b/1

4. Anlatmak, bildirmek, söylemek

Getürmişlerdür evşâfin beyâne 36b/10

5. İman etmek, inanmak

Getürdiler aña hep cümle îmân 4a/4

6. Düzeltmek, dizmek, yerleştirmek

Getürdüm silk-i takrîre müretteb 37b/7

Gevher (f): Elmas, inci, değerli taş

‘Aliyy-ül-Murtaza kim iki gevher 7b/5

Ġibta (a): Aynı hali şiddetle arzu etme, imrenme

ġibta it-: İmrenmek

İdermiş ġibta ol bedr-i kemâle 19b/5

Ġılman (a): Tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler

Olurdu anlara ġılman hadim 7b/6

Gibi: 1. Gibi (Benzerlik ifade etmekte kullanılır.)

Ola görmüş gibi vech-i cemîlin 13b/5

Çamer olduğu gibi bedr ü pür-fer 19b/10

Dür-i yektâ gibi eylerdi işrâk 24b/6

Gice: Gece

Giceyle dağı öyle seyr iderdi 22a/14

Gir-: 1. Varmak, girmek

Behište girdi nûş itdi şabûhî 10b/4

2. Batmak, saplanmak, girmek

Girince her dil-i müştâkı ġamze 21b/9

3. Oynamak (dans) etmek, girmek

Neşâtından girüp rağsa felekler 5b/13

Girdâb (f): Suların döndüğü ve çukurlaştığı yer, anafor, çevrinti

Döner girdâba düşmüş hemçü haşak 2b/6

Girbân-çâk (f): Yakası yırtık, kederli

Girbân-çâk olupdur şubh-ı şadık 30a/4

- Girü: 1. Yeniden, tekrar
Girü ba'zı rivâyet eylemişler 29a/11
2. Bir daha, tekrar
Girü hind eyleyüp ol şâhı tavşîf 25a/1
3. Sonra
Girü İbn-i Ebi Hale hikâyet 28a/7
- Girü: Arka, arkada, geride
Girü kalurdu ol ma'hibûb-ı tevvâb 34a/13
- Gîsû (f): Omuza dökülen saç, uzun saç, kakül
Uzansa rûhları üzre o gîsû 17b/3
gîsû-(y)ı hoş-bû: Hoş kokulu saç
Müsel selamlar gîsû-(y)ı hoş-bû 1b/8
- Gişi: Kişi, şahıs
Nigâh iden gişi ol şâh-ı dîne 15b/12
- Git-: 1. Uzaklaşmak, gitmek, yürümek
Ki ârâm itmeyüp tiz tiz giderdi 34a/3
2. Ayrılmak, gitmek
Muhaşşıl gitdügi sâ'at o sultân
Yine geldi sa'âdet ile ol ân 6b/10
3. Varmak, gitmek
Teveccüh eyleyüp bir semte gitse 33b/11
4. Yönelmek, gitmek
Çaçan bir cânibe devletle gitse 34a/12
5. (yola) Çıkmak, koyulmak
Sa'âdet-ile râha gitse nâgâh 34b/1
6. İzlemek, yönelmek, dönmek
Gel imdi cânib-i Hâkka gidelüm 5b/3

Giy-: Giymek

Giyüp devletle tâc u hulle nâgâh 5b/5

Giyür-: Giydirmek

Giyürdüñ hulle-i ikrâm u ihsan 3b/2

Ġonçe (f): Konca, tomurcuk, açılmamış çiçek

Aña Ġonçe-idi ol enf-i münîfi 23b/3

Gök (a): Arş, gök, sema

Anı gökde ararken yirde buldı 16a/14

Göñül: Kalp, yürek

Olam cân u göñülden aña müştâķ 14a/15

Gör-: 1. Farketmek, görmek

Şanurdi seyr iden anı mülâsık

Taķayyüd eylese görürdi acuk 21a/8

2. Bakmak, görmek

Görenler cân-ıla olurdi mâ'il 26a/8

Görüp cân-ıla olam saña şeydâ 37b/4

3. Bilmek, tanımak, görmek

Dimişler görmedük bir tîb-i mergûb

O şâhuñ ola bûyından daķı hûb 25b/15

4. BeĠenmek, hoşuna gitmek

Görüp ol dâne-(y)i dendâni yektâ

Delindi dürlerüñ baĠrı ser-â-pâ 24b/13

5. Şahit olmak, görmek

Görüp aña söz yok didiler hep 23b/14

6. Uygun bulmak, kabul etmek

Münâsib gördi bu rây-ı şerîfin 12b/11

7. Hayal etmek

Niçe gördümse rüyâda o şâhı 12a/11

8. Var saymak, (onun gibi) zannetmek, kabul etmek

İmamın niçe seyr eylerdi her gâh

Görürdi öyle halfin dağı ol şâh 22a/15

9. Eşit olmak, denk görmek

Çarîbi itdügi gibi temâşâ

Ba'îdi öyle görür-idi farza 22b/1

Görin-/ görün-: 1. Görünmek, ortaya çıkmak

Görinüp dişleri olduğda zâhir 24b/8

Görindi bî-ceht-i bî-mişl ü hemtâ 6a/14

Gelüp cedd-i nebiyy lâ-kizbde

Görindi ya'nî 'Abdü'l-Muṭṭâlibde 11a/3

2. Olmak, bulunmak

Dağı bâlâ görünürdi o sultân 15a/8

Nigâh itseñ görünürdi münevver 29a/6

Görüş-: Görüşmek, tanışmak

Cemi'-ı enbiyâ ile görüşdi 5b/6

Göster-: 1. Göstermek

Güler yüz gösterirdi halka her ân 21a/1

2. Kılavuzluk etmek, (yol) göstermek

'İbâde göstere râh-ı Hüdâyâ 6b/8

Göz: Organ, görme organ

Gözinüñ mu'cizâtı bu-idi kim 22a/13

Ġubâr (a): Toz

ġubâr-ı pâk: Temiz toz

Ġubâr-ı pâk-idi nüh felekler 31a/10

ġubâr-ı pâ(y): Ayağının tozu

Ġubâr-ı pâyına rûmâl itdüm 35b/8

ġubâr olmak: Tozlanma, toz olma

Ġubâr olmağla ġak dergehinde 37a/3

Ġudde (a): Vücutta deri ile et arasında ve en çok boyunda, kasıkta çıkan şiş, bez

ġudde-i ġûb: Güzel et parçası; ben

Bir aġmer ġudde-i ġûb u müdevver 28b/11

Ġufrân (a): Affetme, merhamet etme

Senüñdür berr ü ġufrân fazl u ikrâm 3a/11

Gûnâ (f): Türlü, renk

O sîm-i ġamdan şâġ üzre gûnâ 25a/9

Gûş (f): Kulak

gûş it-: Dinlemek

Ķaçan kim itdi gûş ġûş-ı dâñâ 12b/10

Gûtâh (f): Kısa, boysuz

Şanırdı ol tavîli daġı gûtâh 15a/6

Gûyâ (f): Sanki, diyelim ki

Gülistân içre nergis-idi gûyâ 22b/4

Açılmış verd-idi gûyâ dehâmı 23b/4

gûyâ-(y)ı Mesîh: Hz. İsa gibi

Ne gûyâ-(y)ı Mesîh esâsın eyâ 36a/2

Güft (f): Söz, lakırdı

Tamâm şüd vaşf-ı pâk-i Aġmedî güft 38a/10

Güher (f): Mücevher, cevher

Yahûd bir ġokka-(y)ı la'l ü güherdür 24a/13

güher-leb: Mücevher dudak

Ki aña la'l ü güher-leb-ile dendân 24b/15

- Gül (f): Çiçek, gül çiçeği
 Dahı yoğ-ıken ervâh âb u gülde 9a/8
gül-i pür-jale: Çiğ tanesi dolu gül
 Gül-i pür-jâle olur-idi dil-teng 18b/9
- Gül-: Gülmek, tebessüm etmek
 Gülop hic kaħkaħa itmezdi bir ân 24a/9
güler yüz göster-: Tebessüm etmek, gülümsemek
 Güler yüz gösterirdi ħalka her ân 21a/1
- Gül-fâm (f): Gül renkli
 Olup ya'nî ruħ-ı rengîni gül-fâm 18b/6
- Gül-gûn (f): Gül renkli, pembe
 Hemîşe reng-i rûy-ı-idi gül-gûn 18b/7
- Gülistân (f): Gül bahçesi, gül tarlası
 Gülistân içre nergis-ı-idi gûyâ 22b/4
- Gül-reng (f): Gül renkli, pembe
 Dimiş gül-reng-ı-idi rû-yı latîfi 18b/13
- Gülşen (f): Gül bahçesi
 Yaħûd gülşen-ı-idi rû-(y)ı latîfi 23b/3
- Gülzâr (f): Gül bahçesi
 Ĥalîl'e nâr-ı Nemrûd oldu gülzâr 4a/10
- Gümüş: Gümüş
 Gümüş âyîne-veş-ı-idi mücellâ 30a/5
- Gün: Gün, zaman, gündüz
 Ĥarîb olmaya her gün aña şeytân 14a/1
- Günâh (f): Allah'ın emirlerine aykırı olarak görülen iş, dini suç
 Ĥaṭâen bir günah itmekle nâgâh 10b/8
- Güneş: Güneş

güneş ol-: Parlamak, ışık vermek

Güneş olmuş-iken nûrına zerre 16b/4

Gürûh (f): Cemaat, bölük, takım

Gürûh-ı enbiyâ: Peygamberler cemaati

Gürûh-ı enbiyâya ey sühanver 17a/5

Gürz > gürüz (a): Bir savaş aleti

gürüz it-: Çarpmak, vurmak

Gürüz itdi nüh eflâki şitâbân 6a/2

Güşâd (f): Açma, açılma

güşâd it-: Açmak

Güşâd idüp dehân-ı içr-nâkin 24b/2

güşâd ol-: Açılmak

Güşâd oldukça ol pehlû-(y)ı zîşân 27b/10

Güşâde (f): Açılmış, açık

Güşâdeydi kefi desti hemîşe 25b/3

Güvâh (f): Şahit, delil, tanık

Hadîs oldı bu ahbârûñ güvâhi 9b/1

Güzâr (f): Geçme, geçiş

güzâr it-: Geçmek

Güzâr itdükde fâniden beğâyâya 38a/2

H

Ĥabîb (a): Sevgili, seven, dost

ĥabîb-i ĥakk: Allah

Ĥabîb-i ĥakk Resûl-ı müctebânuñ 19a/5

ḥabīb-i muḥterem: Saygı değer sevgili

Ḥabīb-i muḥterem faḥr-ı cihânuñ 26b/9

ḥabīb-i Rabb-ı ‘allam: Çok bilgin Allah’ın sevgilisi

Dimiş kim ol ḥabīb-i Rabb-ı ‘allam 14b/11

Ḥabībâ (a): Ey sevgili

Ḥabībâ sensin ol maḥbûb-ı Yezdân 37a/10

Ḥâcât (a): İstekler, dilekler

Dil ü cân-ile eyle ‘arz ḥâcât 36b/5

Ḥacc (a): İslam’ın beş şartından biri olan ve muayyen zamanda Mekke’deki “Kâbe-i Şerîfe” ziyaret etmek üzere yola çıkma vazifesi

Gelüp ḥacc-ı ḥakîkî eylesün ol 5a/10

Ḥâcibeyn (a): İki kaş

Buyurmuş eblec-idi ḥâcibeyni 20b/13

Ḥacîfe: Özel isim

Ki zîrâ bû Ḥacîfeden rivâyet 25b/8

Ḥad (a): Yanak

O rengin ḥad-ile ol ‘ayn-ı dücâ 22b/4

Ḥadd (a): Sınır, derece, gerçek değer

Büyüklükde ola ḥaddden ziyâde 16b/11

Ḥadîdî (a): Demirle ilgili, demirden yapılmış

Ḥadîdî elde taḥmîr itdi Dâvûd 4a/13

Ḥadîm (a): Hizmet eden, yarayan

ḥadim ol-: Hizmet etmek, hizmetinde bulunmak

Olurdu anlara gılman ḥadim 7b/6

Ḥadîs (a): Hz. Muhammed’in sözleri

İmam Beyhakîden böyle aḥbâr

Olmış bu ḥadîs ḥûb-ı aşar 13a/2

Ḥâdişât (a): Hadiseler, olaylar

ḥadişât-ı dehr: Dünya hadiseleri

Ser-â-pâ ḥadişât-ı dehr yâ Râb 3a/3

Ḥafız (a): Kur'an-ı Kerim'i başından sonuna kadar ezberleyen

Ḥafız olup aña Mevlâ-(y)ı bî-çün 13b/14

Ḥafî (a): Gizli, saklı

Ḥafî nûr-ıdı ol şâh-ı Kerîmüñ 4a/11

Ḥafîf (a): Ağır olmayan, yeğni

Degül-idi ḥafîf anuñ 'izâmı 27a/1

ḥafîf-ül-cüsse: Bedeni, vücudu hafif

Degül imiş ḥafîf-ül-cüsse ol şah 15b/9

Ḥâil (a): İki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, engel

Velî berâber olup mâbeyne ḥa'il 16a/15

Ḥaḫ/Ḥaḫḫ (a): 1. Allah, Tanrı

'İbâdı eylediler Ḥaḫḫa da'vet 10b/13

İdersin nâ-murâda Ḥaḫ Tebârek 36a/14

2. Pay, hisse, bir kimsenin evvelce geçmiş emeğinden dolayı hak ettiği maddi ve manevi karşılık

Ḥaḫ u nâ-ḥaḫḫa Faruḫ İbn-ül-Ḥaḫḫâb 7a/12

ḥaḫ-it-: Doğru yola sevk etmek, yöneltmek

Daḫı hem Ḥaḫ Resûl itdi seni ḥaḫ 4a/6

Ḥâk (f): Toprak

Basîḫ olup anuñ pâyı-içün ḥâk 16a/8

Anuñ yolında olup ḥâke yeksân 34a/8

ḥâk-i pây: Ayak toprağı, tozu

'İṭır-nâk olur-idi ḥâk-i pâyı 34b/11

Ḥaḳīkat-bîn (a): Hakikatı, doğruyu gören, doğru görüşlü

Ḥaḳīkat-bîn olan erbâb-ı ‘irfân 35a/6

Ḥaḳkında (a): Dair, müteallik, ilgili

Ruḥ-ı rengîni ḥaḳkında demişdür 22b/6

Ḥâl (a): Vücutta husule gelen ben, nokta

ḥâl-i aḥmer: Kırmızı ben

Büyük bir ḥâl-i aḥmer-idi maḥbûb 29a/2

ḥâl-i sevdâ: Siyah ben

Dimiş bir ḥâl-i sevdâ-idi zîbâ 29a/5

Ḥâl (a): Oluş, durum, vaziyet, görünüş

Hemîşe oldılar hoş ḥal u şâdân 11b/8

Olam kâl olmağ-ıla şaḥib ḥâl 37a/1

Ḥâlâ (a): Şimdi, henüz.

Şürû‘ itdüm anı tavşîfe ḥâlâ 14b/3

Zebânuñdan irüp encâm ḥâlâ 36b/2

Ḥâlâyık (a): Mahluklar, insanlar

Niçe vaşşaf olur saña ḥâlâyık 37a/11

Ḥâlât (a): Haller, suretler, keyfiyetler

ḥâlât-ı ‘aşk: Aşk halleri

Anuñ ḥâlât-ı ‘aşkın eyle i‘tâ 36b/11

Hâle (a): Bazen Ay ve Güneş’in etrafında görülen parlak daire, ay ağılı

Alurdı araya şan hâle mâhı 18a/1

Ḥalf<ḥalef (a): Memurlukta birinden sonra gelip onun yerine geçen kimse

Ḳomazdı ḥalfine aşḥâb zîrâ 34b/3

Ḥalfi (a): Arka, art ile ilgili olan

Daḥı ḥalfinden ol merğûb-ı zahri 28a/9

Ḥalife (a): Hz. Muhammed'in vefatından sonra ümmet idaresinin başına geçen kimse

Ḥalifeñ eyleyüp ol kân-ı cûdı 3b/4

Ḥâlik (a): Yaratan, yaratıcı, yoktan var eden, Allah

Ḳasem yâd itmez-idi aña ḥâlik 17a/8

ḥâlik-i iḥsân-pîşe: İyilik dağıtan Allah

İde ol ḥâlik-i iḥsân-pîşe 7a/4

Ḥalîl (a): İbrahim aleyhisselam

Ḥalîl u Yunus u Yaḥya u 'İsâ 10b/11

Ḥaliş (a): Hilesiz, katkısız

Beyaz ḥaliş-idi şâf u zîbâ 31b/6

Ḥalk (a): 1. Yaratma, yaratılma

ḥalk it-: Yaratmak

Ki ya'nî ḥalk ide kevn ü mekânı 9a/13

ḥalk ol-: Yaratılmak

Daḥı ḥalk olmadın ecsâm-ı uşah 4a/1

2. Belli bir bölgenin çevrenin sakinleri, ahali; halk

Güler yüz gösterirdi ḥalka her ân 21a/1

3. İnsanlar, bütün herkes, cemaat

ḥalk-ı a'zîm: İnsanların yücesi, seçkini

Didi Mevlâ 'Alî ḥalk-ı a'zîm 4b/2

ḥalk-ı cihân: Cihan halkı, dünya insanları

Anı 'arz eyledi ḥalk-ı cihânâ 20a/4

Ḥallaḳ (a): Halk edici, yaratıcı, yaratan

Bu mevcûdâta hep ḥallaḳ sensin 2b/2

ḥallaḳ-ı bî-hemtâ-(y)ı 'âlem: Alemde eşi benzeri olmayan yaratıcı

Pes ol ḥallaḳ-ı bî-hemtâ-(y)ı 'âlem 9b/12

Ḥam (f): Kıvrım, bükülmüş

ḥam ol-: Kıvrılmak, bükülmek

Ḥam olduğda yaḥûd ol zülf-i pür-tâb 17b/8

Ḥamd (a): Allah'a olan şükran duygularını bildirme

Saña ḥamd ide her şam u seḥer-gah 3a/9

Ḥâme (f): Kalem

Aña ḥâme-idi her engüş zîbâ 26a/11

Ḥamûşet (f): Sessiz, susmuş, Mevlana'nın bazı gazellerinde kullandığı mahlası

Ḥamûşet-ile mevşûf idiler lîyk 31a/1

Ḥandân (f): Gülen, gülücü, sevinçli

ḥandân ol-: Sevinmek, gülmek

Ola luṭfuñla yâ Râb şâd u ḥandân 37a/5

Ḥande (f): Gülme, gülüş

Açup la'l-i lebin itdükde ḥande 24a/10

Ḥâne (f): Ev

Eger bir ḥâne içre ḥilye mevcûd 13b/13

ḥâne-i me'mûn: Korkusuz, sağlam, emin hane, ev

Olur âfâtdan ol ḥâne-i me'mûn 13b/14

Ḥarâbât (f): Harabeler, meyhaneler

ḥarâbât-ı muḥabbet: Sohbet meclisi, meyhanesi

Ḥarâbât-ı muḥâbbet kâse-nûşı 9a/3

Ḥarf (a): Söz, lakırdı

Ki her ḥarfinde zâhir sır-ı Kur'an 29b/4

Ḥaric (a): Dış, dışarı, dışta

Veli tedvîrden ḥaric degüldi 19a/12

Ḥarîm (a): Biri için kutsal olan şeyler

ḥarîm-i ḥüsn: Güzellik

Ḥarîm-i ḥüsnine olurdu câzûb 17b/6

Ḥarîfî (a): Güzel sanatlarda kullanılan ve Semerkand'da ipekten yapılan bir kağıt cinsi

Buyurmuş bir ḥarîfî görmedüm kim 25b/6

Ḥark (a): Yakma

Olurdu ḥark-ı 'âde mu'cizâtı 4b/13

Ḥasan: Özel isim, Hz. Peygamberin Hz. Fatıma'dan olan ilk torunu Hasan bin Ali bin Ebî Tâlib bin Abdü'l Muttalib bin Haşim. Hicri 3 yılda (M.625) Medine'de doğmuş olup, H.49 yılında (M.669) yine Medine'de vefat etmiştir. Baki kabristanına defnedilmiştir.

Ḥasan ile Hüseyin ol iki sultan 7b/7

Ḥasen (a): Güzel

Resûlün başı ya'nî kim ḥasenden 15b/4

Ḥaşş (a): Mahsus, özel

ḥaşş ü âm: Herkes

Olur maḳbûl cümle ḥaşş-ıla 'âm 12b/9

Ḥaşâ (a): Asla, hiçbir vakit

Nihâl-i Sidreye baksun mı ḥâşâ 15a/13

Ḥaşak (f): Çöp, süprüntü

Döner girdâba düşmüş hemçü ḥaşak 2b/6

Hâşim (a): Hz. Muhammed'in mensup olduğu kabile

Daḫı 'Abdü'l-Menâf u Hâşime hem 11a/2

Ḥaşyet (a): Korku, korkma

Ḥayâ vü ḥaşyet-idi aña pîşe 33b/5

Ḥaṭ/ḥaṭṭ (a): Çizgi, yazı

Siyeh bir ḥaṭṭ çekilmiş-idi mûdan 30b/4

ḥaṭṭ-ı 'imâd: Direk çizgisi

Aña ol ḥaṭṭ-ı 'imâd nûr-ı sevdâ 30b/9

ḥaṭ-ı memdûd: Çekilmiş, uzatılmış çizgi

Görenler ol ḥaṭ-ı memdûdı hoş-ter 30b/6

ḥaṭṭ-ı ser-nigûn: Baş aşağı olmuş, ters dönmüş yazı

O ḥaṭṭ-ı ser-nigûn olmuşdı fûbâ 30b/8

Ḥaṭâ (a): Günah, kabahat

Ḥüdâ hıfz eyleyüp dâ'im ḥaṭâdan 13b/8

Ḥaṭâ (a): Şimali (kuzey) Çin

Daḥı ol mürsel-i Çîn ü Ḥaṭâyı 34b/9

Ḥaṭâen (a): Yanlış olarak, yanlışlıkla

Ḥaṭâen bir günah itmekle nâgâh 10b/8

Ḥâtem (a): Mühür

Nübüvvet ḥâtemi anda-idi lâmi' 28b/2

Siyeh olmağla mûlar pes o ḥâtem 29a/4

ḥâtem kıl-: Vermek, ulaştırmak

Ḥudâyâ feyz-i bûyın ḥâtem kıl 35a/5

Hâtif (a): Sesi işitilip de kendisi görülmeyen kimse, seslenici

Didi hâtif baña ey rind-i şeydâ 12b/2

Ḥatm (a): Hitama erdirme, bitirme, Kur'an'ı başından sonuna kadar okuma

ḥatm it-: Baştan sona kadar okuma

Ġubar-ı pâyı ḥatm itsün kelâmı 35b/11

Ḥattâ (a): Bundan başka, fazla olarak, üstelik de, hem de

Nigah itdi aña heybetle ḥattâ 9b/13

Ḥaṭve (a): Adım

Birez vâsi' alurdı ḥaṭvesin hem 33b/1

Ḥavf (a): Korku, korkma

Eriyüp ḥavfdan ol cüz'i ekrem 10a/5

Ḥavrâ (a): Ahu gözlü

Ser-i müjgan gibi ḥavrâ gözinde 29a/8

Ḥavvâ (a): Hz. Adem'in zevcesi olup, Adem cennette uykuda iken sol taraf kaburgasından alınan bir kemikten yaratılmıştır.

Nedîm itdi aña Ḥavvayı Mevlâ 10b/5

Ḥayâ (a): Utanma, sıklıma

Ḥayâdan ser-fürû itmişdi Tûbâ 15a/14

Ḥayâl (a): İnsanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey

Ḥayalin eyler-idi naql-ı rûhı 32a/7

ḥayal-i dil-keş: Gönül çekici hayal

Ḥayâl-i dil-keşin idüp derâğuş 31a/8

Ḥayl (a): Sürü, takım, zümre

Nebîler ḥayline sultân-idi ol 16a/3

ḥayl-i ebrâr: Özü sözü doğru olanlar zümresi

İder kim şehriyar ḥayl-i ebrâr 16b/5

ḥayl-i melâ'ik: Melekler ordusu

Aña ḥayl-i melâ'ik ola ḥâdim 34b/8

Ḥayr (a): İyi, faydalı, hayırlı, yarar

Umuruñ evsaıdır ḥayrı her gâh 14b/9

ḥayrû'l-verâ: Yararlı şeylerin gerisi

Mürüvvet ma'deni ḥayrû'l-verânuñ 25b/1

Ḥayrân (a): Şaşmış, çok tutkun

ḥayrân ol-: Çok beğenmek, taktir etmek

Olurlar mebḥaş-ı zâtuñda ḥayrân 3a/6

Ḥayren (a): İyilik, iyi, faydalı iş

Cezañ Allah ḥayren ey süḥandân 36a/1

Hayret (a): Şaşma, şaşırma, ne yapacağını bilmeme

Varurdu hayrete şâh-ı şanevber 15a/12

Hayret-efza (a.f): Hayret artıran

Ki olurdu hayret-efza dil ü cân 31a/6

Haysü (a): İtibaren, itibariyle

Teveccüh haysü Şît resmi mergûb 29a/14

Hazer (a): Sakınma, kaçınma, çekinme

hazer eyle-: Sakınmak, çekinmek

Hazer eyle velî zan itme anı 23b/11

Hazret (a): Saygı saymak üzere büyüklere verilen ünvan

hazret-i fahr-ı cihân: Hz. Muhammed

Ki gördüm hazret-i fahr-ı cihânüñ 28b/9

hazret-i fahrü'l-enâm: Bütün mahlukların övdüğü padişah; Hz.

Muhammed

Dimiş kim hazret-i fahrü'l-enâmüñ 25a/2

hazret-i Hak: Allah

İdüp efrâz ya'nî Hazret-i Hak 9b/3

hazret-i Hassan-ı zîşân: Şerefli Hasan hazretleri

Huşuşâ Hazret-i Hassan-ı zîşân 11b/13

hazret-i Kur'an-ı a'zam: Büyük Kur'an

Huşuşâ hazret-i Kur'an-ı a'zam 4b/1

hazret-i maḥbûb-ı Yezdân: Allah'ın sevgilisi; Hz. Muhammed

Ne ya'nî hazret-i maḥbûb-ı Yezdân 36a/9

hazret-i Mevlâ: Allah

Demidür Hazret-i Mevlâya bi'z-zat 36b/5

hazret-i Rab: Allah

Aña ta'allüm itmiş hazret-i Rab 4b/7

h azret-i sult an-ı a'zam: Y uce sultan; Hz. Muhammed

 u u  a h azret-i sult an-ı a'zam 8a/8

h azret-i sult an-ı kevneyn: İki cihanın sultanı; Hz. Muhammed

Dimi  kim h azret-i sult an-ı kevneyn 23b/6

h azret-i zat: Allah

A na b -lafz u  avt ol h azret-i z t 6b/2

Hed y  (a): Hediye, armağanlar

A na k nc-i vis linden hed y  6b/4

Heder (a): Bo a gitme, yok yere giden  ey

heder it-: Bo a gitmek, heder olmak

Heder itmezdi akv linde kat'  24a/7

Hediye (a): Hediye, armağan

hediye ol-: Armağan olmak, armağan etmek

Hediye oldu 'u   ka ser- -p  36b/2

Hem: 1. İki veya daha  ok  eyin, bilhassa birbirine zıt olan  eylerin birlikte bulduklarını g stermek i in tekr r edilerek kullanılır.

Varınca hem bilekler t  yedeyne 25a/3

2. Ayrıca,  stelik

Siyah-idi m b rek kirpigi hem 21b/6

Beyaz-idi mu aff  sinesi hem 30a/1

Heman (f): Hemen, derhal, o anda

Hem n bir n r-idi eylerdi i r k 29a/1

Zuh r itdi hem n hubb-ı il hi 9b/1

Hem n  (f): Tam, tamam, aynen

 rad t iktiza itdi hem n  9a/12

Hem n-dem (f): Hemen,  abucak o anda

O ru u  n r-ı p k nden heman-dem 9b/12

Hem-çü (f): Onun gibi

Döner girdâba düşmiş hem-çü haşak 2b/6

Hemîşe (f): Daima, her vakit, her zaman

Hemîşe reng-i rûyî-idi gülgûn 18b/7

Nigah eyler-idi yire hemîşe 22a/11

Hem-râh (f): Yoldaş, yol arkadaşı

hem-râh ol-: Yoldaş olmak

Olur dünyada vü ‘uqbâda hem-râh 36a/11

Hem-vâr (f): 1. Düz yer, uygun yer

İki rûhsârı ya‘nî-idi hem-vâr 22b/7

2. Daima

Vücûd-ı pâkı hem-vâr-idi zîbâ 28a/10

Dimiş memdûd-idi mergûb u hem-vâr 26a/7

Hem-vâre (f): Daima, her zaman

Ten-i şâfi-idi hem-vâre mergûb 27b/2

Hep: 1. Bütün, tamamıyla

Çalurdı kudsîyan hep cümle hayrân 20b/2

Anuñ ‘uşşâkı-idi hep melekler 23a/4

Bu mevcûdâta hep hallağ sensin 2b/2

Her (f): 1. Her

Saňa hamd ide her şâm u seher-gâh 3a/9

Leţâfet var-idi destinde her bâr 26a/3

her ân: Her zaman, daima

Olur-idi risâlet nûrı her ân 19b/9

Nübüvvet nûrı zîrâ anda her ân 20b/5

her bir, her biri: Her birisi, her, herbir

Ziyâ-pâş-idi anda her bir engüş 26b/5

Olup her biri biñ cân-ıla ‘âşık 11b/11

her dem: Her zaman, her dakika

Müsâvî-idi gerdân-ıla her dem 28a/13

Beşâset var-idi her dem nurında 19a/13

her gâh: Her zaman, her vakit

Nüzûl idüp aña vaḥy eyle her gâh 4b/4

her gün: Her zaman, daima

Ḳarîb olmaya her gün aña şeytân 14a/1

her kim: Her kim ki

Anuñla baḥta her kim kıldı ikdâm 4b/12

Herkes: Her kişi, herkes, bütün

Hemîşe medh iderdi anı herkes 23b/13

Heves (a): Arzu, istek

bî-heves: Hevessiz

Düşerler-idi sâḳ ‘arşa bî-heves 31a/8

Heybet (a): Korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş

İki şaḳ oldı heybetden o cevher 9b/14

Hey‘et (a): 1. Görünüş, hal, durum

Ki ya‘nî hey‘ete merdâne-idi 15b/8

Hezâr (f): Bin

Hezâr aḥsenet iy ṭab‘-ı güher-pâş 35b/13

Ḥıdiv: Vezir, asaf, Mısır valisine verilen ünvardır

ḥıdiv-i mefḥar-ı aṣḥâb-ı kümmel: Kamil sahiplerinin övdüğü vezir

Ḥıdiv-i mefḥar-ı aṣḥâb-ı kümmel 7b/2

ḥıdiv-i ser-firâz: Eşsiz, üstün vezir

Ḥıdiv-i ser-firâz u mürselînüñ 15a/4

Hıfz (a): Saklama, ezberleme

hıfz eyle-: Saklamak, ezberlemek

Hudâ hıfz eyleyüp dâ'im hañadan 13b/8

Hırâm (f): Nazlı, edalı, salına salına gidiş

hırâm it-: Salına salına gitmek, edalı yürümek

Hırâm itse o kadd-i hûb-ı refâr 15a/15

Hırz (a): Sığınak

hırz-ı vücûdı: Vücut saklama

Anuñ her bâr olup hırz-ı vücûdı 8b/5

hırz-ı cân: Can sığınağı

Hemîşe hırz-ı cân pîr ü bernâ 12b/8

Hışâl (a): Huylar, tabiatlar, ahlâklar

Hışâlin cümleden ekmele idüpdür 35a/9

Hışt (f): Kerpiç, tuğla

hışt-ı elmâs: Elmas tuğla

Nübüvvet kaçırına bir hışt-ı elmas 31b/10

Hıtâm (a): Son, nihayet

Münasibdür ki misk ola hıtâmı 35b/11

Hıttâ (a): Memleket, diyar, ülke

hıttâ-i Batha: Batha memleketi

Huşuşa hıttâ-i Batha vü Yesrib 11a/13

hıttâ-i Çin: Çin ülkesi, Çin memleketi

İtır-bahş hıttâ-i Çin ü Maçîn 35a/1

Hic (f): Hiç, asla

Gülüp hic kaçkaha itmezdi bir ân 24a/9

Hicâb (a): Utanma, sıkılma

hicâb eyle-: Utanmak

Hicâb eylerdi mihr ü mâh-ı tâbân 18b/15

Ḥicaz (a): Arap yarımadasında, Mekke ve Medine'nin bulunduğu ülke

Nifâk ehli Ḥicaz u Mıṣr u Şâmı 11b/6

Hidâyet (a): Hak yoluna, doğru yola kılavuzlama

Hidâyet râhdur ol saṭr-ı memdûd 2a/14

Ḥikâyet (a): Anlatma, nakletme

ḥikâyet it-: Anlatmak, nakletmek

İdüp vaşf-ı nigâhından ḥikâyet 22a/8

ḥikâyet ol-: Anlatılmak, nakledilmek

Ezecc ü akren olmışdur ḥikâyet 21a/2

Ḥikmet (a): Hakimlik, sebep, bilgi

İdüpdür ḥikmetüñ ey Rab-ı bâri 2b/5

Ḥilâfet (a): Halifelik, peygamber vekili olarak İslamı koruma vazifesi

Ki oldılar ḥilâfet tâcdârı 7a/9

Ḥilâfi (a): Münakaşacı, tartışma

Ne ğâyet mürtefi' di ne ḥilâfi 32b/3

Hilâl (a): Yeni ay

Araya beş hilâl almış bir mâhı 26a/4

Ḥil'at (a): Padişah veya vezir tarafından takdir edilen, beğenilen kimseye giydirilen

süslü elbise, kaftan

Vücûdı ḥil'atin çün eyledi selb 6a/8

Ḥilkat (a): Yaratılma, yaratılmış

Gelüp ḥilkat zemîn ü âsümâna 10a/9

ḥilkat-i zât-ı peyâmbere: Yaratılmış Peygamber

Dimiş kim ḥilkat-ı zât-ı peyâmbere 27a/9

Ḥilm (a): İnsanın tabiatında olan yavaşlık, yumuşaklık

Ḥayâ u ḥilm kân-ı İbn-i 'Affân 7b/1

Ĥilye (a): 1. Güzel sıfatlar, ss

Nigah idüp hemiŖe ĥilyesine 14a/11

ĥilye-i faĥr-ı cihân: Hz. Muhammed'in vasıfları

Ki her kim ĥilye-i faĥr-ı cihâna 13b/4

ĥilye-i pâk: Temiz ,güzel sıfatlar

Mübârek ĥilyesin idüp temâŖâ 13b/1

2. Hz. Muhammed'in mübârek vasıflarını ve güzelliklerini anlatan manzum veya mensur eser

Mübârek ĥilyesin manzm u mevzn

Rivâyet eyleyem ĥb u hmâyn 12b/1

Hind (a): Fetvâ ve Ŗeriat iŖlerinde mücerret olarak kadından bahis açılınca bu ad
 çok geçer

hind eyle-: Açıklamak

Yine hind eyleyüp evŖâf-ı pâkin 27a/8

hind-i ĥayr'l-enbiyâ: Hayırlı enbiyaların vasıfları

BuyurmuŖ hind-i ĥayr'l-enbiyânuŖ 19b/8

hind-i hümâyun: PadiŖah vasıfları

Velî hind-i hmâyn baĥt u iĥbâl 29b/12

hind-i mkerrem: Saygı değer, aziz

Bu aĥbârı daĥı hind-i mkerrem 27b/6

hind-i süĥandân: Sz bilen, güzel sz söyleyen

OlnmuŖ kim yine hind-i süĥandân 30b/2

hind-i sĥan-ver: Düzgün konuŖan

Yine râvî olup hind-i sĥanver 26b/8

hind-i zîŖân: Canlı, Ŗerefli

Yine mervîdür kim hind-i zîŖân 22b/5

Hisâb (a): Hesap, sayma

Bulunmaz mu'cizâtınuñ hisâbı 5a/2

Hizmet (a): İş, hizmet, vazife

Hemîşe hidmetin eylerdi Cibrîl 4b/3

Hod (f): Kendi

Ne hod gâyet kaşîrû'l-ğadd ü kûtâh 14b/7

Hoşka (a): İçine mürekkep konan maden, cam ve topraktan yapılmış küçük kap

Yahûd bir hoşka-(y)ı la'1 ü güherdür 24a/13

Hoş (f): Güzel, iyi

Getürdüm nazm idüp bir hoş risâle 35b/3

Hoş-bû (f): Güzel kokulu, güzel kokan

Anuñ bitmiş-idi müşğîn ü hoş-bû 29a/3

hoş-bû-(y)ı mu'aştar: Güzel ve hoş kokulu

Olurdi şöyle hoş-bû-(y)ı mu'aştar 35a/2

Hoş-nümâ (f): Güzel görünen

Lañif ü hoş-nümâ dilkeş-idi hem 32a/2

Hoş-ter (f): Daha hoş, çok hoş

İzârında dururdi hûb u hoş-ter 18b/10

Hûb (f): Güzel, hoş, iyi

Vücûd-ı pâki-idi hûb u maqbûl 27a/11

hûb-ı âşâr: Güzel eser

Çoduñ 'âlemde böyle hûb-ı âşâr 36a/5

hûb-ı berrâk: Saf, el değmemiş güzellik

Beyaz hâliş-idi hûb-ı berrâk 21a/6

hûb-ı dîdâr: Yüz güzelliği

Ki sehlü'l-ğad-idi ol hûb-ı dîdâr 22b/7

hûb-ı efvâr: Hal ve hareket güzelliği

Dağı ol şehriyâr hûb-ı efvâr 33a/11

hûb-ı maqdem: Ucu saçaklı sargı sarılı olan başlığın güzelliği

Muhaşşal ol mübârek hûb-ı maqdem 31b/8

hûb-ı pehlû: Vücudun iki yanının güzelliği

N'ola neyyir-ise ol hûb-ı pehlû 30a/2

hûb-ı vâsi': Allah'ın güzel vasıfları

Güşâdeydi beğâyet hûb-ı vâsi' 20a/10

hûb-ı zîşân: Canlı, şerefli güzellik

Yağûd cem' olmuş olsa hûb-ı zîşân 18a/6

Hubb (a): Sevgi

hubb-ı ğayr: Başka sevgi

Aña irmezdi desti hubb-ı ğayruñ 30a/8

hubb-ı ilâhi: Allah sevgisi

Zuhûr itdi hemân hubb-ı ilâhi 9b/1

Hudâ (f): Allah

Hudâ halk idicek cism-i laîfin 27a/2

hudâ-yı hayy u kayyum u şamed: Diri ve canlı olan Allah

Hudâ-(y)ı hayy u kayyum u şamedsin 2b/1

Hudâvend (f): Efendi, sahip, padişah, hükümdar; Allah

hudâvend-i cihân-ı dîn ü devlet: Cihanın din ve devlet hükümdarı

Hudavend-i cihân-ı dîn ü devlet 8a/10

hudâvend-i cemil: Güzel hükümdar; Allah

Dimişler ol Hudâvend-i cemilüñ 35a/7

Huddam (a): Hizmetçiler

Düşüp pîşeye anuñ cümle huddâm 34b/2

Ḥulle (a): Cennet elbisesi, belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise

Berâk u ḥulle u tâc aldı fi'l-ḥal 5a/13

ḥulle-i ikrâm u ihsan: İyilik ve ikram elbisesi

Giyüdüñ ḥulle-i ikrâm u ihsân 3b/2

Ḥumret (a): Kırmızılık, kızılık

Getürmişdi anuñ levnine ḥumret 18b/14

Ḥûr (a): Ahu gözlüler, cennet kızları

Cebîn-ile rûhın seyr eyleyin ḥûr 20b/3

Ḥûrfî (f): Cennet kızı, sevgili

Müşâbih-idi ol ḥûrfî siriştüñ 32a/4

Ḥurrem (f): Sevinçli, güler yüzlü, gönül açan

Ola sükkâmı hep şâdân u ḥurrem 14a/2

Ḥûrşîd (f): Güneş

ḥûrşîd-i yegâne: Tek güneş; Hz. Muhammed

Ṭulu: ide o ḥûrşîd-i yegâne 11a/8

ḥûrşîd-i âfâk: Ufukların güneşi; Hz. Muhammed

Ṭulû: itdükde ol ḥûrşîd-i âfâk 16a/12

ḥûrşîd-i cihân-tâb: Dünyayı aydınlatan güneş

Ki ḥûrşîd-i cihân-tâb-idi mihri 28b/4

ḥûrşîd-i hidâyet: Doğru yolu gösteren güneş

Cihânâ oldı ḥûrşîd-i hidâyet 11a/12

ḥûrşîd-i mihr: Güneş

İder ḥûrşîd-i mihrî dilde işrâk 36b/13

Ḥurûş (f): Coşma, gürültü, şamata

ḥurûş it-: Coşmak

Ḥurûş itdi çün ol deryâ-(y)ı yektâ 10a/7

Ḥuşûşâ (a): Başkaca, ayrıca

Ḥuşûşâ bû Hüreyreden rivâyet 19b/12

Ḥuşûşâ eyleyüp râvîler aḥbâr 25b/11

Hûş (f): Akıl, fikir, şuur

O bezm-i dil-keşüñ bî-‘aql u hûşı 9a/3

hûş-ı dâñâ: Bilgiç, bilgili, akıllı

Kaçan kim itdi gûş hûş-ı dâñâ 12b/10

Ḥuşk (f): Kaba, soğuk

Degül-idi yine pek ḥuşk u barık 31a/1

Ḥuşûnet (a): Sertlik, kabalık

Ḥuşûnet yoğ-ıdı laḥmende aşlâ 22b/10

Ḥuṭur (a): Hatıra gelme, akla gelme

ḥuṭır it-: Hatırlamak

Ḥuṭır itdükte ḳalbe işbu mâ‘nî 12b/2

Ḥuzur (a): 1. Yan, nezd, huzur

Ḥuzurında olup a‘zâr maḳbûl 37a/9

ḥu zür-ı ḥalîk: Allah’ın huzuru

Ḥuzur-ı ḥalîka irişdi muṭlaḳ 6a/12

Ḥüccet (a): Senet, vesika, delil

ḥüccet-i raḥmet: Merhamet, acıma belgesi

Vücûdın ḥüccet-i raḥmet cihâna 28b/6

Hüdâ (a): Kur’an-ı Kerim, doğru yol gösterme

Hüdâyâ dersini mebzûl kıldı 4b/10

Ḥükm (a): Emir, hüküm, komuta

ḥükm it-: İdare etmek, yönetmek

İdüpdür ḥükm iden kevn ü mekâna 28b/6

Hümâm (a): Himmetli, azimli

hümâm-ı ehl-i tevîl: Himmetli söz çevirme ehli

Ki ya'nî ol hümâm-ı ehl-i te'vîl 20b/8

hümâm-ı kâmkâr-ı mülk-i şer'üñ: Şeriat mülkünün muradına ermiş azimli kişisi

Hümâm-ı kâmkâr-ı mülk-i şer'üñ 28b/5

hümâm-ı zümre-i ebrâr-ı Câbir: Dindar zümresinin azimlisi Cabir

Hümâm-ı zümre-i ebrâr-ı Câbir

Bu aḥbar-ı şahîhî naḳl idüp dir 34a/10

Hümâyûn (f): Mübarek, kutlu, padişah

Berâber-idi yeksân vü hümâyûn 28a/12

Hüreyre (a): Hz. Ebu Hüreyre, eshab-ı kiramdan biri

Ḥuşûşâ bu Hüreyreden rivâyet 19b/12

Ḥürmet (a): Saygı

Olupdur ḥürmetine Muştafanuñ 4a/14

Ḥüseyn (a): Hz. Muhammed'in torunu ve imam-ı Ali'nin küçük oğlu

Ḥasan ile Ḥüseyn ol iki sultân 7b/7

Ḥüsn (a): Güzellik, iyilik

Mübârek ḥüsnüñi rü'yâda şâha

Görüp cân-ıla oldum saña şeydâ 37b/4

ḥüsn-i beşer: İnsan güzelliği

Nümâyân kudretüñ ḥüsn-i beşerde 2b/11

ḥüsn-i beyân: Anlatma, ifade etme güzelliği

Musaḥḥir eyledi ḥüsn-i beyânı 36a/4

ḥüsn-i cefîl: Yüce güzellik

Temâşâ idicek ḥüsn-i cefîlin 11b/10

hüsn-i cemîl: Güzellik

Beyân itdüm şaha hüsn-i cemîlüñ 37b/8

hüsn-i ekrem: Pek yüce güzellik; Hz. Muhammed

Ki ihsân itdüñ aña hüsn-i ekrem 2b/10

Hüsrev (f): Padişah, hükümdar, sultan

hüsrev-i ‘âlî: Yüce, ulu padişah

Yegâne hüsrev-i ‘âlî nezâdı 8b/1

Hüveydâ (f): Açık, belli, besbelli

hüveydâ ol-: Açık, belli olmak

Hüveydâ ola feyz-i câvidâmı 1b/3

Hüviyyet (a): Mahiyet, hakikat, asıl, kimlik

Hüviyyet zâtı ile kâim iken 9a/10

I

İsfahan: İran’da bir beldedir. Deccal’in buradan zuhur ve büyük kıtlığın buradan çıkacağı rivayet edilir

Nidür kehl-i Şifahan u Hicâzı 21b/7

İşğa (a): Kulak verip söz dinleme

Anuñ işbu kelâm-ı pâkin işğa 12b/10

ışğa it-: Söz dinlemek

Çün işğa itdi emr-i Hakkı Ahmed 5b/4

İşğar (a): Küçültme

ışğarü’l-fem: Ağız küçüklüğü

Degüldi ol şehenşâh işğarü’l-fem 23b/8

‘Işk < ‘aşk (a): Aşk

Olurdu her biri ‘ışk-ıla gûyâ 36b/9

‘İtr/‘ıtır (a): Güzel ve latif koku

Misâl ‘ıtr u bûyî misk-i ezfer 25b/10

‘İtır-bahş (a): Güzel koku veren

‘İtır-bahş hıttâ-i Çîn ü Maçîn 35a/1

‘İtır-nâk (a): Güzel kokulu

‘ıtr-nâk ol-: Güzel kokmak

‘İtır-nâk olur-idi hâk-i pâyı 34b/11

İ

İ-: İmek (yardımcı fiil)

Çafadar-idi sükkân felekler 34b/4

Dırâz u bî-bedel mevzûn imişler 25a/4

‘İbâd (a): Kullar, ibadet edenler

‘İbâdı eylediler Hâkka da‘vet 10b/13

‘İbâdet (a): Allah’ın emirlerini yerine getirme, tapma

‘İbâdet eyledi ol bî-niyâza 5b/7

İbn-i ‘Abbâs: Abbas oğlu, ashabdan biri

Rivâyet eylemiş kim ibn-i ‘Abbâs 24b/1

İbn-i Ebi Hâle: Ebu Hale oğlu, ashabdan biri

Dimiş İbn-i Ebi Hâle ki her ân 33a/1

İbn-i Hattab: Hattab oğlu, ikinci halife Ömer, haklıyı haksızdan ayırt ederek, adaleti tam yerine getirdiği için Faruk lakabıyla anılmaktadır.

Hâk u nâ-hâkka Faruk ibn-i Hattab 7a/12

İbn-i Sa'd: Sa'd bin Ebi Vakkas adıyla maruf olan zât, onyedinci yaşında iken Hz.Ebubekir'in vasıtasıyla İslamı seçmiş olan bir kimsedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in dayısı olarak da bilinir.

Buyurmuş ibn-i Sa'd ol merd-i fâyiğ 33b/10

İcâd (a): Vücuda getirme, yeniden bir şey çıkarma

Anuñ icâdın itdüñ çünki maşşûd 2b/13

icâd it-: Vücuda getirmek; yaratmak

İdüp icâd luţfuñla cihânı 3a/12

İcâz (a): Mucize sayılacak kadar düzgün söyleme

icâz-ı üslûb: Üslup güzelliği, düzgün üslup

Ne mektûb-ı ayet icâz-ı üslûb 29b/3

İcmâl (a): Özetleme, kısaltma

Buyurmuşlar niçe tafşıl ü icmâl 29b/12

İcrâ (a): Yapma, yerine getirme, bir işi yürütme

Anı icrâya her dem ola icâz 8a/5

icrâ it-: Yerine getirmek, yapmak

Anuñ vaşfin idüp icrâ maşâle 12b/4

İçre: İçinde

Bu cism-i nâ-tüvân içre dil ü cân 37a/5

İçün: İçin, dolayı

Mu'alla oldu pes anuñ-içün icâz 6a/6

Nigah itmek-içün Hâk aña bi'z-zât 20a/13

İdrak (a): Anlayış, akıl erdirmek

idrak it-: Anlamak, akıl erdirmek

Niçe idrak ide zat-ı şerifüñ 3a/8

İgen: Çok, gayet, pek, daha ziyade

İgen hemvâr-idi ol şâk-ı ebrû 20b/10

İhlaş (a): Temiz, doğru sevgi, gönülden gelen dostluk

Saňa olsunlar ihlaş ile bende 8a/3

İhrâc (a): Dışarı atma, çıkarma

ihrac it-: Dışarı atmak

Rivâyât-ı şihâhi itdüm ihrâc 12b/13

İhşâ (a): Sayma, sayılma

İde ‘aql şibr-i ‘âlemde ihşâ 35a/10

İhşân (a): İyilik etme, bağış, bağışlama

ihşân it-: İyilik etmek, bağışlamak

Aña luţfuñla çok ihşân itdüñ 3a/13

İhyâ (a): Diriltme, canlandırma

ihyâ it-: Diriltmek, canlandırmak

Mesîh-âsâ iderdi mürde ihyâ 24a/1

ihyâ ol-: Dirilmek, canlanmak

Ola uyan dîn-i Aħmed ihyâ 8b/4

İkân (a): Sağlam biliş, bilme

İde evşâfına şıdķ-ıla ikân 14a/10

İkbâl (a): Baht, talih, işlerin yolunda gitmesi

Velf hind-i hümâyûn baht u ikbâl 29b/12

İkdâm (a): Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma, ilerleme

ikdam it-: Gayret etmek, çalışmak (bkz. ikdam kıl-)

Hemîşe itdüm aña sa‘y u ikdâm 35b/5

ikdam kıl-: Çalışmak, gayret etmek (bkz. ikdam it-)

Anuñla bahta her kim kıldı ikdâm 4b/12

İki: 2 (sayı sıfatı)

İki şahid olup kıldı şehadet 5a/1

İkisi dahı bî-cû-idi ya‘nî 30a/12

İkişer: İkişer

Olurdi ol ikişer ıurra-i pāk 18a/10

İkrām (a): Hürmet, ağırlama, bir şeyi hediye, armağan olarak verme

ikrām u i‘zaz it-: Ağırlamak, izzet ve ikramda bulunmak

Aña itdi niçe ikrām u i‘zaz 9b/4

İkrâr (a): Saklayıp söyleme, tasdik, kabul

ikrâr it-: Kabullenmek, kabul etmek

Çü mestüm cürümü ikrâr itdüm 37b/13

İktibâs (a): Bir kelimeyi, bir cümleyi veya bunların manalarını olduğu gibi alma, aktarma

iktibâs it-: Almak

Ruḥından iktibas itmişdi gûyâ 20a/3

İktidâ (a): Tabi olma, uyma

iktidâ eyle-: Tabi olmak, uymak

Resûle eylediler iktidâ hep 5b/8

İktiẓa (a): Lazım gelme, ihtiyaç, işe yarama

iktiẓa it-: Lazım gelmek, işe yaramak

Çün itdi iktiẓa esrâr-ı hikmet 10b/6

İlâ (a): ....ye, ...ye kadar, ...dek, ...değın

İlâ yevmü'l-kıyam cell-i kadre 15b/2

İlâhî (a): Allah'ım, ey Allah

İlâhî mün'im ü rezzâk sensin 2b/2

İlhâd (a): İnançtan dönme, dinsizlik, Allah'ın varlığına, birliğine inanmama

Zılâl u ref'in ü ilhâdı idüp def' 8b/8

İllet (a): Sebep, gaye

illet-i icâd-ı âlem: Dünyanın yaratılmasının sebebi

Ki oldur illet-i icâd-ı âlem 14a/7

‘İlm (a): Bilme, bir şeyin doğrusunu bilme

Ser-â-pâ enbiyânuñ ‘ilmini hep

Aña ta‘lîm itmiş hâzret-i Rab 4b/7

İlzâm (a): Cevap veremez hale getirme, susturma

ilzâm it-: Susturmak

İderdi mu‘cizâtı anı ilzâm 4b/12

‘İmâd (a): Direk, dikme, sütun

Dağı iki ‘imâd-idi münevver 30b/10

İmam (a): Mezheble ilgili konularda kendisine uyulan ve önder olan kimse; İmam

İmamın niçe seyr eylerdi her gâh 22a/15

İmam-ı Beyhakî: Nişâbur’un Beyhek kasabasında M.994 de doğmuş, 458’de vefat etmiştir. Asıl adı Ebubekr Ahmed bin Hüseyin olan zât, hadis ve şâfiî fıkıh alimi idi. Kitaplarının sayısı binden fazladır.

İmam-ı Beyhakîden böyle aḥbâr 13a/2

İmam-ı Beyhakî ol kıdve-i nâs 24b/1

İmamet (a): İmamlık

imamet eyle-: İmamlık yapmak.

İmâmet eyleyüp durdı namaza 5b/7

İm‘ân (a): İnceden inceye araştırma, bir işte çok ileri varma

im‘ân kıl-: İnceden inceye araştırmak, incelemek

Ser-â-pâ şekl ü resmi kılsañ im‘ân 2a/3

İmân (a): İnanma, İslam dinini kabul etme

İre anuñla imânı kemâle 14a/12

imân getür-: İman etmek, uymak, tabi olmak

Getürdiler aña hep cümle imân 4a/4

İmdi: Artık, şimdi, o halde

Pes imdi ol mübârek iki ebrû 21a/9

İmkân (a): Olabilecek vaziyette bulunma, olabirlik

imkân ol-: Olabilecek vaziyette bulunmak

Anı yetişmege olmazdı imkân 34a/1

İmlâ (a): Bir dilin cümlelerini, kelimelerini doğru yazmak bilgisi

Şemâyilde idüp taşîr ü imlâ 19b/7

İn-: 1. Nâzil olmak, inmek

Hemîşe şanki yüksekden inerdi 33b/3

2. Dökülmek, değmek

İki cânibden iki turralar hoş

‘İzârından inerlerdi berdûş 18a/9

‘İnâyet (a): Lütuf, ihsan, iyilik

‘inâyet eyle-: İyilik yapmak (bkz. ‘inâyet kıl-)

‘İnâyet eyleyüp ol Rabb-ı bî-çûn 13a/11

‘inâyet kıl-: İyilik etmek, yardım etmek, lutuf ve ihsanda bulunmak

‘İnâyet kıl ‘inâyet ben gedâya 37b/15

İnbisât (a): İç açılma, ferahlık

Hemîşe inbisât üzre-idi pür-tâb 19b/1

İncîl (a): Allah’ın vahiy yoluyla dört büyük peygambere yolladığı mukaddes dört kitaptan biri olup Hz. İsa’ya gelmiştir.

Ma‘ânî-i Zebûr İncîl ü Tevrât 4a/15

İns (a): İnsan

Musaḥḥar eyler-idi ins ü cânı 22a/7

İnsan (a): Adam, iyi, olgun, vicdanlı adam

Niçe vaşf eylesün bîçâre insân 37a/12

İnşâd (a): Şiir okuma, manzum bir sözü ahengine göre okuma

inşâd it-: Şiir okumak

İderseñ işbu üslûb üzre inşâd 12b/7

İntikâl (a): Bir yerden başka bir yere geçme, göçme, birinden diğerine geçme

intiḳâl it-: Bir yerden başka bir yere geçmek

İdüp pes intikâl ol nûr-ı zâhir 11a/6

İntisâb (a): Bir kimseye mensup olma, bir yere bağlanma, kapılanma

Liyâkat bulam aña intisâba 37a/2

İnzâl (a): İndirme, indirilme

inzâl it-: İndirmek

Zemîne anı inzâl itdi Allah 10b/8

İr-: 1. Yetişmek, ulaşmak

Fütûr irmezdi cism-i pâkına hem 27b/1

2. Kavuşmak, yetişmek

Anı fetḥ eyleyen ‘irfân-ı muṭlaḳ

İrerler genc-i esrâra muḥaḳḳaḳ 2a/13

3. Gelmek, yetişmek

Ebed ol ḥaneyeye faḳr irmeye hem 14a/2

4. Sona ermek, nihayet bulmak

Çün evsâfına anuñ irdi encâm 35b/10

5. Göçmek, geçmek

Diyâr-ı lâ-mekâna irdi maḥẓa 6a/9

zevâle ir-: Sona ermek, bitmek

Anuñ-çün mihr irer hergün zevâle 19b/5

Îrâd (a): Getirme, söyleme

îrâd-ı nazm: Şiir söyleme

İdüp îrâd-ı nazmuñda ser-â-pâ 12b/6

Îrâdât (a): Dilemeler, istemeler, emirler, buyruklar

Îrâdât iḳtiẓa itdi hemânâ 9a/12

‘İrfân (a): İlahi bir feyiz olarak kainatın sırlarını bilme kudreti

Anuñçün eyleyüp ‘irfândan aħbâr 32a/3

‘irfân-ı muṭlaḳ: Yalnız, tek irfân

Anı fetħ eyleyen ‘irfân-ı muṭlaḳ 2a/13

İrgür-: Ulaştırmak, yetiştirmek

Civâruñda daħı irgür şafâya 38a/2

İriş-: 1. Ulaşmak, yetişmek

İrişdi ‘arşa bir dem içre nâgâh 6a/5

2. (yaşına) Girmek, gelmek

İrişdi erba‘îne çünki ol şâh

‘Aṭa ḳıldı nübüvvet aña Allah 11a/14

3. Çıkmak, varmak

Ḥużur-ı ḫalıḳa irişdi muṭlaḳ 6a/12

4. Dünyaya gelmek, doğmak

İrişdi çünki sâ‘at kim cihânâ

Ṭulu‘ ide o ḫûrşîd yegâne 11a/8

İsâ (a): Dört büyük peygamberden biri olup kendisine vahiy yoluyla İncil nazil olmuştur

Ḥalîl u Yunus u Yaḫyâ u ‘İsâ 10b/11

İşâl (a): Vardırma, ulaştırma, ulaştırma

işâl it-: Ulaştırmak, vardırma

Resûl-ı müctebâyâ itdi işâl 5a/13

İşâr (a): İkrâm, cömertlikle verme, dökme, saçma

Aña âşâr-ı feyzüñ-ile işâr 8a/6

İşbat (a): Şahit ve delil göstererek doğrusunu meydana çıkarma

işbât eyle-: Doğruları delil göstererek ortaya çıkarmak (bkz. işbât it-)

Vücûd-ı pâkîni eylerler işbât 3a/4

isbat it-: Doğruları delil göstererek ortaya çıkarmak (bkz. isbat eyle-)

İder isbat vaḥdaniyyetüñ hep 3a/3

İsm (a): İsim, ad

Şafâ-efzâ-idi resmi vü ismi 28a/1

ism-i a'zam: Allah'ın Kur'an'da geçen yüz isminden doksan dokuzu belli esma-i hüsnâ'nın fevkindeki adı

Vücûdı ism-i a'zamdur ki dayim 3b/10

ism-i zat-ı pâk-i ḥazret: İsmi ve zatı temiz, saygı değer

Odur ol ism-i zat-ı pâk-i ḥazret 2a/7

İsmâ'il (a): Bazı şûilerin son imam olarak tanıdıkları İmam-ı Cafer'in büyük oğlu

İrişdi çünki İsmâ'ile ol nûr 11a/1

İştâr (a): Yazı yazma, yazılma

Görünsün el ü dallar işardı şan 1b/4

İstihyâ (a): Haya etme, utanma

İderdi Hâkdan istihya anuñçün 18b/7

İstikbâl (a): Gelecek zaman, birini karşılama

Hep istikbâle çıkdılar melekler 5b/13

İş'âr (a): Yazı ile bildirme, haber verme

Saḥavet resmini eylerdi iş'âr 25b/2

İşâret (a): Bir şeyi (kaş, göz, el, parmak ile) göstermek, iz, alamet

işâret it-: İşâret etmek, birşeyi göstermek

İderdi Kabe Kavseyne işâret 21a/10

İşbu: İşte bu

Bulur işbu risâlem daḥı itmâm 35b/10

İşrâk (a): Doğma, doğarak etrafı ışıklandırma, parlatma

işrâk it-: Doğmak, parlatmak

İderdi kevkeb-âsâ dâ'im işrâk 21a/6

İşret-gâh (a): İçki içilecek yer

‘işret-gâh-ı dil: Gönül meclisi

İderken zevkin *‘işretgâh-ı dilde* 9a/4

İştîmâm (a): Hafifçe koku alma, koklama

Dimâğ-ı cânâ idüp anı *ıştimâm* 34b/12

İt-: Yapmak, etmek

İderdi ehl-i *‘aşkı* derd-nâkı 23a/3

Aña bi’z-zat idüp Hâk nefh-i rûhı 10b/4

ahenk i. 34a/4

ağz i. 16a/10

ârâm i. 37b/5

‘azimet i. 13a/8

baş i. 30b/6

beyan i. 14b/5

câ i. 11b/6

cem’ i. 18a/5

cesâret i. 37b/10

cülûs i. 11b/1

da’vet i. 5b/2

def’ i. 8b/7

derâgûş i. 31a/8

dilşâd i. 11b/14

du’a i. 15b/2

efrâz i. 9b/3

fağr i. 16a/4

fedâ i. 7b/13

fehmi i. 6b/5

ferman i. 5a/8

ğaraž i. 30a/3

ğarîk-ibağr-ı iğsan i. 7a/8

ğıbta i. 19b/5

gürz i. 6a/2

güşâd i. 24b/2

güzâr i. 38a/2

ğak i. 4a/6

ğalk i. 9a/13

ğatm i. 35b/11

heder i. 24a/7

ğıram i. 15a/15

ğıkâyet i. 22a/8

ğuruş i. 10a/7

ğind i. 20b/8

ğıfûr i. 12b/2

ğükmi i. 28b/6

- işğa i. 5b/4
 icâd i. 3a/12
 icrâ i. 12b/4
 idrâk 3a/8
 ihrâc i. 12b/13
 ihsan i. 2b/10
 ihyâ i. 24a/1
 ikdâm i. 35b/5
 ikrâm u i'zaz i. 9b/4
 ikrâr i. 37b/13
 iktibas i. 20a/3
 iktiẓa i. 10b/6
 ilzâm i. 4b/12
 inşâd i. 12b/7
 intiḳal i. 11a/6
 inzâl i. 10b/8
 işâl i. 5a/13
 işbât i. 3b/3
 işâret i. 21a/10
 işrâk i. 21a/6
 ittiḳaz i. 36b/4
 izhâr i. 37b/13
 ḳabul i. 12b/11
 ḳarar i. 10b/2
 libâs-ı selb i. 27b/7
 mahv i. 11a/11
 medḥ i. 23b/13
 mehîb i. 27a/2
 mesh i. 25/b/12
 mesrûr i. 19a/3
 mest i. 9a/6
 meşy i. 34b/5
 meyl i. 19a/1
 mü'eyyed i. 8a/2
 mühîb i. 27a/2
 mükerrer i. 4a/2
 mükerrer i. 24a/5
 munaḳḳaş i. 25a/10
 müstaḡrîḳ i. 6a/15
 naḳl i. 26a/2
 nâ-murâd i. 36a/14
 naşîb i. 35a/14
 nazâr i. 9b/11
 nazm i. 35b/3
 nigah i. 22a/7
 nûş i. 10b/4
 nüzûl i. 4b/4
 perîşân i. 18a/6
 pervaz i. 6b/9
 pür-feyẓ-i 'aṭa i. 7a/6
 pür-nûr i. 36a/10
 raḡbet i. 35a/3

rağş i. 16a/8	tecellî i. 2b/8
ref' i. 33b/3	tekâpû i. 37b/12
ref'târ i. 32b/14	temâşâ i. 28b/10
rûmâl i. 35b/8	terk i. 9a/5
salât i. 13b/7	te'sîr i. 34b/11
selam i. 5b/1	tevağğuf i. 6a/2
sevâd i. 25a/10	teveccüh i. 33a/8
seyr i. 32a/11	tevellüd i. 9b/11
seyran i. 5b/2	tevfik i. 21a/4
şak i. 26b/1	tezyîn i. 2b/9
şürû' i. 12b/14	tibyân i. 32b/2
taavvuğ i. 33b/12	ţulu' i. 20a/7
ta'bîr i. 28b/11	'urûc i. 4a/12
tâc-ı ser i. 2a/10	vağy i. 6b/2
tağayyül i. 13b/5	var i. 2b/3
ta'lim i. 4b/7	vaşf i. 24b/2
tağkîk i. 21a/4	vaz' i. 34a/9
tağşîl i. 6a/11	yad i. 17a/8
tamâm i. 35b/12	yir i. 32b/12
ta'rîf i. 12b/15	yol i. 5a/6
taşhîh i. 17b/9	zann i. 16b/10
tavassuţ i. 21b/11	zeyn i. 23b/4
tavşîf i. 12b/15	zuhûr i. 9b/1
ta'zîm i. 4b/2	

İ'tâ (a): Verme, verilme, ödeme

i'tâ kıl-: Vermek, ödemek, verilmek

Risâlet nûr-ı pâkin kıldı i'tâ 4a/2

- İ'tidâl (a): Ortalama, ölçülülük, aşırı olmama hali
Hemîşe i'tidâl üzre muşaffâ 31b/6
- İtmâm (a): Tamamlama, bitirme
Olup biñkırkıyidi beyt üzre itmâm 36b/3
itmâm-ı hilye: Güzel sıfatları tamamlama
Müyesser şedd ü mera itmâm-ı hilye 38a/6
- İttiḥaz (a): Edinme, edinilme, kabul etme, itibar etme
ittiḥaz it-: Kabul etmek
Vesîle ittiḥaz idüp ḳabule 36b/4
- İ'vicâc (a): Eğri büğrü olma, eğrilme
Yoğ-ıdı i'vicâcı ya'nî her bâr 28a/6
- İy<ey (a): Ey (Seslenme veya seslenmeye cevap için kullanılır.)
İnâyet ḳıl baña iy Rabb-ı yektâ 1b/1
- İzâm (a): Kemik
İzâmı cisminüñ şâhâne-ıdı 26b/11
izâm-ı menkibin: Omuz ile kol kemiğinin birleştiği kemikler
İzâm-ı menkibin vü mirfaḳını 26b/10
- İzâr (a): Yanak
İzârında dururdu ḥûb u ḥoş-ter 18b/10
izâr-ı pâk: Temiz yanak
İzâr-ı pâki üzre nûr-ı berrâḳ 18b/12
- İzhâr (a): Gösterme, meydana çıkarma
izhar-ı acz: Acizlik, beceriksizlik gösterme
İdüp izhâr-ı acz ol şâh-ı levlak 3a/7
izhâr it-: Göstermek
Saña şeydâlıgum izhâr itdüm 37b/13

- ‘İzz (a): Değer, kıymet, yücelik, ululuk
‘izz-i mü ‘ebbed: Ebedi yücelik
 Olursın nâ‘il ‘izz-ı müebbed 36a/15
- ‘İzzet (a): Değer, kıymet, yücelik
 Aña benden selâm it ‘izzet-ile 5a/9

K

- Ka‘b (a): Topuk kemiği, aşık kemiği
ka‘b-ı tâbnâk: Parlak topuk kemiği
 Dağı ol hûb ka‘b-ı tâbnâki 31a/5
- Ka‘be (a): Hicaz’da, Mekke-i Mükerrreme’de Harem-i Şerif’in hemen hemen ortasında bulunan kutsal bina
 Cemâli Ka‘besinde oldu maḥḥza 21a/13
Ḳabe Ḳavseyn: İki kavis arasındaki mesafe; Mirac gecesinde Hz. Muhammed’in Cenâb-ı Hakk’a olan yakınlık derecesinden kinaye
 İderdi Ḳabeı Ḳavseyne işâret 21a/10
- Ka‘beyn (a): İki topuk kemiği
ka‘beyn-i mevzûn: Düzgün, biçimli iki topuk kemiği
 Anuñ ka‘beyn-i mevzûnı dağı hûb 31a/3
- Ḳabûl (a): Razi olma, tastik, uygun bulma
ḳabûl it-: Kabul etmek, razi olmak
 Ḳabûl itdi anuñ pend-i latîfin 12b/11
- Ḳaçan: Ne zaman, her ne zaman, ne vakit
 Ḳaçan bir cânibe devletle gitse 34a/12

Çaçan kim: Ne zaman ki

Sa'âdetle çaçan kim itse reftâr 32b/14

Çadar: 1. Az, biraz, miktar

Cürimde beyza-i kiklik çadarmış 28b/13

2. Kadar

Olurđı ol çadar berrâk u tâbân 27b/10

Çadd (a): Boy

Mu'alla çaddine olurđı hayran 15b/1

çadd-i 'ar'ar: Dikenli ardıç ağacı

Şalınsa nâz-ıla ol çadd-i 'ar'ar 15a/12

çadd-i bâla: Uzun boy

Olurđı dâ'imâ ol çadd-i bâla 33b/4

çadd-i hûb-ı reftâr: Salınarak yürüyen kimse

Hıram itse o çadd-i hûb-reftâr 15a/15

çadd-i mevzûn: Düzgün boy

Olupdur çadd-i mevzûn u ser-efrâz 1b/6

çadd-i Resûl: Peygamberin boyu

İdüp çadd-i Resûle diğkat-i tam 14b/11

çadd-i ser-firâz: Benzerinden üstün olan boy

O çadd-i ser-firâz ol cism-i zîbâ 27b/3

Çadeğ (a): Bardak, küçük bardak, kadeh

'Arabda çadeğ iderdi pîr ü bernâ 23b/9

Çadem (a): Ayak, adım

Çadem vaż itdüđi ĥak mu'anber 35a/2

Çadir: Kudret sahibi, kuvvetli, güçlü

Saĥa maĥşuşdur ey çadir ferd 3a/10

Ḳafâdâr (a): Kafaca birbirine denk olan arkadaş

Ḳafadar-idi sükkân felekler 34b/4

Ḳağıd: Kağıt

Mühürlü kağıda beñzerdi laħmı 29b/8

Ḳahḳaha: Yüksek sesle gülme

Gülüp hıc ḳahḳaha itmezdi bir ân 24a/9

Ḳahr (a): Zorlama, çok kederlenme

Olup ḳahr-ıla ehl-i bağı halüñ 8b/9

Ḳahraman (f): Yiğit, cesur

Aman virmezler-idi ḳahramana 21b/11

Ḳail (a): İnanmış, razı olmuş, boyun eğmiş

ḳail ol-: Boyun eğmek

Olurlar cân-ıla ḳail ki zîrâ 29b/1

Ḳaim (a): Ayakta duran, ayakta bulunan, birinin yerini tutan

ḳaim ol-: Ayakta durmak

Olur feyz-ile ‘arş u kürs ḳâim 3b/10

Kâ‘inât (a): Var olan şeylerin cümlesi, dünya

Ki ḳalk itdi senüñ-çün ka‘inâtı 4a/5

Kâkül (f): Alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kaḳkül, perçem

Yaraşurdı ‘izârında o kâkül 17b/4

Ḳal (a): Söz, laf

ḳal ol-: Konuşmak

Olam ḳal olmağıla şaḳib ḳâl 37a/1

Ḳal-: 1. Olmak, kalmak

Ḳalur-idi perîşân şöyle mesd ol 18a/5

2. Bulunmak, olmak

Ola kim ḳalmaya levninde ḳumret 18b/3

ağzı acuk kı. 24a/11

hayrân kı. 20b/2

girü kı. 34a/13

Qalb (a): Yürek, gönül

Huṭûr itdükte qalbe işbu mâ'ni 12b/2

qalb-i pâk: Temiz kalp

Ki zîrâ qalb-i pâkine muqâbil 29a/10

Qalem-âsâ (a.f): Kalem gibi

Qalem-âsâ ol engüşt-i hümâyun 26a/10

Qalem-kâr (a.f): İnce nakkaş

Qalem-kâr ezel idüp münakkaş 25a/10

Qalîl (a): Az, çok olmayan

qalîlü'l-laḥm: Eti az

Qalîlü'l-laḥm-idi mevzûn u nazik 32a/1

Kâm (f): Arzu, emel, istek

Alurdı kâmını merdâne her gâh 33a/4

kâm-ı bûy: Koku isteği

Dağı her bir qâm-ı bûyınufi 9b/10

kâm-ı mükerrem: Hoş ve güzel arzu, istek

Düşerdi seyrek ol kâm-ı mükerrem 33b/1

Qamer (a): Ay

Qamer olduğı gibi bedr ü pür-fer 19b/10

Qamer-âsâ (a.f): Ay gibi

Qamer-âsâ olurdu nûrî lâmi' 20a/10

Qamet (a): Boy, boy bos

Mu'allâ qametiniñ mu'cizâtı 15a/5

qamet-i mevzûn: Biçimli, güzel boy

Mu'allâ qamet-i mevzûn u maqbûl 33b/6

ķâmet-i sultân-ı levlâk: Hz. Muhammed'in boyu

Enes idüp beyan ħilye-i pâk

Dimiş kim ķâmet-i sultân-ı levlâk 14b/5

Kamu: 1. Bütün, hep

Mükerremsin ķamumuzdan muħaķķaķ 4a/6

2. Herkes

Ķamu pünhân-iken izhâr iden sen 2b/3

Kân (f): Bir şeyin menbai, kaynağı

kân-ı 'aķâ: Hediyenin özü, kaynağı

Buyurmışlar ki o kân-ı 'aķanuñ

Mürüvvet ma' deni ħayrû'l-verânuñ 25b/1

kân-ı bedaĥşan: Bedaĥşan yakutu madeni

Dehâni-idi ol kân-ı bedaĥşan 24b/15

kân-ı cûd: Cömertlik kaynağı

Ĥalifeñ eyleyüp ol kân-ı cûdı 3b/4

kân-ı ĥaya: Utanma kaynağı

Hem ol kân-ı ĥaya sultân-ı zîşân 33b/2

kân-ı İbn-i 'Affân: Affân oğlu incisi

Ĥayâ vü ĥilm kân-ı İbn-i 'Affân 7b/1

kân-ı mürüvvet: Mertlik, yiğitlik kaynağı

Degüldür ĥaddüm iy kân-ı mürüvvet 37b/9

kân-ı re'fet: Merhamet kaynağı

Olmış kim dimiş ol kân-ı re'fet 25b/8

Ķanad: Kanat

Ķanadıyla anuñ eflâke 'İsâ

'Urûc idüp semâda kıldı me'vâ 4a/12

Çanda: Nerede, her nerede

Rivâyet eyleyüp ba'zı meşâyih

Buyurmışlar olup bu çanda râsih 13b/3

Çandîl (a): Kandil

Çandîl-i raşan: Parlak kandil

O olup her biri bir çandîl-i raşân 5a/5

Çânûn (a): Kural, nizam, kaide

Budur çânûn 'âdet kim şehensâh 34b/1

Çarâr (a): Tahmin, neticeye bağlamak

çarâr it-: Kararlaştırmak

Çarâr itdi anı kıldı ser-âmed 10b/2

Kârhâne (f): İş yeri, iş işlenen yer

Çurıldı işbu 'âlî kârhâne 10a/9

Çarın: Karın

Mübârek çarını düpdüz-idi ahsen 28a/11

Çarîb (a): Yakın olan, uzak olmayan

Çarîb-idi velî şol kitfini ol

Mübârek mühr-i 'âlişân u maqbûl 29a/9

çarîb ol-: Yaklaşmak, Yakın olmak

Çarîb olmaya her gün aña şeytân 14a/1

Çarşu: 1. Karşı, karşısına

Segerdür-idi yirler çarşusına 34a/7

2. ....e doğru

Ruğ-ı gülzârına çarşu ser-ağaz 11b/15

Çaşaid (a): Kasideler

Çaşaid eyleyüp na'tında inşâd 11b/14

Kâse-nûş (f): Çiniden, billurdan, porselenden yapılmış çanak içen

Harâbât-ı muhâbbet kâse-nûşı 9a/3

Çasem (a): Yemin, and

Çasem yâd itmez-idi aña hâlik 17a/8

Çaşır (a): Kısa, kusurlu

Olur fehmi kemâlâtında çaşır 37a/13

Çaşîr (a): Kısa, boysuz

kaşîrî'l-kadd: Boyu kısa

Ne hod ğayed çaşîrî'l-kadd ü kûtâh 14b/7

Çaşr (a): Saray, köşk

Nübüvvet çaşrına bir hışt-ı elmâs 31b/10

Çaş: Kaş

Mukavves kaşı içre tîr-i müjgamı 21b/8

Çaşlu: Kaşlı, kaşı olan

Çatık çaşlu degül-idi o sultân 21a/1

Çat: Sıra, tabaka, birbiri üstüne sıralanmış şey, nesne

Yedi çat yir görünür zerre-âsâ 2b/7

Çat (a): Hiçbir vakit, asla

Heder itmezdi aqvalinde çat'a 24a/7

Çatı: Pek, çok ziyade

Çatı lağar degül-idi o sultân 27a/10

Çatre (a): Damla

Anuñ her çatresinden Rabb-ı a'zam 9b/9

Çaviyy (a): Kuvvetli, güçlü, güvenilir

Çaviyy ü bî-bedel-idi ser-â-pâ 26b/13

Çavl (a): Söz, lakırdı

Bu çavli dañı te'vîl eylemişler 32b/6

Ḳavm (a): İnsan topluluğu, halk

ḳavm-ı ḥümâyûn: Padişah halkı

Zihî ḳavm-ı ḥümâyûn baht u iḳbâl 7b/12

Ḳayşer (a): Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lakabı

Zebûn-ı tîğ-i ḳahrı-idi Ḳayşer 27a/4

Ḳazâya (a): İş, husus, madde, mesele, dâva

Ḳazayadan anı baḫr ile berde 13b/12

Kebûter (f): Güvercin

Kebûter beyzası miḳdar-idi ol 28b/12

Kef (f): Köpük

Zemîn ü âsümân keff ü buḫâri 2b/5

Keff (a): El içi, avuç

Mübârek keffi vâsi'-idi her bâr 25b/2

keff-i dest: El içi, avuç

Güşâde-idi keff-i desti hemîşe 25b/3

kef-i raḫşân: Parlak el

Kef-i raḫşânı-idi mihr-i 'âlem 26a/12

keff-i şerîf: Yüce el, mübarek el

Daḫı leyyin-idi keff-i şerîfi 25b/4

Kehkeşân (a): Saman yolu

Ki ol ḫatṭ kehkeşan ḳurbet-idi 30b/7

Kehl (a): Göze sürme çekme

kehl-i Şifahan: İsfahan sürmesi

N'ider kehl-i Şifahan u Ḥicâzı 21b/7

Kelâm (a): Söz, ibare, lakırdı

Ġubar-ı pâyı ḫatm itsüñ kelâmı 35b/11

kelâm-ı pâk: Temiz söz; tatlı söz

Anuñ işbu kelâm-ı pâkın işğa 12b/10

Kelamullah (a): Allah kelamı, Kur'an Kerim

Kelamullah gencinüñ tılısmı 2a/12

Kem (f): Az, eksik

İki şehzâde-(y)i 'âli nisbet kem 7b/6

Kemâhî (a): Olduğu gibi, hakkıyla

Yazam evşâfını anuñ kemâhî 12a/11

Kemâl (a): Olgunluk, eksiksizlik, mükemmellik

Kemâl i'tidâl üzre idiler hem 25a/6

Kemâl ehli yine bu kavle ammâ 29b/1

kemâl-i heybet-i haq: Allah'ın büyüklüğü, yüceliği

Kemâl-i heybet-i haqdan hemîşe 33b/5

kemâl-i hüsn: Eksiksiz güzellik; olgunluk

Kemâl-i hüsnle bir şûh-ı zîbâ 1b/5

kemâl-i kudret: Kuvvet, kabiliyet olgunluğu

Kemâl-i kudretüñ baırında eflâk 2b/6

kemâl-i lutf-ı Yezdân: Allah'ın lutfunun olgunluğu, mükemmelliği

Refîk ide kemâl-i lutf-ı Yezdân 13b/10

kemâl-i sür'at: Olgunlukla

Kemâl-i sür'atle seyr iderdi 33b/12

Kemân (f): Yay, kavis

Kemân-idi ya ol ebrû-(y)ı zîşân 21b/2

Kerrâr (a): Savaşta döne döne saldıran

Olinmış kim anuñ vaşında kerrâr 20b/12

Kerrûbiyân (a): Allah' en yakın kabul edilen meleklerin en büyükleri

Tavaf eylerdi kerrûbiyân hep 5a/7

Kert: Topuk

Yapışmaz-idi ol pâyı kertine 31b/4

Kesb (a): Çalışıp kazanma

Anuñla eyleyüp kesb ü kemâli 16a/11

Keşîr (a): Sık olan, çok defa olan

Dimiş müjgâni ol şahib uşulüñ

Dırâz u hem keşîr-idi Resûlüñ 21b/5

Kesse: Kese, torba

Olup sır kessesî nüh esmânuñ 16a/9

Kevâkib (a): Yıldızlar

Kevâkib olmuş-ıdı cümle tâbân 5a/5

Kevkeb (a): Yıldız

İdermiş ğibta ol dendâne kevkeb 24b/12

Kevkeb-âsâ (a.f): Yıldız gibi

İderdi kevkeb-âsâ dâ'im işrâk 21a/6

Kevn (a): Var olma, varlık, dünya

kevn ü mekân: Varlık, kainat

Yoğ-ıken halk idüp kevn ü mekânı 2b/4

Key: Çok, pekçok, gayet, iyi

Anuñ ebrû-(y)ı mergûbında key tâk 21a/12

Keyfiyyet (a): Nitelik bir şeyin iyi veya kötü olması ciheti

Anuñ keyfiyyetin icmâl itdüm 35b/8

Kez: Defa, kere

Bu kez ol şah nurlı ma'Allah 11a/4

Qıbab (a): Tepesi yarım küre şeklinde olan bina damlaları, kubbe

Qıbab itdüñ bu nüh çarh-ı berñi 3a/1

Қидве (а): Kendisine uyup, ardından gidilecek kimse

қидве-и нас: Halkın en büyüğü, öncüsü

İmam Beyhâkı ol қидве-и нâс 24b/1

Қыл-: Yapmak, etmek, eylemek

Қарар itdi anı қıldı ser-âmed 10b/2

‘аға қ. 11a/14

ағыаб қ. 32a/11

бүныâд қ. 9a/11

efhem қ. 4b/1

feyz қ. 8a/2

hâtem қ. 35a/5

іқдâm қ. 4b/12

im‘ân қ. 2a/3

‘inayet қ. 37b/15

i‘ta қ. 4a/2

mebrûr қ. 11a/1

mebzûl қ. 4b/10

me’vâ қ. 4a/12

musahhar қ. 8b/6

muşavver қ. 9b/7

mümtaz қ. 9b/4

müyesser қ. 36b/1

nazar қ. 22a/9

sa‘y-ı ikmâl қ. 7b/12

seyrân қ. 33b/2

ser-ağaz қ. 6b/15

sücûdı қ. 3b/4

şehâdet қ. 5a/1

ta‘rif қ. 35b/7

tavşif қ. 35b/5

tecellî қ. 6a/14

temâşâ қ. 6a/3

var қ. 3a/12

vaşşaf қ. 14b/2

Қира‘at (а): Okuma, devamlı ve düzgün okuma

Anı zîrâ kıra‘at iden aḥbâr 36a/7

Қıvırcıқ: Kıvırcıқ, kıvrılmış olan

Ne ğâyet pek tavîl ü ne қıvırcıқ 17a/13

Қıyâmet (а): Dünyanın son bulduğı zamanda bütün ölülerin dirilip bir araya toplanması, varlığın dağılıp bozulması, öbür dünya

Қıyâmet қопdı зann eylerdi küffâr 15a/15

Qıyâm (a): Ayağa kalkma, ayakta durma, ölümden sonra dirilip ayağa kalkma

Qıyâmı hûb u refârî hümâyûn 14b/6

Qızban (a): İnce, düz fidanlar, dallar, çubuklar

Enâmil-idi ol tûbâya kızban 25a/12

Ki (f): 1. Ki (bağlama edatı); (bkz. kim)

Münasibdür ki misk ola hitâmı 35b/11

Meseldür bu ki olmaz müşg pinhân 34b/15

Qıl (a): Söz

qıl ü qâl: Dedikodu

Hemişe vird ü zikr qıl ü qâli 35a/12

Kim: Kim (Belirsizlik zamiri)

Kimüfle eylese devletle seyrân 15a/8

Kim: Bağlama edatı; ki (bkz. ki)

Dağı var bir rivâyet kim dimişler 25a/8

Meger kim vaqt-ı hacet olsa nâgâh 24a/2

Kimse: Kişi, kimse

Ki hattâ der-peyinçe kimse farza 33b/13

Kirâm (a): Soydan gelenler, soyu temizler, ulular

Didükleri rivâyât kirâmı 12b/5

Kirpik: Kirpik

Siyah-idi mübârek kirpügi hem 21b/6

Kitâb (a): Kitap

Muhaşşal ol kitâb yümn-i encâm 12b/9

kitâb-ı hüsn: Güzellik kitabı; Hz. Muhammed'in sureti

Kitâb-ı hüsnine virmiş-idi fer 23b/2

Kitf (a): Omuz, omuz küreği

İki kitfi miyânında mücellâ 28b/10

Kitfeyn (a): İki omuz küreği

‘Arfız-idi velî kitfeynisi 28b/1

Ƙo-, Ƙoy-: 1. Koymak, bırakmak

Ƙomazdı dilde hiç şabr u şekîbi 32a/9

Ƙoyup ha itdi mülk-i inhizâmı 11b/6

2. Bırakmak, vermek

Koduñ ‘âlemde böyle hûb-ı aşar 36a/5

3. Koymak, (mani) olmak

Velî berâber olup mâbeyne hâ‘il

Ƙomazdı mihr ola maşsûda nâ‘il 16a/15

4. Bırakmak, terk etmek

Ƙodi pes anda Cibrîl Emîni 6a/4

Ƙop-: Birden bire başlamak, meydana çıkmak, zuhur etmek

Ƙıyamet Ƙopdı zann eylerdi küffar 15a/15

Ƙuddâm (a): Ön taraf, ileri taraf

Dağı Ƙuddâmına ‘âzim olurdu 33a/5

Ƙudret (a): Allah’ın ezeli gücü, kuvvet

Nümâyân Ƙudretüñ hüsni beşerde 2b/11

Ƙuds < Ƙudüs (a): Filistin’in merkezi olan şehir

Burağa bindi Ƙuds’e eyledi râh 5b/5

Ƙudsiyân (a): Melekler

Ƙalurdu Ƙudsiyan hep cümle hayrân 20b/2

Ƙudûm (a): Uzak bir yerden gelme, ayak basma, Türk müziğine mahsus usul vurma aletlerindendir

Ƙudûmi devlet oldu ehl-i dîne 11a/10

Ƙulak: Kulak, işitme organı

Ƙulağına inerdi hoş muğarrâ 17b/13

Ꞙullâb (a): Ucu eğri nesne, çengel, kanca

Olurdi cezb ehl-i ‘aşka Ꞙullâb 17b/8

Ꞙulle (a): Dağ tepesi, doruk

Ꞙulle-i eflâk: Gökyüzünün tepesi, doruğu

İrişdi Ꞙulle-i eflâke a‘lam 11b/4

Ꞙur‘ân (a): Hz. Muhammed’e inen kutsal kitap

Delîl-idi kemâline Ꞙur‘anuñ 17a/3

Ꞙurb (a): Yakınlık

Ꞙurb-ı Kabe Ꞙavseyn: Cenabı Hakk’a olan yakınlık

İdüp taḥşîl Ꞙurb-ı Kabe Ꞙavseyn 6a/11

Ꞙurbet (a): Yakınlık, akrabalık

Ki ol ḥaṭṭ-ı kehkeşan Ꞙurbet-idi 30b/7

Ꞙurş-ı mihr: Güneşin yakınlığı

Şebîh olsun mı re‘si Ꞙurş-ı mihre 16b/4

Ꞙurıl-: Kurulmak, inşa edilmek, düzenlemek

Ꞙurıldı çünki dîvân-ı nübüvvet 11b/3

Kûşe (f): Köşe

kûşe-i çeşm: Göz ucu

İderdi kûşe-i çeşm-ile seyrân 22a/9

Kûşiş (f): Çalışma, çabalama

Bu resme kûşişüñ vaşfi Resûle 36b/4

Ꞙut (a): Yaşamak için yenilen şey, yiyecek

Çü anuñ Ꞙutıyla itdi maḳşûd 4a/13

Küçük: Küçük

Ne ğâyetle küçük-idi ne büyük 32a/1

Küdûret (a): Tasa, gam, kaygı, bulanıklık

Küdûret irmez-idi aña her bâr 30b/1

Küffâr (a): Kafirler, hak dinini inkar edenler

Qıyâmet qopdı zann eylerdi küffâr 15a/15

Küfr (a): Allah'a ve dine ait şeylere inanmama, imansızlık

Zalam küfri maḥv itdi tamamet 11a/11

Külçe (f): Külçe

külçe-i sîm: Gümüş yumağı

Meger kim külçe-i sîm-idi ol muşt 26b/5

Künc (f): Köşe, bucak

künc-i vişâl: Kavuşma köşesi

Aña künc-i vişâlınden hedâyâ 6b/4

Kürsî (a): Oturulacak yer, taht, makam

Senüñle 'arş u kürsî seyr idelüm 5b/3

kürsî-(y)i ekrem: Yücelik cömertlik makamı

Kevâkib hem daḥı kürsî-(y)i ekrem 10a/2

Küstâḥane (f): Edepsizce, sıra saygı tanımaksızın

İdem bu resme küstâḥâne cür'et 37b/9

Kütüb (a): Kitaplar

İdüp cem' kütüb bir niçe eyyam 12b/12

L

Lâ-büdd (a): Lazım, gerekli, gerek

Gelürdi qalbine lâ-büdd sekîne 15b/12

Lâ-cerem (a): Şüphesiz, besbelli, elbette

Bulur yol lâ-cerem tevḥîd-i zata 2a/15

Laf (f): Lakırdı, söz, konuşma

Görüp bu mebhâsı zann eyleme laf 14a/4

Lağar (f): Zayıf, cılız

Ne ğâyetle semîn-idi ne lağar 22b/8

Laħm (a): Et

Mühürli kağıda beñzerdi laħmı 29b/8

laħm-ı lafif: Latif, hoş, güzel et

Mülâyim-ter-idi laħm-ı lafifi 25b/4

laħm-ı muşaffa: Yabancı maddelerden arınmış et

Veli cismindeki laħm-ı muşaffâ 27a/7

laħm u şaħm: Et ve yağ

Muşaffa-idi laħm u şaħmı her ân 27a/10

Laķab (a): Bir kimseye, kendi asıl adından başka takılan ad

Laķab ümmîdi aña gerçi ammâ 4b/5

La'1 (a): Kırmızı, değerli bir süs taşı, dudak

Ki aña la'1 ü güher-leb-ile dendân 24b/15

la'1-i leb: Kırmızı dudak

Açup la'1-i lebin itdükde ħande 24a/10

Lâmi' (a): Parlak, parlayan

Ķamer-âsâ olurdi nûrı lâmi' 20a/10

Laţif (a): Yumuşak, hoş, güzel, nazik

Laţif ü bî-bedel-idi hümâyûn 31b/5

Layıķ (a): Yakışan, yaraşır

‘Aţâdur saña layıķ padişaha 37b/14

Lazım (a): Gerek, gerekli

Heman lazım odur kim merd-i âĝâh 3a/9

Lem'ân (a): Parlama, parıldama

Meger nûr-ı siyeh olurdi lem'ân 22a/3

Leţâfet (a): Latiflik, hoşluk, nezaket, güzellik

Letâfet var-idi dâyim özinde 19a/13

Leţâfet-baĥş (a.f): Güzellik bahşeden, veren

Leţâfet-baĥş-idi şîrîn zebânı 23b/7

Leţâyif (a): Latifeler, güzel sözler

Meger gahi leţâyif söyler-idi 24a/8

Levh (a): Üzerine resim, yazı gibi şeyler yazılabilen düz nesne

Mübârek ayası levh-idi gûyâ 26a/11

levh-i maĥfûz: Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi levha

Vücutı levh-i maĥfûz-iken anuñ 29b/2

Levn (a): Beniz, yüzün rengi

Getürmişdi anuñ levnine ĥumret 18b/14

Leyk (f): Lâkin, ammâ, fakat (bkz. lîk)

Birez etlü-idi sa'idlerî leyk 25a/5

Leyl (a): Gece

leyletü'l-bedr: Ayın on dördüncü gecesi

Olmca leyletü'l-bedr ey süĥanver 19b/10

Leyyin (a): Yumuşak

Daĥı leyyin-idi keff-i şerîfi 25b/4

Libas (a): Elbise

libâs-ı selb it-: Elbiseyi kaldırmak, elbiseyi yok saymak; üzerinden çıkarmak, atmak

Libâs-ı selb idüp endâm-ı pâkı 27b/7

Lîk (f): Lâkin, amma, fakat (bkz. leyk)

Degül-idi beyazı lîk emhaĥ 18b/2

Lisân (a): Dil, konuşulan dil

‘Înâyet kı̇l baña ey Rabb-ı yektâ

Lisânnum-ile bismillâha gûyâ 1b/1

Livâ (a): Bayrak

Livâ-i din-i İslam: İslam dininin bayrağı

Ĥıram itdi livâ-i dîn-i İslâm 11b/4

Liyâkat (a): Layık olma, yararlık, değerlilik

Liyâkat bulam aña intisaba 37a/2

Lûle (f): Lûle, musluk gibi şeylere takılan küçük boru

Aña lûle-idi her engüşt-i memdûd 26b/2

Luţf (a): İyilik, güzellik, hoşluk

Ola luţfuñla yâ Rab şâd u ĥandân 37a/5

luţf-ı ‘amîm: Herkesin iyiliği güzelliği

Olup şûret-nümâ luţf-ı ‘amîmüñ 2b/8

luţf-ı Ĥudâ: Allah’ın lutfu

Tevekkül eyleyüp luţf-ı Ĥudâya 12b/14

Luţfullah (a): Allah’ın lutfu

Hemîşe saña ‘avn u luţfullah 36a/11

M

Me‘Allah (a): Allah ile, Allah ile birlikte, beraber

Bu kez ol şâh nûrlı me‘Allah 11a/4

O sulţan serîr li me‘allah 19a/2

Ma‘ân (a): Birlikte, beraber

Ma‘ân aşĥâbla refţâr itse 34a/12

Ma'ârif-nâk (a): Marifetli, bilgili, kültürlü

Tazarru'la dimişken ma'ârif-nâk 3a/7

Mâbeyn (a): İki şeyin arası, aradaki şey

Açıktdı kaşları mabeyni ya'ni 20b/13

Ma'bûd (a): Kendisine ibadet olunan, tapınlan, Allah

Nigâh idüp aña rahmetle ma'bûd 9b/8

Mâçîn (a): Çin ülkesinin güney bölgesine verilen bir ad

İtır-bahş hıttâ-i Çîn ü Mâçîn 35a/1

Ma'den (a): Maden

Mürüvvet ma'deni hayrû'l-verânuñ 25b/1

ma'den-i irfân-sâ: Bilgi madeni gibi

Tera ey ma'den-i irfân-sa baş 35b/13

Ma-fevķ: Üst derecede bulunan kimse, baş

ma-fevķ-i âde: En üst derecede bulunan

Sır-ı pâki olup ma-fevķ-i âde 16b/11

Mafşal (a): Eklem, oynak yeri

İzâmuñ mafşalı dañı ser-â-pâ 26b/6

Mağrib (a): Garp, batı tarafından olan memleketler

Münevver oldı maşriķ ile mağrib 11a/13

Mâh/ meh (f): Ay

Siper-âsâ iki şak itdi mâhı 26b/1

meh-i bedr: Dolunay, ayın ondördü

Meh-i bedr-ile mihr-idi nazîri 19a/6

mâh-ı kevneyn: İki cihanın (dünya ve ahiret) ayı; Hz. Muhammed

Şalup 'arş üzre pertev mâh-ı kevneyn 6a/7

meh-i nev: Yeni ay

Egildi pûs-ı pây-içün meh-ı nev 5b/14

mâh-ı taban: Parlak ay

Hiçâb eylerdi mihr ü mâh-ı taban 18b/15

Maḥal (a): Yer, mekan

Dimişdür bu maḥalle ehl-i 'irfân 34a/6

Maḥbûb (a): Sevilmiş, sevgili

Anı maḥbûb iden kevn ü mekâna 28b/3

maḥbûb-ı müsellem: Doğruluğu, gerçekliği kabul edilmiş sevgili

Olinca böyle maḥbûb-ı müsellem 13a/6

maḥbûb-ı tevvâb: Allah'ın sevgilisi

Girü kalurdi ol maḥbûb-ı tevvâb 34a/13

maḥbûb-ı Yezdân: Allah'ın sevgilisi

Ḥabîbâ sensin ol maḥbûb-ı Yezdân 37a/10

Maḥfûz (a): Saklanmış, korunmuş

Hemîşe eyleye maḥfûz Mevlâ 13b/9

Maḥkûm (a): Birinin hükmü altında bulunan

Anuñ maḥkûmı-idi cinn ü insan 34b/7

Maḥlûk (a): Yaratılmış, yaratık, canlı

Arada yoğ-ıdı ağyar maḥlûk 6b/3

maḥlûk-ı güzîn: Seçilmiş, beğenilmiş canlı

Ḥudânuñ oldı maḥlûk-ı güzîni 10b/1

Maḥlûkat (a): Yaratılmış şeyler, canlılar

Vücûda geldi maḥlûkat cümle 10a/11

Maḥmûd (a): Hamdolanmış, övülmeye değer

maḥmûdü's-sıfat: Övülmeye değer sıfat

Bu imiş kim o Maḥmûd-üs-sıfatı 15a/5

Maḥmûr (a): Sarhoşluğun verdiği sersemlik, uyku basmış

Birez maḥmûr-ıdi ol çeşm-i mesti 22a/6

Maḥşuş (a): Yalnız bir kimseye ait olan, özel, müstakil

Saḥa maḥşuşdur ey ḳadır ferd 3a/10

Maḥşer (a): Kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer

Be-ḥamdillah velî oldı müyesser

Ki ol sultān-ı ‘âlişan maḥşer 12a/6

Maḥv (a): Yok etme, ortadan kaldırma

maḥv it-: Ortadan kaldırmak

Zalam küfri maḥv itdi tamamet 11a/11

Maḥza (a): 1. Ancak, yalnız, tek

Diyâr-ı lâ-mekâna irdi maḥza 6a/9

2. Halis, katkısız, sade

Cemâli Kâ‘besinde oldı maḥza 21a/13

Mâyil<Mâil: 1. Hevesli, istekli, düşkün

mâyil ol-: Heveslenmek, düşkün olmak

Birez mümtedd-idi ol ḥûb enâmil

Görenler cân-ıla olurdı mâyil 26a/8

2. Andırır, benzer, ...e çalar

Birez mayildi ṭula ḳaddi nev‘a 15a/1

Maḳalât (a): Sözler, gazete veya dergide çıkan yazılar

Sened eyle maḳalatufında zîrâ 12b/6

Maḳale (a): Söz, nutuk

Mübârek ḥilye-i pâkin maḳale 35b/3

Maḳam (a): Durulan, durulacak yer, durak, memuriyet

maḳam-ı şoḥbet: Sohbet makamı

Maḳam-ı şoḥbete irmiş degüldir 29a/15

Maḳbûḥ (a): Beğenilmeyen, çirkin

Anuñ-çün ol dehân olduḳça maḳbûḥ 23b/10

Maqbûl (a): Kabul olunmuş, beğenilen, hoş karşılanan

maqbûl eyle-: Kabul olunmak, beğenilmek

Recamuz eyleye her bâr maqbûl 37a/9

Maqdûr (a): Allah'ın takdiri, elden gelen

Degildür kimseye maqdûr zîrâ 13a/1

Maşûd (a): İstenilen şey, istek

Anuñ icadın itdûñ çünki maşûd 2b/13

maşûd-ı cân: Gönül isteği

Olur ol şâhid maşûd-ı cânuñ 2a/1

Ma'lûm (a): Bilinen, belli olan

Niçe esrâr olur ehline ma'lûm 29b/5

Ma'nî (a): Mana, anlam

Huṭûr itdükde ḳalbe işbu ma'nî 12b/2

Manzûm (a): Nazmolunmuş, düzenlenmiş, sıralanmış

Mübârek ḫilyesin manzûm u mezzûn 12b/1

Mâr (f): Yılan

Bugün rûz-ı cezâ mâra 'inâyet 38a/5

Maşnu'ât (a): Sanatla yapılmış şeyler

maşnu'ât-ı 'azm: Özenilerek yaratılmış olan; Hz. Muhammed

Bu maşnu'at-ı 'azmi vü 'acâyib 3a/2

Maşun (a): Saklanmış, korunmuş

maşun eyle-: Saklanmak, korunmak

Maşun eyler vücudun her belâdan 13b/8

Ma'şer (a): Cemaat, topluluk

Bizi ol müctebâya eyle ma'şer 37a/7

Maşriḳ (a): Güneş'in doğduğu taraf, doğu

Münevver oldı maşriḳ-ile mağrib 11a/13

maşrık-ı şems-i hüddâ: Doğru yolu gösteren doğu güneşi

Cemâli maşrık-ı şems-i hüddâdur 3b/8

Ma'şuk (a): Sevilen, sevilmiş

Niyâz u nâz idüp 'âşıkla ma'şuk 6b/3

Maḥbû' (a): Hoş, makbul, güzel

Murabba'-idi maḥbu' vü mevzûn 14b/6

Maḥla' (a): Doğacak, güneş vs. yıldızların doğması

maḥla'-ı envâr-ı vaḥdet: Birlik nurunun doğuşu

Cemâli maḥla'-ı envâr-ı vaḥdet 2a/2

maḥla'-ı nûr-ı Ḥudâ: Allah nurunun doğuşu

Cebîni maḥla'-ı nûr-ı Ḥudâdur 3b/8

Mazhar (a): Nail olma, şereflenme

Tecellî-(y)i cemâle oldı mazhar 3b/3

mazhar-ı Rıdvan: Cennet'in kapıcısı olma şerefine nail olan melek

Hemîşe mazhar-ı Rıdvan idüp Ḥak 7a/8

Me'âb (a): Geri dönülecek yer, sığınılacak yer

Me'âbı pişvâdur aşfiyâya 3b/1

Me'Allah (a): Allah ile, Allah ile birlikte, beraber

Bu kez ol şah nurlı me'Allah 11a/4

Me'ânî (a): Manalar

me'ânî-yi hümâyûn-eş: Padişahın (onun) kutlu anlamları

Me'ânî-yi hümâyûn-eş şunidend 38a/7

me'ânî-yi Zebûr: Hz. Davud'a nazil olan mukaddes kitabın manaları

Me'ânî-yi Zebûr İncil ü Tevrat 4a/15

Mebde (a): Başlangıç, evvel, prensip

mebde-i halk-ı berâya: İnsanların yaratılışlarının başlangıcı

Çün itdi mebde-i halk-ı berâya 36a/13

Mebhâş (a): İlim, bilim, fasıl, araştırma

Görüp bu mebhâşî zann eyleme laf 14a/4

Mebrûr (a): Hayırlı, makbul, beğenilmiş

mebrûr kı-: Hayırlı olmak, beğenilmek

Sa'âdet-ile anı kıldı mebrûr 11a/1

Mebzûl (a): Bol, çok, bol bol harcama, esirgeme

mebzûl kı-: Bol bol kullanmak

Hüdâyâ dersini mebzûl kıldı 4b/10

Meclis (a): Oturulacak, toplanılacak yer, devlet işlerini görüşmek üzere milletvekillerinin toplandıklarını büyük bina

Gelüp bu meclisüñ olduñ nedîmi 9a/5

Medâr (a): Etrafında dönülen nokta

medâr ol-: Etrafında dönmek; övünülmek

Medâr olunca nazmuñ ol şalâta 36a/8

Medâris (a): Medreseler

Tilâmiz-ile pür oldı medâris 4b/9

Meddâh (a): Daha (çok, en) medheden, öven

Aña meddâh-iken bizzât Yezdân 13a/7

Medh (a): Övme, birinin iyi şeylerini söyleme

medh eyle-: Övmek (bkz. medh it-)

Seni medh eylemişken Rabb-ı hâlik 37a/11

medh it-: Övmek (bkz. medh eyle-)

Hemîşe medh iderdi anı herkes 23b/13

Mefhâr (a): Övünme, övünmeye sebep olan

mefhâr-ı nâs: Halk övgüsü

İki şâhib mekârim mefhar-ı nâs 7b/9

- Meftûn (a): Fitneye düşmüş, gönül vermiş, tutkun
meftûn ol-: Gönül vermek, tutulmak
 Gören her ehl-i dil olurdu meftûn 23a/2
- Meger (f): Ancak, yalnız, yoksa
 Meger nûr-ı siyeh olurdu lem‘ân 22a/3
meger ki, meger kim: Madem ki, ancak
 Meger kim vakt-i hacet olsa nâgâh 24a/2
- Mehâbet (a): Ululuk, korkunçluk, büyük görünme
 Nazar itdi mehâbet eyle hattâ 10a/4
- Mehîb (a): Heybetli, azametli, korkunç
mehîb ol-: Korkunç olmak, ürkütölmek
 ‘Aceb midir mehîb olsa şühûdî 16a/2
- Mekârim (a): Keremler, cömertlikler, iyi ahlaklar
 İki şahib mekârim mefhar-ı nas 7b/9
- Mekîn (a): Oturan, yerleşen, temkinli
 Didi var ol şeh-i Mekke mekîne 5a/8
- Mekke (a): Hicaz’da Hz. Muhammed’in doğduğu ve Kâbe’nin bulunduğu şehir
 Olup darü’n-nübüvvet aña Mekke 11b/2
- Mektûb (a): Mektup, yazılmış
 Ki zâhrinden olur mektûbı ‘irfân 29b/6
mektûb-ı âyet: Kur’an yazısı
 Ne mektûb-ı âyet i‘câz-ı üslûb 29b/3
- Melâhât (a): Güzellik, yüz güzelliği
melâhât-bahş: Güzellik veren, bahşeden
 Melâhât-bahş-idi cism-i laţîfi 27b/13
- Melâ‘ik (a): Melekler
 Melâik kıldılar aña sücûdî 3b/4

Melhûz (a): Düşünülebilen, hatıra gelen, olabilen

‘Ulûm olmuşdı aña cümle melhûz 4b/8

Melîh (a): Güzel, şirin, sevimli

melîhü’l-vech: Sevimli, güzel yüz

Melîhü’l-vech-idi ol şâh-ı zîşân 19b/2

Memdûd (a): Çekilmiş, uzatılmış

Dimiş memdûd-idi mergûb u hemvâr 26a/7

Memdûh (a): Övülmüş, övülecek

memdûh-ı Mevlâ: Allah tarafından övülmüş olan; Hz.Muhammed

Tekâpû itdüm iy memdûh-ı Mevlâ 37b/12

Memlû (a): Doldurulmuş, dolu

Derûnı nûr-ı tevhîd-idi memlû 30a/2

Memnûn (a): Razi, hoşnut

memnûn eyle-: Razi etmek, hoşnut etmek

Ki memnûn eyleyüpdür ins ü cânı 2a/9

Me‘mûn (a): Emin bulunan, korkusuz

Ḥuda me‘mûn eyler ol seferde 13b/12

Men: Ben (bkz. ben)

Ki eyn endîşe men hemçü mişkâb 38a/9

Menşe (a): Bir şeyin çıktığı yer, esas, kök

menşe-i eltaf-ı sermed: Daimi iyilikler kaynağı

Hemîşe menşe-i eltaf-ı sermed 36a/15

Menşûr (a): Dağıtılmış, yayılmış, neşrolunmuş

menşûr-ı rahmet: Allah’ın rahmetinin yayılması

Anı menşûr-ı rahmet eyledi çün 28b/7

Merd (f): Özü, sözü doğru, yiğit

merd-i âgâh: Bilgili insan

Naḥîf-ül-cism olup iy merd-i âgâh 15b/9

merd-i dâna: Bilgili insan

Anuñ gitseydi dir ol merd-i dâna 33b/13

merd-i dil-şâd: Gönlü hoş yiğit

Dimiş kim görmedi her merd-i dilşâd 15a/10

merd-i fâyiķ < merd-i fâiķ: Manevi olarak üstün insan

Buyurmuş İbn-i sa‘d ol merd-i fâyiķ 33b/10

merd-i Ğudâ: Allah’ın yiğidi, özü sözü doğru olan

Ki ol merd-i Ğudâ idüp hikâyet 17a/11

merd-i kâmil: Olgun insan

Durur-idi dimiş bir merd-i kâmil 29a/10

merd-i pür-fen: İlim ve irfan sahibi

Hikâyet eyleyüp ol merd-i pür-fen 25b/5

merd-i râvî: Rivayet eden insan

Degül-idi dimiş ol merd-i râvî 32a/13

merd-i şadîķ: Doğru, sadık insan

Resûlün kaçları ey merd-i şadîķ 20b/9

merd-i üstâd: İlim ve sanat alanında üstün yeri olan kimse

O nazmı pâkiñi ey merd-i üstâd 12b/7

merd-i zî-sa‘âdet: Saadet sahibi insan

Olmış kim o merd-i zî-sa‘âdet 14b/10

merd-i zîşân: Parlak insan

Mübârek destini iy merd-i zîşân 26a/6

Merdâne (f): Erkeğe yakışacak yolda, mertçe, erkekçe

Mu‘azzam-idi vü merdâne-idi 26b/11

Merğûb (a): Beğenilmiş, rağbet edilmiş

Olup bî-miśl ü bî-manend ü merğûb 31a/3

- merğûb-ı zahri:** Beğenilmiş sırt, arka
 Dağı hâlfinden ol merğûb-ı zahri 28a/9
- Mer'î (a): Saygı gösterilen, gözetilen, riayet edilen
 Olup aḥkam-ı dinî cümle mer'î 7b/14
- Merķûm (a): Yazılmış, adı geçmiş
merķûm ol-: Yazılmak, hesap edilmek
 Şehâdet kavli olmuş-idi merķûm 29a/12
- Mersûm (a): Resm olunmuş, yazılmış, çizilmiş
 Anuñ zâhrinden olduğında mersûm
 Niçe esrâr olur ehline ma'lûm 29b/5
- Mervî (a): Rivayet olunan, birinden işitilerek söylenen
 Dağı mervî durur kim bu Hüreyre 34a/4
- Mescûd (a): Secde edilmiş, kendisine tapılmış, Allah
mescûd ol-: Secde edilmek
 Sürûşâne vücûdı oldı mescûd 10b/3
- Mesd/ mest (f): Sarhoş, süzgün bakışlı
mesd eyle-: Kendinden geçirmek, sarhoş olmak (bkz. mest it-)
 Yâhûd mest eyleyüp câm-ı muḥabbet 18b/14
mesd it-: Kendinden geçirmek, sarhoş olmak
 Seni mest itdi şahbâ-(y)ı nedâmet 9a/6
mesd ol-: Sarhoş olmak
 Qalur-idi perîşân şöyle mesd ol 18a/5
- Meşel (a): Örnek, benzer, nümune
 Meşeldür bu ki olmaz müşğ pinhan 34b/15
- Mesh (a): Abdest alırken ıslak eli başın dört bölüğünden bir bölüğüne sürme
mesḥ it-: Mesh etmek, bir şeyi el ile sığama
 Eliyle ya'nî başın mesḥ ideydi 25b/12

- Mesîh-âsâ (a.f): Hz. İsa (elini sürdüğü hastalıkların derhal iyileşmesinden kinaye olarak) gibi
 Mesîh-âsâ iderdi mürde ihyâ 24a/1
- Mesned (a): İsnad edilen, dayanılan şey
 Ki oldur mesnedi dîn-i mübînüñ 8a/1
- Mesned-nişîn (a.f): Bir makamda bulunan
 Ki oldur mesned-nişîn mülk-i dinüñ 28a/8
- Mesrebe (a): Göğüsten karına kadar uzanan kıllı yer
 Sevâd mesrebe-idi şekl-i şu'ban 30a/10
- Mesrûr (a): Memnun, sevinmiş, meramına ermiş
mesrûr-ı handân: İsteğine kavuşma, sevinçli
 Olam luḡfuñ-ile mesrûr-ı handân 38a/1
mesrûr it-: Sevindirmek
 Cemâl-ile idüp aşhâb mesrûr 19a/3
- Mestâne (a): Sarhoşa yakışacak şekilde, sarhoşcasına
mestâne-(y)i 'aşk: Aşk sarhoşu
 Kadeh peymâ-(y)ı cân mestâne-(y)i 'aşk 9a/1
- Mes'ûd (a): Saadetli, bahtiyar, kutlu
mes'ûd ol-: Mutlu olmak, mesut olmak
 Olup mes'ûd ammâ ehl-i îmân 11b/8
- Meşâmm (a): Burun, koku alacak yer, duyu
meşâmm-ı cân: Can kokusu
 Meşâmm-ı cânı eylerdi mu'aḫḫar 25b/10
- Meşâyiḥ (a): Şeyhler
 Rivâyet eyleyüp ba'zı meşâyiḥ 13b/3
- Meşhûd (a): Gözle görülmüş, görülen
 Çün oldı nûr-ı Aḫmed anda meşhûd 10b/3

Meşkût<meşkûh (f): Ululuk, azamet

Cebîni va‘z-zıhı ruhsârı meşkût 20a/6

Meşy (a): Yürüme

meşy it-: Yürümek

Öñince meşy idüp aşhâb-ı zîşân 34b/5

Metîn (a): Sağlam, dayanıklı

Metîn-idi mufahham berg ü zîbâ 26b/13

Me’vâ (a): Yurt, mesken, sığınacak yer

me’vâ kal-: Yurt edinmek, yerleşmek

‘Urûc idüp semada kıldı me’vâ 4a/12

Mevc (a): Dalga

mevc-i güher-bâr: Mücevher saçan dalga

Ol ebrûlar-idi mevc-i güher-bâr 20b/6

Mevcûd (a): Var olan, hazır bulunan

Eger bir hâne içre hilye mevcûd 13b/13

mevcûd ol-: Var olmak, bulunmak

Hemâ zat ahad olmışdı mevcûd 6b/1

Mevcûdât (a): Var olan şeyler, mahluklar

Bu mevcûdâta hep hallak sensin 2b/2

Mevlâ (a): Efendi, sahip, Allah

Anuñ ruhın mükerrem itdi Mevlâ 4a/2

mevlâ-(y)ı bî-çûn: Eşsiz ve emsalsiz olan Allah

Ĥafız olup aña Mevlâ-(y)ı bî-çûn 13b/14

Mevşûf (a): Vasfolunmuş, vasıflanmış

Ĥamûşet-ile mevşûf idiler lîk 31a/1

Mevt (a): Ölüm

mevt-i müfâcât: Kalbin durması; ölüm

Anı mevt-i müfâcâtdan huşuşâ

Hemîşe eyleye maḥfûz Mevlâ 13b/9

Mevzûn (a): Biçimli, uygun, güzel, düzgün

mevzûn ol-: Düzgün ve pürüzsüz olmak

Anuñ dendâni-veş olmazdı mevzûn 24b/14

Meyl (a): Sevme, tutulmak, gönül akışı

meyl it-: Yönelmek, meyl etmek; sevmek, gönül vermek

Nice meyl itmesün Cibrîl ü havrâ 19a/1

Mezmûm (a): Beğenilmiş

mezmûm ol-: Beğenilmek

Ki mezmûm ola ol pâ-(y)ı mübârek 32b/8

Mı, mi: Soru eki

Nihâl-i Sidreye baksun mı ḥâşâ 15a/13

‘Aceb mi cism-i pâkı olsa mektûb 29b/3

Mısr (a): Mısır şehri

Nifaḫ ehli Hicâz u Mısr u Şâmı 11b/6

Miftaḫ (a): Anahtar

miftaḫ-ı kufl-ı bâb-ı esmâ: İsimler kapısının kilidinin anahtarı

Odur miftaḫ-ı kufl-ı bâb-ı esmâ 2a/6

Mihr (f): Güneş

Ḥicâb eylerdi mihr ü mâh-ı tâbân 18b/15

mihr-i ‘âlem: Dünya güneşi

Kef-i raḥşâmı-idi mihr-i ‘âlem 26a/12

mihr-i ‘âlem-tâb-ı rûşen: Dünyayı aydınlatan parlak güneş

Ki zîrâ mihr-i ‘âlem-tâb-ı rûşen

İdeydi iktibası nûrândan 16b/1

mihr-i berrâk: Berrak, saf güneş

Dağı ba'zısı dir ol mihr-i berrâk 29a/1

mihr-i eflâk: Gökyüzü güneşi

Ki aña zerre-idi mihr-i eflâk 16b/3

mihr-i handân: Gülen, sevinçli güneş

Görüp nûrın mihr-i handân oldu 16a/14

mihr-i mergûb: Beğenilmiş, sevilen güneş

Dimiş hem ba'zılar ol mihr-i mergûb 29a/2

mihr-i yektâ: Tek, eşsiz güneş

Dağı ba'zı ruvât ol mihr-i yektâ

Dimiş bir hâl-i sevdâ-idi zîbâ 29a/5

Mihrâb (a): Camilerde, mescitlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık

edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer

Birisi zîver-i aşhâb u mihrâb 7a/12

Mihrâb-âsâ (a.f): Mihrab gibi

Ol ebrûlar iki mihrâb-âsâ 21a/13

Mihter (f): Daha büyük, ulu

Cemî'-ı halkdan mihter-idi ol 17a/7

Miğdar (a): 1. Miktar, derece, doz

Görinür-idi bir miğdar yüksek 19a/11

2. Değer, kıymet, mikdar

Kebûter beyzası miğdar-idi ol

Büyüklükde o deflü var-idi ol 28b/12

Mîl (a): Göze sürme çekmeye mahsus bir alet

mîl-i sürmedânâ: Göze sürme çekmeye yarayan sürme kabı

Müşâbih-idi mîl-i sürmedânâ 30b/5

Millet (a): Sınıf, topluluk, bir dinde veya mezhepte bulunanların topu

Şeh-i ğazî-i hıdiv mülk ü millet 8a/10

Mi'râc (a): Göğe çıkma, yükselme

mi'râc eyle-: Göğe çıkmak, yükselmek

Semâvâtı vü 'arşı eyledi mi'râc 5a/3

Mir'ât (a): Ayna

O hâliş cebhe-(y)i sâf-idi mir'ât 20a/13

mir'ât-ı cân: Gönül aynası

Ki vaz' olmuş ola mir'ât-ı cânâ 30b/5

mir'ât-ı enver: Çok parlak ayna

Vücûduñ eyledüñ mir'ât-ı enver 3b/3

mir'ât-ı İlâhi: İlahi ayna

Cebîn-i şâfi mir'ât-ı ilâhi 3b/9

mir'ât-ı yüz: Yüz aynası

Anuñ mir'ât-ı yüzinde Hüdâyâ 37a/4

Mirfâk (a): Dirsek

İki bâzû-(y)ı pâki mirfâkine 25a/3

Mişâl (a): Örnek, misal, benzer, gibi

Ol iki râ mişal iki ebrû 1b/8

mişâl-i kurş-ı mihr-i şubh-ı mergûb: Beğenilmiş sabah güneşi gibi

Mişâl-i kurş-ı mihr-i şubh-ı mergûb 20a/12

mişâl-i nîze: Mızrak, süngü gibi

Mişâl-i nîze bir dûşân sipâhî 21b/10

mişâl-i Sidre: Sidre gibi en yüksek makam gibi

Mişâl-i Sidre olmuşdı ser-âmed 28a/5

Misk (a): Misk, Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde

misk ol-: Güzel kokmak

Münasibdür ki misk ola hitâmı 35b/11

misk-i ezfer: Güzel kokulu şey

Mişâl-i 'ıtr u bûyı misk-i ezfer 25b/10

Mişkab (a): Tahta, maden, kemik gibi şeyleri delmeye yarayan alet

Ki eyn endîşe men hemçü mişkab 38a/9

Miskî-fâm: Misk gibi siyah renkli

Görinür-idi miskî-fâm her dem 29a/4

Miyân (f): Orta, ara, aralık

İki kitfi miyânında mücellâ 28b/10

Miyâne (f): Orta, ara

Miyâne-idi saçı ey merd-i fâyık 17a/13

Mû (f): Kıl

Hem etrafında anuñ bir niçe mû 29a/7

Mu'aşşar (a): Sonraya, geriye bırakılmış, sonraki

Mu'aşşarken vücûdı cümlesinden 3b/12

Mu'allâ (a): Yüce, yüksek, makamı yüksek

Mu'allâ kametinüñ mu'cizâtı 15a/5

Mu'anber (a): Güzel kokan, güzel kokulu

Yeğâne bir mu'anber hal-i sevdâ 1b/9

Mu'ammer (a): Ömür süren, yaşayan, yaşamış

mu'ammer eyle-: Ömür sürmek, yaşamak

Mu'ammer eyleyüp 'âlemde anı 8a/7

Mu'aţtar (a): Güzel kokulu

Ki iderdi cân dimağını mu'aţtar 27b/5

Mu'avin (a): Yardım eden, yardımcı

mu'avin ol-: Yardım etmek

O şaha oldı her biri mu'avin 7b/13

Mu'azzam (a): Kocaman, ulu, koskoca

Mu'azzam-idi cism-i pâki anuñ 15b/7

mu'azzam ol-: Büyük, ulu olmak

Mu'azzam olmağa olmasa layık 17a/8

Mu'azzez (a): İzzet ve şeref sahibi, kıymetli, değerli

Ki ya'nî ol mu'azzez ricl-i Ekrem 32b/7

Mu'cizât (a): Mucizeler

Bulınmaz mu'cizâtınuñ hisâbı 5a/2

Mufahham (a): Saygı, büyüklük, ululuk kazanmış

Mufahham-idi her 'uzv-ı laţîfi 16b/8

Mufaẓẓal (a): Başkalarına üstün tutulmuş

Mufaẓẓaldur anuñcün cümlesinden 4a/7

Muhabbet (a): Sevgi

muhabbet eyle-: Sevmek

Muhabbet eyleyüp ol nûr-ı pâke 9b/5

Muhaqqâk (a): Gerçekliği, doğruluğu belli olmuş

Mübârek nûr-ı zâtından muhaqqâk 9b/3

Muhammed (a): Tekrar tekrar övülmüş manasına gelen bu kelime,

Peygamberimizin adıdır

Muhammed ahsen-i nev'-i beşerdür 3b/7

Muharrer (a): Yazılmış, yazılı

O mihrüñ daħilindeydi muharrer 29a/13

Muhaşşal (a): Elde edilmiş, sözün kısası

Muhaşşal ol siyeh şî'r-i mu'anber 18a/11

Muḥaṣṣıl (a): Meydana getiren, hasil eden

muḥaṣṣıl ol-: Meydana getirilmek

Muḥaṣṣıl oldu bismillah resmi 2a/12

Muḥibb (a): Sevgi besleyen, dost

muḥibb ol-: Sevgi beslemek

Muḥibb olup Resûl-ı zü'l-celâle 14a/12

Muḥibbân (a): Sevenler, dostlar

Hemîşe eyle ol şâha muḥibbân 14a/13

Muḥtaşar (a): Kısaltılmış, kısa

Müfid ü muḥtaşar söz söyler-idi 24a/3

Muîn (a): Yardımcı

Gelüp refref anuñ oldu muîni 6a/4

Muḫâbil (a): Karşılık bir şeyin karşısında bulunan

Ki zîrâ kalb-i pâkine muḫâbil 29a/10

Muḫaddem (a): 1. Değerli, üstün

Gelüp dîvân-ı taşdıka muḫaddem 7b/11

2. Önde olan, önden giden

Muḫaddemdür nübüvvetde ezelden 3b/12

Muḫarreb (a): Yaklaşmış, yakın

muḫarreb eyle-: Yaklaşmak

Cenâb-ı izzete eyle muḫarreb 38a/4

Muḫavves (a): Kavisli, yay gibi eğri, bükülmüş

Muḫavves-idi dimiş ḫûb u acuk 20b/9

Muḫîm (a): Oturan

muḫîm-i cennet-i a'la: Yüce cennette oturan

Muḫîm-i cennet-i a'la olup hep 7b/11

muķîm-i mesned-i eyvân-ı ķurbet: Allah'a yakın yüksek makamda oturan

Muķîm-i mesned-i eyvân-ı ķurbet 7a/5

Muķtedâ (a): Önde bulunan, kendisine uyulan (imam, reis)

Nebiler rehberi ol muķtedânun 17a/12

Muntażam (a): Düzgün, tertipli, intizamlı

Muşaffâ muntażam-idi ser-â-pâ 24b/5

Murabba' (a): Dörde çıkarılmış, dörtlü, dört köşeli

Murabba' ķamet-idi gerçi ammâ 15a/1

Murâd (a): Daha çok IV. Murad olarak bilinen bu zât, Duraklama dönemi padişahlarından Genç Osman'dan sonra tahta geçmiş ve Osmanlı devletinde 1623-1640 yılları arasında padişahlık yapmıştır.

Cenâb-ı Hâżret-i Sulţan Murâdı 8b/1

Murtaża (a): Beğenilmiş, seçilmiş

Vücûdında dađı ol Murtażanuñ 26b/12

Mûsâ (a): Sina yarımadasında Eymen vadisinde Tûr dağında Allah'ın lütfuna mazhar olarak kavmine "Evâmir-i aşere" (on emir) adı altında ahlak ve prensip kaidelerini bildiren peygamber. Beni İsrâile gelen peygamber

Cihana geldi Şît ü Nuĥ u Musa 10b/11

Mûsâ-i Kelîm: Hz. Musa'ya Tûr-ı Sînâ'da Cenab-ı Hak'la konuşmasından dolayı bu ünvan verilmiştir

Yed-i beyzâsı Mûsâ-i Kelîmüñ 4a/11

Muşaffâ (a): Süzölmüş, yabancı maddelerden ayrılmış

Yaĥûd bir sîm-i ĥâlişden muşaffâ 26b/4

Musaĥĥar (a): Ele geçirilmiş, zapt edilmiş

musahĥar eyle-: Ele geçirilmek (bkz. musahĥar kı1-)

Musahĥar eyler-idi ins ü câmı 22a/7

musahhar kıl-: Ele geçirilmek

Musahhar kıl aña cümle cihâmı 8b/6

Muşarraḥ (a): Açık söylenmiş, belirtilmiş, apaçık

Şemâyilde muşarraḥdur bu tibyân 17b/9

Muşavver (a): Tasvirli, resimli, tasarlanmış

muşavver kıl-: Resimlemek

Muşavver kıldı virüp ḥüsn ü anı 9b/7

Muşafâ (a): Hz. Muhammed'in adlarından

Resûl her dü-âlem Muşafânuñ 19b/8

Muşṭ (f): Avuç

Meger kim külçe-i sîm-idi ol muşṭ 26b/5

Mu'tâd (a): Adet olunmuş, alışılmış

Şadaḳdur âkıla her demde mu'tâd 14a/6

Muṭahhar (a): Temizlenmiş, temiz

muṭahhar-ı rûḥ-ı pür-feyż: Feyz dolu temiz can

Muṭahhar-ı ruḥ-ı pür-feyż hemîşe 7a/4

Muṭarrâ (a): Taze, tazelik

Muṭarra saçları virmişdi zîver 17a/9

Mu'tedil (a): 1. Yumuşak huylu, sert olmayan

Laṭîf ü mu'tedil-idi ser-â-pâ 27a/7

2. Ne az ne çok, orta halde bulunan

Mülâyim-idi laḥmı mu'tedil hem 31a/4

Muṭlaḳ (a): Kayıtsız şartsız, yalnız, tek

Ḥużur-ı ḥalıka irişdi muṭlaḳ 6a/12

Muzaffer (a): Zafer, üstünlük kazanmış, üstün

muẓaffer eyle-: Zafer kazandırmak, başarıya ulaştırmak

Muzaffer eylegil âdâya anı 8b/6

- Mübârek (a): Hayırlı, kutlu, uğurlu, beğenilen
 Mübârek ayası şâfi-idi hem 25b/7
- Müberhen (a): Vesika, aşikar, belli
 Rivâyetdür bu aḥbâr müberhen 22a/12
- Müberrâ (a): Temize çıkmış, aklanmış
 Müberrâ-idi mûdan şadr u baṭnı 30a/12
- Mücellâ (a): Parlak, parlatılmış
 Mücella-idi ol şadr-ı mükerrerem 30a/1
- Mücessem (a): Cisimlenmiş, cisimli
 Mücessem-idi ol rûh-ı muşavver 15b/6
- Müctebâ (a): Seçkin, seçilmiş
 Bizi ol müctebâya eyle ma‘şer 37a/7
- Müddet (a): Zaman, vakit
 Esüp tâ ki nesîm-i luṭf-ı ḥazret
 Temevvüc eyledi bir niçe müddet 10a/6
- Müderris (a): Ders veren, medrese dersi okutan
müderris ol-: Ders vermek, öğretmek
 Çün oldı buḳ‘a-i dehre müderris 4b/9
- Müdevver (a): Döndürülmüş, yuvarlak
 Müdevver-idi ol vech-i münîri 19a/6
- Müdevverlik (a): Yuvarlaklık, döndürülmüş
 Müdevverlikde dür temşil ancak 19a/7
- Mü‘ebbed (a): Ömür boyunca süren, sonsuz
 ‘İbâduñ üzre feyż kııl mü‘ebbed 8a/2
- Mü‘eşsir (a): İz bırakan, işleyen, dokunan, tesir eden
 Ne yire başsa olurdu mü‘eşsir 32b/12

Mü'eyyed (a): Kuvvetlendirilmiş, sağlam

mü'eyyed it-: sağlamlaştırmak

İlâ yevmü'l-kıyam idüp mü'eyyed 8a/2

mü'eyyed ol-: Kuvvetlendirilmek

Mü'eyyed oldı anlar-ile şer'î 7b/14

Müfessir (a): Kur'an-ı yorumlayan din alimi, tefsir eden

Müfessir anı hep âyât-ı Kur'ân 29b/4

Müfid (a): Anlatan, ifade eden, manalı

Müfid ü muhtaşar söz söyler-idi 24a/3

Müfelliḥ (a): Selamete ermiş

Müfelliḥ-idi esnân-ı laḫfî 24b/3

Mühîb (a): Heybetli, korkunç; gösterme, yaratma

mühîb it-: Göstermek, yaratmak

Mühîb itmişdi her 'uzv-ı şerîfin 27a/2

Mühr (f): Mühür, imza

Nübüvvet mührini itdüm temâşâ 28b/10

mühr-i âlişân: Şan ve şerefi büyük olan mühür

Mübârek mühr-i 'âlişân u maḫbûl 29a/9

mühr-i yektâ: Tek mühür

Aña tamğa-idi ol mühr-i yektâ 28b/3

Mühürli/ mühürlü (f.t): Mühürlü

Mühürlü itdi zahrîn anuñçün 28b/7

Mühürli kaḡıda beñzerdi laḫmı 29b/8

Müjgân (f): Kirpik

Ol iki şaff müjgânı siyâhı 21b/10

müjgân-ı dırâz: Uzun kirpik

Siyah-iken o müjgân-ı dırâzı 21b/7

- Mükaḥḥal (a): Sürmeli, sürme çekilmiş
 Siyah-idi mübârek kirpiği hem
 Mükaḥḥal görünür-idi demâdem 21b/6
- Mükerrem (a): Aziz, saygıdeğer, muhterem, hürmete layık
 Mükerremsin ḳamumuzdan muḥaḳḳaḳ 4a/6
mükerrem it-: Hürmet etmek, saygı göstermek
 Anuñ ruḥın mükerrem itdi Mevlâ 4a/2
- Mükerrer (a): Tekrarlı, tekrarlanmış
mükerrer it-: Tekrarlanmak
 İderdi gâhi elfazın mükerrer 24a/5
- Mülaḥḥam (a): Etli, şişman
 Degüldi ya‘nî gâyetle mülaḥḥam 30b/13
- Mülaşık (a): Bitişik, yapışık, yanyana bulunan
 Mülaşık-idi iki ebrûvâmı 21a/3
- Mülâyim (a): 1. Yumuşak huylu
 Velî bu der ‘aceb kim ol mülâyim
 Mu‘azzez ricl-i âlişân dâim 32b/11
2. Uygun, sert olmayan
 Mülâyim-idi berg-i verd-âsâ 22b/10
- Mülâyim-ter (a): Daha yumuşak, daha uygun
 Mülâyim-ter-idi laḥm-ı laḳfi 25b/4
- Mülk (a): Ev, bir devletin ülkesi, payitaht
 Şeh-i gâzî-i ḥidiv mülk ü millet 8a/10
mülk-i berr ü baḥr: Kara ve deniz ülkesi
 Şehenşah oldu mülk-i berr ü baḥre 11b/1
mülk-i dîn: Din toprağı, inanç mülkü
 Ki ol mesned-nîşîn mülk-i dînüñ 28a/8

mülk-i inhizâm: Yenilmiş, hezimete uğramış ülke

Çoyup ha itdi mülk-i inhizamı 11b/6

Mülket (a): Ülke

Şecâ'at mülketinüñ şehriyârı 7a/13

Mülûkâne (a): Hükümdar gibi, hükümdara yakışacak yolda

Mülûkâne-idi evza' her ân 33a/10

Mümâşil (a): Benzeyen, andıran

Mümâşil-idi dir erbâb-ı mâ'nâ 32a/6

Mümkün (a): Mümkün, olabilir

Ne mümkün aña vaşşâf ola insan 13a/7

Mümtâz (a): Ayır tutulmuş, üstün tutulmuş, seçkin

mümtâz kıl-: Övmek, üstün tutmak

Resûlün nûr-ı pâkin kıldı mümtâz 9b/4

Mümtedd (a): Uzayan, uzanan, sürekli

Birez mümtedd-idi ol hûb enâmil 26a/8

Münağkaş (a): Nakışlı, resimli

münağkaş it-: Resimlemek, süslemek

Çalem-kâr ezel idüp münağkaş 25a/10

Münâsib (a): Uygun, yerinde, yakışık

Münâsib gördi bu rây-ı şerfin 12b/11

Münevver (a): Parlatılmış, nurlandırılmış, ışıklı

Münevver-idi vech-i pâki bizzât 20a/6

münevver eyle-: Parlatmak, ışıklandırmak

Münevver eyle şab'-ı Selîmi 1b/2

münevver ol-: Parlamak, ışıklanmak

Münevver olur-idi 'arş-ı a'lâ 20b/1

- Mün'im (a): Nimet veren, yedirip içiren, Allah
 İlahi mün'im ü rezzâk sensin 2b/2
- Münîr (a): Işık veren, parlak
münîr ol-: Parlamak
 Münîr olup cenâb-ı tâb-nâki 19a/8
- Müntehâ (a): Nihayet bulmuş, son derece, bir şeyin varabildiği en uzak yer
 İdenler müntehâ kıddin temâşâ 15a/13
- Mürde (f): Ölü, ölmüş
 Mesîh-âsâ iderdi mürde ihyâ 24a/1
- Müretteb (a): Dizilmiş, yerli yerine konulmuş, tertip olunmuş
 Getürdüm silk-i takrîre müretteb 37b/7
- Mürsel (a): Gönderilmiş, peygamber
mürsel-i Çin ü Haîâ: Çin ve kuzey Çin peygamberi
 Dahı ol mürsel-i Çin ü Haîâyı 34b/9
- Mürselîn (a): Peygamberler
 Cemî'-ı enbiyâ vü mürselîni 3b/5
- Mürtefi' (a): Yüce, yüksek
 Görürdi mürtefi' enf-i münîfin 23a/9
- Mürüvvet (a): Cömertlik, yiğitlik
 Mürüvvet ma'deni hayrî'l-verânuñ 25b/1
- Müsâvî (a): Eşit, denk
 Müsâvî-idi gerdân-ıla her dem 28a/13
- Müsellem (a): Doğruluğu, gerçekliği herkesçe kabul edilmiş olan
 Müsellem bendesi-idi Sikender 27a/4
- Müselsel (a): Zincirleme, ardı ardına
 Müselsel-idi hem ol zülf-i meftûl 17b/2

Müsinn (a): İhtiyar, kocamış, yaşlı

müsinn ol-: Yaşlanmak

Fütûr irmezdi cism-i pâkine hem

Müsinn olmakdan ol şâh-ı mükerrerem 27b/1

Müslim (a): Hadis alimlerinin en üstünlerindedir. M. 821'de Nişâpür'da doğup,

M.865'de orada vefat etmiştir

Yine Müslim rivâyet eylemiştir 19a/4

Müstağrık (a): Batmış, dalmış, gark olmuş

müstağrık it-: Batmak, dalmak

Anı müstağrık itdi nûr-ı vahdet 6a/15

Müstağsen (a): Beğenilmiş, güzel sayılmış

Anuñ müstağsen-idi vüs'atı pes 23b/13

Müsta'idd (a): İstidatlı, kabiliyetli, akıllı

Olanlar müsta'idd hep ekmel oldı 4b/10

Müsteşâr (a): Kendisiyle müşâverede bulunan, kendisine iş danışılan, vekaletlerde

vekilden sonraki amir

Bu aḥbar laṭif ü müsteşârı 17a/10

Müşâbih (a): Benzer, benzeyen

Müşâbih-idi mîl-i sürmedâna 30b/5

Müşerref (a): Şereflendirilmiş, şerefli

müşerref eyle-: Şereflendirmek

Müşerref eyledi rû-(y)ı zemîni 6b/11

Müşevveş (a): Düzensiz, belirsiz, karışık

Olurdı dillerüñ ḥâli müşevveş 17b/5

Müşg (f): Misk

Meseldür bu ki olmaz müşg pinhân 34b/15

müşg-i ter: Taze koku

Ki müşg-i ter olurdu hâk-i pâyi 34b/9

Müştağ (a): Özleyen, göreceği gelen, can atan

Olam cân u gönülden aña müştağ 14a/15

Müttefik (a): Anlaşmış, fikirce beraber olan

Olupdur müttefik bu kavlı maqbûl 15a/7

Müyesser (a): Kolayı bulunup yapılan, kolay gelen, kolaylıkla olan

müyesser eyle-: Nasip etmek (bkz müyesser kıl-)

Müyesser eyle ‘ömr-i câvidanı 8a/7

müyesser kıl-: Nasip etmek (bkz. müyesser eyle-)

Müyesser kıldı bu nazm-ı hümâyûn 36b/1

müyesser ol-: Nasip olmak, yerine getirilmek

Müyesser olmadı iy şâh-ı zîşân 37b/11

Müzeyyen (a): Zinetlendirilmiş, süslenmiş, süslü

Ser-â-pâ gülle itmîşler müzeyyen 27b/4

N

Nâbûd (f): Yok olan, bulunmayan

Vücûdı Aḥmed olup anda nâbûd 6b/1

Nâgâh (f): Ansızın, vakitsiz, birden bire

Ḥaḫâen bir günah itmekle nâgâh 10b/8

Nağme-perdâz (a.f): Şarkı söyleyen, türkü söyleyen

İdüp çün ‘andelib nağme-perdâz 11b/15

Naḫîf (a): Genizden gelen ses

naḫîfü’l-cism ol-: Ses vermek

Naḫîf-ül-cism olup ey merd-i âgâh 15b/9

Naḥl (a): Gümüş veya mumdan yapılarak gelin odasına konulması âdet olan süs ağacı

naḥl-i firdevs: Cennette bulunan süs ağacı

Yaḥûd bir naḥl-i firdevs-idi ol ten 27b/4

Nâil (a): Muradına ermiş, eren

nâil ol-: Muradına ermek, kavuşmak

Ḳomazdı mihr ola maḳşûda nâil 16a/15

Nâkâm (f): Maksadına erişmemiş, nasipsiz

Ki anı seyr idüp ‘uṣṣâḳ-ı nâkâm 13a/12

Naḳl (a): Br şeyi başka bir yere götürme, taşıma, aktarma

naḳl it-: Anlatmak

Dimişler naḳl idüp vaṣf-ı laṭîfin 26a/2

naḳl-ı rûḥ: Can, ruh taşıma, aktarma

Ḥayalin eyler-idi naḳl-i rûḥı 32a/7

Naḳş (a): Resim, tavanlara yapılan yağlı veya sulu boya resim, süsleme sanatı

naḳş-ı suver: Suretler resmi

Müberhen ḥikmetüñ naḳş-ı suverde 2b/11

Na‘l (a): Oturulacak yerlerin en aşağısı

Nitekim na‘li nüh çarḥ-ı berfni 6b/11

Nâm (f): Ün, lakap, isim

Riyâz-ül-ḥilye aña eyleyem nâm 13a/12

Namaz (f): Namaz

İmamet eyleyüp durdı namaza 5b/7

Nâ-murâd (f): Murada ermemiş

nâ-murâd it-: Muradına erdirmemek

İdersin nâ-murâda Ḥaḳ Tebarek 36a/14

Nâr (a): Ateş, od

nâr-ı aşk: Aşk ateşi

Vücûdum nâr-ı aşkı eyleye kal 37a/1

nâr-ı Nemrûd: Nemrûd ateşi

Ḥalîl'e nâr-ı Nemrûd oldu gülzâr 4a/10

Naşîb (a): Birinin elde edebildiği şey, Allah'ın kısmet ettiği şey

naşîb it-: Nasip etmek, vermek

Naşîb itdi ki bu vaşşâf-ı Aḥmed 35a/14

Nâsût (a): İnsanlık, insanlığa ait şeyler

İdüp pervâz azm-i melek nâsût 6b/9

Na't (a): Bir şeyi methederek anlatma, Hz. Muhammed övmek üzere yazılan şiirler

Ḳaşaid eyleyüp na'tında inşâd 11b/14

na't-ı nebîyy-i müctebâ: Hz. Muhammed için yazılmış şiir

İde na't-ı nebîyy-i müctebada 13a/10

na't-ı pâk: Temiz, pak övgüler

İrüp pâyâne endûh na't-ı pâkı 35b/9

na't-ı şerîf: Yüce övgü

Anuñ na't-ı şerîf-idi bizzât 4a/15

Nâvek-endâz (f): Ok atıcı

nâvek-endâz ol-: Ok atılmak

Olurdu nâvek-endaz dil ü cân 21b/8

Nâz (f): Kendini beğendirmek için takınılan yapmacık cilve

Şalınsa nâz-ıla ol ḳaddi 'ar'ar 15a/12

Naẓar (a): Bakma, yan bakış

naẓar it-: Bakmak, göz atmak (bkz. naẓar ḳıl-)

Naẓar idüp yine ol Rabb-ı fettaḥ 9b/11

naẓar kı̄l-: Bakmak, seyretmek (bkz. naẓar it-)

Naẓar kı̄lsa idüp bir şe'yse im'ân 22a/9

naẓar ol-: Bakılmak, göz değmek

Sipihre naẓar olmazdı hayâdan 22a/10

Naẓar-gâh (a): Bakılan veya bakılacak yer

naẓar-gâh-ı Ĥudâ: Allah'ın baktığı yer

Naẓar-gâh-ı Ĥudâ-idi vücûdı 16a/2

naẓar-gâh ol-: Bakılmak

Naẓar-gahuñ olam şayed boyında 37a/3

Nâzik (f): İnce, güzel, zarif

O nazik şi'r-i hoş-bû-yı mu'anber 18a/2

Nâzikâne (f): Nezaketle, incelikle, kibarlıkla

Dağı refîâr-ı pâkin nâzikâne 35b/7

Naẓîr (a): Benzer, eş

Mihir olmaz-idi anuñ naẓîri 30a/13

Naẓm (a): 1. Dizme, sıraya koyma, tertip

naẓm it-: Yazmak

Getürdüm naẓm idüp bir hoş risâle 35b/3

2. Halk şairlerinin mesnevi şeklindeki manzumelere verdikleri ad

Medâr olunca naẓmuñ ol şalâta 36a/8

naẓm-ı âbdâr: Parlak, güzel şiir

Oğundukça bu naẓm-ı dilgüşâya 12b/14

naẓm-ı hümâyûn: Padişaha ait şiirler

Müyessir kıldı bu naẓm-ı hümâyun 36b/1

naẓm-ı pâk: Temiz şiirler

O naẓm-ı pâkuñ ey merd-i üstâd 12b/7

Ne/ ni: Ne, hangi

Ne deñlü zat-ı pâkuñ olsa zâhir 3a/5

Nidür kehl-i Şifahan u Hicâzı 21b/7

Ne yire başsa olurdu mü'essir 32b/12

Nebî (a): Haberci, peygamber

Nebî-iken o sulţan-ı selâtin 3b/13

nebiyy-i âl-i haşim: Hz. Muhammed

Pes anda ol nebiyy-i âl-i hâşim 5b/10

nebiyy-i müctebâ: Hz. Muhammed

Buyurmuş kim nebiyy-i müctebânuñ 26b/9

nebiyy-i muhterem: Hz. Muhammed

Nebiyy-i muhterem sulţan-ı kevneyn 34a/11

Necât (a): Kurtulma, kurtuluş

Saňa ba'ış olur fevr ü necâta 36a/8

Nedîm (a): Meslis arkadaşı, sohbet arkadaşı

nedîmi ol-: Sohbet arkadaşı olmak

Gelüp bu meclisüñ olduñ nedîmi 9a/5

nedîm-i bezmgâh-ı haşş-ı vuşlat: Kavuşma meclisinin sohbet arkadaşı

Nedîm-i bezmgâh-ı haşş-ı vuşlat 7a/5

Nefes (a): Soluk

Dağı âhir nefesde aña îmân 13b/10

Nefî (a): Üfürme, üfleme

nefî-i rûh: Cebrail Aleyhisselam'ın Hz. Meryem'i nefesiyle üfleyip hamile bırakması

Aña bi'z-zat idüp Hağ nefî-i rûhı 10b/4

Nergis (f): Çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye vaziyeti bulunan ve

beyaz, sarı neveleri de olan bir süs çiçeği

Gülistan içre nergis-idi gûyâ 22b/4

Nerm (f): Yumuşak

Anuñ nerm-idi laħmı hem muşaffâ 32b/10

Nesîm (a): Hafif rüzgar

nesîm-i lutf-ı ħazret: Peygamber'in iyilik rüzgarı

Esüp tâ ki nesîm-i lutf-ı ħazret 10a/6

Nesl (a): Nesil, soy, kuşak

Anuñ neslinden itdün lutf idüp hem 3b/6

Neşât (a): Sevinç, neşe, şenlik

Neşâtından girüp rakşa felekler 5b/13

Neşv (a): Canlının büyümesi, boy atması

neşv ü nemâ: Yetişip büyüme, sürüp çıkma

Bulup neşv ü nemâ pinhân u peydâ 10a/10

Nev'â (a): Çeşit, türlü, cins, sınıf

Egilürdi anuñçün ħaddi nev'â 33b/7

Nevâz (f): Okşama, okşayıcılık, iltifat edicilik, sevecen tavırlı

Ĥudâvendâ bu bîçâre nevâzı 37b/3

nevâzi-bende: sevecen tavırlı kul

Nevâzi-bende ki daħı Ĥudâyâ 36b/11

nevâzi-(y)i sühândân: Güzel söz söyleyen

Nevâzi-i sühândân u şenâkâr 12a/4

nevâzi-i şenâkâr-ı Muħammed: Muhammed'i okşayıcı övgüler, sözler

Nevâzi-i şenâkâr-ı Muħammed 35a/14

Nevbet (f): Resmi yerlerde muayyen vakitlerde çalınan davul, dümbelek gibi şeyler

nevbet-i kûs: Davul

Uruldi nevbet-i kûs u şerî'at 11b/3

Neyyir (a): Nurlu, parlak

Olurdi neyyir ü şeffaf her dem 24b/4

neyyirü'l-mağ u tâbân: Parlak güvercin

Hemîşe neyyîrû'l-mağ u tâbân 19b/11

Nezâd (f): Yakın; akrabalar

Yegâne hüsrev-i 'âli nezâdı 8b/1

Nice, niçe: 1. Nasıl, ne şekilde

Niçe vaşf eylesün bîçâre insan 37a/12

Nice meyl itmesün Cibrîl ü havra 19a/1

2. Çok, bir çok, hayli

Yazup elhâk niçe mevzûn sözler 15a/9

Temevvüc eyledi bir niçe müddet 10a/6

3. Ne zaman, ne vakit

Dururdu niçe dem başında anuñ 25b/13

4. Bunca, bu kadar

Aña itdi niçe ikrâm ü i'zâz 9b/4

5. Kaç, ne kadar

Zuhûr idüp niçe biñ beyyinâtı 4b/13

6. Ne, ne şekilde

Niçe bu cehl ü niçe bu lehebler 11b/7

Niçün: Niçin, neden

Niçün kıldı binâ-(y)ı dehri bünyâd 9a/11

Nifâk (a): Münafıklık, iki yüzlülük, ara bozukluğu

Nifâk ehli Hicaz u Mısr u Şâmı 11b/6

Nigâh (f): Bakış, bakma

nigâh eyle-: Bakmak (bkz. nigâh it-)

Nigâh eyler-idi yire hemîşe 22a/11

nigâh it-: Bakmak (bkz. nigâh eyle-)

Nigâh itdükde çeşm-i qahramanı 22a/7

Nigebân (f): Gözcü, bekçi

Nigebânüñ olur âsâr-ı feyzi 36a/10

Nihâl (f): Taze, düzgün fidan

nihâl-i naḥl-i lutf-ı ḥaḳ: Allah'ın narin ve süslü lutf ağacı

Nihâl-i naḥl-i lutf-ı ḥaḳ-idi ol 33b/6

nihâl-i naḥl-i firdevs: Cennetin süs ağacı

Nihâl-i naḥl-i firdevs-idi ol ḳad 28a/5

nihâl-i Sidre: Sidre ağacı

Nihâl-i Sidreye baḳsun mı ḥâşâ 15a/13

nihâl-i verd-i riḳvan: Cennet kapısındaki gül fidanı

Nihâl-i verd-i riḳvan-idi gûyâ 27b/3

Nihâyet (a): Son, son derece

Nihâyet iki ebrû-(y)ı mübârek 21a/7

Nisbet (a): Bağlılık, ilgi, münasebet, yakınlık

İki şehzâde-(y)i âlf nisbet kem 7b/6

Nitekim: Nasıl ki, olduğu gibi, nitekim

Nitekim na'li nüh çarḥ-ı berfîni 6b/11

Niyaz (f): Yalvarma, yakarma

Niyâz u nâz idüp 'âşıkla ma'şuḳ 6b/3

Noḳta (a): Benek, leke

noḳta-i yektâ-(y)ı zîbâ: Eşi benzeri olmayan güzel ben

Daḥı her noḳta-i yektâ-(y)ı zîbâ

Yegâne bir mu'anber ḥal-i sevdâ 1b/9

N'ol-: Ne olmak

N'ola baş egmese ol cebhe şemse 20b/4

Nûḥ (a): Nuh peygamber, Kur'andaki kronolojik sıraya göre yirmibeş peygamberin

baştan üçüncüsü

Cihâna geldi Şît û Nûḥ u Mûsâ 10b/11

Nûr (a): Aydınlık, parıltı, parlaklık

Dimiş bir nûr-idi ol vech-i lâmi' 19b/13

nûr-ı Aḥmed: Ahmed'in nuru

Çün oldı nûr-ı Aḥmed anda meşhûd 10b/3

nûr-ı 'ayneyn: İki gözün nuru

Siyah-idi dimiş ey nûr-ı 'ayneyn 22a/2

nûr-ı berrâk: Parlak nur

'İzâr-ı pâki üzre nûr-ı berrâk 18b/12

nûr-ı ḥabîbullah: Allah'ın sevgili nuru

Görüp nûr-ı ḥabîbullahu ra'nâ 19a/1

nûr-ı Ḥüdâ: Kur'an'ı Kerim'in ışığı

Olup nûr-ı Ḥüdâsı pertev-efza 7a/6

nûr-ı hüviyyet: Hakikat nuru

Anı nûr-ı hüviyyet eyledi celb 6a/8

nûr-ı maḥż: Halis, sade nur

Ser-â-pâ nûr-ı maḥż ancak vücûdı 27b/11

nûr-ı Muḥammed: Muhammed nuru

Cebîninde gelüp nûr-ı Muḥammed 10b/2

nûr-ı Musâ: Musa nuru

Yed-i beyza-ile bir nûr-ı Musâ 20a/3

nûr-ı müctebâ: Seçkin, seçilmiş nur

Yaratdı pes o nûr-ı müctebâdan 9b/6

nûr-ı mükerrerem: Saygı değer, aziz nur

Beni 'adnana ol nûr-ı mükerrerem 11a/2

nûr-ı pâk: Temiz nur

Yüzinde nûr-ı pâk olduḡda tâbân 19b/6

nûr-ı risâlet: Peygamberlik nuru

Cebînde olan nûr-ı risâlet 11a/12

nûr-ı sa'âdet: Mutluluk ışığı

Olup rahşan ol nûr-ı sa'âdet 11a/7

nûr-ı sa'î: Yükselen ışık, parlaklık

Olurdu dayıma bir nûr-ı sa'î 23a/10

nûr-ı sevdâ: Aşk nuru

Aña ol hatt-ı 'imâd nûr-ı sevdâ 30b/9

nûr-ı siyeh: Siyah ışık

Meger nûr-ı siyeh olurdu lem'ân 22a/3

nûr-ı şerîf: Yüce ışık

Temâşâ iden ol nûr-ı şerîfi 18b/13

nûr-ı tevhîd: Birlik nuru

Derûnı nûr-ı tevhîd-idi memlû 30a/2

nûr-ı vahdet: Birlik ışığı

Anı müstağriq itdi nûr-ı vahdet 6a/15

nûr-ı zâhir: Gerçek nur

İdüp pes intikâl ol nûr-ı zâhir 11a/6

nûr-ı zât: Kendi nuru

Mübârek nûr-ı zâtından muhakkaq 9b/3

nûr-ı zîşân: Şerefli nur

Ki andan aḥz ide bir nûr-ı zîşân 16a/10

Nûrân (a): Nurlu, ışıklı

İdeydi iktibâsı nûrândan 16b/1

Nûrlı (a.t): Nurlu, ışıklı

Bu kez ol şah nûrlı ma'-Allah 11a/4

Nuşret (a): Yardım

Zahir olup aña nuşretle dâyim 8a/5

Nûş (f): İçki, işret

nûş it-: İçmek

Behişte girdi nûş itdi şabûhî 10b/4

Nübüvvet (a): Peygamberlik

Cülûs idüp nübüvvet tahtı üzre 11b/1

Nücûm (a): Yıldızlar

Nücûm-asa münevver-idi her bâr 31b/7

Nüh (f): Dokuz

Kıbâb itdün bu nüh çarh-ı berîni 3a/1

nüh-taş-ı muğarnes: Dokuz kat gök

Ham olmuş-idi nüh-taş-ı muğarnes 21a/11

Nühüft (f): Gizli, saklı

Süreyyâ eş felek her zürer nühüft 38a/8

Nümâyân (f): Görünen, meydanda

Nümâyân kudretün hüsn-i beşerde 2b/11

nümâyân ol-: Görünmek, meydana çıkmak

Nümâyân ola esrâr-ı ma'âni 1b/3

Nümûne (f): Örnek

nümûne ol-: Örnek olmak, örnek teşkil etmek

Nümûne olmağ-ıçün 'âşıkâne 36b/10

Nüşha (a): Yazılı, yazılı bir şeyden çıkarılan sûret

'Ulumuñ nüshası iken cihânuñ 29b/2

nüşha-i âyât-ı rahman: Allah ayetlerinin sûreti

Olupdur nüshâ-i âyât-rahman 2a/13

nüşhâ-i i'câz-ı âyât: Ayetleri düzgün söyleme

Yeter bu nüşha-i i'câz-ı âyât 36a/12

Nüzûl (a): Aşağı inme

nüzûl it-: İnmek

Nüzûl idüp aña vahy eyle her gâh 4b/4

O

O : 1. O (Zamir) (bkz. ol)

Odur ol ism-i zat-ı pâk-i hazret 2a/7

2. O (Sıfat) (bkz. ol)

Du'a-i ehl-i 'aşk-âsâ o sultan 5b/12

Hırâm itse o kıdd-i hûb-ı refâr 15a/15

Oğşa-: Okşamak

Ki ol şeh bir yetimi oğşayaydı 25b/12

Oğu-: Okumak, söylemek

Oğurdı ya'nî eş'ar-ı kirâmın 12a/1

Oğun-: Okunmak, söylenmek, denmek

Oğunduğça bu nazm-ı âbdârufî 36a/6

Ol: 1. Ol (Teklik üçüncü şahıs zamiri)

Nihâl-i nağl-i lutf-ı hağ-idi ol 33b/6

2. Ol (İşaret sıfatı) (bkz. o)

Cihanda gerçi ol şâhuñ cemâlin 12a/5

Ol-: 1. Olmak

Ki oldılar hilâfet tâc-dârı 7a/9

2. Bulunmak

Cebînde olan nûr-ı risâlet 11a/12

3. Yaratılmak, olmak

Anuñçün bu ‘avâlim oldı mevcûd 2b/13

‘arakhnâk o. 9b/9

âsûde o. 37a/6

‘âşık o. 11b/11

‘âzim o. 5b/10

‘azîm o. 17a/3

ba‘iş o. 36a/8

cem‘ olmuş o. 18a/6

cez̄b o. 17b/8

đarb o. 11b/2

devlet o. 11a/10

devvar o. 10a/8

dırağşan o. 27b/8

dil-tenk o. 18b/9

ensâr o. 7b/10

esrâr o. 29b/5

feth̄ o. 2a/6

feyz̄ o. 4a/7

đavvaş o. 2a/5

đubar o. 37a/3

güşâd o. 27b/10

hâdim o. 7b/16

ham o. 17b/8

hayrân o. 3a/6

hediyye o. 36b/2

hemrâh o. 36a/11

hikâyet o. 21a/2

hüveyda o. 1b/3

‘ıtrnâk o. 34b/11

ihyâ o. 8b/4

imkân o. 34a/1

kâ‘il o. 29b/1

ķaim o. 3b/10

ķal o. 37a/1

ķarīb o. 14a/1

kevâkib o. 5a/5

mâ‘il o. 26a/8

medâr o. 36a/8

mefîûn o. 23a/2

mehîb o. 16a/2

merķum o. 29a/12

mescûd o. 10b/3

mevcûd o. 6b/1

mevzûn o. 24b/14

mezmûm o. 32b/8

misk o. 35b/11	revân o. 5b/12
mu'avin o. 7b/13	selîs o. 24b/14
mu'azzam o. 17a/8	ser-efrâz o. 1b/6
muḥaṣṣıl o. 2a/12	siyeh-pûş o. 5a/4
muḥibb o. 14a/12	şâd o. 36a/6
mü'eyyed o. 7b/14	şâd u ḥandân o. 37a/5
müderriş o. 4b/9	şâdân o. 24b/9
münevver o. 20b/1	şak o. 9b/14
münîr o. 19a/8	şeydâ o. 37b/4
müsinn o. 27b/1	şikâr o. 22b/3
müyesser o. 37b/11	şühûdi o. 16a/2
naḥfî'î'l-cism o. 15b/9	tâbân o. 27b/10
na'îl o. 16a/15	ta'lim o. 10a/13
nâvek-endâz o. 21b/8	tamâm o. 13a/11
nazar o. 22a/10	ṭayy o. 34a/5
naḫargâhuñ o. 37a/3	tekmîl o. 32a/8
nedîmi o. 9a/5	ṭılısm o. 30a/9
nümâyân o. 1b/3	var o. 16a/7
nümûne o. 36b/10	vaşşâf o. 37a/11
perîşân o. 17b/5	vaż' ol o. 30b/5
peydâ o. 9b/2	vesîle o. 36b/14
pinhân o. 34b/15	yeksân o. 16b/2
raḫşân o. 26a/5	zâhir o. 3a/5
raḫşân-ı tâbân o. 16b/2	zahîr o. 8a/5
ref' o. 8b/8	zerre o. 30a/3
reva o. 18a/12	ziyâde o. 16b/11

Olin-: Edilmek, olunmak

Olinmiş kim o merd-i zî-sa'âdet 14b/10

beyan olin-: Anlatılmak

Beyân olındı vaşf-ı 'ıtr-nâkı 35b/9

Omuz: Arkanın en yukarısı, omuz

Dururdu dik omuza çevresinde 29a/8

On: 10 (sayı sıfatı)

Ki on pâre olup ol cüz'î zîşân 9b/15

Orta: 1. Arada, vasatda bulunan, ne çok uzun, ne çok kısa olan

'Aceb mi orta boylu olsa ol şâh 14b/9

2. Ara

Tabanı ortası dururdu yüksek 32b/1

'Osmaniyan (a): Osmanlılar, Osman Oğulları

Ġazenfer heybeti 'Osmâniyânuñ 8a/9

Ö

Ökce: Topuğun arkası, ayakkabının topuğun altına gelen yeri ki yüksekçe olur

Anuñçün eyleyüp 'irfândan aḡbâr

Mübârek ökcesi dir ehl-i güftâr 32a/3

'Ömr (a): Yaşama, hayat ömür

'ömr-i câvidân: Ebedi ömür

Müyesser eyle 'ömr-i câvidânı 8a/7

'ömr-i mü'eyyed: Sağlam ömür

Aña 'ömr-i mü'eyyed kıl müyesser 8b/2

Öñ: Ön, ön taraf

Öñince meşy idüp âşḡâb-ı zîşân 34b/5

Öyle: Öyle, o şekilde, onun gibi
 Giceyle dağı öyle seyr iderdi 22a/14
 Öz: Kendi, kendisi, benlik
 Leţâfet var-idi dâyim özinde 19a/13

P

Pâ/ pay (f): Ayak

Durılırdı mübârek pâyına yir 4b/14
 Zemîne pâyını sürmezdi ol şâh 33a/4
 Kadem vaz ide deyü şâyed ol pây
 Olurlar-idi râhında cebîn-say 34a/9
pâ-(y)ı mübârek: Bereketli, kutlu ayak
 Ki mezmûm ola ol pâ-(y)ı mübârek 32b/8
pâ-(y)ı mûkerrem: Saygın, aziz ayak
 Anı dutmazdı ol pâ-(y)ı mûkerrem 31b/3
pâ-(y)ı zîbâ: Güzel ayak
 Leţâfet-bağış-idi ol pâ-(y)ı zîbâ 33b/10

Pâ-bûs (f): Ayak öpen, ayak öpücü

Düşüp pâ-bûsı ümmîdi zemîne 34a/7

Pâ-rîg (f): Ayak tozu

Ṭavîl ü hem dağı pa-rîg ü pür-mû 20b/10

Pâdişâh (f): Padişah, hükümdar

Cihân-ı kent-i kenzüñ pâdişâhı 9a/9

pâdişâh-ı dâd-pîşe: Adaletli padişah

Müsellem pâdişâh-ı dâd-pîşe 8b/3

Pâk (f): Temiz, saf, halis

O nazm-ı pâkuñ-ı ey merd-i üstâd 12b/7

Pâkîze (f): Temiz, halis, saf

Muşaffa-idi ol pâkîze cismi 28a/1

Pâre: Parça, kısım, bölüm

Ki on pâre olup ol cüz'î zîşân 9b/15

Pâyân (f): Son, nihayet

İrüp pâyâne endûh na't-ı pâk 35b/9

Pehlû (f): Vücudun iki yanından biri, yan

Temâşâ eyleyüp pehlûsın anuñ 30b/3

pehlû-(y)ı laff: Güzel, hoş taraf

Mülahham-idi pehlû-(y)ı laffı 29b/13

pehlû-(y)ı münîr: Parlak yan, taraf

Mücellâ-idi pehlû-(y)ı münîri 30a/13

pehlû-(y)ı pür-nûr: Nur dolu taraf

Anuñ pehlû-(y)ı pür-nûrı muşaffa 27b/9

pehlû-(y)ı zîşân: Güzel taraf

Güşâd oldukça ol pehlû-(y)ı zîşân 27b/10

Pejmürde (f): Perişah, dağınık

Degüldi süst ü hem pejmürde aşlâ 27a/13

Pek: Çok, ziyade, gayet

Karîb olmağla biribirine pek 21a/7

Ayağın pekçe ref' eylerdi yerden 33a/3

Penâh (f): Sığınacak yer, sığınma

Cihânuñ şehryârdın penâhı 33a/3

Pençe (f): Pençe, zorlu el, yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları

Görenler pençesin dirdi kemâhı 26a/4

Pend (f): Nasihat, öğüt

pend-i laîf: Hoş, güzel nasihat

Ḳabûl itdi anuñ pend-i laîfin 12b/11

Perîşân (f): 1. Kederli, kaygılı

Durur-idi perîşân hûb u dil-cû 18a/4

perîşân it-: Karıştırmak, dağıtmak

Açup itmez-idi anı perîşân 18a/6

perîşân ol-: Dağılmak

Perîşân olsa ol zûlf-i şafâ-baḥş 17b/5

Pertev (f): Işık, parlaklık

Ki şalmuşlar-idi âfâḳa pertev 24b/11

Pertev-efza (f): Işık, parlaklık veren

Olup nûr-ı hüdâsı pertev-efza 7a/6

Pertev-nümâ (f): Parlaklık gösteren

Olup pertev-nümâ kevn ü mekâna 7a/2

Pervâ (f): Korku

İrişdi Sidre bî-bâk u pervâ 6a/3

Pervâz (f): Uçma, uçuş

pervâz it-: Uçmak

İdüp pervâz ‘azm-i melek nâsût 6b/9

Pes: 1. O halde, öyle ise

Pes andan ol heman evc-i lâhût

İdüp pervâz ‘azm-i melek nâsût6b/9

2. O vakit, o zaman

Giyüp başına pes tâc-ı risâlet 4a/3

3. Öyle ki

Anuñ müstahsen-idi vüs‘atı pes 23b/13

4. Yani

İdüp pes intikâl ol nûr-ı zâhir 11a/6

Pes (f): Ard, arka, geri

pes ü pîş: Arka ve ön

Pes ü pîşi berâber-idi hemvâr 28a/6

Pesendîde (f): Beğenilmiş, seçilmiş

Pesendîde-idi dir ehl rivâyet 31b/11

Peyâm (f): Haber, başkasından alınan bilgi

peyâm-ı hażret: Peygamber haberi

Peyâm-ı hażreti eylerdi âgâh 4b/4

Peyâmber (f): Haber getiren, peygamber

Dimiş ey nûr-ı ‘ayneyn peyâmber 15b/6

Peydâ (f): Meydanda, açıkta

peydâ ol-: Meydana gelmek, görünmek

Pes andan nûr-ı Aḥmed oldı peydâ 9b/2

Peyker (f): Yüz, surat

Felekde yoğ-ıdı bir öyle peyker 23a/4

Peymâ (f): Ölçen, ölçücü

peymâ-(y)ı cân: Can ölçücü

Ḳadeh peymâ-(y)ı cân mestâne-i ‘aşḳ 9a/1

Pinhân (f): Gizli

pinhân ol-: Gizlenmek, gizli olmak

Meşeldür bu ki olmaz müşg pinhân 34b/15

Pîr (f): Yaşlı, ihtiyar

pîr ü bernâ: İhtiyar ve genç

Temâşâ eyler-idi pîr ü bernâ 24b/10

pîr-i muğan: Meyhaneci

Revân olurdu şular pîr-i muğandan 26b/3

Pîş (f): Ön, ön taraf

İderdi dört bölük ne pîş ü ne kim 18a/8

pîş ü pes: Ön ve arka

Anuñ pîş ü pesi dañı beğayet 31b/11

Pîşe (f): 1. Huy, tabiat, alışkanlık

Tevazu olmış-ıdı aña pîşe 22a/11

2. İş, meslek

O şâhı kim ‘aţâdur aña pîşe 37a/8

Pîşe-zâr (f): Alışkanlık

Her bir pîşe-zâr ‘âlem ü ‘irfân 16b/6

Pîşva (f): Reis, başkan

Me’âbı pişvadur aşfiyâya 3b/11

pîşva-(y)ı râh-ı taḥkîk: Doğruluk yolunun başkanı

Birisi pîşva-(y)ı râh-ı taḥkîk 7a/10

Pûs (f): Öpme, öpen

pûs-ı pây: Ayak öpen

Egildi pûs-ı pây-içün meh-i nev 5b/14

Pür (f): Dolu, çok fazla

Derûnı dâne-(y)i elmas-ıla pür 24a/13

Pür-fer (f): Çok parlak, aydınlık

Ḳamer olduğı gibi bedr ü pür-fer 19b/10

Pür-feyż (f): Çok bol, bolluk dolu

pür-feyż-i ‘aţâ it-: Bağışlamak, affetmek

Cihânı ide pür-feyż-i ‘aţâya 7a/6

Pür-mû (f): Kıl dolu

Zirâ ‘aynın birez pür-mû imişler 25a/8

Pür-nûr (f): Nurlu, aydınlık

pür-nûr it-: Aydınlatmak, nurlandırmak

Dilûñi pür-nûr ider envâr-ı feyzi 36a/10

pür-nûr-ı ezfâr: Nurla dolu tırnaklar

Celf-idi hem ol pür-nûr-ı ezfâr 31b/7

Pür-pîç (f): Kıvrım dolu

Gehi pür-pîç olup ol zülf-i şeb-fâm 17b/7

Pür-tâb (f): Parlaklık, ışıklı

Hemîşe inbisat üzre-idi pür-tâb 19b/1

R

Râ (a): Re harfi, Osmanlı alfabesinde onikinci harf olup, rebûlevvel ayına işaretir.

R sesini verir.

Ol iki râ mişal iki ebrû 1b/8

Râbb (a): Allah

yâ-Rabb: Allahım!

Ola luţfuñla yâ Rab şâd u ħandân 37a/5

Rabb-ı a‘zam: Yüce Allah

Anuñ her kaţresinden Rabb-ı a‘zam 9b/9

Rabb-ı bî-çün: Eşi benzeri olmayan Allah

‘Înâyet eyleyüp ol Rabb-ı bî-çün 13a/11

Rabb-ı fettaħ: Kullanın kapalı işlerini açan, Cenabıhak

Nazar idüp yine ol Rabb-ı fettaħ 9b/11

Rabb-ı Hâlik: Yaratan Allah

Seni medh eylemişken Rabb-ı Hâlik 37a/11

Rabb-ı raḥman: Merhamet eden Allah

Zihî sırr-ı ‘azîm Rabb-ı raḥmân 2a/10

Rabb-ı yektâ: Tek, eşsiz Allah

O şahuñ nûr-ı pakın Rabb-ı yektâ 36a/13

Rağbet (a): İstekle karşılama, istek, arzu

Hem aña eyleyüp cân-ıla rağbet 13b/2

rağbet it-: İstemek, yönelmek, rağbet etmek

İderdi aña biñ cân-ıla rağbet 35a/3

Râh (f): Yol, usul

Sa‘âdet-ile râha gitse nâgâh 34b/1

râh-ı hüdâ: Doğru yol

‘İbâde göstere râh-ı hüdayı 6b/8

râh-ı kehkeşan: Saman yolu

Yol itmişlerdi râh-ı kehkeşânı 5a/6

rah-ı maḥmudü’ş-sıfat: Övülmeye değer yol

Uyan ol râh-ı maḥmudü’ş-sıfata 2a/15

Râhe (a): El ayası, avuç içi

râhe-i dest: El ayası

Resûlüñ râhe-i destinde peydâ 25b/9

Râhl (a): Semer, palan

Ḳodı divân o ednâya raḥlın 6a/11

Raḥmet (a): Acıma, esirgeme, koruma

Vücûdı raḥmet-iken dü-cihâna 14a/8

Raḥne-dâr (f): Eksigi, bozuğu olan, zarara uğramış

Degüldi raḥne-dâr ol cism-i maḥbûb 27b/2

Raḥşân (f): Parlak

raḥşân-ı tâbân ol-: Parlamak, ışık vermek

Olurdu dâ'imâ râḥşân-ı tâbân 16b/2

raḥşân ol-: Parlak olmak, parlamak

Ki ol kef-i şerîf oldukça raḥşân 26a/5

Raḳîk (a): İnce, narin, yufka yürekli

Raḳîk-idi hem ol dendân-ı zîbâ 24b/5

Raḳş (a): Sıçrayarak oynama, dans etme

raḳş it-: Dönmek, hareket etmek

Anuñ şevki ile raḳş itdi eflâk 16a/8

Ra'na (a): Güzel, latif, hoş görünen

Görüp nûr-ı ḥabîbullahı ra'na 19a/1

Rasiḥ (a): Bilgisi (din bilgisi) çok geniş olan

Buyurmuşlar olup bu ḳanda râsiḥ 13b/3

Raṭl (a): Büyük kadeh

raṭl-ı girân: Büyük, ağır ve dolu kadeh

Çeküp raṭl-ı girân bezm-i ezelde 9a/4

Râvî (a): Rivayet eden, hikaye eden, anlatan

Daḥı râvîlerüñ ba'zısı didi 15a/2

Ravza (a): Ağacı, çimeni bol olan yer, bahçe

ravza-i ḥuld: Cennet bahçesi

Nitekim ravza-i ḥuld içre sünbül 17b/4

Rây (a): Rey, fikir, oy

rây-ı şerîf: Yüce fikir

Münâsib gördi bu rây-ı şerîfin 12b/11

Recâ (a): Ümit, dilek, istek

Recâmuz eyleye her bâr maḳbûl 37a/9

recâ eyle-: Dilemek, istemek, arzu etmek

Recâ eylerdi anuñ bûsını hep 32a/5

Ref^c (a): Yüceltme, yukarı kaldırma

ref^c eyle-: Yukarı kaldırmak (bkz. ref^c it-)

Ayağın pekçe ref^c eylerdi yerden 33a/3

ref^c it-: Yukarı kaldırmak (bkz. ref^c eyle-)

Mübârek pâyn öyle ref^c iderdi 33b/3

ref^c ol-: Kaldırılmak, yok edilmek

Fesâd u fitne ‘âlemden ola ref^c 8b/8

Refâhiyyet (a): Bolluk, rahatlık

Refâhiyyetde olsunlar ser-â-pâ 8b/10

Re’fet (a): Merhamet etmek

Olinmiş kim o şahib cûd u re’fet 19b/12

Refîk (a): Arkadaş, yoldaş

Refîk u reh-rev-i râh-ı Hüdânuñ 32a/10

refîk it-: Arkadaş olmak

Refîk ide kemâl-i luğf-ı Yezdân 13b/10

Refref (a): Hz. Muhammed’in Mirac gecesi bindiği dört binekten sonuncusu

Gelüp refref anuñ oldı mu‘îni 6a/4

Reftâr (f): Gidiş, yürüyüş, salınarak edalı yürüyüş

Çıyama hûb u reftârı hümâyûn 14b/6

reftâr-ı pâk: Temiz, pak yürüyüş

Dağı reftâr-ı pâkın nâzikâne 35b/7

reftâr it-: Yürümek, hareket etmek

Sa‘âdetle kaçan kim itse reftâr 32b/14

Reh (f): Yol

Ki bir rehden güzâr itse o sultân 34b/10

Rehber (f): Yol gösterici, kılavuz

rehber-i ehl-i Hüdâ: Doğru yol ehlinin yol göstericisi

Yine ol rehber-i ehl-i Hüdânuñ 32a/10

Reh-nümâ (f): Yol gösteren, kılavuz

Cenâbı reh-nümâdur enbiyâya 3b/11

Reh-rev (f): Yola giden, yolcu

reh-rev-i râh-ı Hüdâ: Allah yolunun yolcusu

Refîk u reh-rev-i râh-ı Hüdânuñ 32a/10

Reh-revân (f): Yolcular, yola gidenler

Felek sa'ilerinüñ reh-revânı 5a/6

Reng (f): Renk

reng-i rû(y): Yüz rengi

Beyaz hâliş-idi reng-i rûyı 18b/1

reng-i rû-(y)ı pâk: Temiz yüz

Virürdi reng-i rû-(y)ı pâkine fer 18a/11

Rengîn (f): Renkli, güzel, latif, süslü

O rengîn mihrî vaşf idüp dimişler 29a/11

Re's (a): Baş, kafa, başkan

Şebîh olsun mı re'si kırş-ı mihre 16b/4

re's-i hümâyun: Padişahların başı

Ayıblu ola ol re's-i hümâyûn 16b/13

re's-i merğûb: Beğenilmiş başkan

Beğâyet hûb-idi ol re's-i merğûb 17a/1

re's-i müdevver: Döndürülmüş başkan

Nigâh itdükde ol re's-i müdevver 16b/9

re's-i pâk: Temiz başkan

Çevirmezdi mübârek re's-i pâkin 33a/9

re's-i şerîf: Yüce baş

Büyük-idi birez re's-i şerîfi 16b/8

Resm (a): Yazma, çizme, desen

Muḥaşşıl oldı bismillah resmi 2a/12

resm-i fâ: F gibi yapma

Çekilmiş resm-i fâ enfi kaşı râ 23b/1

resm-i zer-gerî-veş: Kuyumculuk yapar gibi işleme, süsleme

Sevâd itmişdi resm-i zer-gerî-veş 25a/10

Resm (a): Şekil, tarz, usul

Bu resme nakl idüp evşâfin anuñ 31b/12

Resûl (a): Peygamber, elçi

Resûlüñ vaşf idüp esnân-ı pâkin 24b/2

Resûl-i Ḥazret-i Rabb-ı celîl: Yüce Allah'ın peygamberi Hz. Muhammed

Resûl-i Ḥazret-i Rabb-ı celîlüñ 35a/7

Resûl-i muḥterem: Saygıdeğer peygamber; Hz. Muhammed

Resûl-i muḥterem şadrü'l-hümâmuñ 25a/2

Resûl-i müctebâ: Seçilmiş peygamber; Hz. Muhammed

İlâhî ol Resûl-ı müctebânuñ 36b/6

Resûl-ı Rabb-ı Ekrem: Yüce peygamber; Hz. Muhammed

Ḥuşuşâ ol resûl-ı Rabb-ı Ekrem 14a/7

Resûl-ı zü'l-celâl: Ululuk sahibi olan peygamber; Hz. Muhammed

Muḥibb olup Resûl-ı zü'l-celâle 14a/12

Resûlullah (a): Hz. Muhammed

Şefâ' at yâ Resûlullah şefâ' at 38a/5

Reşîk (a): Boyu uzun ve biçimli olan adam

reşîku'l-kad: Uzun boylu

Reşîku'l-kad eslü'l-ḥad dimişler 19a/10

Revâ (f): Yakışır, uygun, yerinde

revâ ol-: Uygun olmak, yakışmak

Yine revâ olup Müslim Enesden 18a/12

Revân (f): Yürüyen, su gibi akıp giden

revân ol-: (Su gibi) Akmak, gitmek

Revân oldu bu nüh eflâke ol an 5b/12

Revâne (f): Giden, yürüyen

Revâne oldu refref-ile ol şâh 6a/5

Rezm-gâh (f): Savaş meydanı

Şecâ'at rezm-gâhı içre her ân 27a/5

Rezzâk (a): Bütün mahlukların rızkını veren Allah

İlâhi mün'im ü rezzâk sensin 2b/2

Ric'at (a): Geri dönme, çekilme, gerileme

ric'at it-: Geri dönmek

Ekâlim-i vücûda ide ric'at 6b/7

Ricl (a): Ayak

Mübârek riclenüñ zâhrinde aşlâ 31a/13

ricl-i âlişân: Şan ve şerefi büyük olan insan

Mu'azzez ricl-i 'âlişân dâim 32b/11

ricl-i ekrem: Yüce ayak

Ki ya'nî ol mu'azzez ricl-i ekrem 32b/7

ricl-i ferruḥ: Uğurlu, kutlu ayak

Daḥı ol zî-sa'âdet ricl-i ferruḥ 31a/11

ricl-i mergûb: Beğenilmiş, sevilen ayak

Pes imdi ol mükerrerem ricl-i mergûb 32b/9

ricl-i pâk: Temiz ayak

Muşaffâ ricl-i pâki üzre farza 31b/2

- Rif'at (a): Yükseklik, yücelik
 Sipîhr-i 'izz ü rif'at-idi zahîrî 28b/4
- Rind (f): Kalender, dünya işlerini hoş gören kimse
rind-i şeydâ: Çılgın kimse, âşık
 Didi hâtif baña ey rind-i şeydâ 12b/2
- Risâle (a): Kısa yazılmış küçük kitap
 Getürdüm nazm idüp bir hoş risâle 35b/3
- Risâlet (a): Elçilik, peygamberlik
 Olur-idi risâlet nûn her ân 36b/7
risâlet-i nûr-ı pâk: Parlak, nurlu peygamber
 Risâlet-i nûr-ı pâkın kıldı i'ça 4a/2
- Rivâyât (a): Rivayetler, söylentiler
rivâyât-ı şîhâh: Doğru, gerçek rivayetler
 Rivâyât-ı şîhâhi itdüm ihrâc 12b/13
rivâyât-ı şîhâh-ı hilye: Gerçek vasıflar rivayet edenler
 Rivâyât-ı şîhâh-ı hilye ki hep 37b/7
- Rivâyet (a): Söylenti, hikaye edilen bir haber, söz veya hadise
 Dimişdür ba'zı aşhâbı rivâyet 22a/8
rivâyet eyle-: Haber etmek, anlatmak
 Yine Müslim rivâyet eylemişdür 19a/4
- Riyâz (a): Bahçeler, ağaçlar
riyâzü'l-hilye: Güzel, süslü bahçeler
 Riyâzü'l-hilye aña eyleyem nâm 13a/12
- Rû < rûy (f): Yüz, çehre
 Ki rûyın ide ol mâhuñ temâşâ 5b/15
rû-(y)ı cihân: Cihanın yüzü
 Sikender şevketi rû-(y)ı cihânuñ 8a/9

rû-(y)ı elîâf-ı ilâhi: İlahi lütfa maruz olmuş yüz

Görürdi rû-(y)ı elîâf-ı ilâhi 30a/7

rû-(y)ı enver: Parlak yüz

Huşuşâ ol mübârek rû-(y)ı enver 18b/8

rû-(y)ı gül-renk: Gül renkli yüz

‘Araḡnak olıcaḡ ol rû-(y)ı gül-renk 18b/9

rû-(y)ı ḡabîbullah: Hz. Muhammed’in yüzü

İdüp rû-(y)ı ḡabîbullah im‘ân 35a/6

rû-(y)ı ḡoş: Hoş yüz

Nigâh itseñ o rû-(y)ı ḡoş şemâ‘il 23a/1

rû-(y)ı laḡf: Nazik, güzel yüz

Dimiş gültreng-idi rû-(y)ı laḡfi 18b/13

rû-(y)ı merḡûb: Beḡenilmiş, istenilen yüz

Ter ü tâze-idi hep ol rû-(y)ı merḡûb 22b/9

rû-(y)ı raḡşân: Parlak yüz

Olurdi öyle ol rû-(y)ı raḡşân 19b/11

rû-(y)ı rengîn: Renkli yüz

Olinca rû-(y)ı rengîni dıraḡşân 18b/15

rû-(y)ı verd-i bûy: Gül kokulu yüz

Muşâffâ-idi rû-(y)ı verd-i bûy 18b/1

rû-(y)ı zemîn: Yeryüzü, dünya

İnüp rû-(y)ı zemîni eyledi câ 10b/9

Rûḡ (a): Can, nefes, canlılık, his, duygu

Anuñ rûḡın mükerrem itdi Mevlâ 4a/2

rûḡ-ı âdem: Adem ruhu

Anuñla faḡr iderdi rûḡ-ı âdem 16a/4

rûh-ı ‘arş-ı pervâz: Gökyüzünde uçan ruh

Şikâr olurdu rûh-ı ‘arş-ı pervâz 22b/3

rûh-ı Ekrem: Şerefli ruh

‘Arañnâk olıcağ ol rûh-ı Ekrem 9b/9

rûh-ı mes‘ud: Mutlu ruh, mesut can

Hayâdan derledi ol rûh-ı mes‘ud 9b/8

rûh-ı muşavver: Cisimlenmiş ruh

Mücessem-idi ol rûh-ı muşavver 15b/6

rûh-ı pâk: Temiz ruh

Yaratdı her rûh-ı pâkın pür-Nebînüñ 9b/10

rûh-ı şerîf: Yüce ruh

Anuñ rûh-ı şerîfin hûb u ahsen 9b/6

Ruḥ (f): Yanak, yüz, çehre

Cebîn-ile ruḥın kim seyr iderdi 20a/7

ruḥ-ı gülzâr: Gül bahçesi yanaklı

Ruḥ-ı gülzârına karşı ser-ağaz 11b/15

ruḥ-ı pâk: Temiz yanak

Ruḥ-ı pâk-idi berg-i verd-i râ‘nâ 18b/5

ruḥ-ı rengîn: Renkli yanak

Olup ya‘nî ruḥ-ı rengîni gül-fâm 18b/6

Ruḥ-efzâ (f): Ömür arttıran

Kelâm-idi anuñ rûh-efzâ 24a/1

Rûhsâr, rûhsâre (f): Yanak

Dağı beñzerdi rûhsârı şavîle 22b/13

rûhsâre-(y)i ter: Taze yanak

Dağı hem ol iki rûhsâre-(y)i ter 22b/8

- Rûmâl/ rûymâl (f): Yüz süren, yüz sürücü
rûmâl it-: Yüz sürmek
 Ğubâr-ı pâyına rûmâl itdüm 35b/8
 İderdi rûymâl aña melekler 31a/10
- Rû-ter (f): Taze yüz
 Şeb ü rû-ter eyler-idi lîk işrâk 26a/13
- Ruḥ‘ul-emîn (a): Cebrail
 Ğudâ fermân idüp ruḥ-ül-emîne 5a/8
- Ruvât (a): Rivayet edenler, hikaye edenler
 Daḥı ba‘zı ruvât ol mihr-i yektâ 29a/5
- Rûz (f): Gün, gündüz
rûz-ı cezâ: Kıyamet günü
 Bugün rûz-ı cezâ mâra ‘inâyet 38a/5
rûz-ı ezal: Başlangıcı olmayan gün
 Tezekkür eyle kim rûz-ı ezalde 9a/8
rûz-ı maḥşer: Mahşer günü
 Civârufında Ğudâyâ rûz-ı maḥşer 37a/7
rûz-ı raḥşan: Parlak gün
 Şeb-i deycûr olurdu rûz-ı raḥşan 19b/6
rûz-ı rûşen: Aydın, parlak gün
 Ne resme rûz-ı rûşende görürdi 22a/14
- Rües (a): Reisler, başkanlar
 Rües ü mafşalı her üstüḥânuñ 26b/12
- Rûkbet (a): Diz kapağı, diz
 İnermiş rûkbetinine dimişler 25a/4
- Rûtbe (a): Sıra, derece, basamak
 ‘Ulüvv rûtbe buldı şâh-ı kevneyn 6a/7

Rüvât (a): Rivayet edenler

rüvât-ı vaşf-ı pâk-ı Aḥmedî: Hz. Muhammed'in temiz sıfatlarını rivayet edenler

Rüvât-ı vaşf-ı pâk-ı Aḥmedîden 22a/12

Rüyâ (a): Düş, gerçekleşmesi beklenen şey, umut

Cemâlin 'arz idüp rüyâda nageh 12a/7

S

Sa'âdet (a): Mutluluk

Yine geldi sa'âdet-ile ol ân 6b/10

Sa'âdetli/ sa'âdetlü (a.t): Saadetli, mutlu

Sa'âdetli yüzi gûyâ ki güldi 19a/12

Ḥuşuşâ ol sa'âdetlü kadem kim 31a/9

Sâ'at (a): Saat, vakit, zaman

İrişdi çünkü sâ'at kim cihânâ 11a/8

Şâbit (a): Anlaşılmış, ispat edilmiş

Tevâtür-ile şâbitdür bu aḥbâr 25a/11

Şabr (a): Sabır, dayanma, katlanma

Ḳomazdı dilde hiç şabr u şekfbi 32a/9

Şabûḥî (a): Sabah içkisiyle ilgili

Behişte girdi nûş itdi şabûḥî 10b/4

Şaç: Saç, kıl

Mübârek şaçı evşat-idi yekser 17b/11

Şadaḳ (a): Doğruluk, doğru olma, tasdik edilen

Şadaḳdur 'âḳıla her demde mu'tâd 14a/6

Şadaret (a): Başta bulunma, öne geçme, sadrazamlık

Şadaret-ile olmuşdur mükerrem 7a/11

Şadef (a): Sedef, inci kabuğu

Şadef-idi o dürc-i hûb-ı zîbâ 24a/12

Şadr (a): 1. Baş, başkan

Yahûd ol şadr-idi firdevs-i a'lâ 30b/8

şadr-ı mükerrem: Saygı değer, saygın başkan

Mücellâ-idi ol şadr-ı mükerrem 30a/1

şadr-ı münîf: Yüksek, ulu başkan

Gümüştend levhdür şadr-ı münîfi 29b/10

şadr-ı şerîf: Şerefli başkan

Dimiş vâsi'-idi şadr-ı şerîfi 29b/13

şadr-ı tâbnâk: Parlak başkan

Dimiş 'ârîdi şadr-ı tâbnâkı 30a/11

şadr-ı zîbâ: Güzel, süslü başkan

Dağı bî-mûy-idi ol şadr-ı zîbâ 30a/5

şadrü'l-hümâm: Himmetli, azimli başkan

Resûl-i muhterem şadrü'l-hümâmuñ 25a/2

2. Göğüs, sine

Emâmından mübârek baṭn u şadri 28a/9

Şâf (a): Temiz, halis, katkısız

Beyaz hâliş-idi şâf u zîbâ 31b/6

Şafâ (a): Gönül şenliğı, kedersizlik, neşe, saflık

Civârũnda dağı ırgür şafâya 38a/2

Şafâ-efzâ (a): Eğelenceyi arttıran, neşeyi çoğaltan

Şafâ-efzâ-idi resmi vü ismi 28a/1

Şaff (a): Dizi, sıra, bir sıraya dizilmiş (asker)

Ol iki şaff müjgâmı siyâhı 21b/10

Şafha (a): Bir şeyin düz yüzü, ince, yassı ve geniş cisim, levha

şafha-i hüsn: Güzel yüz

Cemâli şafha-i hüsn-idi gûyâ 23b/1

Şâfi (a): Duru, temiz, saf

Mübârek ayası şâfi-idi hem 25b/7

Şafiyullah (a): Hz. Adem

Şafiyullah-iken ol zât-ı zîşân 10b/7

Şafvet (a): Sahlık, temizlik, paklık

Anuñ ağında ya'nî şöyle şafvet 18b/3

Şağ: Sağ, sağ taraf

Nazar itseydi şağ u şola ol şâh 33a/7

Şağar (f): Kadeh, içki bardağı

şağar-keş-i humhâne-(y)i 'aşk: Aşk meyhanesinin kadeh çekeni

Eyâ şağar-keş-i humhâne-(y)i 'aşk 9a/1

Şağır (a): Küçük, ufak

şağırü'l-fem: Ağız küçüklüğü

Şağırü'l-fem olan mağbûbı zîrâ 23b/9

şağırü'l-re's: Küçük başkan

Degül-imiş şağırü'l-re's tâ kim 16b/12

Şahâbi (a): Hz. Muhammed'i görmüş ve kendilerinin sohbetlerinde bulunmuş olan mümin kimse

Rivâyet eyleyüp şahâbi yine 32b/13

Şahâvet (a): Cömertlik, eli açık

Şahâvet resmini eylerdi iş'âr 25b/2

Şahbâ (a): Şarap

şahbâ-(y)ı nedâmet: Pişmanlık şarabı

Seni mest itdi şahbâ-(y)ı nedâmet 9a/6

Şahib (a): Sahip, koruyan, bir iş yapmış olan

Dimiş müjgâmı ol şahib uşûlüñ 21b/5

şahib-i ikrâm: Hürmet sahibi

Gelür eñ soñra şâh şahib-i ikrâm 34b/2

şahib-i mekremet: Kerem sahibi

Zihî sultân şahib-i mekremet kim 34b/8

şahib-i sekîne: Mucize sahibi

Ki ol şahenşah şahib-i sekîne 32b/13

Şahîh (a): Gerçek, doğru, halis

Bu aḥbâr şahîhi naql idüp dir 34a/10

Sâî (a): Haberci, haber götüren

sâî-i râh-ı kurb-ı ḥazret: Allah yolunun habercisi

Meger sâî-i râh-ı kurb-ı ḥazret 34a/2

Sa'îd (a): Kolun dirsekle bilek arasındaki kısmı

sa'îd-i sîm: Gümüş gibi kol

Aña ol sa'îd-i sîm-idi tûbâ 25a/11

Sâîl (a): Sual eden, soran, dilenci

Felek sa'îlerinüñ reh-revânı 5a/6

Saḳ (a): Baldır, incik

Aña ol iki saḳ ḥûb u envâr 30b/10

saḳ-ı hümâyûn: Padişah baldırı

Buyurmuşlar ki ol sâḳ-ı hümâyûn 30b/12

saḳ-ı merḡûn: Beğenilmiş baldır

O nazik saḳ-ı merḡûb u mükerrerem 30b/13

Sâkî (a): Su dağıtan, kadeh, içki sunan

sâkî-(y)i devrân: Dünya, zaman kadehi

Şunup sâkî-(y)i devrân câm-ı ğaflet 9a/6

Sâkinân (a): Sakinler, oturanlar

Dağı hep sâkinân çarh-ı gerdân 34b/7

Şal-: Göndermek, salmak

Şalar-idi cemâli üzre pertev 21a/15

Sâlâr (f): Baş, kumandan

Şaffler ceysinüñ sâlârı-idi 17a/6

Şalât (a): 1. Namaz

şalat eyle-: Namaz kılmak, dua etmek (bkz. şalat it-)

Şalat eyler o ‘âlişâne her bâr 36a/7

şalat it-: Namaz kılmak (bkz. şalat eyle-)

Şalat idüp Resûl ins ü câna 13b/7

2. Hz. Muhammed’e ve O’nun soyundan gelenlere okunan du‘a (Allahümme salli alâ seyyidînâ Muhammed’in ve alâ âli seyyidînâ Muhammed)

Aña itsün şalât ile taḥiyyat 7a/3

Şalın-: Sağa, sola sallanmak

Şalınsa nâz-ıla ol ḳaddi ‘ar‘ar 15a/12

Şan-: Sanmak, zannetmek

Şanurdı ol ṭavîli dağı kûtâh 15a/6

Saňa: Sana (sen zamirinin yönelme hali)

Delâyil oldı eşyâ saňa bi’z-zât 3a/4

Şanki: Sanki

Hemîşe şanki yüksekden inerdi 33b/3

Şaray (f): Saray, büyük konak

şarây-ı dîn: Din sarayı

Ki olmuşdı saray-ı dîne şemse 20b/4

şarây-ı vaḥdet: Birlik, Allah'a ulaşma sarayı

Şarây-ı vaḥdetüñ oldı muḳîmi 6a/10

Şaru: Sarı

Nihâyet şaruya ma'ildi deyrler 29a/6

Saṭr (a): Yazı sırası

Anuñ-çün ol hümâyûn saṭrı her gâh 2a/4

saṭr-ı memdûd: Çekilmiş, uzatılmış yazı

Hidâyet rahdur ol saṭr-ı memdûd 2a/14

Sa'y (a): Çabalama, gayret, emek

Hemîşe itdüm aña sa'y u iḳdam 35b/5

sa'y-ı ikmâl kıl-: Çalışmayı tamamlamak

Ki kıldılar cihâda sa'y-ı ikmâl 7b/12

Şayd (a): Av, avlama, avlanma

Dil ü cân şaydını o nice fitrak 18a/10

şayd-ı rûḥ-ı a'zam: Yüce ruhu avlama

Olurdı şayd-ı rûḥ-ı a'zama dâm 17b/7

Sâye (f): Gölge

Düşürmezdi anuñçün yire sâye 16a/13

Seb (a): Yedi sayısı

seb'ül-meşânî: Yedi âyetten meydana gelen ve Kur'an'ın ilk suresini teşkil eden Fatıha suresi

Alur baş üstine seb'ül-meşânî 2a/11

Sebîke (a): Eritilerek kalıba dökülmüş şey, külçe

Sebîke-idi her engüşt mücellâ 26b/4

Sefer (a): Yolculuk

Ḥudâ me‘mûn eyler ol seferde 13b/12

Segirt-: Koşmak, yürümek

Segirdür-idi yerler karşısına 34a/7

Seşer (a): Tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit

Seşer ki kim gelüp hep cümle aşhâb 6b/12

Sehî-ḳadd (f.a): Boylu boslu, düzgün endamlı

Sehî-ḳaddi gibi bir serv-i âzâd 15a/10

Sehl (a): Kolay

sehlü'l-ḥad: Tesiri kolay, etkisi kolay

Ki sehlü'l-ḥad-idi ol ḥûb-ı dîdâr 22b/7

Sekîne (a): Gönül rahatlığı, sakinlik

Gelürdi ḳalbine lâ-büdd sekîne 15b/12

Selâm (a): Selam, esenleme

selâm it-: Selam vermek, selamlamak (bkz. selâm vir-)

Selâm itdi saña ‘izzetle şaha 5b/1

selâm vir-: Selam vermek, selamlamak (bkz. selâm it-)

Selâm virdi süffüf-ı enbiyaya 5b/9

Selb (a): Kaldırma, giderme, kapma

Vücûdı ḥil‘atin çün eyledi selb 6a/8

Selîs (a): Düzgün

selîs ol-: Düzgün olmak

Selîs olsa ne deñlü dürr-i meknûn 24b/14

Sellem (a): “Selamete erdiresin” manasıyla dualara geçer

sellem-i nûr: Nuru selamete erdiresin

Gelüp bûs itdi pâyın sellem-i nûr 5b/11

Semâ (a): Gökyüzü, âsümân

‘Urûc idüp semâda kıldı me’vâ 4a/12

Sem‘an (a): İşiterek, dinleyerek

Didi sem‘an o sultân-ı ser-âmed 5b/4

Semâvât (a): Gökler

Semavâta virüp zîver ser u şân 2b/9

Semîn (a): Pahalı, kıymetli

Ne ğâyetle semîn-idi ne lağar 22b/8

Semîn (a): Semiz, şişman

Degüldi hem dağı ğâyet semîn ol 27a/11

Semt (a): Yön, taraf, cihet, açıklık, semt

Teveccüh eyleyüp bir semte gitse 33b/11

Sen: Sen (teklik ikinci şahıs zamiri)

Didiler sensin ol maĥbûb-ı yezdân 4a/4

Senâ-kâr (a.f): Öven, metheden

Nevâzî-i süĥandân u senâ-kâr 12a/4

Sened (a): Dayanılacak şey, belge, delil, mesned

sened eyle-: Delil göstermek; belgelendirmek

Sened eyle maĥâlâtufında zîrâ 12b/6

Seng (f): Taş

seng-i ĥarâ: Mermer taş, pek sert taş

İderdi seng-i ĥarâda dağı yir 32b/12

Ser (f): Baş, kafa

Semâvâta virüp zîver ser u şân 2b/9

ser-i müjġân: Kirpik başı

Ser-i müjġân gibi ĥavra gözünde 29a/8

- Ser-ağaz (f): Yeniden, baştan başlama
 Ruḥ-ı gülzârına karşı ser-ağaz 11b/15
ser-ağaz kıl-: Yeniden, baştan başlamak
 Şalata kıldılar aña ser-ağaz 6b/15
- Ser-âmed (f): Başta bulunan, ileri gelen
 Hemîşe anı kıl şâhı ser-âmed 8b/11
- Ser-â-pâ (f): Baştan, başa
 Delindi dürlerüñ bağı ser-â-pâ 24b/13
- Serâser (f): Baştan başa, büsbütün
 Mübârek re' sine ammâ serâser 17a/9
- Ser-çeşme (f): Çeşme başı, pınar, su başı
 Anuñ ser-çeşme-i cûd olduğundan 26b/3
- Serdâr (a): Asker başı, kumandan, komutan
 Nebîler ḥaylinüñ serdarı-idi 17a/6
- Ser-defter (f): En başta bulunan, en ileri geçen, defterin başında yazılı olan
ser-defter-i 'izz u sa'âdet: Mutlu ve yüce kimse
 Saña ser-defter-i 'izz u sa'âdet 36a/12
- Ser-efrâz/ ser-firâz (f): Başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerinden üstün olan
ser-efrâz ol-: Üstün olmak
 Olupdur kadd-i mevzûn u ser-efrâz 1b/6
 Olur şıdķ ehle ser-firâz u dilşâd 14a/6
ser-firâz-ı ḥayl-i ebrâr: Hayır sahipleri zümresinin üstünü
 Dimiş ol ser-firâz-ı ḥayl-i ebrâr 23a/6
- Ser-fürû (f): Baş eğme, söz dinleme
 Ḥayâdan ser-fürû itmişdi Tûbâ 15a/14
- Serî (a): Çabuk, hızlı
serîü's-seyr: Hızlı giden
 Serîü's-seyr-idi dir ehl-i güftâr 33b/9

Ser-mest (f): Sarhoş

ser-mest-i şahbâ-(y)ı muḥabbet: Muhabbet kadehinin sarhoşu

Eyâ ser-mest-i şahbâ-(y)ı muḥabbet 9a/2

Serv (f): Servi, selvi

serv-i âzâd: Çok uzayan düz bir selvi, düzgün, başı dik

Sehî-ḳaddi gibi bir serv-i âzâd 15a/10

serv-i ḳadd-i ḥûb: Güzel boylu selvi

Cihân bağında serv-i ḳadd-i ḥûbı 15a/11

Server (f): Baş başkan, ulu

O sultân-ı ser-âmed-idi server 17a/5

Setr (a): Örtme, kapama, gizleme

setr eyle-: Örtmek

İnüp setr eyler-idi şan kibi 18a/3

Sevâb (a): Allah tarafından mükafatlandırılan hareket, hayırlı hareket

Olur nâ'îl sevâb dü-cihâna 13b/7

Sevâd (a): Kara, siyah, karalama

Sevâd mesrede idi şekl-i şu'bân 30a/10

sevâd it-: Karalamak

Sevâd itmişdi resm-i zer-gerî-veş 25a/10

Sevdâ (f): Aşk, sevgi, istek, heves

Dil ülfetüme düşdi bu sevdâ 12a/10

Seyr (a): Temaşa, eğlenmek üzere bakma, gezilecek görülecek şey

seyr eyle-: Seyretmek (bkz. seyr it-)

Cebîn ile ruḥın seyr eyleyen ḥûr 20b/3

seyr it-: Seyretmek, bakmak (bkz. seyr eyle-)

Mübârek pâyını seyr iden aşḫâb 32a/11

seyr-i dîdâr: Sevgilinin yüzünün seyri

Çün oldu seyr-i dîdârı müyesser 12a/9

Seyrân (a): Bakıp seyretme

seyrân eyle-: Bakıp seyretmek (bkz. seyrân it-)

O sultân eylese devletle seyrân 34a/6

seyrân it-: Bakıp seyretmek (bkz. seyrân kı)l)

Buyurdu idesin eflâke seyrân 5b/2

seyrân kıl-: Bakıp seyretmek

Kaçan meşy idüp kılsaydı seyrân 33b/2

Seyrek: Aralıklı

Ki ya'nfî seyrek-idi dişleri hem 24b/4

Şiddîk (a): İslam aleminin ilk halifesi ve Hz. Muhammed'in vefalı dostlarından Hz.

Ebubekir'in lakabı

Resûlün yâr-ı ğarı ya'nfî Şiddîk 7a/10

Şıdk (a): Doğruluk, gerçeklik

İde evşâfına şıdk-ıla îkân 14a/10

Şıfat (a): Sıfatlar, vasıflar

Şıfat-ile Resûle her dü-âlem 13a/4

Şıhhiyye (a): Sağlıkla ilgili, sağluğa ait

İrişdi çünki şıhhiyyet tamâme 6b/6

Sımı (a): Dizi, dizilmiş

sımı-pür-dürr-i cevâhir: Çok mücevher incileri dizilmiş

Çü did eyn sımı pür dürr-i cevâhir 38a/8

Sır (a): Gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey

Olup sır kessesî nüh esmânuñ 16a/9

sırr-ı 'azîm: Yüce, büyük sır

Zihi sırr-ı 'azîm Rabb-ı rahman 2a/10

sır-ı Kur'an: Kur'an sırrı

Ki her harfinde zâhir sır-ı Kur'an 29b/4

sır-ı pâk: Temiz sır

Sır-ı pâkı olup ma-fevķ-i 'âde 16b/11

sırr-ı vahdet: Birlik sırrı

Ki ka'imdür anufla sırr-ı vahdet 2a/7

Sîb (f): Elma

sîb-i cânâne: Sevgilinin elmayı andıran çenesi

Anı sîb-i cânâne dahı farz 32a/6

Sidre (a): En yüksek makam (ondan sonra Allah'a gidilir)

Misâl-i Sidre olmuşdı ser-âmed 28a/5

Sihr (a): Büyü, büyücülük

sihr-i helâl: (helal olan büyücülük) Her iki tarafa bağlanması mümkün olan ara cümle veya beytin ruha hoş gelmesi hali

'Aceb sihr-i helâl itdün ki cânı 36a/4

Sikender (f): Makedonya kralı Phylippe'in oğlu olup, Aristo'dan ders almış ve yirmi yaşında hükümdar olmuştur, İskender

Müsellem bendesi-idi Sikender 27a/4

Sikke (a): Para üzerine vurulan damga, madeni para, akçe

Muhammed namına darb oldu sikke 11b/2

Silk (a): Yol, meslek, tutulan yol

silk-i takrîr: Sağlam yol

Getürdüm silk-i takrîre müretteb 37b/7

Sîm (f): Gümüş

Dökülmiş sîmden şâh-idi gûya 25a/7

sîm-i ğab ğab: Gümüş gerdan

Felekde her sürüş sîm-i ğabğab 32a/5

sîm-i hâliş: Saf gümüş

Vücûdî sîm-i hâliş-idi gûyâ 28b/3

sîm-i hâm: İşlenmemiş gümüş

Vücûdî sîm-i hâm-idi ser-â-pâ 29b/9

Sîne (f): Göğüs, yürek

O şâfi sîne vü ol baṭn-ı mevzûn 28a/12

sîne-i pür-nûr: Nur dolu yürek

Görüp ol sîne-i pür-nûrî açuk 30a/4

sîne-i ‘uşşâk: Aşıklar sinesi

Delerdi sîne-i ‘uşşâkı ğamze 21b/9

Sîne-çâk (f): Göğsü, yüreği yaralı

Olurdi şubḥ-ı şadık sîne-çâkı 20a/11

Sipâh (f): Asker, ordu

O sultane sipah olup melâ'ik 34b/6

Sipâhî (f): Timar sahibi, süvari askeri

Misâl-i nîze bir dûşân sipâhî 21b/10

Siper (f): Arkasına saklanılacak şey, korunabilir yer

Siper-âsâ iki şak itdi mâhı 26b/1

Sipihr (f): Talih, sema, gökyüzü

Sipihre nazar olmazdı ḥayâdan 22a/10

sipihr-i ḥüsn: Güzel sema

Sipihr-i ḥüsn-idi ol tal'at-ı ḥûb 23a/5

sipihr-i ‘izz ü rif'at: Yüce ve ulu gökyüzü

Sipihr-i ‘izz ü rif'at-idi zahrî 28b/4

Sirâyet (a): Geçme, bulaşma, yayılma

sirâyet-i nûr: Işık yayılması

Zuhûr eylerdi sirâyet-i nûr 19a/3

Sirişt (f): Yaratılmış, huy, tabiat, ahlak

Muřâbih-idi ol hûrf siriřtûñ 32a/4

Siyah/ siyeh (f): Kara

Siyah-idi mübârek kirpigi hem 21b/6

Siyeh-mû (f): Siyah kıl

Ki üstinde dağı birkaç siyeh-mû 29a/3

Siyeh-pûş (f): Karalar giyinmiş, matemli

siyeh-pûş ol-: Karalar giyinmek

Siyeh-pûş olmişdı Ka'be-âsâ 5a/4

şol: Sol

şarfb-idi velî şol kitfine ol 29a/9

řoñra: Sonra

Gelür eñ řoñra şâh şağib-i ikrâm 34b/2

Söyle-: 1. Söylemek, demek

Meger gâhî leâif söyler-idi 24a/8

2. Anlatmak, bahsetmek

Anuñ evşâf-ı pakın söyleyenler 29b/11

3. Konuşmak, söylemek

Müfid ü muştaşar söz söyler-idi 24a/3

Söylet-: Söyletmek

Dağı tıfl-ı raği'i söyledüp şağ 4b/15

Söz: Kelam, söz, konuşma

Görenler aña söz yoğ didiler hep 23b/14

söz söyle-: Konuşmak

Müfid ü muştaşar söz söyler-idi 24a/3

řubđ (a): Sabah, sabah vakti

İzârı kırmızıdı řubđ-ile şâm 18b/6

şubh-ı şadık: Tan yerinin ağarması

Olurdu şubh-ı şadık sine-çâkı 20a/11

Şufûf (a): Sıralar, diziler

Şufûf olurdu ardınca sürûşân 34b/5

şufûf-ı enbiyâ: Dizilmiş enbiya

Selam virdi sufûf-ı enbiyâyâ 5b/9

Sulţan (a): Padişah, hükümdar; Hz. Muhammed

Çatık kaşlu degül-idi o sulţan 21a/1

sulţan-ı âlişan: Şan ve şerefi yüce olan padişah; Hz. Muhammed

Ki ol sulţan-ı âlişân maşşer 12a/6

sulţan-ı âlişân-ı ekrem: Yüce sultan; Hz. Muhammed

Pes ol sulţan-ı âlişân-ı ekrem 13a/6

sulţan-ı cihân: Cihanın sultanı; Hz. Muhammed

Girü Câbir o sulţan-ı cihânüñ 31b/12

sulţan-ı dîn: Din padişahı; Hz. Muhammed

Rivayetdür ki ol sulţan-ı dînüñ 15a/4

sulţan-ı ekrem: Şeref sahibi sultan; Hz. Muhammed

Dimiş kim gâhi ol sulţan-ı ekrem 27b/6

sulţan-ı kevneyn: İki cihanın sultanı; Hz. Muhammed

Nebiyy-i muhterem sulţan-ı kevneyn 34a/11

sulţan-ı mülk-i heft-i kişver: Yedi saray mülkünün sultanı; Hz.

Muhammed

Hem ol sulţan-ı mülk-i heft-i kişver 33b/8

sulţan-ı selâtin: Sultanlar sultanı; Hz. Muhammed

Nebî-iken o sulţan-ı selâtin 3b/13

sulţan-ı ser-âmed: Başta bulunan sultan; Hz. Muhammed

O sulţan-ı ser-âmed-idi server 17a/5

sulţan-ı serîr: Taht sahibi sultan; Hz. Muhammed

O sulţan-ı serîr li me‘allah 19a/2

sulţan-ı zîşan: Şerefli sultan; Hz. Muhammed

Rivâyetdür ki ol sulţan-ı zîşân

Gülüp hîc ahaha itmezdi bir ân 24a/9

Şun-: Sunmak, uzatmak

Şunup sakî-(y)i devrân câm-ı ğaflet 9a/6

Sûre (a): Kur’an’ın ayrıldığı 114 bölümden her biri

sûre-i taha: Tâhâ suresi, Kur’an Kerim’in yirminci suresi olup yüzotuzbeş ayetten oluşmaktadır.

Be-a sûre-i taha vü aâf 14b/2

Şûret (a): Biçim, görünüş

şûret-i nazmîş: Güzel, düzenli görünüş

Zî-hüsn şûret-i nazmîş dil âşüfte 38a/6

Şûret-nümâ (a): Şekil ve suretini gösteren, meydana gelen

Olup şûret-nümâ luţf-ı ‘amîmüñ 2b/8

Suţûr (a): Satırlar, yazı dizileri

suţûr-ı sûre-i ve’l-leyl: Gece okunan surenin satırları

Suţûr-ı sûre-i ve’l-leyl-idi ol 17b/2

Süb h n (a): Allah

Anı el  f-ı s b h m ser-efr z 17a/4

S c d (a): Secde edenler, secde etme

s c d al-: Secde etmek

Mel ik ıldılar a a s c d  3b/4

S ft (f): Delinmiş, delikli

Ber y-ı rişte-i nazm ş g her s ft 38a/9

Sühân (f): Söz, lakırdı

İdem her ser sühânda birisin tâc 12b/13

sühân bahşâ-yı âdem: İnsana konuşma veren

Sühân-bahşâ-(y)ı âdem Hâzret-i Hâk 35a/13

Sühândân (f): Söz bilen, güzel söz söyleyen

Vefî zann itme bundan ey sühândân 16b/10

Sühân-ver (f): Düzgün konuşan

Ki zîrâ anı vaşf iden sühânver 19a/10

Sükkân (a): Oturanlar

Kağadar-idi sükkân felekler 34b/4

Sünbül (f): Sünbül, güzellerin saç

Nitekim ravza-i huld içre sünbül 17b/4

Sür-: Sürmek

Zemîne pâynı sürmezdi ol şâh 33a/4

Sür'ât (a): Çabukluk, hız

Revân olurdu sür'atle her dem 31b/3

Süreyyâ (a): Ülker yıldızı

Süreyyâ handeler eyler aña her şeb 24b/12

Süreyyâ-eş (a.f): Ülker yıldızı gibi

Süreyyâ-eş felek her zürer nühüft 38a/8

Süreyyâ-veş (a.f): Ülker yıldızı gibi

Süreyyâ-veş olur-idi nümâyân 24b/7

Sürre (a): Göbek

Varınca sürresine hûb u ahsen 30b/4

Sürûş (f): Melek, Cebrail

Felekde her sürûş sîm-i gâbgâb 32a/5

Sürûşân (f): Melekler

Yüzine ‘âşık-idi hep sürûşân 19b/2

sürûşân-ı muḳarreb: Allah’a yakın melekler

Besât itdi sürûşân-ı muḳarreb 6a/1

sürûşân-ı cinân-ı heşt-i ülfet: Sekiz cennete ait melekler

Sürûşân-ı cinân-ı heşt-i ülfet 38a/7

Süst (f): Tenbel, manasız, değersiz (kelime)

Degüldi süst ü hem pejmürde aşlâ 27a/13

Süzül-: Süzülmek, kuş kanatlarını oynatmadan kayar gibi uçmak, nazlı bir tavır takınmak

Süzüldukça ol iki çeşm-i şehbâz 22b/3

Ş

Şâd (f): Sevinçli

Ola luṭfuñla yâ Rab şâd u ḥandân 37a/5

şâd ol-: Sevinmek

Olur şâd âb-ı rûḥ-ı dilfigâruñ 36a/6

şâd u ḥandân ol-: Sevinmek

Ola luṭfuñla yâ Rab şâd u ḥandân 37a/5

Şâdân (f): Sevinçli, keyifli

Hemîşe oldılar ḥoş ḥâl u şâdân 11b/8

şâdân ol-: Sevinmek

Gehi şâdân olup ol şâh-ı zîşân 24b/9

Şâh/ şeh (f): Padişah, hükümdar

Revâne oldı refref-ile ol şâh 6a/5

Ki ol şeh bir yetimi oḥşayaydı 25b/12

- şâh-ı âlem:** Dünya padişahı; Hz. Muhammed
Dimiş zülfin gehi ol şâh-ı âlem 18a/8
- şâh-ı cihân:** Dünya hükümdarı; Hz. Muhammed
Cemâli vaşfi ol şâh-ı cihânuñ 13a/13
- şâh-ı dîn:** Din şahı; Hz. Muhammed
Nigâh iden gişi ol şâh-ı dîne 15b/12
- şeh-i gâzi-i hidiv:** Vezirler şahı; Hz. Muhammed
Şeh-i gâzi-i hidiv mülk ü millet 8a/10
- şâh-ı Kerim:** Yüce padişah; Hz. Muhammed
Hafî nûr-ıdı ol şâh-ı Kerîmüñ 4a/11
- şâh-ı kevneyn:** İki dünyanın şahı Hz. Muhammed
‘Ulüvv rütbe buldı şâh-ı kevneyn 6a/7
- şâh-ı Levlâk:** Hz. Muhammed
İdüp izhâr-ı ‘acz ol şâh-ı Levlâk 3a/7
- şeh-i maḥbûb-ı refât:** Salınarak yürüyen sevgili şah; Hz. Muhammed
Muḥaşşıl ol şeh-i maḥbûb-ı refât 33b/9
- şeh-i Mekke:** Mekke şahı; Hz. Muhammed
Didi var ol şeh-i Mekke mekîne 5a/8
- şâh-ı merdân:** Hz. Ali
‘Ale’l-Murtaza ol şâh-ı merdân 21b/4
- şâh-ı mükerrem:** Aziz saygı değer padişah; Hz. Muhammed
Müsinn olmaḥda ol şâh-ı mükerrem 27b/1
- şeh-i şâhib-i mekârim:** Ahlak sahibi şah; Hz. Muhammed
Nihâyet ol şeh-i şâhib-i mekârim 16b/12
- şeh-i şâhib-i vaḥar:** Ağırbaşlı şah; Hz. Muhammed
Şeh-i şâhib-i vaḥar-ıdı o sultân 33a/10

şâh-ı ser-âmed: İleri gelen, başta bulunan padişah; Hz. Muhammed

Ki ol şâh-ı ser-âmed cedd-i şıtteyn 34a/11

şâh-ı şehîdân: Şehitler şâhı; Hz. Muhammed

Ki oldı her biri şâh-ı şehîdân 7b/7

şâh-ı yektâ: Eşsiz, benzersiz hükümdar; Hz. Muhammed

Beşâret eyleyüp ol şâh-ı yektâ 6b/13

şâh-ı zîşân: Şerefli hükümdar; Hz. Muhammed

Melîhü'l-vech-idi ol şâh-ı zîşân 19b/2

Şâh (f): Dal, budak

Dökülmüş sîmden şâh-ıdi gûyâ 25a/7

şâh-ı şanevber: Çam ağacını dalı

Varurdu hayrete şâh-ı şanevber 15a/12

Şâhâne (f): Hükümdara yakışacak şekilde olan, çok mükemmel

Şamu a'zası hep şâhâne-idi 15b/8

Şâhenşeh/ şehensâh (f): Şahlar şâhı, padişahlar padişahı

Çün ol şâhenşeh ısga eyler-idi 12a/2

Tekellüm itmez-idi ol şehensâh 24a/2

şehensâh-ı gürûh-ı enbiyâ: Enbiya cemaatinin padişahı; Hz. Muhammed

Şehensâh-ı gürûh-ı enbiyânuñ 19a/5

şehensâh-ı gürûh-ı mürselîn: Peygamber olarak gönderilmiş şahlar şâhı;

Hz. Muhammed

Şehensâh-ı gürûh-ı mürselîni 16b/7

şehensâh-ı hümâyun: Padişahlar padişahı; Hz. Muhammed

Şehensâh-ı hümâyun baht-ı âlem 8a/8

Şâhid (a): Şahit, tanık

şâhid-i maşûd-ı cân: Gönül isteğini tanığı, şahidi

Olur ol şâhid maşûd-ı cânuñ 2a/1

Şahm (a): İç yağı, etler arasında bulunan yağ

Ter ü taze muţarra-idi şahmı 27a/12

Şahme (a): Bir parça iç yağı

şahme-i üzn: Kulak memesi

İnerdi şahme-i üzünne dek 17b/12

Şak (a): Yarma, çatlama, kırma

şak it-: İkiye ayırmak, yarmak

Siper-âsâ iki şak itdi mâhı 26b/1

şak ol-: Çatlamak, yarılmak; bölünmek

İki şak oldı heybetden o cevher 9b/14

Şâm (f): Akşam

Tetebbu‘ eyledüm her şubh ile şâm 12b/12

Şân (a): Şan, şöhret

Semavâta virüp zîver ser u şân 2b/9

şân-ı şerîf: Şerefli, şöhret, ün

Anuñ şân-ı şerîfin kıldı efhem 4b/1

Şâyân (f): Yakışır, yaraşır, değer

Bu ‘abd-ı nâ-tüvâna bir şayan geh 12a/7

Şâyed (f): Eğer, olabilir ki, olur ki

Ƙadem vaz‘ ide deyü şâyed ol pây 34a/9

Şeb (f): Gece

Meger bir şeb ki işbu çarh-ı mînâ 5a/4

şeb-i deycûr: Karanlık gece

Şeb-i deycûr olurdu rûz-ı rahşân 19b/6

şeb-i İsrâ: Hz. Muhammed’in mirac gecesi

Şeb-i İsrâda bû-(y)ı tîb-i vuşlat 34b/14

şeb u rûz: Gündüz gece

Şeb u rûz olur-idi ya'nî yeksân 16b/2

Şebîh (f): Benzeyen, benzeyici

Şebîh olsun mı ra'sı kuruş-ı mihre 16b/4

Şecâ'at (a): Yiğitlik, yüreklilik

Şecâ'at mülketinüñ şehriyârı 7a/13

Şedd (a): Sıkı bağlama, sıkma

Müyesser şedd ü mera itmâm-ı hilye 38a/6

Şedîd (a): Şiddetli, sert, katı, sıkı

Şedîdü'l ademe gendüm-gûn u esmer 18b/4

Şefâ'at (a): Birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık

Şefâ'at yâ Resulullah şefâ'at 38a/5

Şeffâf (a): Saydam, içinden, bakışın ve ışığın geçmesine mani olmayan cisim

Olurdu neyyir ü şeffâf her dem 24b/4

Şefî' (a): Şefa'at eden, bir suçun bağışlanması için araçlık eden

şefî'-i cürm: Suçun bağışlanması

Şefî'-i cürmümüz eyle hemîşe 37a/8

Şeh (f): Şah, padişah

Ki ol şeh bir yetimi oğşayaydı 25b/12

Şehâ (f): Ey şah!, ey padişah

Beyân itdüm şehâ hüsn-i cemîlün 37b/8

Şehâdet (a): Tanıklık, şahitlik, bir şeyin doğruluğuna inanma

Şehâdet kavli olmuş-idi merķum 29a/12

şehâdet kıl-: Tanıklık ve şahitlik etmek

İki şahid olup kıldı şehâdet

Şehper (f): Kuş kanadının en uzun tüyü

Çamerde şehper ruhu'l-emîni 21a/14

Şehriyâr (f): Padişah, hükümdar

Şecâ'at mülketinüñ şehriyârı 7a/13

şehriyâr-ı heft-i kişver: Yedi ülkenin padişahı; Hz. Muhammed

İdi ol şehriyâr-ı heft-i kişver 27a/3

şehriyâr-ı mülk-i şer': İslam ülkesinin hükümdarı; Hz. Muhammed

Yahûd ol şehriyâr-ı mülk-i şer'üñ 28b/5

Şehzâde (f): Hükümdar oğlu, prens

şehzâde-(y)i 'âlî: Yüce prens; Hz. Muhammed'in torunları Hasan ile Hüseyin

İki şehzâde-(y)i 'âlî nisbet kem 7b/6

Şekâ (a): Bedbahtlık, bahtı karalık, alçaklık

Cihânda def'ide şûr u şekâyı 8b/7

Şeker-leb (f): Şeker dudaklı

Dehânın 'arz idicek ol şeker-leb 24a/11

Şekîb (a): Sabır, tahammül

Çomazdı dilde hîc şabr u şekîbi 32a/9

Şekl (a): Şekil, biçim, resim

Ser-â-pâ şekl ü resmi kılsañ im'ân 2a/3

şekl-i su 'bân: Ejderha şekli

Sevâd-ı mesrebe-y-di şekl-i şu'bân 30a/10

Şem' (a): Mum

şem '-i kâfûr: Kafurdan yapılan beyaz mum

Yahûd bir şem'-i kâfûrî fûrûzân 23a/13

Şemâ'il/Şemâyil (a): Huylar, ahlaklar, güzelliğin ve büyüklüğün bir araya gelmesi

Şemâyilde muşarrahdur bu tibyân 17b/9

Nigâh itseñ o rû-(y)ı hoş şemâ'il 23a/1

Şems (a): Güneş

Ṭulu' itmiş kamer şems üzre derdi 20a/7

şems-i hidâyet: Doğru yolu gösteren güneş; Hz. Muhammed

Ṭulu' itdükde ol şems-i hidâyet 11a/11

şems-i vehhac: Çok parıltılı güneş; Hz. Muhammed

İde üç sipihre şems-i vehhâc 7a/1

Şemse (a): Güneş şeklinde yapılan işleme resim, yazma kitapların başına yapılan süs

Ki olmuşdı sarây-ı dîne şemse 20b/4

Şemşîr (f): Kılıç

Çün ol ebrû-(y)ı sertîz-idi şemşîr 21b/1

Şer' (a): Allah'ın emri, ayet, hadis

Hudâya şer'in ol sultân-ı dînüñ 8a/1

şer'-i şerîf: Yüce âyet, emir; Allah'ın emri

İde şer'-i şerîfi dâyim icrâ 8b/4

Şer'î (a): Şeri'atla ilgili, şeri'ata uygun

Ḳamu edyân şer'î itdi bahtl 4b/11

Şerî'at (a): Doğru yol, Allah'ın emri

Uruldi nevbet-i kûs u şerî'at 11b/3

Şerîf (a): Şerefli, mübarek, soylu, temiz

Mehîb itmişdi her 'uzuv şerîfin 27a/2

Şerr (a): Kötülük, fenalık

Dahtı tâuñ u şerr meger 'udvân 14a/1

Şevk (a): Şiddetli arzu, keyif, neşe, sevinç

Anuñ şevki-ile rakş itdi eflâk 16a/8

Şevket (a): Büyüklük, heybet

Sikender şevketi ru-(y)ı cihânuñ 8a/9

- Şevk-nâk (a.f): Neşeli, sevinçli, keyifli
 Kamu aşhâbı olup şevknâkı 36b/8
- Şaydâ/ şeydâ (f): Aşktan aklını kaybetmiş, divane, düşkün
 Saña şaydalıgum izhâr itdüm 37b/13
şeydâ ol-: Aklını kaybetmek, düşkün
 Görüp cân-ıla oldum saña şeydâ 37b/4
- Şeytân (a): Şeytan
 Karîb olmaya her gün aña şeytân 14a/1
- Şibr (a): Karış, gökteki bir derecelik kavis, yay
 İde ‘aql şibr-i ‘âlemde ihşâ 35a/10
- Şikâr (f): Av, avlama
şikâr ol-: Av yapılmak, av edilmek
 Şikâr olurdu rûh-ı ‘arş-ı pervâz 22b/3
- Şi‘r (a): Şiir, edebi değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz
şi‘r-i hoş-bû: Hoş kokulu şiir
 Dağlasa ol mübârek şi‘r-i hoş-bû 18a/4
şi‘r-i hoş-bû-(y)ı mu‘anber: Güzel, hoş kokulu şiir
 O nazik şi‘r-i hoş-bû-(y)ı mu‘anber 18a/2
şi‘r-i hûb: Güzel şiir
 Uzunlukda o şi‘r-i hûb u zîbâ 17b/13
şi‘r-i mu‘anber: Hoş kokulu şiir
 Muhaşşal ol siyeh şi‘r-i mu‘anber 18a/11
şi‘r-i mübârek: Kutlu, mübarek şiir
 Mülâyim-idi ol şi‘r-i mübârek 17b/1
- Şîr (f): Arslan
şîr-i Yezdân: Hz. Ali
 Vilâyet bîşesinde şîr-i Yezdân 21b/4

Şîrîn (f): Sevimli, tatlı, cana yakın

Leţâfet-baĥş-idi şîrîn zebânı 23b/7

Şît: Adem (A.S.)'ın oĥludur. Babası ölünce peygamber olmuştur.

Cihâna geldi Şît ü Nuĥ u Mûsâ 10b/11

Şitâbân (f): Acele eden, çabuk olan, koşan

Gürüz itdi nüh eflâkı şitâbân 6a/2

Şöyle: Öyle, o şekilde, onun gibi

Olurdu şöyle tâbân u dıraĥşan 27b/8

Şu: Şu (işaret zamir ve sıfatı)

Şu resme neyyir-idi vech-i pâki 20a/1

Şu'â (a): Işın, Güneşten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar

Şu'â-idi her engüşti-i mükerrrem 26a/12

şu 'â-i cism-i pâk: Temiz cisim ışıkları

Şu'â-i cism-i pâki itdi işrâk 16a/12

Şu'ayb: Medyen şehrinde oturan peygamber Musa (a.s.), Şu'ayb'ın kızıyla

evlenmiş, on yıl Şu'ayb (a.s.)a hizmet vermiştir

Şu'ayb u hem daĥı Eyyûb Dâvûd 10b/12

Şûĥ (f): Neşeli, şen, oynak, hareketlerinde serbest (kadın)

şûĥ-ı zîbâ: Güzel, neşeli kimse

Kemâl-i ĥüsne bir şûĥ-ı zîbâ 1b/5

Şu'le (a): Alev, ateş alevi

şu 'le-i dendân: Diş alevi, diş parıltısı

Olurdu şu'le-i dendânı peydâ 24b/10

Şunidend (f): İşitmek, duymak

Me'ânî-i ĥümâyûn-eş şunidend 38a/7

Şûr (f): Şamata, gürültü

Cihânda def ide şûr u şeqâyı 8b/7

Şücâ (a): Şecaatli, cesur, yiğit

şücâ in-i kerîm: Kerem sahibi, cömert yiğit

Hem ol iki şücâ in-i kerîmîn 7b/8

Şüd (f): Gitti, geçti, gidiş

Ṭamam şüd vaşf-ı pâk-i Aḥmedi güft 38a/10

Şühûd (a): Şahitler, tanıklar

şühûd ol-: Şahitlik etmek, şahit olmak

‘Aceb midir mehîb olsa şühûdi 16a/2

Şükr (a): Görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık

Ḥudâyâ itdiler şükr ü firâvân 6b/14

Şürû‘ (a): Başlama

şürû it-: Başlamak

Şürû‘ itdüm o nazm-ı dilgüşâyâ 12b/14

T

Tâ (f): 1. ....a kadar

Hem varınca hem bilekler tâ yedeyne 25a/3

2. Nihayet, sonunda

Tekessür hem teşakkuḳ yoğ-ıdı tâ 31a/13

3. Ki

Göreydi tâ ol şehi öyle maḥbûb 19b/3

Tâ ki/ tâ kim: İçin, diye; nihayet, sonunda, ...ınca

Gele tâ ki vücûda cümle eşyâ 9a/12

Vire tâ kim ziyâ nûrı cihânâ 7a/2

Ta'allüm (a): Öğrenme, öğrenilme, ders alarak öğrenme

Aña ta'allüm itmiş hazret-i Rab 4b/7

Ta'aşşuğ (a): Âşık olma

ta'aşşuğ eyle-: Âşık etmek, âşık yapmak; alıştırmak

Ta'aşşuğ eyleye ol şâh-ı dîne 14a/11

Ta'avvuğ (a): Oyalanma, gecikme

ta'avvuğ it-: Oyalanmak

Ta'avvuğ itmeyüp tizce giderdi 33b/12

Tab' (a): Tabiat, huy, yaratılış

tab'-ı güher-pâş: Mücevher saçan yaratılış

Hezâr ahsenet iy tâb-ı güher-pâş 35b/13

tab'-ı pâk: Temiz ahlak

Olurdur tab'-ı pâküñ aña 'ârim 12b/3

Tâbân (f): Işıklı, parlak

tâbân ol-: Parlamak

Olurdi ol kadar berrâğ u tâbân 27b/10

Taban: Ayağın alt yüzü, ayakkabının alt kısmı

Tabanı ortası dururdi yüksek 32b/1

Ta'bîr (a): İfade, anlatma

ta'bîr it-: Anlatmak

İdi kim aña bir ta'bîr iderler 28b/11

Tâbnâk (f): Parlak, ışıklı

Olurdi cümle 'âlem tâbnâkı 20a/1

Tâc (a): Hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık

Giyüp devletle tâc u hulle nâgâh 5b/5

tâc-ı nûr-ı îmân: İman tacının nuru

Urup başına tâc-ı nûr-ı îmân 3b/2

tâc-ı risâlet: Peygamberlik tâcı

Giyüp başına pes tâc-ı risâlet 4a/3

tâc-ı zerrîn: Altın taç, parlak taç

Nitekim tâc-ı zerrîn eyle mi'râc 7a/1

tâc-ı ser it-: Baş tacı etmek

Ki tâc-ı ser idüpdür anı furkan 2a/10

Tâcdâr (a): Padişah, hükümdar

‘Adâlet tahtgâhı tâcdârı 7a/13

Ta‘cîl (a): Acele ettirme, çabuklaştırma

Kelâmında anuñ yoğ-ıdı ta‘cîl 24a/4

Tafşîl (a): Etrafiyla, etraflı olarak bildirme, uzun uzadıya anlatma

Dimişler eyleyüp bu resme tafşîl 2a/5

Tafşîlât (a): Etraflı olarak bildirmeler, açıklamalar

Bu tafşîlâta râvîler durur kim 14b/4

Tahayyül (a): Hayâle getirme, hayalde canlandırma

tahayyül it-: Hayal etmek; düşünmek

Tahayyül itse evsâf-ı celîlin 13b/5

Tahıyyat (a): “Allah ömürler versin!” demeler, selamlar, hayır dualar

Aña itsüñ şalât-ile tahıyyat 7a/3

Tahkîk (a): Doğru olup olmadığını araştırma, doğru, gerçek

tahkîk it-: (Doğruluğunu) araştırmak; incelemek

Vefî tahkîk itmiş ehl-i tedkîk 21a/4

Tahmîr (a): Yuğurma, yuğrulma

Yed-i kudretle tahmîr oldı tıynı 10b/1

Tahmir (a): Eşek deme (birine)

Hadîdî elde tahmîr itdi Dâvûd 4a/13

- Tahrîr (a): Yazma, yazılma
tahrîr eyle-: Yazmak
 Ki tahrîr eyleyem vaşfin ser-â-pâ 12a/10
- Taḥşîl (a): İlim öğrenme, ele geçme, geçirilme
taḥşîl it-: (İlim) öğrenmek
 İdüp taḥşîl kurb-ı Kabe Kavseyn 6a/11
- Taht (f): Hükümdarlık makamı
taht-ı ‘adâlet: Doğruluk makamı
 Olup taht-ı ‘adâletde hemîşe 8b/3
- Taht (a): Alt, aşağı
 Hümâyûn riclinüñ tahtı müsâvî 32a/13
- Tahtgâh (f): Taht yeri, baş şehir
 ‘Adâlet tahtgâhı tâcdârı 7a/13
- Ṭâk (a): Yarım daire şeklinde (kapı), bina kemeri
 Anuñ ebrû-(y)ı mergûbında key ṭâk 21a/12
ṭâk-ı kesr: Kırılmış kemer
 İderdi ṭâk-ı kesri ṭâkın ṭâk 21a/12
- Taḳayyüd (a): Dikkatli davranma, çalışma, çabalama
taḳayyüd eyle-: Dikkat etmek, bakmak
 Taḳayyüd eylese görürdi acık 21a/8
- Taḳsîr (a): Kabahat, suç, günah
 Benüm taḳsîrümü ‘afv eyle şâha 37b/14
- Ṭâle (a): “Uzun olsun!” manasındadır
 Du‘a idüp dir-idi ṭâle ‘ömre 15b/2
- Ṭal‘at (a): Güzellik, parlaklık
 Münevver ṭal‘ati için ki anuñ 36b/6

tal'at-ı hûb: Güzel parlaklık

Siphr-i hüsn-idi ol tal'at-ı hûb 23a/5

Ṭalebkâr (a): İstekli

Ṭalebkârũñ durur her şubhla şâm 37b/5

Ṭâli' (a): Tulu eden, doğan

Yüzünde şems-idi gûyâ ki ṭâli' 19b/13

Ta'lim (a): Öğrenme, öğretme, verilme

ta'lim olun-: Öğretilmek

Aña ta'lim olundı 'ilm ü esmâ 10a/13

Tamâm (a): Eksiksiz, tam olma, bitme

İrişdi çünki sıhhiyyet tamâme 6b/6

tamâm it-: Tamamlamak

Behamdillah tamâm idüp kitâbı 35b/12

tamâm ol-: Tamamlanmak

Tamâm olduḡda bu nazm-ı hümâyûn 13a/11

Tamğa: Mühür, damga

Aña tamğa-idi ol mühr-i yektâ 28b/3

Ta'rîf (a): Etrafiyla anlatma, anlatılma

ta'rîf it-: Etraflıca anlatmak, anlatılmak (bkz. ta'rîf kııl-)

Cemâlin ya'ni kim ta'rîf itmek 12b/15

ta'rîf kııl-: Etrafiyla anlatmak, anlatılmak (bkz. ta'rîf it-)

Birez ta'rîf kııldum 'ârifâne 35b/7

Târiḡ (a): Tarih

Bulupdur vefḡ tariḡiyle encâm 36b/3

Taşḡîḡ (a): Yanlışı düzeltme, yanlışı doğrultma

taşḡîḡ it-: Düzeltmek

İdüp taşḡîḡ Tirmizi zîşân 17b/9

Taşfîr (a): Satır dizme, yazı yazma, yazılma

Şemayilde idüp taşfîr ü imlâ 19b/7

Ṭâûn (a): Veba, yumurcak denilen salgın hastalık

Daḥı ṭâûn u şerr meger ‘udvân 14a/1

Ṭavaf (a): Hacı olmak üzere zamanında ve muayyen usul dahilinde Kabe etrafını dolaşarak ziyaret etme

ṭavaf eyle-: Tavaf etmek, Kâbe etrafında dolaşmak

Ṭavaf eylerdi kerrûbiyyân hep 5a/7

Tavassuṭ (a): Araya girme, aracılık, ara bulma

tavassuṭ it-: Araya girmek; birine aracılık etmek

Tavassuṭ itmese çeşmi miyâne 21b/11

Tavende (f): Aşık, meydanda; parlak, ışık saçıcı

Ḥuşûnet yoğ-ıdı tavende bî-şekk 17b/1

Ṭavîl (a): Uzun

Görenler bir ṭavîl âdemle âdemle nâgâh 15a/6

ṭavîlü’l-kame: İsteği çok olan

Degül-idi ṭavîlü’l-kâme ol şâh 14b/7

ṭavîlü’l-vech: Yüzü uzun

Degül-idi ṭavîlü’l-vech ammâ 19a/9

Ta‘vîz (a): Nazara ve başka kötülöklere karşı takılan muska

ta‘vîz-i ebrâr: Hayır sahiplerinin muskası

Ki eyler nüshasın ta‘vîz-i ebrâr 36a/5

Tavşîf (a): Vasıflandırma, niteleme

Resûlüñ cismini tavşîf eyler 26b/8

tavşîf it-: Vasıflandırmak (bkz. tavşîf kıl-)

Egerçi ol şehi tavşîf itmek 12b/15

tavşif kıl-: Vasıflandırmak (bkz. tavşif it-)

İdüp tavşif kıldum diğkat-i tam 35b/5

Tavzîh (a): Açıklama, açık anlatma

İdüp evşâfını tavzîh ü tibyân 25b/14

Ṭayy (a): Atlama, üzerinden geçme, çıkarma

ṭayy ol-: Atlamak

Aña ṭayy olur-idi arz-ı pehnâ 34a/5

Tazarru' (a): Kendini alçaltarak yalvarma

Tazarru'la dimişken ma'arifnâk 3a/7

Taze: Taze, körpe, yıpranmamış

ter ü taze: Taze, körpe

Ter ü tâze-y-idi hep ol rû-(y)ı mergûb 22b/9

Ta'zîm (a): Büyükleme, ululama, saygı gösterme

ta 'zîm it-: Yüceltmek

İdüp ta'zîm anuñ zat-ı Kerîmin 4b/2

Te'ala (a): "Yüksek olsun" manasına gelen bir söz olup Allah adıyla birlikte kullanılır

Didi kim yâ Muhammed Hâk Tebârek 36a/14

Tebessüm (a): Gülümseme

Edeb birle tebessüm eyler-idi 24a/8

Tebliğ (a): Yetiştirme, eriştirme, götürme

tebliğ-i peygâm: Haber götürme

İdüp tebliğ-i peygâm Hudâyı 6b/8

tebliğ-i risâlet: Peygamberlik tebliği

İdüp 'âlemde tebliğ-i risâlet 10b/13

Tecâfi (a): Uzak olma, yerinden bir tarafa ayrılma; cefa etme

Yoğ-ıdı dirler anda pek tecâfi 32b/3

Tecellî (a): Görünme, belirme, (tasavvufda) hak nurunun tesiriyle makbul kulların

kalbinde ilahi sırların ayan olması hali

tecellî it-: Görünmek (bkz. tecellî kıl-)

Tecellî idicek feyż-i ‘azimüñ 2b/8

tecellî-i cemâl: Yüz güzelliğinin görünmesi

Tecellî-i cemâl idem temâşâ 37a/4

tecellî-(y)i cemâl-i vahidiyyet: Tek yüz güzelliğinin belirmesi

Tecellî-(y)i cemâl-i vahidiyyet 6a/15

tecellî kıl-: Görünmek (bkz. tecellî it-)

Tecellî kıldı aña Hâk Te‘âlâ 6a/14

Tedebbür (a): Sonunu, hakikatı düşünme

tedebbür eyle-: Hakikatı düşünmek

Tedebbür eyleyen ‘irfân âgâh 2a/4

Tedvîr (a): Döndürme, döndürülme, çevirme, çevrilme

Velfî tedvîrden haric degüldi 19a/12

Te‘emmülsüz (a): Düşünmeden, düşünmeksizin

Te‘emmülsüz anı iden temâşâ 23a/11

Tefhîm (a): Büyük sayma

Anuñ şanın idüp tefhîm ü ta‘cîl 4b/3

Tekâpû (f): Telaş ile koşarak araştırma

tekâpû it-: Araştırmak

Tekâpû itdüm iy memdûh Mevlâ 37b/12

Tekellüm (a): Söyleme, konuşma

tekellüm eyle-: Konuşmak (bkz. tekellüm it-)

Tekellüm eylese ol dürr-i dendân 24b/7

tekellüm it-: Konuşmak (bkz. tekellüm eyle-)

Tekellüm itmez-idi ol şehensâh 24a/2

Tekmîl (a): Kemale erdirme, tamamlama

tekmîl ol-: Tamamlanmak

Leţâfet anda olmuşdı tekmîl 32a/8

Tekrîm (a): Saygı gösterme, ululama

Aña eyler-idi tevkîr ü tekrîm 16a/1

Tekessür (a): Kısılma

Tekessür hem teşakkuğ yoğ-ıdı tâ 31a/13

Temasük (a): Sınırlama, sınırlı

Temâsük üzre-idi hûb u zîbâ 27a/13

Temâşâ (f): Bakıp seyretme, gezme

temâşâ-(y)ı ʿizâr-ı veçh-i pâk: Temiz yüzü, yanağı seyretmek

Temâşâ-(y)ı ʿizâr-ı veçh-i pâkı 23a/3

temâşâ-(y)ı vücûd: Vücudu seyretmek

Temâşâ-(y)ı vücûdı için anuñ 16a/9

temâşâ it-: Seyretmek (bkz. temâşâ kıl-)

Nübüvvet mührini itdüm temâşâ 28b/10

temâşâ kıl-: Bakıp seyretmek (bkz. temâşâ it-)

Cinânı seyr idüp kıldı temâşâ 6a/3

Temennâ (a): Eli başa götürerek verilen selam

Temennâm ol durur kim ʿavn-ı bârı 13a/9

temennâ eyle-: İyi diliklerde bulunmak

Cenâb-ı Hâkdan eylerdi temennâ 35a/4

Temevvüc (a): Dalgalanma, dalga dalga olma

temevvüc eyle-: Dalgalanmak

Temevvüc eyledi bir niçe müddet 10a/6

Temsîl (a): Benzetme, örnek

Müdevverlikdedür temsîl ancak 19a/7

Ten (f): İnsan vücudunun dış yüzü, vücut, gövde, beden

Yağûd bir naḥl-i firdevs-idi ol ten 27b/4

ten-i pāk: Temiz vücut

Ten-i pākı mehâbetli-y-idi her dem 27a/6

ten-i şâfi: Saf ten, temiz vücut

Ten-i şâfi-idi hem-vâre mergûb 27b/2

Tenâsüb (a): Uyuma, uygunluk, birbirini tutma, yakışma

Tenâsüb üzre-idi anda a'za 28a/2

Ter (f): Taze

Ter ü taze muṭarrâ-idi şaḥmı 27a/12

Teraḥḥum (a): Merhamet etme, acıma

teraḥḥum eyle-: Merhamet etmek

Teraḥḥum eyleyüp ben bî-nevâyâ 37b/15

Terâket (f): Çatlak, yarık

Ol ebrû-(y)ı laṭîf ü pür terâket 21a/10

Terk (a): Bırakma, vazgeçme, salıverme

terk it-: Bırakmak

Çü terk itdûñ bezmgâh-ı kadîmi 9a/5

Tesellî (a): Avutma, avundurma

tesellî vir-: Avutmak, avundurmak

Tesellî virmek-içün 'âşıkâne 37b/1

Teselsül (a): Zincirleme, zincirleme gitme

Teselsülle olurdu aña ârim 10b/14

Te'sîr (a): Alamet, iz

te'sîr it-: Etkilemek, iz bırakmak

İdüp te'sîr bû-(y)ı müşg-i sâyı 34b/11

Teşakkuḳ (a): İkiye ayrılma, yarıma, parça parça olma

Tekessür hem teşakkuḳ yoḡ-ıdı tâ 31a/13

Teşbih (a): Benzetme, benzetilme

teşbih-i şafâ-bahş: Safa verene, eğlendirene benzer

Bu teşbih şafâ-bahşı dimişler 31b/9

Teşbihât (a): Benzetmeler, benzetilmeler

Bu teşbihâtı baş idüp dimişler 30b/6

Tetebbu' (a): Bir şeyi etrafıca tetkik etme, etrafıca inceleme, bir şey hakkında geniş bilgi edinme

tetebbu' eyle-: Bir şey hakkında geniş bilgi edinmek; incelemek, araştırmak

Tetebbu' eyledüm her şubḥ ile şâm 12b/12

Tevakkuḳ (a): Durma, bekleme, bağlı olma

tevakkuḳ it-: Bağışlamak

Tevakkuḳ itmeyüp ol şâh-ı zîşân 6a/2

Tevâtür (a): Bir haberin ağızdan ağıza dolaşarak yayılması

Tevâtür-ile şâbitdür bu aḥbâr 25b/11

Tevâzu' (a): Alçak gönüllülük gösterme

Tevâzu' olmuş-ıdı aña pîşe 22a/11

Tevcîh (a): Mana verme, yorumlama

İdüp bu resme tevcîh ile tibyân 32b/2

Teveccüh (a): Yönelme, bir yere doğru hareket etme

teveccüh eyle-: Yönelmek (bkz. teveccüh it-)

Teveccüh eyleyüp bir semte gitse 33b/11

teveccüh it-: Çevrilmek, yönelmek (bkz. teveccüh eyle-)

Teveccüh idüp a' za-i laṭîfi 33a/8

Tevekkül (a): İşi Allah'a bırakıp kadere razı olma

tevekkül eyle-: Kadere razı olmak; yönelmek

Tevekkül eyleyüp luṭf-i Ḥudâya 12b/14

Tevellüd (a): Doğma, doğum

tevellüd it-: Doğmak

Tevellüd itdi andan cümle ervâh 9b/11

Tevfîk (a): Uygunlaştırma, Allah'ın yardımına kavuşma

tevfîk it-: Uydurmak, uygunlaştırmak; söylemek

İdüp iki hadîsi dağı tevfiğ 21a/4

Tevhîd (a): Bir kılma, Allah'ın birliğine inanma

tevhîd-i zât: Zatın birliği

Bulur yol lâ-cerem tevhîd-i zâta 2a/15

Te'vîl (a): Sözü çevirme, söze ayrı mana vermeye kalkışma

te'vîl eyle-: Yorumlamak, açıklamak

Bu kavli dağı te'vîl eylemişler 32b/6

Tevkîr (a): Güzel karşılama, ağırlama, ululama

Aña eyler-idi tevkîr ü tekrîm 16a/1

Tevrât (a): Dört büyük kitaptan biri olan bu kitap Hz. Musa'ya inmiştir.

Ma'ânî-i Zebûr İncîl ü Tevrât 4a/15

Tezekkür (a): Hatıra getirme, bir meseleyi konuşma

tezekkür eyle-: Hatırlamak, anmak, zikr etmek

Tezekkür eyle kim rûz-ı ezelde 9a/8

Tezyîn (a): Zinetlendirme, süsleme

tezyîn it-: Süslemek

Besât-ı arzı tezyîn itdi insan 2b/9

Tıfl (a): Küçük çocuk

tıfl-ı rağî'i: Süt emen çocuk

Dağı tıfl-ı rağî'i söyledüp Hâk 4b/15

Tılsım (a): Tılsım, sihir, büyü, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey

tılsım-ı bâb-ı genc-i hikmet-i Hâk: Allah'ın bilgi hazinesi kapısının tılsımı

Tılsım-ı bâb-ı genc-i hikmet-i Hâk 10a/12

tlısm ol-: Büyü, sihir yapılmak

Tılısm olmuşdı ol genc üzre zîrâ 30a/9

Tıyn (a): Çamur, balçık

Yed-i kudretle taħmîr oldu tıynı 10b/1

Tıb (a): Güzel koku

fb-i mergûb: Beğenilmiş güzel koku

Dimişler görmedük bir fıb-i mergûb 25b/15

fb-i zıbâ: Güzel koku

Olurdu da'imâ bir fıb-i zıbâ 25b/9

Tıbyân (a): Açık anlatma, bildirme

Şemâyilde velî bu resme tıbyân 30b/2

tıbyân it-: Açık anlatmak

İdüp bu resme tevcîh-ile tıbyân 32b/2

Tığ (f): Kılıç

Çeküp tığın o şah heft-i kişver 11b/5

tığ-ı gâzâ: Gaza (dın uğruna yapılan savaş) kılıcı

Eşirrâya çeküp tığ-ı gâzâyı 8b/7

tığ-i ilâhi: İlahi kılıç

Ya ol engüşt-idi tığ-i ilâhi 26b/1

Tilâmiz (a): Öğrenciler, talebeler

Tilâmiz-ile pür oldu medâris 4b/9

Tır (f): Ok

tır-i müjgân: Kirpik oku

Atardı ehl-i aşğa tır-i müjgân 21b/2

Tirmizi: Muhammed bin İsa, hadis alimlerindedir. Sahih-i Tirmüzi ve Şemail-i şerife kitapları çok kıymetlidir. Buhara'nın Tirmuz kasabasında (M.824) doğup, Boğ şehrinde (M.893) vefat etmiştir.

Muşarraħ eyleyüp Tirmizi yine 20b/7

Tirmizi-(y)i dâna: Bilgin Tirmizi

Dimişdür yine Tirmizi-(y)i dâna 19b/7

Tirmizi-(y)i ferhûnde: Kutlu, mübarek Tirmizi

Yine Tirmizi-(y)i ferhûnde âşâr 15b/3

İder Tirmizi-(y)i ferhunde eţvâr 20a/8

Tiz: Çabuk, hızlı

Ki ârâm itmeyüp tiz tiz giderdi 34a/3

Tiz-rev (f): Yürüyüşü çabuk, çabuk yürüyüşlü

Şu resme tiz-rev-idi o sultan 34a/1

Ṭolu: İçkiyle doldurulmuş kadeh

Ṭolu nûş itmegin câm-ı elesti 22a/6

Ṭûbâ (a): Cennet'de Sidre'de bulunan ve dalları bütün Cenneti gölgeleyen ilahi ağaç

O hatt-ı ser-nigûn olmuşdı ṭûbâ 30b/8

Ṭûl (a): Uzunluk, boy

Dimişler i'tidâl üzre-y-idi ṭûl 26a/9

Ṭulû' (a): Doğma, doğuş

ṭulu' it-: Doğmak

Ṭulu' itmiş kamer şems üzre derdi 20a/7

Ṭurre (a): Alın saçı, kıvrıkcık saç lülesi

ṭurre-i pâk: Temiz saç lülesi

Olurdı ol ikişer ṭurre-i pâk 18a/10

ṭurre-i hûb: Güzel, hoş saç

Gehi ol deste deste ṭurre-i hûb 17b/6

U

U: Ve (bkz. ü, vü)

Ola luṭfuñla yâ Rab şâd u ḥandân 37a/5

‘Ubûs (a): Çehre çatıklığı, yüz eksikliği, somurtkanlık

‘ubusu’l-vech: Yüzü çatık, somurtkan

‘Ubusu’l-vech anı görmezdi aşhâb 19b/1

‘Udvân (a): Düşmanlık, haksızlık, zulüm

Daḥı fâun u şerr meger ‘udvân 14a/1

‘Uḳbâ (a): Ceza, ahiret, öbür dünya

Anuñçün ḥalk olup dünyâ vü ‘uḳbâ 16a/7

Ulû (a): Sahipler

Ulû’l-azm: Allah’ın verdiği vazifeyi yerine getiren peygamberler (Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed)

Ulû’l-azm olduğın bildürdi muṭlaḳ 4b/15

‘Ulûm (a): İlimler, bilgiler

‘Ulûm ehli dutar ümmîdi aña 4b/5

‘ulûm-ı evvelîn ü ahîrîn: Önceki ve sonraki ilimler

‘Ulûm-ı evvelîn ü ahîrîn 4b/6

‘Ulüvv (a): Yükseklik, yücelik, büyüklük

‘Ulüvv rütbe buldı şah-ı kevneyn 6a/7

Umûr (a): İşler hususlar

Umûrun evsaṭıdur ḥayrı her gah 14b/9

‘Unḳ (a): Boyun, gerdan

‘unḳ-ı tâbnâk: Parlak, ışıklı boyun

Burup ya‘nî ki ‘unḳ-ı tâbnâkin 33a/9

Ur-: Koymak

başına ur-: Başına koymak

Urup başına tâc-ı nûr-ı îmân 3b/2

‘Urûc (a): Yukarı çıkma, yükselme

‘urûc it-: Çıkmak, yükselmek

‘Urûc idüp semâda kıldı me’vâ 4a/12

Urul-: Vurulmak

Uruldu nevbet-i kûs u şeri‘at 11b/3

Uşûl (a): Birinin soyundan gelme kimseler

Dimiş müjgânı ol şahib uşûlüñ 21b/5

‘Uşşâk (a): Aşıklar

Hediye oldu ‘uşşâka ser-â-pâ 36b/2

Utandur-: Utandırmak

Utandırmışdı ebrû-(y)ı cebîni 21a/14

Uy-: Uymak, bağlanmak, tabi olmak

Uyup ervâh cümle enbiyâ hep 5b/8

Uzan-: Uzanmak

Uzansa rûhları üzre o gîsû 17b/3

Uzunluk: Uzunluk

Uzunlukda o şi‘r-i hûb u zîbâ 17b/13

Uzv (a): Organ, vücudun müstakil parçası

Mehîb itmişdi her uzvu şerîfin 27a/2

‘uzv-ı laîf: Hoş, güzel organ

Mufahham-idi her ‘uzv-ı laîfi 16b/8

Ü

Ü: Ve (bkz. u, vü)

Ter ü taze-y-di hep ol rû-(y)ı mergûb 22b/9

Üç: Üç (sayı)

İde üç sipihre şems-i vehhâc 7a/1

Ülfet (a): Ahbaplık, dostluk, huy etme

Dil ülfetüme düşdi bu sevdâ 12a/10

Ümm (a): Yol, kaynak, çıkış noktası

ümm-i ma'bed: İbadet edilecek yerin kaynağı

Egerçi ümm-i ma'bedden rivâyet 21a/2

Ümmîd (f): Umut, umma

Düşüp pâ-bûsı ümmîdi zemîne 34a/7

Üslûb (a): Yol, biçim, usul

İderseñ işbu üslûb üzre inşâd 12b/7

Üst: Üst, üzeri

Ki üstinde dağı birkaç siyeh-mû 29a/3

Üstâd (a): Muallim, usta, bir ilim veya sanat alanında üstün yeri olan kimse

üstâd-ı ledünnî: Allah'ın bilgisi ve sırlarına sahip üstad

Aña bildürmiş üstâd-ı ledünnî 4b/6

üstâd-ı sühandân: Güzel söz söyleyen üstâd

Buyurmuşdur bir üstâd-ı sühandân 29b/6

üstâd-ı sühanver: Düzgün konuşan üstad

Anı vaşf iden üstâd-ı sühanver 31b/9

Üstühan (f): Kemik

Dağı hem üstühan rükbetini 26b/10

Üzre: Üzere, üzerine, üzerinde

İderseñ işbu üslûb üzre inşâd 12b/7

V

Vâdî (a): İki dağ arasındaki uzun çukur, dere

vâdî -i evşâf: Sıfatlar vadisi

Senüñ vâdî-i evşâfunda hâlâ 37b/12

vâdi -i vuşlat: Kavuşma vadisi

İdi ol dehr ü vâdî-i vuşlat 34a/2

Vaḥdâniyyet (a): Birlik, Allah'ın bir oluşu

İder işbât vaḥdâniyyetüñ hep 3a/3

Vaḥdet (a): Yalnızlık, teklik, Allah'a yakınlık

Vücûdı vaḥdet içre dâyim-iken 9a/10

Vâḥid (a): Tek, bir

İlâhi vaḥid ü ferd ü aḥadsin 2b/1

Vaḥy (a): Bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi

Nüzûl idüp aña vaḥy eyle her gâh 4b/4

vaḥy it-: (Allah'ın emirlerini) peygambere bildirmek

Tekellüm eyleyüp vaḥy itdi âyât 6b/2

Vaḥar (a): Ağırbaşlılık, temkinlilik

Vaḥâr-ıla yürüdi dirmiş ebrâr 32b/14

vaḥar-ı izz: Yüce vakar

Vaḥar-ı izz u şevketle yürürdi 33a/5

Vaḳt (a): Vakit, zaman

vaḳt-i ḥâcet: İhtiyaç vakti

Meger kim vaḳt-i ḥâcet olsa nagah 24a/2

V'Allahü a'lem bi's-şavâb (a): Allah daha iyi bilir, Allah doğrusunu en iyi bilir

Didüm v'Allahü a'lem bi's-şavâbı 35b/12

Vâmık (a): Vâmık ile Arza hikayesinin erkek kahramanı

Olurlar-idi 'aşkı ile Vâmık 11b/11

Var: Mevcut, var

Dağı var bir rivâyet kim dimişler 25a/8

var it-: Ortaya çıkarmak, meydana getirmek (bkz. var kı1-)

Cemi'-1 mümkinâtı var iden sen 2b/3

var kı1-: Meydana getirmek (bkz. var it-)

Yoğ-iken var kılduñ ins ü cânı 3a/12

var ol-: Bulunmak

Anuñçün var olupdur cümle eşyâ 16a/7

Var-: 1. Ulaşmak, varmak

Varınca sürresine hûb u ahsen 30b/4

2. Birleşmek, kavuşmak, varmak

Varınca hem bilekler tâ yedeyne 25a/3

hayrete var-: Şaşırmak, hayret etmek

Varurdu hayrete şâh-ı şanevber 15a/12

Vâriş (a): Mirasçı, kendisine miras düşen

vâriş-i 'ilm-i Muḥammed: Muhammed ilminin mirasçısı

Müsellem vâriş-i 'ilm-i Muḥammed 7b/4

Vaşf (a): Nitelik, bir kimsenin veya şeyin durumunu anlatarak tarif etme

'Azîmet itdüm anı vaşfa ammâ 13a/8

vaşf-ı celil: Büyük, ulu vasıflar

Ser-â-pâ nazm idüp vaşf-ı celilüñ 37b/8

vaşf-ı cism-i tâbnâk: Parlak cisminin sıfatı

Buyurmuş vaşf-ı cism-i tâbnâkın 27a/8

vaşf-ı hümâyûn: Mübarek, kutlu sıfat

Beyân itdüm niçe vaşf-ı hümâyûn 35b/2

vaşf-ı ıtr-nâk: Güzel kokulu vasıf

Beyân olundı vaşf-ı ıtr-nâkı 35b/9

vaşf-ı laîf: Güzel, hoş sıfat

Dimişler naql idüp vaşf-ı laîfin 26a/2

vaşf-ı nebiyy-i ʿâl-i ʿAdnan: Adnan ailesinin peygamberlik vasfi

Çalup vaşf-ı nebiyy-i ʿâl-i ʿAdnan 22b/5

vaşf-ı nigâh: Bakış vasfi

İdüp vaşf-ı nigâhındandan hikâyet 22a/8

vaşf-ı pâk-i Aḥmedi: Hz. Muhammed'in temiz vasıfları, pak sıfatları

Tamâm şüd vaşf-ı pâk-i Aḥmedî güft 38a/10

vaşf-ı Resûl: Peygamberlik sıfatı

Bu resme küşüşüñ vaşf-ı Resûle 36b/4

vaşf-ı şekl-i pâk: Temiz sûretinin vasfi

Velî aḥbâr vaşf-ı şekl-i pâkın 35a/11

vaşf eyle-: Bir kimsenin niteliklerini anlatmak (bkz. vaşf it-)

Leṭâfet-ile vaşf eylerdi ebrâr 31b/13

vaşf it-: Bir kimsenin taşıdığı sıfatları anlatmak (bkz. vaşf eyle-)

Resûlüñ vaşf idüp esnân-ı pâkın 24b/2

Vâsi (a): Geniş, açık, enli, bol

Birez vâsi-idi yaʿnî dehânı 23b/7

Vaşşâf (a): Vasıflarını bildirerek anlatan veya öven

vaşşâf-ı Aḥmed: Ahmed'in vasıflarını anlatan

Naşîb itdi ki bu vaşşâf-ı Aḥmed 35a/14

vaşşâf-ı şâh-ı âl-i ʿAdnan: Adnan sülalesi şahının vasıfları

Eyâ vaşşâf-ı şâh-ı âl-i ʿAdnan 36a/1

vaşşâf kal-: Vasıflarını bildirerek anlatmak

İlâhi kıl beni ol şâha vaşşâf 14b/2

vaşşâf ol-: Övgüler yağdırılmak

Niçe vaşşaf olur safa halâyık 37a/11

Vaz' (a): 1. Koyma, konulma

kadem vaz it-: Ayak basmak

Kadem vaz' ide deyü şâyed ol pây 34a/9

2. Meydana getirme

vaz' olmuş ol-: Meydana getirmek

Ki vaz' olmuş ola mir'at-ı cânâ 30b/5

Vazih (a): Açık, meydanda, belli

Cebîni va'z-zihî ruhsârı meşkût 20a/6

Vech (a): Yüz, surat, çehre

Bedîhî baksuñ ol vech mübârek 19a/11

vech-i cemil: Güzel yüz

Ola görmüş gibi vech-i cemîlin 13b/5

vech-i hasen: Güzel yüz

Rivâyet eyler ol vech-i hasenden 15b/4

vech-i lâmi: Parlayan yüz

Dimiş bir nûr-idi ol vech-i lâmi' 19b/13

vech-i münîr: Parlak yüz

Müdevver-idi ol vech-i münîri 19a/6

vech-i pâk: Temiz yüz

Mübârek vech-i pâkinde dirahşan 19b/9

vech-i şerîf: Temiz, soylu yüz

Anuñçün seyr iden vech-i şerîfin 23a/9

Vefk (a): Uyma, uygunluk, uygun

Bulupdur vefk tarîhiyle encâm 36b/3

Velî (f): Velakin, amma, fakat

Velî taḥkîk itmiş ehl-i tedkîk 21a/4

Velîkin (f): Lakin, amma, fakat, ancak, şöyle ki

Velîkin bû Hüreyreden rivâyet 14b/10

Verd (a): Gül

Açılmış verd-idi gûyâ dehânı 23b/4

verd-âsâ: Gül gibi

Mu‘aṭṭar-idi verd-âsâ demâdem 25b/7

Vesîle (a): Bahane, sebep, fırsat

Vesîle ittiḥaz idüp ḳabûle 36b/4

vesîle ol-: Sebep olmak, gelmek

Vesîle ola ol şâh cihâna 36b/14

Vilâyet (a): İl, memleket

Vilâyet bîşesinde şîr-i Yezdân 21b/4

Vir-: 1. Vermek

Muşavver kıldı virüp ḥüsn ü anı

2. Dağıtmak, saçmak, aydınlatmak

Vire tâ kim ziyâ nûrı cihâna 7a/2

aman v. 21b/11

tesellî v. 37b/1

fer v. 7b/5

zîver v. 2b/9

selâm v. 5b/9

Vird (a): Belli zamanlarda okunması adet olan Kur'an cüzleri, duaları

Hemîşe vird ü zîkr ḳıl ü ḳâli 35a/12

Vişâl (a): Ulaşma, sevgiliye kavuşma

Vişâlûñle bizi mesrûr eyle 38a/3

Vuşlat (a): Bir şeye ulaşma, kavuşma

O pehlû âsümân vuşlat-idi 30b/7

Vü (f): Ve (bkz. u, ü)

Olam âsûde der dünyâ vü ‘uqbâ 37a/6

Vücûd (a): Varlık, ten, insan veya hayvan gövdesi

Maşûn eyler vücûdun her belâdan 13b/8

vücûd-ı âdem: İnsan vücudu

Vücûd-ı âdem oldu ‘arş-ı a‘lâ 2b/12

vücûd-ı pâk: Temiz beden

Vücûd-ı pâki-idi hûb u maqbûl 27a/11

Vüs‘at (a): Genişlik, bolluk

Anuñ mütahsen-idi vüs‘atı pes 23b/13

Y

Yâ (a): Ey, hey

Didi kim yâ Muhammed Hâk Te‘âlâ 5b/1

Yâ (f): Yahut, veya

Kemân-idi ya ol ebrû-(y)ı zîşân 21b/2

Yâd (f): Hatırlama, anma

yâd it-: Hatırlamak, anmak

Qasem yâd itmez-idi aña hâlîk 17a/8

Yağır: Yara

İki yağrın arası-idi vâsi‘ 28b/2

Yağûd (f): Yahut, veya, ya da

Ham öldükda yağûd ol zülf-i pür-tâb 17b/8

Vücûd-ı-idi yağûd çeşme-i cûd 26b/2

Yaḥyâ: Zekeriya (a.s.)'in oğludur. Hazret-i Meryem'in teyzesinin oğluydu. Davud (a.s.) soyundandır. Tevrat'ta yazılı olan İsa (a.s.)'in geleceğini haber verdi
Cihâna geldi Şît ü Nûḥ u Mûsâ
Ḥalîl u Yunus u Yaḥyâ u 'İsâ 10b/11

Ya'kûb (a): Hz. Yusuf'un babası, Hz. İshak'ın oğlu olan Yakûb Peygamber, Adı İsrail'di. Oniki oğlunun torunlarına (Benî-İsrâil) yani İsrailoğulları denir.
Demâdem Yusufin aîmazdı Ya'kûb 19b/3

Ya'nî (a): Yani
Muşaffâ vechinüñ ya'nî ki her dem 22b/12

Yapış-: Yapışmak, bulaşmak
Yapışmaz-idi ol pâyı kertine 31b/4

Yâ-Rab: (Ey) Allahım!
Ola luṭfuñla yâ-Rab şâd u ḥandân 37a/5

Yâr (f): Dost, sevgili, tanıdık
Aña yâr olmuşdı 'aşk-ı Mevlâ 33b/7
yâr-ı ğar (mağara dostu): Hicret esnasında Hz. Muhammed'e mağarada arkadaşlık etmiş olan Hz. Ebubekir
Resûlüñ yâr-ı ğarı ya'nî Şiddik 7a/10

Yaraş-: Yakışmak, uygun gelmek, layık olmak
Yaraşurdı 'izârında o ka'kül 17b/4

Yarat-: Yaratmak, meydana getirmek, yoktan var etmek
Yaratdı pes o nûr-ı müctebâdan 9b/6

Yaşşı: Yayvan ve düz
Mübârek yağrını yaşşıdı ya'nî 28b/1

Yaz-: Yazmak
Yazup elḥaḳ niçe mevzûn sözler 15a/9

Yazıl-: Yazılmak

Yazılmış *ḥaricinde* hem yine *ḥûb* 29a/14

Yed (a): El

yed-i beyzâ (en beyaz el): Hz. Musa'nın Firavuna karşı, mucize olarak ışıklı görünen parlak eli

Yed-i beyzâ ile bir *nûr-ı Musâ* 20a/3

yed-i kudret: Allah'ın, yaradannın eli

Yed-i kudretle *taḥmîr* oldu *tıymı* 10b/1

Yedeyn (a): İki el

Varınca hem bilekler *tâ yedeyne* 25a/3

Yedi: 7 (sayı sıfatı)

Yedi *kat* yir görünür *zerre-âsâ* 2b/7

Yegâne (f): Biricik, tek

Yegâne bir mu'teber *ḥal-i sevdâ* 1b/9

Yek (f): Bir ,tek, birlik

Degülmiş *taḥtı anuñ mürtefi* yek 32b/8

Yeksân (f): 1. Düz

O *şâfi sîne vü ol baṭn-ı mevzûn*

Berâber-idi *yeksân vü hümâyûn* 28a/12

2. Bir, beraber

yeksân ol-: Parçalanmak, yok olmak, ortadan kalkmak

Şeb u rûz olur-idi ya'nî yeksân 16b/2

3. Her zaman

Anuñ yolında olup *ḥâle yeksân* 34a/8

Yekser (f): Bir baştan bir başa

Mübârek *şaçı evsaṭ-idi yekser* 17b/11

Yektâ (f): Tek, eşsiz, benzersiz

Görüp o dâne-(y)i dendâmı yektâ 24b/13

Yer: Arz, zemin, toprak (bkz. yir)

Ayağın pekçe ref'eylerdi yerden 33a/3

Yeşrib (a): Medine-i Münevvere'nin Mümlümanlıktan evvelki adı

Ḥuşûşa ḥıṭṭa-i Baḥa u Yeşrib 11a/13

Yet-: Kafi gelmek, yetmek

Yeter bu nüshâ-i i'câz-ı âyât 36a/12

Yefim (a): Babası veya anası-babası ölmüş (çocuk)

Ki ol şeh bir yetimi oḥşayaydı 25b/12

Yetiş-: Ulaşmak, kavuşmak

Anı yetişmeye olmazdı imkân 34a/1

Yevm (a): Gün

yevm-ül-ḳıyam: Kıyamet günü

İlâ yevm-ül-ḳıyam idüp mü'eyyed 8a/2

Yezdân (f): Allah

Aña meddaḥ-iken bi'z-zât Yezdân 13a/7

Yine: Tekrar, yeniden, gene

Yaratdı yine bir cevher-i muşaffa 9b/13

Yir: 1. Arz, zemin, toprak (bkz. yer)

Ne yire başsa olurdu mü'essir 32b/12

2. Oturacak yer, mahal

Her yir pîşe-i zârdın biri 7b/3

3. Genişlik, sığacak mahal

İki kaç arasında açça bir yir 21a/5

yir it-: Yerleşmek, oturmak

İderdi seng-i ḥârâda daḥı yir 32b/12

Yoğ/ yok: Yok

Yoğ-ıken var kılduñ ins ü cânı 3a/12

Felekde yoğ-ıdı bir öyle peyker 23a/4

Görenler aña söz yok didiler hep 23b/14

Yoğsul: Yoksul, fakir

Nazar idüp aña bay ile yoğsul 15b/11

Yol: Gececek yer, yol

Bilürler-idi o yoldan izzet-ile

Güzâr itmişdür ol şeh devlet-ile 34b/13

yol it-: Gidip gelmek

Felek sa'ilerinüñ reh-revânı

Yol itmişlerdi râh-ı kehkeşânı 5a/6

Yunus (a): Uzun müddet bir balığın (Hût'un) karnında kaldığı rivayet edilen meşhur peygamberlerden birinin adı

Halil u Yunus u Yağya u 'İsâ 10b/11

Yusuf (a): İsrailoğullarından Hz. Yakub'un oğlu olup kardeşleri tarafından kuyuya atılmış, daha sonra Mısır'ın idaresini ele alan meşhur peygamber

Demâdem Yusufin aılmazdı Ya'kûb 19b/3

Yüksek: Alçak olmayan, yüce, ali

Görinür-idi bir miğdar yüksek 19a/11

Yüksekrek: Daha yüksek, en yüksek

Birez yüksekrek nâzikâne 23a/8

Yümn (a): Uğur, bereket

yümn-i encam: Son bereket

Muḥaşşal ol kitâb yümn-i encâm 12b/9

yümn-i kudûm: Ayak basma uğuru

Anuñ yümn-i kudûmî ile nûhı 4a/9

Yürü-: Yürümek

Vağâr-ıla yürüdi dirmiş ebrâr 32b/14

Yüz: Çehre, sima, surat

Yüzine ‘âşık-idi hep sürûşân 19b/2

yüz sür-: Yüz sürmek

Ġubar-ı pâyına yüz sürdi aḥbâb 6b/12

Z

Żabṭ (a): Sıkı tutma, idaresi altına alma

Dil-i âşüfte ḥale żabṭa imkân 37b/11

Żâhir (a): Görünen, açık, meydanda

Ki her ḥarfinde żâhir sır-ı Ķur‘an 29b/4

żâhir ol-: Görünmek

Ne deñlü zat-ı pakuñ olsa żâhir 3a/5

Żahr (a): Arka, sırt

Mühürlü itdi żahrin anuñçün 28b/7

żahr-ı pâk: Temiz arka, sırt

Mübârek żahr-ı pâki üzre anuñ 28b/9

Żahrî (a): Arkaya ait, sırt ile ilgili

Sipihri ‘izz ü rif‘at-idi żahrî 28b/4

Żalam (a): Karanlık

Żalam küfri maḥv itdi tamamet 11a/11

Żalî‘ü’l-fem (a): Ağzı kuvvetli, hoş sohbet, tatlı dilli

Żalî‘ü’l-fem-idi bî-‘ayb u bî-şeyn 23b/6

Zann (a): Sanma, sezme, şüphe

zann eyle-: Sanmak (bkz. zann it-)

Kıyamet kopdı zann eylerdi küffâr 15a/15

zann it-: Şüphelenmek (bkz. zann eyle-)

Velî zann itme bundan ey sühandân 16b/10

Zâr (f): Ağlayan, inleyen

zâr u şeydâ: İnleyen çılgın

Dil-i nâçârum oldı zâr u şeydâ 12a/8

Zât (a): Kendi, asıl, öz

Vücûdın zâtına hem ide mir'at 9a/14

zât-ı aḥad: Tek, bir kişi

Hemân zât-ı aḥad olmışdı mevcûd 6b/1

zât-ı Kerîm: Yüce kişi

İdüp ta'zîm anuñ zât-ı Kerîmün 4b/2

zât-ı ma'bud: Allah

Ki anuñla bulunur zât-ı ma'bud 2a/14

zât-ı pâk: Temiz kişi

Ne deñlü zât-ı pakuñ olsa zâhir 3a/5

zât-ı zîşân: Şerefli kimse

Şafiyullah-iken ol zât-ı zîşân 10b/7

Zebân (f): Dil, lisan

Leḫâfet-baḫş-idi şîrîn zebânı 23b/7

Zebûn (f): Zayıf, güçsüz, aciz

zebûn-ı tîğ-ı kahr: Kahır kılıcının güçsüzlüğü

Zebûn-ı tîğ-ı kahrı-idi Kayşer 27a/4

Zeheb (a): Altın

Zeheb bezl itdi gûyâ pâyına hûr 5b/11

Zehr (a): Zehir, ağı

zehr-i sū: Kötülük zehri

Bitüp araya almışdı zehr-i sū 29a/7

Zem (a): Yerme, kınama, ayıplama

Ki anuñla ideydiler anı zem 23b/8

Zemîn (f): Yer, yeryüzü

Zemîne anı inzâl itdi Allah 10b/8

Zenaḥdân (f): Çene

Zenaḥdânına ğilmân behiştüñ 32a/4

Zer (f): Altın

Zirâ ‘aynın birez pür-mû imişler 25a/8

Zerre (a): Pek ufak parça, molekül

zerre ol-: Küçük, ufak olmak

Olurdi mihr anuñ nûrına zerre 30a/3

zerre-âsâ: Pek ufak parça, zerre gibi

Yedi kat yir görünür *zerre-âsâ* 2b/7

Zevâl (a): Yerinden ayrılıp gitme, zail olma, sona erme

zevâle ir-: Yenilmek, sona ermek

Anuñçün mihr irer her gün zevâle 19b/5

Zevḳ (a): Tatma, hoş giden hal, eğlence

zevḳ-i âbâd: Sonsuz eğlence

Bu *zevḳ-i âbaduñ* olduñ-ise mesti 9a/7

zevḳ it-: Eğlenmek

İderken *zevḳin* ‘işretgâh-ı dilde 9a/4

Zeyn (a): Süs, bezek

zeyn it-: Süslemek

Ki zeyn itmiş-idi ol gülsitânı 23b/4

Zılâl (a): Gölgeler

Zılâl u ref'in ü ilhâdı idüp def' 8b/8

Zî-hüsn (a): Güzellik sahibi

Zî-hüsn şûret-i nazmış dil âşifte 38a/6

Zî-sa'âdet (a): Saadet sahibi

Dağı ol zî-sa'âdet ricl-i ferrûh 31a/11

Zîbâ (f): Süslü, yakışıklı, güzel

Kemâl-ile olup mevzûn u zîbâ 31a/2

Zihî (a): Ne güzel, ne hoş

Zihî âşâr-ı 'ızz-ı sermedi kim 12b/3

Zikr (a): Anma, anılma

Hemîşe vird ü zikr kııl ü kâli 35a/12

Zinde (f): Diri, canlı, sağlam

Olurdu mürde diller cümle zinde 24a/10

Zi'n-nûreyn (a): Hz. Osman

Birisi dağı zî'n-nûreyn zîşân 7b/1

Zîr (f): Alt, aşağı

Aña olmazdı hâ'il zîr ü bâlâ 22b/2

zîr-i pây: Ayak altı

Başardı cümle zîr-i pây-ıla hep 32b/5

Zîrâ (f): Çünkü, zira, şundan dolayı ki

Nübüvvet nûrı zîrâ anda her ân 20b/5

Zîşân (a): Canlı, şerefli

Şu resme-y-di lefâfet-bahş u zîşân 31a/6

Zîver (f): Süs, bezek

Anuñ nesliyle zîver buldı dünyâ 10b/9

zîver-i aşhâb u mihrâb: Mihrap ve ashab süsü

Birisi zîver-i aşhâb u mihrâb 7a/12

zîver vir-: Süslenmek

Semâvâta virüp zîver ser u şân 2b/9

Ẓiyâ (a): Aydınlık, ışık

Vire tâ kim ziyâ nûrî cihâna 7a/2

ẓiyâ-(y)ı nûr-ı raḥmanirrahim: Allah'tan gelen ışık nuru

Ẓiyâ-(y)ı nûr-ı raḥmanirrahim 1b/2

Ẓiyâ-pâş (a.f): Işık saçan

Ẓiyâ-pâş-idi anda her bir engüşt 26b/5

Ziyâde (a): Artma, aşırı, fazla, çok bol

ziyâde ol-: Aşırı, bol olmak

Büyüklükde ola ḥaddden ziyâde 16b/11

Ziyân (f): Zarar kayıp

Ziyânnum ola evşafında gûyâ 14b/1

Zuhûr (a): Görünme, meydana çıkma

zuhûr eyle-: Görünmek (bkz. zuhûr it-)

Zuhûr eylerdi sirâyet-i nûr 19a/3

zuhûr it-: Görünmek (bkz. zuhûr eyle-)

Zuhûr itdi hemân ḥubb-ı ilâhi 9b/1

Zülf (f): Yüzün iki yanından sarkan saç lülesi

Düşerdi zülfi dûşî üzre ya'nî 18a/3

zûlf-i meftûl: Kıvrılmış saç

Müselsel-idi hem ol zûlf-i meftûl 17b/2

zûlf-i pür-tâb: Parlaklık dolu saç

Ḥam oldukça yahûd ol zûlf-i pür-tâb 17b/8

zülf-i saf baħş: Saflık veren saç

Perişn olsa ol zülf-i şaf-baħş 17b/5

zülf-i siyh: Siyah saç

Bingş üzre ol zülf-i siyhı 18a/1

zülf-i şeb-fem: Gece renkli (siyah) saç

Gehi pr-piç olup ol zülf-i şeb-fm 17b/7

Zümre (a): Cemaat, topluluk, takım

zümre-i şhb: Ashab topluluğu

İderdi zümre-i şhbı dilşd 11b/14

zümre-i şhb-ı zşn: Canlı, şerefli cemaat

Anuşcn zümre-i şhb-ı zşn 34a/8

zümre-i encm: Yıldızlar zümresi

Daħı ol zümre-i encm mişli 7a/7

zümre-i erbb-ı irfn: İrfan, ilim sahipleri topluluğu

Hemiş zümre-i erbb-ı irfn 3a/6